

KORUNK SZENTJEI

BEVEZETTE SCHÜTZ ANTAL

ÍRTÁK:

KÜHÁR FLÓRIS, KÉZAI BÉLA, NAGY MIKLÓS, HERMANN
EGYED, DÉNES TIBOR, HORVÁTH RICHÁRD, ZIGÁNY MIKLÓS,
RÓNAY GYÖRGY, I. I. JAS ANTAL, JUST BÉLA

R É V A I

Copyright by Révai- Budapest 1938.

MIK NEKÜNK A SZENTEK?

„A mai embernek, úgy gondolom, jobban meg kellene értenie, mit jelent ez a mondat: „A szentek érdemei az a kincs, amelyből az Egyház költ és él”... A szentek tisztelete, melyet az Egyház kezdettől fogva tudatosan ápolt, voltaképpen kiirthatatlan természeti szükségletünket elégíti ki. Mi akarunk hősokeket tisztelni. Jobb híján gyufakirályokat, rekordhajhászokat, filmsztárokat „istenítünk”. Valakit piedesztálra kell állítanunk, hogy benne sajátmagunkból is isteníthesünk valamit. A szentekben Isten azokat a szándékait valósította meg, amelyeket eredetileg mindnyájunknak szánt, amikor, mint a szentmise mondja, csodálatosan megalkotta és még csodálatosabban megújította az embert. A szentek tisztelete a leghelyesebb módon oldja föl a hőstisztelő igényünket, mely szinte kényszer erejével tartja fogva lelkünket, mert itt nem esünk kísértésbe hőseinkkel együtt és bennük magunkat isteníteni.”

Így szól korunk legnagyobb írója, Sigrid Undset (Vigília IV, 132), és korunk legmélyebb lelkéből szól. Nincsen semmi, ami annyira korszerű, annyira szükséges és annyira fogatos ennek a nemzedéknek számára, mint őt a szentek társaságába és végül a szentek közösségébe vezetni.

Mert kik is a szentek?

A szó tágabb értelmében szentek mindazok, kik a kegyelem állapotában vannak és Istennek tetsző életet élnek: hittel vallják Isten kinyilatkoztatásait és komoly igyekezettel teljesítik parancsait. Ilyenek az Egyházban mindenkor nagy számmal voltak és vannak; sőt a keresztségben minden ember hivatást és képesítést kap, hogy szentül éljen. A szó szűkebb értelmében szenteknek valljuk azokat, akik nemcsak szentül éltek, hanem szentül is haltak meg és üdvözültek, kik most már Istent színről-színre látják.

A szó legszorosabb értelmében szentek — akikre rendszeren gondolunk, mikor, miként ebben a könyvben is, szentekről van szó — azok, kiket az Egyház tisztelés végett állít elénk. Ezt teszi az Egyház a *boldoggá- és szenttéavatásban*. Boldoggá avatható, aki szentség hírében halt meg, ki életében hősi fokban gyakorolta az erényeket, elsősorban a szeretetet, és halála után közbenjárására legalább két csoda történt. Ez az utóbbi tesz bizonyosságot arról, hogy az elhunyt már boldog Isten-közösségben él; hiszen „tudjuk, hogy Isten a bűnösöket nem hallgatja meg” (Ján. 9, 31). Aki boldoggá van avatva, azt a pápa engedélyezésének mértéke szerint szabad bizonyos területen, pl. egy országban vagy egyházmegyében, vagy közösségben (pl. egy szerzetesrendben) tisztelni. Ha tisztelete folytatódik, sőt fokozódik, és ha közbenjárására legalább két új csoda történik, szentté avatható. Akkor már az egész Egyházban tisztelhető, mégpedig a legteljesebb nyilvánossággal és ünnepélyességgel.

Ez a szentté- és boldoggáavatás a 10. század óta

szenttéavatási pör alakjában történik. Az avatást a Szentszéktől kérni kell; a kérést tüzetes szigorú vizsgálat követi, mely megállapítja, hogy a kérdéses ember csakugyan szentség hírében halt-e meg, az erényeket hősi fokban gyakorolta-e s közbenjárására történtek-e igazi csodák. Szenttéavató ítéletében az Egyház tévedhetetlen (Dogmatika II², 327). Akiket szentekké vagy boldogokká avatott, azoknak nevét fölveszi a hivatalos jegyzékbe (= kánon; ezért „kanonizáció”), a martirológiumba. Az Egyház első évezredében még nem volt szokásban a kánoni szenttéavatás (pör keretében); hanem a népből indult ki a szentéletű híveknek, először vértanúknak és apostoloknak (a 4. századtól kezdve aszkétáknak, püspököknek is) tisztelete; és ezt az Egyház hallgatagon vagy kifejezetten jóváhagyta.

A *kanonizált szentekben* többnyire első tekintetre föltűnik *vallási életük rendkívülisége*. Akárhányan közülük szinte elképesztően határozott és merész gesztussal hagyják ott a világot és kezdenek új életet, mely kiáltó ellentétben van a világ életével: óriási önmegtagadásokra és félelmesen szigorú aszkézisre adják magukat; akárhányan szinte szenvedelmesen keresik és gyakorolják a szenvedéseket; nem egy a testén hordja az üdvözítő sebeinek helyét (stigmatizáltak). Imádságos életük sokszor tele van elragadtatásokkal, látomásokkal, kinyilatkoztatásokkal, külső életük pedig csodákkal.

Ezek a jelenségek természetesen állandóan ébren tartják az érdeklődést, és érthető, ha a jámbor lelkese-dés hitünk hőseit ezeknek a rendkívüli és csodás jelenségeknek fénykoszorújában akarja is látni s hajlamos

efféléket a valósághoz hozzá is költeni. Sokszor ezeket a csodás hozzáadásokat nevezik *legendáknak*, holott legenda eredetileg annyit jelent, mint kötelező olvasmány. Ezek a „legendák” nem egyszer igen finoman és szerencsésen szemléltetik egy-egy szentnek lelki nagyságát és gazdagságát, mint pl. Szent Ágnes legendája vagy Assisi Szent Ferenc Virágos kertje (Fioretti); és kár, sőt barbárság volna ezeket a szent tövön fakadt rózsákat kiirtani. De Istennek lélekben és igazságban való imádása kötelességünké teszi, hogy ami bozót vagy díszítés, attól szabadítsuk meg a szenteknek minden álság ellen, tiltakozó alakjait.

Hiszen *a szentségnek* nem az a *lényege*, hogy valaki rendkívüli adományokban, ú. n. karizmákban részesül és csodákat művel, hanem csakis az, hogy teljes következetességgel és a lehető legtökéletesebben szereti Istent és Istenért az embereket; „ezen függ az egész törvény és a próféták” (Máté 22, 40). A szentek nagysága tehát abban áll, hogy amire mindnyájan kötelezve vagyunk, amit Isten eredetileg mindnyájunknak szánt, azt ők nagy stílusban és zseniális eredetiséggel viszik keresztül. Igaz, Isten kegyelme erre hívja és segíti őket. De hisz az minden embert hív és segít, ők azonban egész életük és minden erejük megfeszítésével igyekeztek megfelelni a hívásnak és együttműködni a segítséggel. Szent Pál azt mondja önmagáról: Nem én, nem én, hanem Isten kegyelme énelem... és a kegyelem bennem nem volt hiábavaló (Kor. I, 15, 10). Ezt minden szent elmondhatja önmagáról.

S ebben megkapjuk a feleletet a következő kérdésre: *Mit mondanak nekünk a szentek?*

A szentek, mint láttuk, az Úr Krisztus kegyelmének és az emberi erő kifejtésnek csodái. Ezért szinte kézzelfogható szemléletességgel hirdetik nekünk Isten kegyelmének valóságát, gazdagságát és erejét egyfelől, az emberi igyekezetnek helyes útját, teljesítőképességét és értékét másfelől.

Hirdetik a kegyelem valóságát. A mai ember könnyen elfeledkezik arról, hogy ha az Úr Krisztusban Isten emberré lett és vállalt mondhatatlan megalázódást és szenvedést, az nem semmiért történt, hanem azért, mert, a bűn a legnagyobb rossz, és a Szentháromság örök életében való részesedés a legnagyobb jó; s ezért a kegyelem a legdrágább valóság, ha szemmel nem látható is és ha a testi ember elébe is teszi azt, ami a test kívánsága, a szemek kívánsága és az élet kevélysége. A szentek azonban nem haboztak otthagyni az érzékiség, kapzsiság és nagyravágyás világát és hasonlíthatatlanul nagyobb odaadással és szenvedelmességgel keresték Isten országát, mint e világ fiai kincset, hírt, gyönyört. Életük bizonyosság, hogy Krisztus evangéliuma és kegyelme nem jámbor fantázia szüleménye, hanem világokat mozgató erő és valóság. A kegyelem szinte keresztül sugárzik életükön, tetteiken és eredményeiken, mint sötét éjszakában az örökmécses a szentély ablakán, és hirdeti a sötétségben tévelygőknek, hogy íme itt az Isten és az ő természetfölötti világa.

Ezért a szentek könnyen meglátható *bizonyosságot tesznek Krisztus Egyházáról*. Másutt találunk fakírokat vagy fanatikusokat, olykor tiszteletreméltó emberbarátokat, de a tisztult, következetes, áldozatos szent

Isten- és emberszeretetnek hőseit csakis az Egyházban.

A szentek *hirdetik a kegyelem gazdagságát*. Az Úr Krisztusban megvannak a bölcseségnek minden kincsei és az ő evangéliumában megvan a Krisztuskövetésnek minden útmutatása. De hogy a színeknek micsoda gazdagsága van Krisztus szent Szívének napfényében, csak azóta látjuk, amióta a szentek szívárványában bontakozik elénk. Hogy micsoda gazdagság rejlik az evangélium mustármagjában, csak azóta tárul szemünk elé, mióta a szentekben terebélyes fává lett. A szentek mindegyike egy-egy külön színű és szépségű csillag azon az égbolton, melyet Krisztus vont a lélek látóhatárára s valamennyi együtt fölséges képeskönyv, mely színes képekben rajzolja minden hívő elé az evangélium tartalmát.

A szentek *hirdetik a kegyelem erejét*. Aki forgatja a szentek életét, ámulva látja, hogy valahányszor az Egyház nehéz idöket élt, támasztott Isten szenteket, kikben volt bölcseség meglátni a bajok orvosságát és volt erő visszavezetni az Egyház életét az egészség útjára. A szentek az Egyház oszlopai, és életük voltaképpen az Egyház története.

De ez egyúttal kulcsot ad kezünkbe a szentek olyan rendkívüli viselkedéseinek megértésére is, melyeken megütközik, sőt talán megbotránkozik, aki mindent csak a maga kis ablakán keresztül néz. Pedig ezek a szentek csak azt mutatják (pl. a stiliták, egyiptomi remeték, befalázottak = reclusi stb.), hogy rendkívüli idök és helyzetek rendkívüli tetteket kívánnak. A szentek e tekintetben olyanok, mint a drágakövek és nemes-

fémrétegek a föld mélységeiben: beszélnek nekünk olyan korszakokról, mikor még tüzes láva volt, ami ma termőföld; beszélnek rengésekről, melyek világokat süllyesztettek a tengerbe, másokat meg kiemeltek; beszélnek múlttól, melyből soha többé jelen nem lesz, de melynek kínjaiból arany és gyémánt született a jelen és jövő számára. A szentek gránitalakjai tartják a mi létünket. Isten tíz igazért megkegyelmezett volna Sodornának és Gomorrának; ha ezt a bűnös világot már százszor el nem pusztította, annak köszönhetjük, hogy éltek és élnek közöttünk szentek.

A szentek *megmutatják nekünk az életnek egyedül helyes útját* és bizonyosságot tesznek nekünk az ember teljesítőképességéről és méltóságáról.

Minden szent egy Istentől megkoronázott, sikerült emberéletnek megföllebbezhetetlen tekintélyével lelkünkbe harsogja az Üdvözítő alap tanítását: Mítsem használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, lelkének azonban kárát vallja. Ezt teszik férfiak és nők, gyermekek és aggastyánok, minden korban, minden rendben és rangban, és minden foglalkozásban, így aprópénzre váltják nekünk az evangéliumnak egy nagy talentumát; mindenkinek, minden helyzet számára megmutatják, mikép élhet egészen evangéliumi életet.

A szentek *az evangéliumi élet lángelméi, ők* tehetőségüket és erejüket nem arra fordították, hogy kiváló költeményeket, szobrokat vagy képeket alkossanak, nem arra, hogy találmányokkal vagy haditettekkel tündököljenek, hanem arra használták, ami szükségesebb és nehezebb: hogyan lehet a lelket az Úr Krisztus sze-

rint alakítani és hogyan lehet az Ő evangéliuma számára meghódítani az életnek új meg új területeit.

Ebből is érthető sokszor *rendkívüli viselkedésük* a világ kísértéseivel szemben, az evangélium terjesztésében, embertársaik segítségével. Hétköznapi elmék ezt nem értik, sőt még meg is kritizálják. Felejtik, hogy nagy emberek mindig nagy, sőt rendkívüli tettek is készek; és ha hajlandók vagyunk elnézni híres költőknek, katonáknak, államférfiaknak akárhányszor bűnös rendkívüliségeit is, akkor csak hódolattal adózhatunk a szentek szent rendkívüliségeinek, amelyek végre is kiáltó nagy bizonyosság arra, hogy ha az ember testével bele is van gyökerezve a látható világba, lelkével az örök igazság, szentség és szépség hazájába való, és hősi erőfeszítéssel oda el is tud jutni.

Ezért a szentek *az emberméltóságnak is leghatalmasabb védői* és bizonyosságai. Az élet és történelem annyi szennyet hord, hogy éppen a jobb lelkek kísértésbe jutnak megundorodni az emberiségtől és megutálni képviselőit. A szentek megbékítenek embervoltunkkal. Ha az emberszörnyetegek megmutatják, milyen mélyre tud az ember az állat alá süllyedni, a szentek megmutatják, milyen magasra tud még az angyalok fölé is emelkedni; tehát érdemes embernek lenni, és Jézus Krisztus nem hiába jött el.

De a szentek élete azt is mondja nekünk, *miképpen lehet ilyen, igazán emberi embernek lenni*. Sokszor úgy vannak elének állítva a szentek, mintha azok készen, már mint szentek, indultak volna neki az életnek. Ez hibás beállítás. A valóság az, hogy ők is ott kezdték, ahol mi: tele gyarlóságokkal, sokszor kevésbé szeren-

csés természetnek terheltségeivel és nehézségeivel; nekik is csak azok a lelki eszközök álltak rendelkezésükre, mint nekünk, nevezetesen Isten kegyelme — de az bennük nem volt hiábavaló. Tehát minden szentnek élete azt mondja nekünk: én is az voltam, ami te vagy, te is az lehetsz, ami én vagyok.

Mivel tartozunk már most a szenteknek?

A trienti zsinat szerint *kötelességünk a szenteket az őket megillető tiszteletben részesíteni*. Tisztelni valakit annyit jelent, mint elismerni a kiválóságát. A szentek kiválósága abban áll, hogy Isten szentsége, a kegyelem ereje és az ember méltósága a legtisztább fényben és a leggazdagabb színekkel ragyog föl bennük. Amikor ezt elismerjük, meghódolunk a legbüszkébb embereszmény: az igazság föltétlen szolgálatába állított teljes odaadás eszménye előtt, végelemzésben Isten előtt, ki az eszmények és erők ősforrása és végcélja. Ezért a szentek iránti tiszteletünk áhítatos, vallási tisztelet. De ez a vallási tisztelet sohasem esik kísértésbe tudatlanra venni *azt* a nagy igazságot, hogy Istent a szentektől egy világ választja el. *Egyedül Istent imádjuk*, a szenteket pedig tiszteljük, még pedig azért, mert ők egész lélekkel imádják az Istent.

Ezért a szentek tisztelete nem kisebbíti Isten tiszteletét, hanem ellenkezőleg a leghatásosabban előmozdítja. Hiszen mihelyt áhítatos lélekkel a szentekhez közelítünk, olyan társaságba léptünk, melynek minden gesztusa, minden szava és szívedobbanása Istent dicsőíti; mihelyt közéjük álltunk, ennek a társaságnak „tónusa”, az istenimádás sodor magával. A szentek az istenimádás nagymesterei, társaságuk az imádság fő-

iskolája, ők elsősorban imádságukból merítették az erőt példátlan teljesítményeikhez, és főként imádságos életük volt számukra az Istennel és az ő világával való közvetlen együttélésnek, misztikai életüknek útja. (Miben áll ez a *misztikai élet*, legjobban Avilai Szent Teréznek és Keresztes Szent Jánosnak P. Ernő karmelita atyától kiadott életén és művein lehet tanulmányozni.)

A szentek iránti tiszteletünk mindenekelőtt abban nyilvánul, hogy *lelkünk elé állítjuk életüket és iparkodunk annak nyomában járni*. Hisz nem tettek ők mást, mint hogy aprópénzre váltották a nagy tőkét, melyet az Úr Krisztus példája adott nekünk. Minden szentnek élete a Krisztus-követésnek egy-egy állomása vagy fordulója. A szentek tiszteletének ebben a legüdvösebb fejezetében nem szabad szem elől téveszteni, hogy ők is olyan gyarlóságokkal és nehézségekkel küzdöttek, mint mi, de ezeknek föléje kerekedtek hősi elszántsággal, szívóssággal és leleményességgel. Ez az, amiben utánozni kell őket, és amiben folyton biztatnak: Ha meg tudtuk tenni mi annyian, miért ne győznéd te is! Csodáik, rendkívüli adományaik és tetteik ugyan mindig termékeny tanulságot jelentenek a bensőséges keresztény lélek számára, különösen olyan időkben, amilyenben most élünk, mikor rendkívüli alakulások és eshetőségek megint megnyitják szemünket a hősiesség rendkívüliségei iránt, de nagyban és egészben áll, amit Szent Ágoston mond róluk: Az efféléket csodálni kell inkább, mint áhítani vagy utánozni.

Másik mozzanata a szentek tiszteletének az, hogy *segítségül hívjuk őket*. Könnyű belátni, hogy „sokat ér Isten előtt az igaznak imádsága” (Jak. 5, 16). Biztos

is, hogy a szentek nem szakadnak el tőlünk, mikor Isten színe elé kerülnek: „ki gyermekét szerette, gondját sír el nem temette”; sőt mélyebb, mert tisztult szeretettel öveznek bennünket. Tehát teljes bizalommal fordulhatunk hozzájuk, ők Istentől megtudják a mi ügyeinket és amennyiben lelkünk javára válik, amit kérünk, azt az ügyet magukévá teszik, Isten előtt képviselik; Isten, miként az ő „barátja”, Ábrahám kedvéért hajlandó volt megkegyelmezni a két bűnös városnak, úgy a; szenteknek, az ő barátainak érdeméért kész a mi istenes kéréseinket is teljesíteni.

Mivel a szentek igaz testvériességgel érdeklődnek a mi lelkünk üdvével összefüggő ügyek iránt, indokolt dolog egy-egy szenthez olyan ügyekben folyamodni, amelyek földi életében különösen foglalkoztatták; hasonlóképpen egy-egy testületnek, szerzetnek, városnak, országnak joga van hinni, hogy az a szent különösen törődik az ügyekkel, akinek földi élete velük kapcsolatban volt. Vagyis indokolt a *védőszentek* külön tisztelete. Az Egyház a keresztségben mindenkinek keresztnévet ad, s ezzel egy védőszent oltalma és példája alá helyezi egész életét. Nem dicséretes dolog e helyett a keresztény szent név helyett nyilván pogány vagy értelmetlen becéző nevet viselni. Nekünk keresztény büszkeségünk, hogy szentek unokái vagyunk.

A szentek iránti tiszteletünket *külsőleg* úgy fejezzük ki, hogy *ünnepeiket üljük*, képeiket és ereklyéiket tiszteljük.

Már az első századokban a keresztények a vértanúk halála napját ünnepelték, melyet születésnapjuknak mondtak, mert akkor születtek az örök életre. Azóta is

a szentek emléknapja („névnap”) általában haláluk napja, olykor ereklyéik megtalálásának vagy ünnepélyes „fölemelésének” napja. Az év minden napjára igen sok szentnek az ünnepe esik. Egyet az Egyház külön kiemel, róla van rendszeren a szentmise és zsolozsma, a többiek közül a nevezetesebbeket, illetve ismertebbeket felsorolja a szentek hivatalos jegyzéke, az ú. n. *mártírológium*.

A *szentképek és ereklyék* (= a szentek tetemei, megőrzött vére; tágabb értelemben ruhái, eszközei, koporsója, sírja) azért érdemelnek tiszteletet, amiért az egyes embernek nem közömbös elhalt szülőjének vagy hitvestársának képe és emléktárgyai, és amiért nemzetek is múzeumokba gyűjtik nagy fiaik emlékeit, s elzarándokolnak sírjukhoz és szülő- avagy lakóházukhoz. A kép és ereklye hordozza, a szentnek szellemét, és mert mi nemcsak lélek vagyunk, hanem test is, az érzékelhető kép vagy ereklye hatásosabban tudja figyelmenket és áhítatunkat a szentnek szellemére irányítani, mint a merő rá gondolás. Természetesen mindezt érvényes, amit Szent Jeromos a mártírokkal kapcsolatban mond: „Tiszteljük a vértanúk ereklyéit, hogy imádjuk azt, akinek ők vértanúi.” (Minderről tüzetesebben lásd Dogm. II², 341—7.)

Hogy a szenteket kellőképpen tisztelhessük, *szükséges ismernünk az életüket*. Ezért már az első keresztények nagy gonddal utána jártak vértanúik vértanúságának, megírták annak történetét és emléknapjukon a gyülekezetben felolvasták. Mikor aztán benépesedtek a puszták önmegtágadásban élő (= aszkéta) szent remetékkel és szerzetesekkel, kezdték ezeknek az életét

is megírni. Elsőnek Szent Atanáz megírta Remete Szent Antalnak életét, és már az 5. században kezdtek írni gyűjteményes életrajzokat. Híressé vált „Tulkos” Jánosnak (Joannes Moschos) műve: Lelki rét, 600 k. Az ilyen olvasmányok természetesen nagy kedveltségnek örvendtek, különösen amióta Jacobus a Voragine (t 1298) megírta Aranylegendáját.

Azóta minden keresztény nép sokféleképpen gondoskodik arról, hogy minden könyvforgató embernek hozzáférhetőkké legyenek azok a szentek, akik közelebb állnak a hónukhoz vagy szívükhöz. Mindig nagy letje volt azoknak a gyűjteményes műveknek, melyek az egyházi naptár nyomán minden napra adják legalább egy szentnek életét. (Lásd pl. „Szentek élete az év minden napjára”. Szerkesztette Schütz A. 4. kötet 1932—3.) Ma pedig a legragyogóbb nevű írók is külön önmegtiszteltetésnek tekintik, hogy Isten adta tehetségüket Isten egy-egy nagy szentjének életírására fordíthatják. S méltán.

Olyan időt élünk, amikor az ember megtanul fölfigyelni arra a sokszor szokatlan és kemény nyelvre, melyet a szentek beszélnek. Azt mondják, hogy kút mélyéből még nappal is meglátni a csillagokat. Mi benne vagyunk igen nehéz időeknek mélykútjában. IVlost láthatókká válnak hitünk egének csillagai, a szentek, és ők biztatást, békét és útmutatást ragyognak belénk onnan felülről, lelki nagyságuk egeről. Mind azt a szükséges nagy tanulságot sugározzák: Nincs a földön az a baj, melyet ne orvosolna és boldogságra ne váltana az életszentség. _____

Budapest, 1938. Húsvét

KÜHÁR FLÓRIS

LISIEUXI SZENT TERÉZ

„A korszerű szent”.

A kegyelmi élet, az életszentség korszerűsége nem abban áll, hogy valaki egy, az istenitől elfordult kor irányító eszméit kereszteli meg és úgy alkalmazkodik a kor igényeihez; hanem abban, hogy az evangéliumot úgy állítja bele a maga világába, mint az örökké üde, tavaszi élet csiráját. Az életszentségben lehet alkalmazkodás a változó idők ritmusához; a nagy történelmi stílusok nemcsak a kézfarafta szentképek arcán verődnek ki, hanem az élő szenteken is; viszont a szentek legnagyobbjai korszerűek azért, mert nem alkalmazkodnak, hanem minden korba épp azt állítják be, ami korukban hiányzik. Amikor az üldözések korának végén a férfihit megingott és a fáradt vénség megtört, Szt. Ágnes liliomos vértanúsága visszaadta a kereszténység zsenge idejének elszántságát a mártirkoronára. Ha a Poverello korához alkalmazkodott volna, keresztes lovag lett volna, vagy professzor Párizsban. Lisieuxi Szt. Teréznél nincs modernebb szentünk; pedig az ő egész egyénisége, életmódja, tanítása szöges ellentéte a századforduló eszméinek, modernizmusba torkolló korszerűségének. Bármennyire éldeleg rajta egy gyökerevesztett szellemiség, mely a kereszt

böseségét sohse fogja megismerni, hisz a keresztúton is riportokat írna és filmezne, ha a Golgotára ma vinnék Krisztust: Szt. Teréz nem a „misztikus” nagyotakarók, „élmény”-hajhászok, exotikus különcöködők rokona, hanem egy igénytelen apáca, aki Krisztus szerelmének elébe semmit sem tesz.

Az ő hivatása az, hogy egy kifelé fordult, technikai haladásba belebódult, az élet kényelmét élvező világba belelopja a belülvalók szeretetét, az örök értékek átélését, az önmegtágadsáknak, a keresztnek hősiességét. Vénült kor volt Szt. Teréz kora; a forradalmakban szabadságot nyert polgárság életeszmenye a töke, jólét, kényelem, az élet szép és vidám elmúlása; szabadságért rajongtak és szerelmet imádtak; valóságosságuk, ha volt, őseiktől rájukmaradt, már értéktelennek gondolt örökség volt.

Szt. Teréz is élvezhette volna ennek a jómódú polgári életnívónak örömeit; a „jó” társaságot, derűs otthont, a vagyonynyújtotta élvezeteket. Élete mégis a lisieuxi Karmelbe iramodott, úgy otthagya a világot, hogy ha szentté nem avatják, a XX. század harmadik évtizedének végén alig tud már valaki arról a Martin Terézről, aki 1873 jan. 2-án született Alençonban és 24 éves korában, 1897 szept. 30-án szállt a lisieuxi Karmelből az égbe.

A szentek életrajzának külön stílusa, műfaja van, a legenda. Lisieuxi Szt. Teréz élete modern legenda; maga írta meg és szebben senki meg nem írhatta volna. Ügy emlékeztet Szt. Ágoston Vallomásaira. Ugyanaz a bensőség, közvetlenség; a lélek mélyének távlatai nagyok mind a kettőben. Ez is, az is Confessio, azaz

vallomás, de egyúttal Istenmagasztalás. Csak egy lényeges különbség van a kettő közt. Martin Teréz sohase ismerte a súlyos bűnt, az ő Confiteor-jában úgy kell keresni valami apró eltévelyedést, lanyhaságot, hibát, hogy a „mea maxima culpa” igaz legyen. Az ő életútján nincsenek vargabetűk, nyílegyenest megy az Úrhöz. Az Istentávolságot megtapasztalja ugyan, mint elhagyatottságot, szenvedést, lelkiszárazságot; megtapasztalja úgy, mint Jézus az Olajfák hegyén vagy a keresztfán, de sohasem *úgy*, mint: *bűnt*.

A legenda szokott elemei ebben az önéletrajzban sem hiányoznak. Minden bizonnyal a Gondviselés írta be külön gonddal az ő kis tavaszi virága iránt ezeket a vonásokat a XIX. század második felének történetébe.

„egy századába nem illő család.”

Teréz kilencedik gyermeke volt Martin Lajos és Guerin Zélia házasságának. Ez az egy tény maga is nagyon korszerűtlen egy 1858-ban megkötött házasságra nézve. Hiszen a következő évtizedek Franciaországban a gyermektelen házasságok tanúi; Eenan, Zola, Taine irtogatják a francia szellem addig átmentett és III. Napóleontól mesterségesen óvott értékeit. Igaz, hogy ez a szellemi fuvallat nem ért el Martinék alençonni házához. Martin is, felesége is úgy lettek, egymásé, hogy előbb a kolostor kapuja maradt zárva? mindkettőjük vágya előtt. Guerin Zélia apáca akart lenni, Szt. Vince leánya, de a főnöknő nem vette föl. Ekkor szánta rá magát a házasságra.

Arra kérte Istent: „Adj nekem sok gyermeket, hogy valamennyit neked szentelhessem”.

Martinék kilenc gyermeke közül négy már a bölcsőből sietett az aprószentek égi karába, a többi öt pedig Krisztus jegyesei közé került; egy a Szalézi Szt. Ferenctől alapított Vizitációs-rendbe, négyen pedig a lisieuxi Karmelbe. Bizonyára nem kíváncsítottak volna mindnyájan kolostorba, ha a szülői ház szelleme és a kolostor közt éles különbség lett volna.

Martinék fiúgyermeket is szerettek volna, hogy misszionáriusnak nevelhessék; két kisfiúk azonban nem várta meg a szüleiktől nekik szánt hivatást; korán siettek az égbe. Helyettük egy leánygyermeket adott nekik az ég, aki az egyház misszióinak is védőszentje lett. Utolsó bimbóját házasságuk áldott fájának Teréz névre keresztelték. Gyenge kis bimbó volt, hamar beteg lett, az alençoni levegőből falura kellett vinni, dajkával gondoztatni. Azután megerősödött. Emlékzete nagyon messze ér vissza zsengekorának éveibe. Szülei iránt való szeretetének gyöngyeit halássza ki a múlt mélységeiből.

„A gyermekszív titkai.”

Egyik nagyon korai emléke. Édesanyját ölelgeti és azt kívánja neki, bárcsak meghalna. Mikor ezért anyja megdorgálja, csodálkozva néz édesanyjára és azzal menti magát: „Hiszen csak azért mondtam, hogy te az égbe juss. Nem magad mondtad-e, hogy az ember akkor jut az égbe, ha meghal.” Ugyanezt kívánta

szeretete túlradásában édesapjának is. Négy és fél-éves volt Teréz, mikor édeanyja meghalt. A gyermek lelkébe mélyen belevésődtek az első koporsó körvonalai, melyben épp édesanyja pihent. Végtelenül nagy-nak és szomorúnak látta a koporsót. Kedélyvilága is megváltozik. Játékos, csintalan, sokszor önféjű baba volt; most félénk és érzékeny lesz; Paula nővérét Választja kismamának, hogy édesanyját pótolja.

Ekkor költözik át a Martin-család Lisieuxbe. Ott lakott a gyermekek anyai nagybátyja, segítségére lehetett az árváknak nevelésében. Martin szép házat bérelt a „Jardin de l'Etoile” mellett; a ház előtt kis angolpark, mögötte zöldségeskert. Napsugaras fészek oly gyermekek számára, kik az anyai szeretet napját nélkülözték. Teréz itt kezd olvasni tanulni; az első szó, amit kibetűz „ég” volt. Édesapjának ő a kis „királynője”, néha bizony zsarnoka is. Babáival játszani nem szeret, bogyból és fakéregből orvosságot csinál, megszínesíti, édesapjának persze meg kell kóstolnia ezt az italt. Mellette van, mikor horgászik, együtt róják az utakat a délutáni sétákon. Felkeresik a város templomait; kis Teréz nagyon öntudatosan szereti Jézust az Oltáriszentségben. Szeretete abban áll, hogy sohasem tagad meg tőle semmit. Jézusért hozza meg kis áldozatait. ' Amikor azt hallotta, hogy nővére, Paula, apáca lesz, már megfogant benne az az elhatározás, hogy ő is. Mária nővére oly kis olvasót csinál, amelyen az önmegtagadásokat lehet számolni. Teréz is buzgón számolgatja a maga önmegtagadásait. Van szíve a szegények iránt és amikor egy aggastyán nem fogadja el alamizsnáját, felteszi, hogy első szent

áldozásakor imádságában meg fog emlékezni ez emberről.

Az eget benne hordozza szívében és azért nem csoda, hogy az ég is magáénak tekinti őt. Ennek kedves bizonyosságát látja meg az égen. Édesapjával megy hazafelé este. Elragadtatással nézte az ég csillagsátorát. Az Orion csillagképén akad meg a szeme. „Nézd, apukám, az én nevem már be van írva az égbe.” A „T” alakú csillagképben saját neve kezdőbetűjét fedezte fel. Aztán csak azt nézte; apjának kellett kézenfogva vezetni, mert nem akarta többé a csúnya földet látni.

Az ilyen lelkekben a természetfölötti valahogy természetessé válik, a lélek belső érzékei korán megnyílnak a hit dolgainak megtapasztalására, az imádság ízének élvezésére, az Isten titkainak megsejtésére. Ami másnak szó, az Teréznek élmény. Első szent gyónásában már tudja, hogy nem embernek, de Istennek gyónik; úgy érzi, Jézus könnyei hullanak a lelkére, hogy azt egészen megtisztítsák. Ugyanakkor megáldatja olvasóját és boldogan nézegeti otthon. Mily boldog, hogy az első gyónás kegyelmének illatát őrzi lelkében és ezután minden nagy ünnepen meggyónik. Az ünnepeket nem is a földön, hanem az égben éli át. Úrnapján virágot hint az Úr lábai elé s rózsáinak széthulló szirma a szentségtartót érinti.

Hat vagy hétéves még, mikor először látja meg a tengert. Micsoda átérzéssel sugároznak gondolatai a tengerről az Istenre: „E napnak alkonyán, amikor a nap elmerült a hullámok tengerébe, és aranyos fényvel hintette be azok taraját, Paulával (nővérével)

egy kopár szirtre telepedtünk. Elmerengtem az aranyos fénysávon és arra gondoltam, hogy a földön vándorló lelket épp ily aranyossá és ragyogóvá teszi a kegyelem fénye. Úgy képzeltem, mintha szívem a ragyogó sáv kellős közepén volna, mint egy könnyed, fehér-vitorlás kis sajka és elhatároztam, hogy úgy fogom irányítani azt, hogy az én isteni napom rásugározathassa ragyogó tekintetét...”

Nyolc és fél éves korában került a lisieuxi bencés apácák intézetébe. Könnyen tanult, mesternői szereték, társnői ezért néha féltékenységgel fizettek. Unokahúgával, Guerin Máriával remetést játszik, a város közepén. Majd sorra érik a nehéz elválások, búcsúzások; nővérei egymásután hagyják el az otthont. „Kismamája”, Pauline nővére, 1882-ben karmelita J.esz Lisieuxben, ugyanide megy négy év múlva legidősebb nővére, Mária is; Leoniet a caeni vizitációs szerzetbe vitte hivatása. Teréz és Céline maradtak otthon, de csak egyelőre.

„Jézus felé...”

Teréz saját bevallása szerint hároméves kora óta semmit sem tudott az Úr Jézusnak megtagadni. Mindig bensőségebb, finomabb lesz vonzalma, szeretete az Úr Jézus iránt. Az a vágya, legyen a kis Jézus labdája, játsszék vele, dobja el messzire, de néha emelje szívéhez. Az Úr akaratára való ráhagyatkozás nemcsak költői és gyermeki ábránd nála, hanem nagyon is öntudatos áldozathozás. Nagy fájdalmat okoz

neki az a tény, hogy Pauline elmegy a Karmelbe és őt nem viszi magával.

Valamikor azt ígérte neki, hogy együtt mennek el, ha Teréz megnő, a Pusztába. Majd megértette, hogy mindkettőjük számára a Karmel az a pusztaság, ahová a jó Isten őket segíteni akarja.

Míg Pauline megindul hivatása útján, a Martinház kis virágját nagy betegség éri, irtózatos főfájásai vannak, nővérei és édesapja már-már elvesztik a reményt felgyógyulására. Ájulások, mozdulatlanság gyötörte, kínzó látomásai voltak. Végre is, egy kilenced után: a Szent Szűz szobra rámosolygott és Teréz meggyógyult.

Míg élethivatásának medrét mind világosabban felismeri és a Karmel után vágyik, benső megvilágosítások mutatják neki igazi feladatát. Nem hőstettekkel tündökölni, hanem elrejtőzni az emberek előtt és ön-maga előtt megsemmisülni. Benne a jó Istennek kell megdicsőülnie. Prófétai látással ismeri föl saját szent-ségének, a *szent gyermekség*-nek útját. Kicsi akar lenni, az akar maradni, hogy egyedül az Úr legyen nagy ő benne. Érti azt is, hogy szenvedésekre van hivatva.

Áldozatokkal készül elő első szent áldozására. A szeretet szárnyán egyesül előre is az isteni Baránnal. Lelke világos és illatos lesz, hogy méltón fogadhassa Vendégét. Megszokja már most — a saját módján — az elmélkedést. Lelkigyakorlatot tart a bencés apácák zárdájában. Amikor felvirradt gyermekéletének leg-szebb napja, az Úr Jézus csókját érezte lelkén a szent áldozásban. „Teréz eltűnt, — írja — mint a harmat-

csepp a végtelen óceánban, Jézus élt és uralkodott, ő volt a föltétlen Úr... Nem kérte-e őt a kis Teréz, hogy ejtse rabságába! Hozzá akart simulni, mint a repkény a tölgyhöz, és életet és erőt meríteni abból, aki maga az Élet, maga az Erő...”

Ugyanaznap, amikor először vette magához az Úr Jézust, Paula nővére fogadalommal jegyezte el magát égi Jegyeséhez.

Teréznek még sokat — így érezte legalább — kellett várnia erre. Édesapja gondoskodik róla, hogy az iskolai szünetekben utazzon, világot lásson. Közben azonban megint megbetegedett, tizenhárom éves korában el kellett hagynia az intézetet és magánúton folytatni tanulmányait. Tapasztalatokban gazdagszik, a vendégek, látogatók módot adnak neki önismeretre és szemei megnyílnak mások lelke látására. Kongreganista lesz, bejár megint a zárdába; de magábavonuló lelke keveset barátkozik másokkal, a szentséglátogatásokban keres fölüdülést.

Az a benső szeretet, mellyel az Úr Jézust igyekszik megragadni, átalakítólag hat rá. öntudatosan küzd a természetének gyengeségei, főleg érzékenysége ellen, küzdelmét a kegyelem támogatja, úgy érzi, hogy a lelki életben is az Úr az, aki az emberi fáradozást sikerrel koronázza. Az Üdvözítőnek iránta való jószágát imádságainak meghallgatásában tapasztalja meg. Akkoriban hallotta, hogy egy Pranzini nevű gonosztevőt halálra ítélték. Az volt róla a hír, hogy megátkodott, a papot visszautasította. Teréz ezt a lelket akarja megmenteni. Buzgón imádkozott érte, felajánlotta engesztelésül az Úr kínhalálának érdemeit. Biz-

tos volt imádsága hatásában, de meghallgatásának jelét kérte az Úrtól. Meg is kapta. Pranzini kivégzéséről a La Croix-ban talált hírt és ebben azt is, hogy a vesztőhelyen megtért; megragadta a feszületet, melyet a pap feléje nyújtott és három csókot nyomott a szent sebhelyekre.

Az Úr vérző sebeit nézte egykor egy szentképen és azóta kezdett szomjúhozni a lelkek üdvére. Imádságában a lelkekre ráhintette az Úr Jézus vérét és a vérharmaton felüdült lelkeket neki ajánlotta fel. „Krisztus Követése” volt legkedvesebb lelkiolvasmánya; nagyon közel jutott Krisztushoz, mert mindig járt a kereszt alá állt és sűrűn járult a szentáldozáshoz.

„Róma és a Kármel.”

Vágya, mely a Kármel felé hajtotta, mindinkább türelmetlenné lett a várakozásban. Sok akadályt kellett legyőznie. Atyjának, nővérének, Céline-nek ellenkezését, az egyházi hatóság által vetett akadályt, a szerzet aggodalmait azért, mert már két testvére volt a zárdában és mert még fiatal volt a nehéz zárdai életre. Hivatásáért vívott küzdelme egyik legszebb fejezete az akarat és a kegyelem együttműködésének a lelkiélet útjain.

Akármerre fordult, mindenütt csak akadályba ütközött. A legkisebb Martin-lánynak már csak azért is várnia kellett volna, mert nővére, Céline, szintén a Kármelbe kíváncskozott. A sor pedig rajta volt, ő volt

az idősebb. Igen ám, de Céline annyira szerette Terézt, hogy neki engedte az elsőséget.

Most még édesatyjának beleegyezésére volt szükség. Ez a szent öreg valóban hősi lélek volt. Elvesztette hitvesét és Jóbként állotta ezt a csapást. Két leánya már elhagyta a családi fészket. Nagylelkűen ajánlotta fel őket az Úr szolgálatára, lemondott róluk. Pedig — nemrég — szélütés érte; jó lenne gyermekeinek körében viselni az élet igáját, a betegség terhét, vigasztalást nyerni gyermekei szeretetében. Teréz maga is érezte, mily nehéz lesz vágyát feltárnia édesatyja előtt. A nagy vallomás napjával a pünkösödöt választotta ki. Estefelé édesapja a kertben üldögélt. Napnyugta volt. „Szép arcára az ég boldogsága verődött ki.” Teréz úgy érezte, itt az alkalmas pillanat, édesapja is biztatta. Könnyezve tárta fel vágyát a Karmel után. Apja is vele sírt, intette, még korai a vágy, ilyen döntő lépésre csak érett ember szánhatja rá magát. Teréz mégis győzött. Atyja is a lelket szerette drága Királynőjében. „Egy alacsony fához közeledve kicsi fehér virágot mutatott nekem, mely olyan volt, mint egy miniatűr liliom. Leszakított egyet e kis fehér virágok közül és nekem adta. Elmondogatta, hogy az Úr mennyi szeretettel fakasztotta ki bimbóját és mennyi gyöngédséggel ápolta a mai napig az ő kis virágját.”

Teréz saját élete történetét vélte hallani atyja szavaiban, ő volt az Úr Jézus kis virágja. Édesapja kitepte tövestől a családi talajból és beleegyezésével átültette a Karmel termékenyebb talajába. Boldog volt, hogy édesapja megértette őt, igen ám, de most a nagybácsit is meg kellett győzni. Csakhogy ez nehezebb fel-

adat volt. Amit a szó és a könny el nem ért, azt kivívta Teréz imádsága. A kis Jézushoz fordult — és a nagybácsi nemsokára szintén pártjára állt.

A megpróbáltatások még közelebb vitték az Úrhöz. Tanulékony lelke olyan volt, mint a méh; a keserű virágból is mézet szívott.

„Madárkáim közt volt egy kanárim, mely elragadóan énekelt, de egy kis kendericém is, amelyet különös gonddal ápolgattam... Szegény kis foglyom, a kenderice, nem vehetett énekórát a szüleitől, s mivel reggeltől napestig csakis a kanári vidám trillázását hallotta, egy szép napon utánozni akarta... Végre sikerült neki; éppúgy énekelt, mint a kanári.”

Teréz is próbálgatta a maga énekét. Együtt énekelni a szüzek himnuszát, a canticum novum-ot az Úrnak; ezért kell elhagyni a világot, Krisztus foglyává válni, tőle tanulni a szeretet himnuszát. Le kell győznie minden akadályt, hogy a Karmelbe kerülhessen. Hogy a püspök se állja útját az ő tervének, édesapjával együtt felkereste Bayeux-ben, kontyát is felkötötte, hogy idősebbnek lássék. Felhasznált minden eszközt, ékesszólást és a szempilláin ragyogó gyémántokat, könnyeit. Az eredmény azonban nem volt más, minthogy a püspök is elhalasztotta a döntést. De megengedte, hogy Teréz édesapjával csatlakozhassék a vikáriusa által vezetett római zárandoklathoz.

A kis Teréz a pápához fellebbez!

Micsoda vargabetűkön jár a hivatás útja! Az örök várost kell megjárnia, hogy saját városában karmelita lehessen. Püspököt, pápát kell meglátogatnia, meg-

győznie arról, hogy ő tizenötéves szívével alkalmas és kész az Úr jegyeseinek életére!

1887 november 4-én indult Martin Lajos, Céline és Teréz leányaival a római zarándoklatra. A zarándoklatot Reverony abbé, Hugonin bayeuxi püspök vikáriusa vezette. Teréz szívében ott égett a vágy, hogy ezen az úton elérje célját; az út számára tényleg zarándoklás volt, nem szórakozás. De azért volt szeme mindenre; jól megfigyelte az úti társaság lelkivilágát — és nem nagyon épült rajta. Az Alpok havas ormai, feneketlen mélységei, festői svájci falvak kecses tornyai, Milano, Velence szépsége, a lorettói ház bájos egyszerűsége nagy és mély benyomásokkal töltötték meg és boldog volt, hogy Lorettóban az „Úr saját házában” áldozhatott. Rómától a vigasztalás rózsáit várta, de az is csak keresztet tartogatott számára. Boldogan jár hősl elkü elődeinek, Szent Ceciliának, Ágnesnek nyomain a katakombákban, a Colosseumban merít erőt életének vértelen vértanúságához. November 20-án a zarándok-sereggel megjelent ő is XIII. Leó előtt. Reverony abbé megmondta a zarándokoknak, senki se beszéljen a Szentatyával.

„Mindenki néma volt, mint a sír, én azonban elhatároztam, hogy szólni fogok ... Egy pillanat múlva a Szentatya lábánál térdeltem. Saruját megcsókoltam; kezét nyújtotta felém. Akkor könnyben úszó szememet felemeltem reá és esdekelve szóltam hozzá:

— Szentséges atyám, egy nagy kegyelmet kell tőled kérnem Í

Rögtön lehajtotta hozzám tiszteletreméltó fejét, arca csaknem az enyémet érintette; úgy rám tekintett,

mintha mélységes tüzü két fekete szemével a lelkem lelkéig akart volna hatolni,

— Szentséges atyám, esdve kérlek jubileumod örömeire engedd meg, hogy bár *csak tizenöt éves vagyok*, mégis a szent Karmelbe vonulhassak!

A bayeuxi vikárius elégedetlenül nézett rám és közbevágot:

— Szentséges atya, ez a gyermek karmelita akar lenni, az előjárók épp most döntenek ügyében.

— Nos, akkor gyermekem — szolt őszentsége — tedd azt, amit előjáróid határoznak.

Akkor összekulcsolt két kezemet térdére támasztottam és még egy utolsó kísérletet tettem:

— Ó, Szentséges Atyám, ha te *igent* mondanál, senki sem ellenkeznék!

Akkor rámszegezte tekintetét és e szavakat mondotta, erősen hangsúlyozva minden szótagot:

„Nos, jól van... be fogsz lépni, ha a jó Isten is úgy akarja!”

Testőrök jelentették a kihallgatás végét, fel is emelték Terézt, akinek két keze a Szentatya térdén nyugodott, szeme az ő ajkára szegeződött. A Szentatya sokáig nézett utána.

Egy tizenöt éves leány térdelt ekkor a nagy pápa trónusánál. Alig gondolta valaki, hogy ez a jelenet az egyháztörténet legbájosabb eseményei közül való. Az a leány foglalkoztatni fogja még XIII. Leó utódait: XV. Benedeket és XI. Piust is. A pápa szavai — jóslatszerűek voltak. Teréz elérte célját, mert a jó Isten úgy akarta, de ő maga is.

Aprószentek napján, 1887-ben, megjött a bayeuxi

püspök engedélye a lisieuxi karmelita zárdába. Terézt, bár a legalsó korhatár 21 év volna, a perjelnő felvehette 15 éves korában. Teréznek még három hónapot kellett várnia.

1888. Gyümölcsoltó Boldogasszony napján (ez évben április 9-re tették) lépett be a kolostorba.

„Új élet.”

Fájó volt az elválás az otthontól, legnehezebb volt édesapjától való búcsúja. Térdre hullva fogadta atyai áldását. Martin Lajos egyedül maradt otthon Céline-nel; az Isten elfogadta áldozatait, melyekkel egymás után engedte zárdába drága gyermekeit, hogy ő maga azután támasz nélkül maradjon és vonszolja az élet keresztjét. Szélütések érték, tehetetlen lett, szanatóriumba került, majd sógora kastélyába, La Musse-be. Ott halt meg 1894 július 29-én.

Hősi és szent lelke gyermekeiben virágzott és illatozott tovább.

Teréz elhagyta családját és egy új családban talált befogadást. Igaz, hogy két nővére itt volt már, később, atyja halála után Celine is ideért. De a zárdában nővéreinek ittléte is bőséges alkalmat nyújtott számára az önmehtagadásra. Nem beszélhet velük kedve szerint, csak mikor a napirend megengedte. Pauline, azaz a zárdában Ágnes testvér 1893-ban perjelnő lett és Teréznek minden gondja az volt, hogy egyszerűen jó alattvalója legyen, semmi kivételt ne kívánjon és el ne

fogadjon. Nem nyomta el a családi szeretet érzéseit, hanem ezeket megszentelte a magasabb, lelki szeretet tüzével.

Belépése boldoggá tette, de ez nem tartott sokáig. Ez a mosolygó, derűs, halála után rózsát hintő szent a lelki élet keserű kenyerét ette. Első perjelnöje, Gonzága Mária szigorúan bánt vele, éreztette vele, hogy gyereknek tartja, sokszor volt számára korholó szava. De ez is hasznára vált Teréznek. Segítette őt az ő egyszerű aszkézisében, a kis tűszúrások elviselésében, az önként adódó önmegtágadások vállalásában. Gyermekek akart maradni lélekben, a kicsi dolgokban való hűség útját járta. A kis töviseket szorította szívéhez.

A tenger nyugodt felszíne nem árulja el, milyen mélységeket takar. Teréznek lelke mélyén nagy vágyak lakoztak: lelkeket menteni, az egyház papjaiért imádkozni: Élete — áldozat akart lenni, még pedig a legjavából. Mikor annyi akadály merült fel zárdába lépése ellen, azon gondolkozott, hogy, ha nem jut a Karmelba, akkor a bukott leányok menhelyére kér fölvételt és ott elrejteti teljes ártatlanságát. Érdekes, hogy ez az ártatlan lélek, kit P. Pichon jezsuita, ki lelkigyakorlatait vezette, biztosított arról, hogy életében halálos bünt nem követett el, mennyire vonzódott Mária Magdolnához, a bűnbánók védőszentjéhez. Alázatossága a teljes önküresítést kereste, énjének megtágadását, saját érdemeinek, benső értékeinek tudatlanba vevését, hogy egyedül az Úr kegyelmére támaszkodhasson.

Gyermekkora óta intuícióval fogta fel a lelkiélet alaptörvényeit; gyakorlattal szerzett tudását imádságos életének közvetlensége, Jézussal való érintkezésé-

nek melege fokozta és jól választott lelkiolvasmányai táplálták. Szerzetbe lépése után a hagyományos karmelita aszkézis és misztika útjain kellett járnia.

„A karmelita lelkiélet.”

Ennek a karmelita lelkiiránynak Nagy Szent Terézia (1515—1582) és Keresztes Szent János (1542—1591) a mesterei. Nagy Szent Terézia adta meg misztikájának lélektanát, Keresztes Szent János pedig a dogmatikáját. A kettő együtt: tökéletes szellemi egység, a katolikus lelkiségnek kristályformája. Az ókeresztény hagyomány, a pseudo-dionysosz-i misztikus tanok, a nagy skolasztikusoknak, Szent Bonaventurának és Aquinói Szent Tamásnak rendszerei nyerik el koronájukat Keresztes Szent János misztikus teológiájában. Alap gondolata ennek is, mint elődjeinek: a lélek kiürítése, elszakadása mindentől, hogy Isten legyen a tartalma, élete, világossága. A léleknek éjszakába kell kerülnie. Először az érzéki lélekre borul a sötétség, annak kell elszakadnia mindentől, ami az érzékeket gyönyörködteti, élvezetektől, különben megengedett örömöktől is. Ez az érzéki rész éjszakája. Csak így szabadul fel az érzékek rabságából a lélek szellemi rétege; az értelem, az akarat. De ennek is éjszakába kell kerülnie; vállalnia a docta ignorantíát, a tudós tudatlanságot, lemondani az értelemnek a földi dolgokra, tudásra irányuló kíváncsiságáról, hogy ne a tudomány, hanem a hit legyen világossága. Az akaratnak is be kell állania a Getszemani-kert éjjelébe, Krisztussal együtt

imádkoznia és fáradnia azért, hogy az önakarat helyet adjon mindenben Isten akaratának.

Keresztes Szent János tanításának lényege az, hogy a lelki életben csak úgy van előrehaladás, ha a kereszttúton járunk együtt az Üdvözítővel. Csodálatos, hogy a „kis” Szent Teréz épp ennek a lelki útnak adja illusztrációját, életével erre teszi rá az igazság és a megtapasztaltság bélyegét. Viszont: bár önmegfigyelései, léleklátó és leíró készsége nagy névelődjenek rokonává teszik; vele találkozik írásainak lehelletszerű finomságában, kedves közvetlenségében: lelkivilága és belőle táplálkozó tanítása mégis sok különbséget mutat vele szemben. Mondhatnók úgyis, hogy stílusa az, mint Nagy Szent Terézé, de a tartalom más.

Nagy Szent Teréz a misztikus élmények *rendkívüli* jelenségeinek felülmúlhatatlan elemzője. Modern pszichológusok, a misztika teoretikusai hozzájárnak iskolába. A misztikus élményfokoknak, a belénköntött szemlélődésnek, az egyesülésnek, a lelki násznak sehol oly tökéletes rendszerezését és megkülönböztetését nem lehet találni, mint az ő műveiben. Ezen élmények kísérőjelenségeit: a látomásokat, elrívülést (exstasis) és elragadtatást (raptus) is oly finoman jellemzi, hogy művei, főleg önéletrajza a mai misztika lélektanának is kincsebányája. A „kis” Szent Teréz eredetisége vele szemben épp az, hogy ő a misztika „rendes” útján akar járni, azon, melyen minden „kicsi” lélek követheti őt; ez is ugyanoda vezet: a Jézussal való egyesülésig a szeretetben; de módszerei mások és főleg a rendkívüliségtől fázik; csodák, stigmák, szívsebzés, elragadtatások nem szegélyezik itt a „kis” lélek útját.

Nem mintha ezek a „kis” Szent Teréz életében teljesen hiányoztak volna, önéletrajzának elemzése nála is kimutatja az égi Jegyes e rendkívüli ajándékait; vannak látomásai, de nem sűrűen; inkább benső megvilágosodások, a kegyelem észrevétlenül gyulladó fényei derítik fel életútját. Vannak csodás események életében; gyermekkori betegségéből való gyógyulását maga is csodának tekinti; de mégsem ezeken van nála a hangsúly, hanem azokon a mások számára tán jelentéktelen kedveskedéseken, melyekkel az Úr őt elhalmozza, mikor imádságait meghallgatja.

Hogy a megátalkodott bűnös megtér az ő kérésére; hogy gyermekkori vágyai (pl. festeni szeretett volna) később váratlanul teljesednek. Hogy beöltözésekor fehér hó borítja a földet, mikor ő a havat annyira szereti. Hogy missziós vágyát azáltal is teljesítheti, hogy missziós-papok lesznek lelkitestvérei, akikért imádkozik és áldozatait felajánlja. Úgy érzi, vele szemben a jó Isten gyengédebb, mint a legdrágább édesanya. De ez a gyengédség azt is kívánja tőle, hogy lassankint örülni tudjon a rossznak, bajnak, hogy a keserű orvosságot lassan szürcsölve igya, hogy a testébe szúrt gombostűt, mivel társnője rosszul tűzte fel ruháját, benne hagyja. — Lelkét átjárja az isteni szeretet tüze, úgyhogy azt hiszi, meg kell hálnia tőle. De a szeretet okozta seb nem hagy külső nyomot szívéen, mint Nagy Szent Terézén. Stigmákat nem visel, pedig nálánál jobban kevesen egyesültek az Úr szenvedésével. Lelkében rendkívüli adományok tanyáznak; belelát novíciáinak szívébe, felismeri rejtett gondolataikat, azt mondja nekik, amire épp szükségük van. A Szentlélek

adományai fényesítik értelmét. Micsoda bölcseséggel szól pl. a hegyi beszédről, a felebaráti szeretet törvényéről, hogy megérti és gyakorolja Krisztus misztikus testének élet- és érzésközösségét! A próféták lelkével látja előre hivatását halála után is: hogy rózsákat fog hinteni az égből, hogy szentté fogják avatni. És mégis — ezeket vagy elrejt, vagy fel se tűnnek; nővérei közül sokan nem (tudják, hogy a század legnagyobb szentjével élnek egy fedél alatt.

„A kicsiny lelkek útja.”

Az ő útja „a kicsiny lelkek útja”. Ezt ő maga így jellemzi:

„Mindig szent akartam lenni; bár fájdalom, mikor magamat a szentekkel hasonlítottam össze, azt találtam, hogy olyan különbség van közöttünk, amilyen van a felhőben álló hegyóriás és a porszemecske között, melyet az úton járók lábbal tapodnak.

„Azonban ez el nem csüggesztett és bensőmben így gondolkoztam: A jóságos Isten nem támaszthat bennem megvalósíthatatlan vágyakat; ha kicsi, ha törpe vagyok is, vágyódhatom, vágyódnom kell arra, hogy szent legyek. Magamat egy hajszálnyival sem tudom megnöveszteni. El kell tehát önmagamot viselnem számtalan tökéletlenséggel együtt; de az égbe kell jutnom bármi áron, keresni fogok tehát egy biztos, egyenes és rövid utat; Egy utat, amely oda vezet, egy utat, melyen eddig még senki sem járt. A felfedezések korszakát éljük; most már nem kell az emeletre lépcső-

kön felmenni; a gazdagoknál beülünk a liftbe, egyet nyomunk a gombján — és fenn vagyunk, ó, mint szeretnék én is egy magasba ragadó erőt találni, mely az Úr Jézus karjaiba vezessen; mert oly kicsiny és gyenge vagyok, hogy a tökéletesség meredek begyét megmászni nem tudom.

„Akkor aztán átkutattam a szent könyveket, hogy nem akadok-e valahol az én vágyaim tárgyának nyomára; és azt találtam, hogy az örök Bölcsesség e szavakat intézi hozzám: Ha valaki kicsiny, jöjjön hozzám (Példab. 9., 4.). Odasimultam tehát szorosán a jó Istenhez, tudtam, hogy megtaláltam azt, amit oly vágyva kerestem...”

Ezért járt úgy a „kis” Szent Teréz a XX. század Egyházában, mint a tizenkétéves Jézus a templomban. Mindnyájan csodálkoztak és álmélkodva figyelnek rája, akik tanítását hallják és szép életét szívükben tartják.

De csak szenttéavatása után. Egyelőre még kilenc évig tartó szerzetes életéről, lelkiéletének külső keretéről kell szólnunk.

„Kolostorban.”

Teréz 1889 január 10-én öltötte magára a szerze[^] ruháját, ez által megkezdte a noviciátusi évet. Beöltözésén úgy érezte, Jézus elhalmozza figyelmével. Váratlanul hó esett ezen a napon; a természet vele együtt Öltött menyasszonyi köntöst magára. Erre a napra édesatyja is annyira felépült, hogy eljöhett a beöltözésre. Mily boldogan ölelte kis királynőjét, karmelita leányát

szívére! Áldozata teljes volt, Céline is bejelentette szándékát, hogy ő is karmelita lesz majd. A szent öreg nagy megtiszteltetést látott abban, hogy négy leányt nevelt a Kármel számára. A beöltöztetés után Teréz belépett a klauzúrába és azt többé el nem hagyta. A világ elhagyása a Kármelben nemcsak szimbólum. Ezután már csak a beszélőszoba rácsán át érintkezhetett — mindig rövid ideig — kinn maradt rokonaival és ismerőseivel. Megkapta a maga celláját. Kicsi kis szoba, ugyancsak kevés és nem nagy kényelmet adó bútorzattal. Kis hely, de számára ez a télen is fűtetlen szoba a legmelegebb otthon. Nappala és éjszakája az Úr közelében! A kolostor új épület volt. Alapítója, Szent Terézről nevezett Genovéva anya még élt a zárdában. Életszentsége nagy hatással volt Terézre; szavaiból sokat tanult. Végrendeletként őrizte intését: „Békében és örvendezve szolgálj az Urat! Gondold meg, gyermekem, hogy a mi Istenünk a békesség Istene”. Amikor Genovéva meghalt, Teréz egy könnycseppet törült le a haldokló szeméről és ezt őrizte örökségképpen.

Ez a kolostor nem volt a művészetek tárháza, benső udvara sem volt az a földi paradicsom, mint annyi csodás chioistro a déli ég alatt. Egyszerűség, nagyvonalúság volt egyetlen dísze; kívül-belül kopasz falak; az udvaron nyitott árkádok. A kertben egy nagy kőkereszt. Ezt az egyszerű házat kellett annyi szép és szent életnek vonzóvá tenni, hogy a XX. század egyházának zarándokhelye lehessen. Erre is áll a zsoltáros szava: *Omnis gloria filiae regis ab intus*; a király leányának minden ékessége belülről van. Hogy anyyira megszépült, azt elsősorban Teréznek köszöni.

A zárda családjának anyja Teréz belépésekor Gonzága anya volt. Gondos, mindenre kiterjedt figyelme elöljáró, aki rendet tud tartani, észrevesz minden por-szemet és pókhálót és szó nélkül semmit sem hagy. Ami melegség volt benne, azt oly gondosan magába zárja, hogy a zárda lakói alig érzik sugárzását. Pedig a zárda lakói az egyforma fegyelem mellett is „kis lelkek”, de általában erős egyéniségek, akik a tökéletesedés útját úgy járják, hogy egymásnak elég alkalmat adnak nemcsak a szeretet, a testvéri boldog együttlét, hanem a türelem és önmegtágadás gyakorlására is. Teréz különben is gyermekkorától kezdve érzékeny lélek. Hogy küzd önmaga ellen, hogy ne szeretet és ellenszenv legyen kormányosa társnőivel szemben, hanem az Úr Jézus szeretete! Fölteszi magában: azokhoz lesz a legkedvesebb, akiket legkevésbé szívelhet természeti adottságaik miatt, ő a kis önmegtágadások híve, nem a nagy penitenciáké, a súlyos bőjtöké, önsanyargatásoké. Mikor mosogatás közben az egyik nővér szemébe fröcsköli a szappanos vizet, hősiesen ott marad zokszó nélkül. Az ember azt hinné, hogy egy ilyen áldott lelkű, kedves teremtés mindenkinek elkényeztetett kedvence, pedig igazában hamupipőke-sors az övé.

Mesternője az angyalokról nevezett Mária nővér, valóságos szent volt, aki a karmelita aszkézis barnakenyerén nevelte novíciáit, köztük Terézt is. Tiszteletet fákasztott, de bizalmat már kevésbé. Teréznek meg kellett tanulnia a *munkát*; a zárda életében sokoldalú és sokféle munkára volt szükség. Takarítás, varrás, mosás, kerti és konyhai munka, betegápolás — adott bőségesen elfoglaltságot és a napirend az időt jól fel-

parcellázta, a kórus, a munka, az étkezés és a pihenés közt, A napi teher kemény igáját kellett viselnie Teréz gyenge szervezetének; pihenésre kevés volt az idő. Hogy ez a kemény élet mégis kedves volt, hogy a rideg cella drága otthon volt, azt az Úrra való állandó rá gondolás okozta. Azon csodálkozik Szent Teréz, hogy lehetett, hogy álmaiban oly ritkán foglalkozik az Úr Jézussal. Ezt a kis vallomását is örömmel hallgatjuk, mert belőle megismerjük a legrejtettebb titkot, egy szent apáca álmait. „Rendesen sűrű erdőről, illatos virágról, zuhogó patakról s a fenségesen, morajló tengerről álmodom. Igen gyakran bájos gyermekekkel játszadózom, hímes pillangót kergetek és csodás színpompájú, sosem látott madarakat dédelgetek. Amint látod, ha álmaim nem is nélkülözik a költői színezetet, — folytatja bájos humorral — még sincsen bennük egyetlen misztikus vonás sem.”

Ebből a vallomásból azt hinné az ember, hogy Teréz élete is misztikus vonások nélkül való, mint amilyeneknek álmait mondja. Ha valaki misztikusnak csak a lélek paradicsomi életét, a benső örömeit, az Istenneljárás boldogságát, az elragadtatásokat és az Úr Szívére borulás édességét gondolja, akkor lisieuxi Szent Teréz életében valóban kevés a misztika. Csak-hogy a misztika nemcsak lélekparadicsom, hanem vándorlás a sivatagban, az ígéretföldje felé, misztika nemcsak az Úr arcának dicsősége, a táborhegyi megvilágosodások, hanem az eltakart arcú Üdvözítő után való sóhajok keserűsége is. A misztikusok szívesebben járnak az Olajfák hegyén és a keresztúton, mint a megdicsőülés fényében. — Teréznek a misztikából épp ez

a rész jutott; a lelki szárazság, a nagy kísértések és a gyötrő szenvedések. Az ő hűséges jegyesét maga az Úr se kényeztette, mert oly erős szeretetre akarta nevelni, mely keményebb a koporsónál.

Noviciátusának éve már letelt, mégis várnia kellett fogadalma letevésére, elhalasztották azt 1890 szeptember 8-áig. Bármily buzgón készítette, díszítette erényvirágokkal menyasszonyi ruháját, lelke száraz maradt, elhagyatottnak érezte magát, „az Úr Jézus nagyon mélyen aludt lelke kis sajkájában”. Ezen a lelki szárazságon a lelkigyakorlatok se segítettek. Fogadalma előestéjén úgy érezte, hivatása merő álom, pusztá ködkép, a gonosz lélek el akarta vele hitetni, hogy a karmelita életmód nem neki való. Valami unszolta, hajtotta, hagyja el a zárdát. Szerencsére tudott magán segíteni. A mesternőnek tüstént feltárta benső vívódását. Ettől 'az alázatos vallomástól megnyugodott a lelke. A „fekete” elszaladt, mintha szentelt vízzel hajtották volna.

Fogadalma megtöltötte lelkét békével, mélyen át-érezte az Úr jegyeseinek méltóságát és mint „királynő” érvényesítette jogait mennyei Királyával szemben. Senkiről sem feledkezett meg, nem volt kisebb a vágya, minthogy „ezen a napon minden bűnös megtérjen a földön és minden lélek kiszabaduljon a tisztítóhely kínjaiból”.

A zárda nyugodt életében az előljáró-változások, betegségek és halálesetek jelentettek változatosságot. A napirend némiképp alkalmazkodik az évszakokhoz, a liturgikus év folyamához, az életmód azonban kemény marad. Legkeményebb a fűtetlen időszak. A normandiai hideg tél nem kíméli a karmelita zárdát és a Jézust

szerető szív melege nem hajtja el az éjszakák dermesztő hidegét. Van ugyan melegedőszoba, lefekvés előtt odamennek a nővérek. De míg Teréz a nyitott árkádos folyosón hazaér cellájába, megint félig fagyottan búvik takarója alá. Persze, eltitkolja, hogy nem bírja a hideget. Vele kivételt ne csináljanak.

Fogadalma után a zárda sekrestyése lesz és ez a foglalkozás nagyon kedves volt számára. Érinthette a szent edényeket és gondolhatta az oltár fehérneműjét. Kis diakónusnak képzelte magát és ez is fokozta buzgóságát, hogy szentebb legyen.

Súlyos influenza támadt rá az 1891. év végén a lisieuxi karmelita zárdára. A nővérek egymásután dőltek ágyra, Teréz a baj nem vett annyira erőt, két másik nővérral együtt talpon maradt és a sekrestyési teendők mellett résztvett a betegek ápolásában, a házi dolgok végzésében. A halál bőven aratott; elvitte az alperjelnőt és két nővért. A megpróbáltatás e napjaiban Teréz a mindennapi szent áldozásból meríti az erőt a fokozott munkához.

Ahogy gondja van a betegekre, úgy szórja szeretét övéire, azokra is, kik kint vannak, édesapjára, Céline-re. Nagy örömet okoz neki, hogy azokért imádkozhat és szenvedhet, kik a missziókban fáradoznak. Titkos, de soha teljesülő vágya, hogy egy missziós zárdába tegyék iát, hogy ő is közvetlenül foglalkozhasson a pogányokkal. Ha ez nem ás sikerül neki, talál az ő mélységes hite más módot: annyira átéli Krisztus misztikus testének élet- és érdeközösségét, hogy minden érdemszerző cselekedetét neki felajánlja a szeretet nagy áldozatával a lelkekért. Az Úr meg is hálálja neki nagy-

lelküségét. Édesatyjának szent halálát nagy gazdagodásnak érzi és Céline is megtalálja az utat a Karmelba.

„A jelöltek mesternője.”

Gonzága Mária anyát a perjelnői tisztségben 1893-ban Ágnes nővér váltotta fel, Teréz nővére és „kismamája”, ki hűgát fiatalsága ellenére a zárda legfontosabb tisztségével, a novíciák mesternői tiszttel bízta meg. Úgy azonban, hogy cím szerint Gonzága Mária volt a magisztra, mellette azonban Teréz volt a jelöltek és novíciák igazi vezetője.

Akkor Teréz még alig volt 20 éves, fogadalmait is nemrég tette le, írásai még nem voltak ismereteseek. A perjelnő részéről mindenesetre merész lépés volt, hogy ily rendkívüli feladat elé állította Terézt. Utólag — könnyű igazolni a perjelnőt; mégsem mindennapi eset, hogy valakit a szenttéavatás igazoljon. Mert a „kis” Teréz nemcsak a zárdának lett mesternője, hanem az egész Egyházé.

Új hivatása lehetővé tette, hogy lelke gyöngyeivel másokat is gazdagítson, hogy azokat az adományokat, melyekkel a Szentlélek oly bőven elárasztotta, közvetlenül a zárda, közvetve a mai kor Egyháza számára gyümölcsöztesse. Terézt a természet is jó tehetséggel áldotta meg, jóeszű, gyorsan tanuló kislány volt az iskolában. De magasabb iskolákat nem járt, önműveléssel egészítette ki tanulmányait és a lelkiélet tudományát is a legjobb forrásokból, a Szentírásból, Krisztus Követéséből, Keresztes Szent János és Szent Terézia

műveiből sajátította el. Egyenest meglepő nagy olvasottsága, a Szentírás alapos ismerete. Még feltűnőbb, hogy oly mély meglátásai vannak a Szentírás értelmére vonatkozólag. Néha egészen új fényeket gyűjt, olyanokat, melyeket a lélektan — számbavéve fiatalságát, a szokott teológiai tanulmányok hiányát — nem tud máshova elkönyvelni, mint az intuíciók közé. Csodálatos, hogy hányszor találkozik a lelkiélet legnagyobbjaival, a hittudomány vezéreivel. Amit pl. a felebaráti szeretet mértékéről mond, hogy ennek igazi mértéke nem az önszeretet, hanem a Krisztusnak a szeretete mihozzánk, az önmagát testvéreiért teljesen feláldozó szeretet — ebben a meglátásban kevesen előzték meg és kevesen is követik. Írásai nem nagy terjedelműek, de ezek a katolikus irodalom legjava természetéhez tartoznak, melyek belső értékükben is, hatásukban is, vetekszenek Szent Ágoston, Szent Tamás, Bonaventura, vagy hogy kortársait említsük, Newman, és Prohászka legszebb műveivel. Megnyilatkozásai, melyeket növendékei emlékezetéből a zárda gyűjtött össze, az élethez való alkalmazkodás, egyéni felfogás, talpraesett, józan okosság és mélység szempontjából bátran állíthatók Canterbury Szent Anzelm, Szalézi Szent Ferenc, vagy Bosco Szent János hasonló tanításai mellé. Ezek pedagógiai remek. A természet adatainak finom felhasználása és alkalmazása a lélek útjainak feltárására, a természetfölötti világ megértésére oly bájos, költői formát nyer „kis” Szent Teréznel, hogy az olvasó lelkének zsenialitását és ihletését is kénytelen megtapasztalni. Ahogy lény, egyénisége a nőies eszményt a szentség heroizmusával párosítja, minden gondolatán, írásán,

tanításán az Istenből merített érett bölcsesség, a szívnek szívhez szóló jósága, a szeretet lelket izzásba hozó tüze jelentkezik. Bármit adjon intésként, bármit ajánljon, önmegtágadást, kereszthordást, tűrést: ahogy ő ajánlja, attól a fekete kenyérnek is édes lesz az íze, attól az evangélium igáját megint könnyűnek érezzük.

Tanítása sok-sok változatban állítja eléink a szent gyermekség útját. „Ha gyorsan akarunk haladni a szeretet útjain, maradjunk mindig kicsinyek”. Valaki nagy kísértésben fordult hozzá, nem bírt már vele. Azt felelte neki: bújjon ki alóla. „Hagyjuk a nagy lelkeket a felhők között repülni, ha dühöng a vész; nekünk kicsinyeknek csak az a teendőnk, hogy nyugodtan viseljük a zuhogó esőt. Ha kissé meg is áztunk, majd megszáradunk a szeretet napjának melegében”. Olyan találékony az ő életútjának alkalmazásában, hogy ebből, mint alapigazságból világítja meg a különféle helyzeteket.

Csodás igazságokat tud egyszerű dolgokon szemléltetni. A kaleidoszkóp pl. felkelti figyelmét, elemzi és ez a következő elmélkedésre ösztönzi: „A kaleidoszkópban a titkok titkának képét láttam meg. Amíg tetteink az isteni szeretet lángtengeréből fakadnak, addig a teljes Szentháromság — ezt jelképezi a kaleidoszkóp három tükördarabja — csodálatos fényt és ragyogást sugároz rájuk. Az Úr Jézus a kis nyíláson lesve néz bennünket, azon, mintegy önnönmagán szemléli tetteinket és úgy találja, hogy mindegyikük csodás szépségű. De ha elhagyjuk a mi középpontunkat, ha kilengünk a szeretet középpontjából, mit fog akkor látni? Széthulló forgácsot... értéktelen tetteket, semmitmondó gondolatokat”.

Aki a szentek lelkvilágát elemezni tudja, annak nem nehéz lisieuxi Szent Terézben meglátnia a Szentlélek adományainak, a bölcseségnek, értelemnek, tudásnak, tanácsnak ragyogását. A Szentlélek az ő mestere, a szentek iskolájában nőtt nagyra és okosodott kiskorától kezdve. Ezért tanulhatnak tőle a kicsi lelkek; de legtöbbet azok, akik magukat nagynak hiszik. Mert amit Szent Teréz tanít, az gyökeresen ugyanaz, mint a nyugati szerzetesség megalapítójának, Szent Benedeknek tanítása az alázatosságról. Ez a lelkiélet alapja, ez minden szentség sarkköve.

„A Jegyes közeledik.”

Az élő hitnek dolga, hogy miként a természetben fölismeri az Isten keze alkotását, éppúgy megérezze az egyéni és társadalmi élet menetén, a kis lelkek és a közösség történetében a gondviselő Isten keze járását. A hit legnagyobb próbája, a bibliai Jób a példa rá: megérezni az Isten jóságát, nemcsak az áldásban, hanem a szenvedésben is. Igazságosságát még könnyebben érzi az, akit bűnösként sújt; de az ártatlan szenvedését csak a keresztútját járó Krisztussal egyesült lélek tudja az Isten jóságának tulajdonítani.

Közben, 1896-ban megint örségváltás történt a lisieuxi Kármelban. Ágnes anyát a perjelnoi tisztségben Gonzága Mária váltotta fel. Ágnes anyának köszönjük Szent Teréz önéletírásának első kilenc fejezetét; Gonzága Mária perjelnőnek is feltárta lelke kincseit — igaz, sokkal tartózkodóbban — a 9., 10. fejezetben.

Ez a hattýúdala ennek az Isten szeretetében elhamvadt léleknek.,

Élete végéhez közeledik, maga is érzi, hogy Jegyese már hívja. Mi [az első jele ennek a hívásnak!]? Egy keményen végigbőjtölt nagybőjt nagyhetén, csütörtökön éjjel szerette volna az éjszakát végigvirrasztani a szent-sírnál. Erre azonban nem kapott engedélyt. Lefekszik éjfélkor, érezte, forró, habos ár tör az ajkáig. Azt hitte, meghal és szíve majd megrepedt a nagy örömtől. Mégis *legyőzi* kíváncsiságát, a lámpát eloltja. Reggel látja, hogy zsebkendője véres. Tüdővérzést kapott. Ez volt a jele annak, mint maga mondja, hogy 'Szerelmese már hívja. Nagypénteken érezte, meg ezt a hívást, mely olyan volt, mint a messze távol édes zsongása. Engedéllyel tovább folytatja a vezeklést, nagypéntek este megisméltődött ez a vérzés és Teréz boldog volt, hogy oly közeinek érezte az eget. De a húsvét nem hozott számára allelujás örömet, hanem visszalökte a lelki elhagyatottság koromsötét éjszakájába. Most kezdődött a nagy harc lelkében, a lélek sötét éjszakájának, ahogy Keresztes Szent János nevezi, a sötétebb része.

Eddig úgy volt, mint Kolumbus az óceánon; e világból csak a vizet látta, de az új világ áldott földjét minden érzékével megsejtette és szíve minden érzésével megszerette. És most vaksötét éj borult rája, nem látja már igazi hazája képét, minden szétfoszlott, minden elveszett. Kísértései vannak a hit és a remény ellen, a kétségbeesés gyötri.

„Mintha a sötétség alakot öltene s mintha ezer meg ezer hitetlen szólna belőle hozzám az elkárhozottak gúnykacajától kísérve:

„Te fényről, világosságról, egy szép, balzsamillatos hazáról álmodozol; azt hiszed, hogy egykor tied lesz egészen és osztatlanul a gyönyörök Teremtője... nos hát, csak előre ... kapsz egy még sötétebb, még vigasztalanabb éjszakát: a megsemmisülés örök éjszakáját...”

Ebben a gyötrelmes, kínos lelki éjszakában kell gyújtogatni a hit és remény örökmécsesét, visszahívni a magát kinyilatkoztató Isten nagy bizonyosságát. Teréz vérével felírja egy lapra a Credót és azt a szívén viseli. Pihegő szívvel fut az Úr Jézushoz és fáradtan súgja neki: Hiszem az örök életet., E hitet kész vérével megpecsételni. Minden kísértésben ismétli: akarok hinni. A nagy próbát is felhasználja, hogy az Úr szeretetében és a testvéri szeretetben megerősödjék, hogy szíve végleg elszakadjon minden földi érzéstől. Szabaddá válik a lelke, nem fél már a hosszú szenvedéstől. Mindent elfogad az Úr kezéből.

Ebben az állapotában írja legidősebb nővérének, Máriának: „Az én vigasztalásom az, hogy itt e földön nincs vigasztalásom. Az Úr Jézus titkon, lopva oktat engem, a nélkül, hogy arcának szépségét megmutatná, a nélkül, hogy hangjának varázsos csengését meghallatná ...”

Május 10-én álmod lát, egy régi, szentség hírében elhunyt karmelita apáca, Jézusról nevezett Anna, aki a karmelitákat Franciaországba telepítette, jelenik meg neki álmában és megnyugtatja, szenvedése nem tart már sokáig és hogy az Úr meg van vele elégedve. Erre lelki gyötrelmei elmúltak, úgy érezte, Jézus parancsolt a viharok és nagy csendesség lőn. Szívének minden vágyát kitarja Jézus iránti szeretetből:

„Ó, ha én a Te papod lehetnék, Jézusom! Milyen gyöngéd szeretettel tartanálak két kezemmel, mikor ajkam titokzatos igéi levonnak az égből a földre!... Szeretnék a lelkekbe fényt, derűt és meleget árasztani, mint a próféták és doktorok. Ó, mint szeretném bejárni ezt a szomorú földet és hangos szóval hirdetni a Te nevedet és a pogányság éjjelébe besugározni a hit világát; bojtortjánt termő földjébe beleplántálni a dicsőség fáját, a Te szent keresztedet, ó én megfeszített, szerelmes jegyesem!... Hithirdető szeretnék lenni nemcsak addig, amíg az arasznyi élet tart, hanem az szeretnék lenni a világ kezdetétől fogva s az szeretnék lenni a világ végezetéig...” Mindenben hasonló kívánna lenni Mesteréhez. Mártírság vágya, hogy megostorozzák, keresztre feszítsék.

Végigélte lélekben a nagypéntek minden kínját, lelkén az Egyház nagypénteki könyörgéseinek orgonája zúg végig, úgy érzi, az Egyház Krisztus misztikus teste; benne minden tagnak megvan a feladata; de minden tag a szívből él. Ha az Egyháznak szíve nem volna, az apostolok nem hirdetnék többé az evangéliumot, a vértanúk nem ontanák többé vérüket. Ebben a szívben akar ő a szeretet lenni, a szeretet égő áldozata.

Megsejti, megmondja hivatását az égben: „A kis gyermek virágot fog hinteni, virágözönt fog hullatni”.

Engedelmisségét mindvégig gyakorolja. A betegápoló nővér azt tanácsolta neki, sétáljon naponta egy-egy negyedórát a kertben. Egyik délután alig tudott vánszorogni. Mégis folytatta sétáját. „Egy misszionáriusért sétálok. Arra gondolok, hogy ott messzemenesse egyikük talán kimerült az apostolkodásban,

hogy fáradságát enyhíthessem, felajánlom érte a jó Istennek az én fájdalمامat, kimerültségemet.”

Szenvedését, kínját úgy el tudta rejteni, hogy a perjelnök sem vette eléggé észre. Valaki azt mondotta neki: „Azt mondják, még sohasem szenvedett nagyon. Igaz ez?”

Mosolyogni kezdett és egy kis üvegre mutatott, melyben élénkpiros orvosság volt.

„Látja ezt a kis üveget? Azt hinné az ember, valami kitűnő szörp van benne; valójában pedig ez a legkeserűbb orvosságom. Nos, ez hű képe «létemnek: mások úgy látják, hogy mosollyal és derűvel van tele; azt hiszik, nektárt szürcsölgetek; pedig a keserűség kelyhét ürítgetem ...”

Július elején állapota válságos lett. Elvitték a betegszobába.

„A gerle szava hallatszik...!”

A betegszobában ott volt az a Szűzanya-szobor, mely valamikor a Martin-házban a kis Teréz szobáját ékesítette. Gyermekkori betegségében erre a szoborra nézett, mikor csodálatos látomásban megjelent neki a Szűzanya és meggyógyította. Élete nagyot fordult, de a Szűzanya most is mellette volt. Nagy vigasztalást okozott neki, hogy betegsége alatt jó ideig gyakran megáldozhatott. Aztán — augusztus 16-tól szeptember 30-ig ez is elmaradt; hányingerek gyötörték, nem áldozhatott

Nyugodtan készült már a halálra. Költői lelke túláradt a halál után való vágyakozástól.

*Szeretetből halni a legédesebb hálál:
Ez a vértanúság a szívembe talál.
Ó, szent kerubimok rajta, dalt zengjete,
Érzem, földi élttem végéhez közeleg ...
Szerelmes Jézusom, egyről álmodozók:
Szeretetből halok.*

Július 30-án felvette a szent kenetet is. Remélte, hogy az Úr hamar jön érte. Ügy várta, jöjjön már a Tolvaj, hadd vigye őt el magához az égbe. De az evangélium Tolvajja késett.

Mind világosabban megérezte jövő hivatását.

„Érzem, immár megkezdem hivatásomat betölteni; és az én hivatásom az, hogy úgy szeressem meg másokkal a jó Istent, ahogy én szerettem őt, hogy másokkal is megismertessem az én kicsi ösvényemet. *Mennyei boldogságomban is jót akarok tenni a földön*”

Szeptember végefelé úgy elgyengült, hogy mozdulni se tudott. Ha beszéltek mellette, vagy ha csak suttoztak is, fájdalmat okozott neki. A mosoly azonban nem tűnt el ajkáról. Az egyedüllétet kívánta. Csak az Úrral akart együtt lenni; imádsága is leegyszerűsödött úgy, hogy csak ennyiből állt: Szeretlek Jézusom.

Halála előestéjén, szeptember 29-én — szárnyát csattogatva jött egy gerle a betegszoba ablakába. Búgva leült az ablakpárkányra. Megpihent egy kicsit, aztán hirtelen eltűnt. Teréznek két nővére,, Ágnes (Paula) és Céline ott voltak a betegszobában. Eszükbe

jutott az Énekek éneke: A gerlice szava hallatszik földünkön, kelj föl én barátném, galambom, Iszéken és jöjj, mert már a tél elmúlt.

Szeptember 30-án, csütörtökön hajnalban úgy érzi, elfogy a levegője. Tüdejét a vész már felemésztette. Ügy vágyott az ég üde levegőjére. Félhárom felé felült ágyában, írja Ágnes testvér, ezt már hetek óta nem tudta megtenni. Így kiáltott fel:

„Anyám, a kehely csordultig megtelt! Nem, sohasem hittem volna, hogy ennyit lehessen szenvedni... Csak abból tudom megmagyarázni, hogy végtelenül vágyom megmenteni a lelkeket”.

Néhány perc múlva azt mondta:

— Mindaz való, amit a szenvedésről írtam! Nem bánom, hogy a szeretetnek lettem áldozatává!

Délután félötkor megkezdődött a haláltusa. Bejöttek a nővérek. Teréz megszorította a feszületet. Néhány szót váltott még a perjelnövel, aztán a feszületre pillantott.

„Ó... szeretem öt. Uram, Istenem, nagyon szeretlek!”

Hirtelen visszahanyatlott, feje jobbra hajlott, mint a szűz mártírok feje, akik a bakó csapását várják... Majd felemelkedett, mintha titkos menyeyi hang hívná, két szeme ragyog és a Szent Szűz szobra felé révül.

Aztán lelke elröppent az égi hazába.

A nővérek pálmaágot tettek kezébe. A kolostorban pedig a Szent megkezdte *titokzatos* életét, működését, melynek valósága eddig leplezve volt. Egyik nővér hirtelen meggyógyult ideges fejbajából, volt aki ibolyaillatot érzett, volt, ki fénykoszorút vagy fénysugarat

látott a földről az égbe emelkedni. Ekkor 1897 szeptember 30-át írták.

Ez az életrajz úgy kezdődött, mint legenda; egészen korszerűtlen volt, ahogy a kis Teréz elindult életútjára, ahogy Rómán át a lisieuxi Kármelbe került. Azt hinné az ember, hogy a legenda olyan műfaj, melynek csak az eszméje igaz, a története nem. Lisieuxi Szent Teréz legendájában azonban az eszme is színigaz és a történet — hívebb, mint egy szemtanú riportja bármely egykorú eseményről. Igazságára a pecsétet nemcsak az Egyház tette rá, mikor e rövidéletű szentet, ki mindössze 24 évet élt, szokatlanul gyorsan, az egyházi Törvénykönyvnek a kanonizációs eljárásra vonatkozó időpontjait meg sem várva, 1923-ban boldoggá és 1925-ben szentté avatta; ennek a legendának igazságát hirdeti az a rózszaeső, mely szerte a világon milliókra hull csodák, imádságmeghallgatások, lelki megvilágosítások módjában, a kegyelemjárás szokott és szokatlan formáiban.

MORUS SZENT TAMÁS

I.

Mondják, hogy amikor VIII. Henriknek megvitték a szép Boleyn Anna kivégzésének híret, a király, aki már kora reggel óta teniszjátékkal szórakozott a windsori parkban, egy pillanatra meghökölt, a labdaverőt lassan leeresztette húsos kezéből és hosszasan törölgetni kezdte arcát, talán, hogy leplezze riadt vendégei előtt, mennyire nem királyi ez a pillanat s hogy mennyire méltatlan egy percig is a szánalomra az a ragyogó asszony, akinek kacagását és énekét nemrégén még hallották ezek a fák, túl, azok a tisztások és a kavicsos utak is, amiket most kékes, reggeli köd takart.

Feljegyezték, hogy a király a fák fölött, a párás reggeli égre nézett, akár a nyúl, mert szeme apró volt s most jól látszott, milyen piros a szemhéja s körülötte a hús, de rőt és gyérszörű a szemöldöke is. Aztán megrezzent széles szája és fogainak korhadt sövénye mögött feltárult az a fekete úr, ahonnan fiatalon, egész Anglia öröme, egykor a bölcsesség szavai szóltak s egy palérozott elme nyilatkozott meg csupa gráciával:

— My lords, ezért az asszonyért kellett meghalnia az együgyű Morus Tamásnak ...

Lehet, hogy aztán tovább folytatták a játékot, ami-

ben Henrik éppúgy fáradhatatlan volt, mint a szerelemben, akár az ivásban. De az is lehet, hogy tüstént nyergeltetett és vad iramban elvágtatott Chelsea felé és remegő paripáját megállította azon zöld dombok egyikén, amely a smithfieldi vásártér felé lankásodott, majd a Themse szürke tükrén át hosszasan kutatott tekintete egy fák közé bujt ház irányában, hol egykor barátja, Thomas More úr, a szerencsétlen kancellár lakott...

*

A régi Morus-életrajzok úgy értesítenek, hogy Boleyn Anna asszonyi bosszúja juttatta vérpadra Anglia „egyetlen ingéniumát”, az állhatatos kancellárt, aki az egyházi férfiak egész seregét megszegyenítve, mint egyetlen világi hívő, megtagadta a királyi esküt. Boleyn Anna asszonyi ösztönösséggel gyűlölte ezt a sokszor szótlan, papos arcú, finom modorú „királyi barátot”, aki szemelláthatóan soha sem olvadt fel a barátság hevében, legalább is nem VIII. Henrik iránt, aki hangosan és széles gesztusokkal barátkozott, zsarnokian és nyűgösen. Barátkozott a maga számára *úgy*, hogy kegyének egyetlen, megnyilatkozásáért *mindent* követelt, becsületet és igazságot is, többet tehát, mint amire a barátság kötelezett volna: szeszélyeinek, becsvágyának és fullasztó szenvedélyeinek kritikátlan szolgálatát. Anne Boleyn, amikor még „nyeregben ült”, egyelőre hajlékony szeretőnek bizonyult, de túlhajlékonynak ahhoz, — ellentétben Morussal — hogy annak a nagy királyi gyermeknek gyanakvását egyszerűen felkeltse. Bizonyos, hogy Thomas More néma tiltako-

zása erősebb gát volt az angol nép heves tüntetésekben kirobbanó tiltakozásánál s ezt a gátat eleinte a királyi barát fedezte, meg a méltóság presztízse, amit a kancellári aranylánc jelzett, de erősítette az a hatalmas intelligencia is, amelytől a nők általában, mert eszközeikkel nem lehetnek úrrá felette, kivált nem az ilyen boleyn-i regényes és szeszélyes asszonyok, öntudatlanul elfordulnak.

A küzdelemből mégis Boleyn Anna került ki győztesen úgy, hogy kiszolgáltatta magát Henriknek, tehát többet tett, mint amire a barátság kötelezte volna s éppen ezért kellett elvesznie a „baráti” Morusnak. És Henrik, aki ilyenmódon a barátot feláldozta ia szeretőért, azt hitte, hogy ez a barátság a maga részéről is „vére ment”; holott csak azt tette érte, hogy a törvényben előírt akasztás és felnégyeltetés helyett, kegyesen megengedte, hogy Monis Tamásnak hóhérbárd vegye a fejét...

*

Véres fejét a smithfieldi hóhér vaskaróra tűzte, hogy lássa a szigetország minden ura és polgára: öfelségének nincs szüksége többé Thomas More eszére és bölcsességére. Az Utópia szerzője hiába próbált megbecsülést szerezni a humanizmus legtisztább eszméinek és a keresztény ortodoxiának ott, ahol a terror már honosabban mozgott, amióta a wittenbergi templomkapu küszöbje lett minden kazamatának, amely a londoni Towertól Erdélyig épült ebben a században. A világ ekkor ismét nyers és harcos korszakába lépett: az ürdög megjelent és köpenyén egy kis tintafolttal,

amely Luther kalamárisából fröccsent rá, elindult, hogy bosszúból vérét vegye azoknak, akik övükben tolat és tarsolyukban kalamárist hordtak. Ortodox és eretnek mindegy volt számára. Az okfejtés pókhálószálaiból font kötelet alázatos nyakukra és a Tanok labirintusaiból mindegyiknek megmutatta a kivezető utat. Ez az út pedig egyformán a vérpadhoz Vagy a máglyára vezette őket. Azok a forradalmár írástudók, szentek és reformátorok, akiknek arcvonásait a holbeini galéria oly megdöbbentő elevenséggel őrzi, sejtettek legtöbbit az Utópia világáról, az ész az igazság uralmáról, az emberi lélek lehetőségeinek azokról a szféráiról, ahová csak álmodozni járt a nyugtalan képzelet. VIII. Henrik azonban a földön járt és nyugtalan lelkiismerete hiába úzte az Utópia ismerőihöz, hogy körükben kipihenhesse vérengzéseinek mámorát és gyümölcstelen szerelmeinek indulatait. Ezek a tüzek lassan államrezonná fagytak benne, amellyel új Anglia életét a jövőre meghatározta. Ezeknek az egeknek hívő és balga polgárait pedig lábuknál fogva rángatta le az izmos zsarnokság és csak azokat engedte maga körül tolongani, akik a fejedelmi szándékok erkölcsi igazolására vállalkoztak. A megdicsőült Ulenspiegel látomásai, vagy Albert Dürer apokalipsise tudnak csak számot adni a zavarnak arról a nagy századáról, amelyben Thomas More, ciliciummal derekán, próbálta megélni embertelen korszakát Chelseában, a kolostorok falain kívül, honnan a feslettség kétféle embertípust kergetett ki a világba, azt, akit a meglazult fegyelem többé már nem fékezhetett a Szélsőségek felé való rohanásban és azokat, akik a rendet és a fegyelmet ismét

helyre akarták állítani. Mondják, hogy ezek közül sokan eldobták a cilíciumot, amely a renchez, vagy egy életeszményhez fűzött ezreket, de maradtak hozzá sokan hűségesekek: a polgári tisztségnek és a literátori céhbelségnek világi formaruhája alatt tovább viselték ezt a jegyet, mint az életszentség és az igazság jelvényét, arra se számítva, hogy haláluk után „erről fogják megismerni őket”. Pedig az egykorú közvélemény már régen felmentette a szabály alól a kolostori élet menekültjeit, rosszallással, vagy pedig cinkosán. De ha valaki szembeszállt ezzel az új életformával, úgy vészett, mint ahogy Morus Tamásnak kellett vesznie, akinek tiszta élete titkát csak a hóhér leplezte le, amikor teste már a vérpadon hevert s talán csak a vesztőhely fölött keringő dögmadarak voltak éhesebbek azoknál, kik a látványosságra kíváncsian a porkolábok dárdái mögött szorongtak, hogy lássák pusztulását egy nemes és szelid életnek, milyen Morus Tamásé volt.

*

Holbein megfestette képét a két jóbarátnak: Morus Tamásét és Erasmusét. A holbeini stílus és a kor divatja első szempillantásra elmos közöttük emberi és egyéni különbségeket. Valóban nemcsak a kortársi testvériség címén voltak ők egymáshoz tartozók, hanem a szellem legbensőbb alapformái szerint is társak. Erasmus, a rotterdami bujdosó, akit a nyugtalanság Baseltől Párizsig s onnan Rómáig kerget, hosszú időre csak londoni barátainál talál megnyugvást és tartós munkára való lehetőséget, talán támogatást is, annak elle-

nőre, hogy More úrnak ekkor mindössze hetven font évi jövedelme volt chelseai kisbirtokából.

A Tudorok Angliája ekkor még a „boldog egyensúly és a szabadság szigete”. Az olasz renaissance szabados, érzéki szelleme s a német új vallási fanatizmus az angol társadalom nagy átlagánál gyanakvó visszautasításra talált. A fiatal angol nemzedék, melynek elitje sűrűn látogatja a nagyhírű olasz egyetemeket, szembe fordul a renaissance itáliai képletével s az eretnek Savonarolának, Marsilionak, sehol sincs több híve, mint éppen e nemzedék körében. E konzervatív közfelfogás ellenére Oxfordban mégis Platónért lelkesednek és Aristotelest, Duns Scotust, „a szórszálhasogatás nagymesterét” elvetik. A görög nyelv kultusza felvirágozik, de ez a rajongás nem üti át a hagyományos teológia medreit, mégis előkészítője lesz az evangéliumi forráskutatásnak. John Colét, a dúsgazdag londoni lordmajor fia, még alig harmincéves, amikor az oxfordi egyetem hallgatósága előtt Szent Pálról tart előadásokat. Ezek az előadások az egyháztörténeti kritika módszereinek első nagyszabású megfogalmazásai és bennül?: Szent Pál történeti és emberi személyisége bontakozik ki lenyűgözően. Ez a John Colét, akinek a keze alól egész nemzedék kerül ki, második „a leghívebb barátok” között, kik Morust körülveszik. Erasmus ekkor már európai híresség és hármuk közül talán ő képviseli legtudatosabban azt a reformatori szellemet, amely az Egyházat annak elvetése nélkül, fel akarja szabadítani a romlottság és az elvilágiasodás béklyóiból. Barátságáért fejedelmek versengenek és példátlan szellemi hatását mi sem bizonyítja inkább, mint hogy Érteke-

zéseiből huszonháromezer példányt adnak el az *akkori* Európában. A humanisták növekvő tudós-köztársaságának ők hárman azok a kiválóságai, akik szavuk és tudományuk súlyával nemcsak díszei a renaissance-fejedelmek udvarának, hanem befolyásuk a politikai élet irányítására is kihat. De körükhöz tartozik Moras pályájának két legnagyobb ösztönzője: Linacre és Grocyn, akik magukkal hozzák Itáliából a klasszikus kultúra iránti olthatatlan rajongást. És e kis csoportban mindnyájuk elismert reménysége az első: Moras, akit a „szeretetre legméltóbb” barát díszítőjelzőjével ékesít Erasmus a maga humanista, kissé túlzó lelkesedésében és aki már egészen fiatalon Grocyn meghívására a St. Lawrence-templomban Szent Ágoston „Civitas Dei”-jéről tart előadásokat.

A forrongó világ, amelyre most ismét ráveti magát annyi felszabadult szenvedély, hogy szaggassa maga körül a régi rend korlátait és bomlassza az életről alkotott egységes keresztényi szemléletet, — új sóvárgással fordul Isten országa felé, de ezt az új tüzet a platói idealizmus izzása fűti. Az emberi képzeletben teljes színességével merül fel a természeti világ, amelyre csodálkozással hajol rá a platonista reménység a keresztény bizonyosságnak azzal a hitével társulva, hogy az emberiség e világi otthonát Krisztus kiömlő vére megtisztította az eredeti bűn salakjától. A balga test kívánságait, az érzékek káprázatait a bölcsesség derűje fékezi és kételyeit az értelemmel társult hit oszlatja el. A föld minden gyümölcse s az élet minden java most már a keresztény köztársaság előremenetelét, az üdvösségben való tökéletesedését kell, hogy szolgálja.

Plato és a Világosító Szentlélek fuvallata járja át a középkor szurdokait: új állani és új társadalom van kialakulóban. Ehhez az új világhoz harmadik is járul: az új Egyház megalkotásának akarása. Az új Egyház azonban ekkor még nem eretnek dogmák halmaza, — nem szektáriánus verem, hová, ha belezuhan a tévelygő elme, ott a tagadás veti meg a lábát, a protestáció. Az új Egyház, ahogy akkor Morus Tamás, Erasmus és barátainak rajongásában alakot ölt, az erőiben megújított Róma, a hierarchiájában megizmosodott Egyház, aminek hiányát az akkori kereszténység valóban súlyosan megsínylette. A kételkedés növekvő árja mellett rohamosan gyűlik azoknak a serege, akik a hanyatlásból anyagi hasznot akarnak húzni s a szakadás elmélyítésén dolgoznak. Morus Tamás sorsát jellemző Salome-motívum bármennyire is tetszetős magyarázat, még sem indokolja egymagában azt a véres drámát, amely a kancellár holttestén át az angol egyház elszakadásához vezetett, Morus tragédiáját nem ennek a „sóvárszemű szajhának” — ahogy a prédikátorok Boleyn Annát nevezték — ellenszenve pecsételte meg s nem is a királyi barát árulása. Angliában már régóta forrott a lázadás és Róma keze a pápaság erkölcsi tekin-
télyének lassú sorvadása arányában, mind gyöngébben érte el a szigetország partjait, ahol a doweri erődök ágyúi akkor már farkasszemet néztek a kontinenssel. És hogyha gálya, árbocán a pápa lobogójával és taraján a kulcsokkal, e partok előtt megjelent, tisztelgő ágyúlövés fogadta, de a tompa moraj egyebet is jelzett: a királyság szuverenitását, a most született nemzetállam kissé barbár gögjét, amely nem áll meg

a politikai hatalom teljességének határán, hanem természetszerűen — lelki hatalomra is törekszik majd. A Tudorok — úgy látszott — végkép lemondtak arról, hogy a szárazföldre kiterjesszék hatalmukat s hozzáláttak, hogy a brit világot elszigeteljék a forrongó és veszélyes szárazföldtől. Olyan humanista puritánokat, amilyen Morus Tamás is volt, a barbárságtól erkölcsi és intellektuális irtózás tartotta vissza. Itália az ő számukra már a „förtelen és a feslettség melegágya”, Párizs kőrengetege „bűzös börtön”, a Sorbonne körüli sikátorokból pedig a kényes és gyöngét egészségű Erasmus is elkedvetlenedve menekül. A fiatal VIII. Henriket egyszer-kétszer megkísértette a franciaországi hódítás régi fantomja, de vállalkozásai mindannyiszor kudarcba fulladtak és haszontalan erőpazarlást jelentettek.

A lelki szakadás első türemlései is korán mutatkoznak Angliában. Az angol fejlődés sok tekintetben megelőzte azokat a törekvéseket, amelyek az 1431-i baseli zsinat határozataiban érvényesültek. A pápai annaták és szerviciók megszüntetése hatalmas bevételi forrásoktól fosztotta meg a pápaságot s a felszabadult jövedelmekre az államok nyújtották ki csápjaikat. Angliában már 1343-ban kimondja a parlament, hogy pápai levéllel senki sem fogadhat el javadalmakat, nem angol származású egyházi férfiúnak pedig tilos volt angol javadalmat elfogadnia. Wyckliff élénken helyeselte az angol uralkodóknak azt a törekvését, hogy az egyházi javakat megadóztassák és az elmaradt annaták befizetését megtagadják. Az Egyház látható feje és a klérus elleni harag lassan susterog és idővel a nép

széles rétegeibe is elhatolt. London proletárjait, a földjeiktől megfosztott parasztokat a „lollárdok”, a fecsegő vándorprédikátorok, az eretnokség gyanúja alatt álló szerzetesek izgatják az egyházi és világi nagybirtok ellen s ennek az uszításnak a központi királyi hatalom veszi hasznát, mert maga is hol burkoltan, hol nyílt erőszakkal a feudális előjogok letörésén munkálkodik. VIII. Henrik is ebben a küzdelemben vérzi be először a kezét, amikor a gazdag és hatalmas Buckingham lordot valami koholt ürüggyel kifosztja és vérpadra juttatja. S az egykor még büszke és független angol nemeség, amelynek ereje megtört a „vörös és fehér rózsza” harcaiban, mukkanás nélkül veszi tudomásul a fiatal király dühének első tébolyult kitérését. Buckinghamot főnemes társaiból alakult törvényszék ítéli halálra s e ragyogó testület tagjai közül senki sem mer óvást emelni az „angol szabadság” zsarnoki megsértéséért. A lappangó forradalmi mozgalmak élén az egyetemek haladnak, elsősorban az oxfordi egyetem fiatal-sága. Az egyetemek művelt papságot nevelnek, de az alsópapság széles rétegei a századfordulón is nagyrészt műveletlenek, sőt írástudatlanok is akadnak köztük. Angliában századok óta honos már a klasszikus műveltség iránti érdeklődés. A szász és a dán invázió hiába perzseli fel az iskolákat, ahol Beda, Alcuin és Nagy Alfréd kultúrhagyományai élnek. Az oxfordi egyetem akkor válik igazán szellemi központtá, amikor II. Henrik Párizsból hazahívja az angol klerikusokat. Az oxfordi iskola ekkor lesz az angol társadalmi nevelés formálója és évszázados irányítója. Itt találkoznak egymással a déli és a keleti grófságok s Wales fiatal gentle-

manjei, kiknek élete a tanulás mellett sport és duhajkodás.

Morus Tamás Utópiája torz és keserű rajza az egykorú angol társadalmi és gazdasági viszonyoknak. Amerika felfedezésének következményeként jelentkező gazdasági válság a szigetországban is megrendíti a terménygazdálkodáson alapuló gazdasági rendet. Az ezüst és az arany inflációja megdrágítja a napi életet és a szociális nyomor árnyéka lassan elfedi a királyi arany nap ragyogását. Az agrárbirtokosság önként feladja a feudális gazdasági életformát: maga is exporttermelésre rendezkedik be. A pénzgazdálkodás szüksége s a nyomában fellépő luxus a termelés hagyományos formáit is megváltoztatja. A gabonatermelést, amely az akkori közlekedési viszonyok miatt nem exportképes, lassan a juhtenyésztés és a gyapjútermelés váltja fel. A búzamezők juhlegelökké változnak s a birtokos elüzi földjéről a hasznavehetetlenné vált parasztot. A parlament s a király hiába kísérli meg — mondják, Morus Tamás Utópiájának hatása alatt, — hogy maximálja a juhlegelők számát — ez az új termelési forma egész falvakat kényszerít elvándorlásra s a nincstelen tömeg, amelynek házait, ősi otthonát a földesúr tisztjei faltörő kosokkal rombolják szét, London felé özönlik. „A juhok megették az embert!” — énekli egy korabeli dal... Mennyi merészség és hit kellett ebben a korban és ilyen viszonyok között könyvet írni „az állam legjobb állapotáról!” Pedig a kontinensen még kedvezőtlenebbek a viszonyok, amelyeket ragály és háború súlyosbít. Miksa császár százezer zsoldosa elárasztja Itáliát s nemsokára várja még Károlynak Rómát ki-

rabló landsknechtjeit, Ferenc francia király dőzsölő lovagjait. Az ozmán veszedelem pedig „Beáta Ungheria” széleit pusztítja. Erasmus „a nádszáltestű és gyémántlelkű humanista”, „az antibarbarus”, egyik utolsó, nemes példánya a nemzetközi kereszténység korának, riadtan menekül az égő Itáliából s amikor megpillantja Albion füves partjait, — igaz, hogy Dower közelében kifosztják az útonállók — rajongva ünnepli a szabad Angliát, ahol ököl és korbács nem üldözi még a kimondott szót és ünnepli annak „nemes-szívű, kiváló urát”. Elkápráztatja szemét a Tudorok paradicsoma: Windsor! Otthonosan érzi magát a renaissance udvar fényességében, bíboros és aranyos pompájában, de nem veszi észre a ragyogó külső mögött visszariasztó valóságot s nem látja meg, amit angol barátai közül sokan nemsokára megismernek majd: a Tower földalatti börtöneinek szennyet és ragályt lehelő falait...

Morus Tamás azonban jól ismeri a Tudorok Angliáját. Jól ismerte a király atyját, VII. Henriket, a fukar és szótlan öreget, aki milliókat halmozott fel kincstárában, hogy legyen mit később oktanal kalandokban és politikai látszatsikerekért eltékozolnia a fiúnak. Ismerte VII. Henriket, aki Thomas More apját bebörtönöztette. S ő, aki fiatal évein keresztül oly mélységesen és alázatosan tisztelője volt az atyai tekintélynek, öntudata alatt talán nem tudta megbocsátani a Tudoroknak ezt a családján esett sérelmet.

Morus Tamás ismerte a Tudorok hatalmának

látszatragyogását és talán éppen ezért menekült el — Utópiába. Több volt benne az angol realistából, a magát zabolázó sztoikusból, mint Erasmusban, aki német vérenek idealizmusával és rajongásával mindig makacsul elkerülte a valóságot. Erasmus először harmincéves korában járt Angliában és megejtette a fogadtatásnak az a szívélyessége, amelyben angol barátai részesítették. Bemutatják az akkor még trónörökös Henriknek és el látogat Lambethbe, Fisher püspökhöz, a híres humanistához és idilli heteket él át Thomas More szelíd és otthonos chelseai házában. Itt írja meg „Encomium Moriae” címmel, — amiben szellemes utalás van a vendéglátó gazda nevére is, híres iratát a balgaság dicséretéről. Erasmus, a nyugtalan vándor, aki a renaissance ember mohó kíváncsiságával járja be az akkori világ műveltségének gócpontjait, itt, a csöndes és árnyékos chelseai fák között, Morus Tamás családi körében találja meg a bölcseségnek és a derűs nyugalomnak azt a tiszta légkörét, amelyben ő is szinte megújhodik és megfrisül. „Azt kérdezed, — írja egyik barátjának — hogy szeretem-e Angliát? Ha valaha is hittél nekem, akkor elhiheted, hogy soha az életben semmi ennyi hasznomra nem volt. Kellemes és egészséges éghajlat alatt élek, műveltséget és tudományt találok, még pedig nem a szörszálhasogató hétköznapi fajtát, hanem mind latin, mind görög tekintetben mélyreható, pontos és klasszikus műveltséget, olyannyira, hogy eltekintve a látnivalóktól, semmi vágyódást sem érzek Itália után. Ha Colét barátomat hallgatom, azt érzem, mintha magát Platót hallgatnám s vájjon mikor élt a földön jóságosabb, gyengédebb és boldogabb teremtés, mint Thomas Morus?”

Ez a „jóságos, gyengéd és boldog teremtés” gyermekkorát a londoni Tej-utcában épült atyai ház védettségében élte át és onnan bárhová vitte sorsa, február 7-ét, születése napját mindig otthon töltötte. Atyja, a vidám kedélyű, kissé nyers, de ragyogó humorú törvényszéki bíró háromszor nősült és nagy gonddal igyekezett népes családjá jövődjét biztosítani. A kis Moras Tamás a Varrótú-utcai Szent Antal ispotály iskolájába járt s még abban az időben, amikor a királyi törvényszék tekintélyes bírója a kiszámíthatatlan VII. Henrik barátságával dicsekedhetett, fiát John Morton Canterbury-i érsek, a lordkancellár udvarába küldi, a kor szokása szerint: apródi szolgálatra.

... A chelseai ház a Themse szürke partjára néz és az árnyékos kertben, ebéd után, bor mellett tölti a pihenés idejét Thomas More, aki 1508 óta, hogy a fiatal király trónra lépett, London alsheriffi tisztségét tölti be — és körülötte ülnek barátai, talán a vendég Erasmus is. Jól emlékeznek mindketten és most meghatottan gondolnak rá, első találkozásukra Morton érsek asztalánál, ahol az élénkeszű, jóbeszédű fiatal apród vitába szállt az akkor már híres és világszerte ismert Erasmussal.

S talán egész életükre megmaradnak vitatkozó feleknek, a nélkül, hogy ellenfelekké válnának. Hiszen életformájuk minden kiszögellésében an tagónok egymással s az ellenpontoknak ezt a szövevényét a barátságunk olyan harmóniája lengi át, amelynek alaphangja e barbár korszakban szinte szeráfi zenének tetszik: mert az emberiség, a türelem és az igazság e világi győzelméért eseng.

Erasmus a törvénytelen születés és a nyomor mélységéből jön előre. Monis atyja köztisztelőben álló jó módú polgár, aki fiát szabályszerű polgári hivatalra készíti elő — és éppen, mert a Morusok kemény fából faragott emberek, nem félti fiát a közéleti pálya izgalmaintól és próbatételeitől.

Erasmus megtört testtel és deres fővel érkezik a hírnév küszöbére, Thomas More pályája viszont tövises és vargabettik nélkül, fiatalon szökken a magasba és ebből a magasságból csak a bakó taszítja le. Derűsen és nyitott szemmel jár a világban. Halkszavú és szelíden fölényes, de a parányi gögnek e villanásait sztoikus szomorúság felhőzi, vagy kérlelő és egyszerre feddő sugárzás, aminek intenzitása csak akkor növekszik, ha döntő pillanat előtt áll, a nélkül, hogy a sorsfordító perc meglepetései készületlenül érnék. A földi hiúságokból való bölcs kiábrándultságnak valami feszítő telítettsége azonnal mosolyban olvasztja fel a megdöbbenés fagyát s ekkor szemeiből, de arcának minden szögletéből rendíthetetlen nyugalom árad. „Sir Thomas Morét nem lehet zavarba hozni — írja egyik barátja. — Inkább ő hozza zavarba azokat, akik ártani akarnak neki, vagy akiket ártására rendeltek.” Thomas Pope, a Tower fiatal porkolábtisztje, aki a jó időkben gyakori vendég volt Chelseában s akit a sors szörnyű iróniája arra jelölt, hogy az egykori lordkancellár pestises tomlocének öre legyen, térdre hull előtte és könnyes szemekkel kér bocsánatot „a felségárulótól”. Erasmus, aki jó megfigyelő volt, ezt írja róla: „Arca és jelleme összhangban áll egymással, állandóan szeretetreméltó vídamságot fejez ki s mindig kész a boldog nevetésre.

Több hajlandósága van a derűre, mint a méltóságra, a nélkül, hogy valaha is bolondoznék”.

Ennyi szeretetreméltósággal élni egy hiú és szélsőséges -uralkodó környezetében, egyenlő az ellenszenv kihívásával. Henrik örvényes, tétova lelkiismerete állandó inferioritásban él, ha a maga közelében, érzi ennek a léleknek nyugodt és fehér izzását. Ennek a latens, önmagában való fölénynek nincs megragadható pontja, nem látható, de jelen van, nincsenek körvonalai, mégis betöltik ia windsori kastély termeit, talán a vergődő király hálókamrájának terhes levegőjét is. Ez ellen csak dühkitörésekkel lehet védekezni, sértő fölényeskedéssel, vagy a lekötelező nyájasságnak azzal a túlzásával, ami már rejtett megalázást jelent és bujkáló ellenszenvet, amivel a rossz lelkiismeret kezdetben is szégyenlősen birkózik. De ha vesztes marad: a lélek alagútjait lassan annyi dinammal tölti meg, hogy elég egy koholt vád, egy csalóka látszat, elegendő egy félreértés — és a robbanás kikerülhetetlen.

Erasmus ebben a tekintetben szerencsésebb: hazátlansága, gyökértelensége, a megállapodottság ellen való szüntelen és ideges küzdelme megkíméli a szoros kapcsolatok kialakulásának veszélyeitől és attól, hogy értékes élete zsákmánya legyen egy királyi vadászszenvedélynek.

Erasmus pályája, életének ötvenedik évéig tulajdonképpen a célhoz nem jutott „öregdiák” pályafutása és társadalmi helyzetében nem jelent számára változást az a tény, hogy az örökös házitanító idővel a „praeceptor mundi” koszorújával ékesítheti kopasz homlokát. Ezzel szemben More az oxfordi egyetem után, atyai

parancsra, irtózva bár, de jogot tanul és 1496-ban a Lincoln's Inn kollégiumban ügyvédi vizsgát tesz. Gyökere London, az atyai ház, honnan ritkán mozdul, de állandóan vágyik arra, hogy Erasmusként meglássa Párizst és Itáliát. Morusnak őszinte szívevágya, hogy pap legyen, sőt szerzetes. Erősnek érzi magát arra is, hogy a karthauzi rend fegyelmét vállalja. Törést és hasadást mégsem okoz lelkében az atyai szándékhoz való igazodás: kitűnő ügyvéd lesz, ritka erejű szónok s a középkori angol magánjog szövevényében elméjének, lelkiismeretének megingathatatlan nyugalmával tájékozódik. 1504-ben a londoni parlament harcos tagja lesz. S ha már nem lehet pap, mert érzi, hogy cölibátust törő pap lenne belőle, — inkább megnősül. Pedig a házasságra vonatkozólag maga is azt tartja, amit atyja vallott: „A házasság olyan, mintha valaki skorpiókkal telt zsákba nyúl, azzal a szándékkal, hogy abból egy angolnát emeljen ki”. Morus azonban angolnát emelt ki: az idősebbik new-hallei Colt-leányt vezeti oltárhoz s hatévi boldog házasságban él vele. Három leány és egy fiúgyermek atyja lesz. Felesége halála után újból megnősül. Middleton Alice, az új asszony, kissé távol a morusi világ szféráitól, mégis hozzá méltó élettársnak bizonyul.

Erasmus, az alacsony származású, kitett gyerek — egy feslett pap fia — másképp nem emelkedhetik a középkori rendben, csak úgy, ha papi pályára lép. Ez a kényszer megtöri lelki fejlődését: a kolostort nem fegyelméért, hanem kitűnő könyvtaráért szereti, de minden ürügyet felhasznál, hogy ne maradjon egy helyen. Cambray püspökének titkára lesz és így ízleli meg a

választékos életet, az utazás örömeit. Egészségi okokra hivatkozva, kibújik az alól, hogy visszatérjen a rendházba, felmenteti magát a börtök alól, pártfogójától párizsi stipendiumot eszközöl ki, hogy teológiai doktorátust tegyen, de szándéka nem valósul meg.

Thomas More fiatalságát az önként vállalt aszkézis gyeplői fékezik, eszébe sincs kitérni a feladatok elől, amelyeket az iskola és az apai tekintély eléje szab. Átvágja magát rajtuk a nélkül, hogy törtető lendületről tenne tanúságot.

Erasmus kerüli a világ dolgaiba való kapcsolódást, nagy élettaktikus és a szellemi élet utolérhetetlen machiavellistája. More sem keresi a világi kapcsolatokat, de belevonják híre, bölcsesége és barátai. Hűség és állandóság, kitartás és egyenesség lelkének erényei: nem térhet ki tehát a körülmények serkentő hatása elől.

Erasmus híjával van a hősiességnek, Monis viszont a bátor kiállás hősiességével teljes, amely heroizmussá fokozódik benne. Amikor VII. Henrik 40.000 fontnyi jegyajándék megszavazását kéri a parlamenttől, hogy leányát „méltó dísszel” adhassa férjhez Jakab skót királyhoz, a rendek morognak, egyedül More áll elő és fulmináns tiltakozó beszédének hatása alatt a parlament elutasítja a nyájas király „propozícióját”. VII. Henrik tombol dühében és toporzékol a megsértett hercegnő is, de Morus nem inog meg. Ha pénze volna, birtoka, a király ürügyet találna arra, hogy a Towerbe zárassa és kifossa mindenéből, de szerencséjére nincs annyi vagyona a fiatalembernek, ami megérné a hóhér napidíját és hüvelykszorítóját...

Erasmusnak nincs maradása egy helyen: örök vendég és örök utas. Morust, ha a közügyek elszólítják otthonról, akár mint békebíró (a békebírák a „Tudorok mindenesei” voltak), akár mint a francia és a flandriai kereskedőkkel tárgyaló kereskedelmi küldöttség tagját, vagy mint követet, — mindig hazavágyik.

Erasmus szinte szökik a kolostori élettől, ő — megcsömörölve a parlamenti harcoktól, amikben először éri a hűtlenség és a» pártütő árulás vádja — négy évre visszavonul a londoni karthauziak kolostorába. Tudományokkal, nyelvekkel és zenével foglalkozik. Ha szíve szerint külföldre mehetne, máris indulna, de ezt az ifjúkori ábrándját is szinte kedve ellenére, számüzetés-szerűen valósíthatja meg, amikor első ízben mond le kancellári állásáról, mert a Boleyn-ügy legkezdetén, állása tarthatatlanná válik. Ekkor járja be Louvain, Párizs egyetemeit s e közben ismerkedik meg a humanista Európa vezető szellemeivel.

Erasmus gyöngé és ideges lényé irtózik a tumultustól és az „odi profanum vulgus” klasszikus gögje szinte élettani jelenség nála. More az 1517-i londoni lázadás legforróbb napjaiban, mikor a nagyhangú udvar, élén a királlyal, megugrik, ő helyén marad. Beszédet mond és minden erejével a munkanélküliek izgatott tömegét csitítja. Lót-fut és tárgyal a munkaadókkal. Békebíró! A Tudorok mindenese!

London falain kívül azonban hamar észbe kap a reakció és Surrey, az öreg katona, erős zsoldos-sereggel vonul be Londonba. Olyan mézszárlást rendez, hogy a temetetlen hullák a City környékét dögletes levegővel árasztják el.

A „bölcsestégnek nincs helye a király tanácsában” — írja Monis az Utópia lapjain és ezzel a mondattal sokat megvall az egykorú helyzetről, — talán a saját viszonyáról is a fiatal királyhoz s az egész uralkodó rendszerről...

Erasmus féltékenyen óvja gyenge egészségét és menekül, ha a várost, ahol éppen lakik, ragály fenyegeti. Morus sok dolga közt szakít időt, hogy alamizsnával, élelmiszerekkel és orvossággal felkeresse a londoni kórházak senyvedő szegényeit. Erasmus kerüli a sorsdöntő pillanatokat, mint a gyík kisiklik az állásfoglalások elöl, barátja elébe áll a legnehezebb helyzeteknek és élete példájával bizonyítja, halálával hangsúlyozza, hogy nem fél a felelősségtől, sem a kimondott szó súlyától. Erasmusról mindenki azt mondja, hogy nem lehet rá számítani, Morusról viszont a király is tudja, hogy ha kell és szükség *van*. reá, megjelenik az udvarban és vállal követséget, vállalja a szegények folyamodványainak elintézése ügyét, résztvesz a titkos tanácsban és szavát, bölcsestégét soha sem vonja meg a legsúlyosabb kérdésekben is, ha döntenet kell. Lehet, hogy Henrik talán ezt a készségét értékelte túl és azt hitte, hogy egyenestége gyáva szolgálatkészség, amely az igazságtalanság nyílt színe előtt is fejet hajt. Ez a félreértés okozhatta tán a megdöbbsentő szakadást, amely a „két jóbarát” között bekövetkezett.

*

„Aut tu es Erasmus, aut diabolus!” — kiáltotta a fiatal More azon az emlékezetes vitán, amikor először

találkoztak életükben. S ez a kettős alternatíva valóban végigkísérte a rotterdami Bujtogatót pályája minden fordulóján. Egyszerre volt erasmusi: a fogalmak finom csiszolója, a közvetítés s a kiegyenlítés nagymestere, aki csak egyben volt határozott, — az egyoldalú fanatizmus gyűlöletében. Ugyanakkor kívülről senki égőbb világossággal rá nem mutatott — még a cégjegyzett eretnekeket se véve ki — az Egyház és a Teológia sebezhető pontjaira. Egyszerre volt tehát kísértő és egyszerre a kibékítés angyala, aki a katolicizmust legmélyebb lényegében értette. Amikor a torlódó események kettétörik ezt a vagy-vagyot: a kísértő helyére a tagadás génusza lép: a bővérű Luther. A tiszta erasmusi lényeg pedig lassan megmerevedik s a felgyújtott világ tűzgyűrűvel veszi körül Erasmus humanista elyisiumát. A menedéknek abból az elefántcsonttornyából aztán se fenyegetés, se szépszó, se a lutheri káromkodások fergetege nem tudja kimozdítani. Amikor Róma és Wittenberg között megszűnik a közvetítés és a közeledés lehetősége, lassan feleslegessé válik és elnémul. Csak azt hangoztatja még, hogy meg akarja őrizni semlegességét, „integrumát” és a jövőben csupán pártatlan szemlélője, „spektátora” akar lenni az örvénylő eseményeknek. Freiburgban építi fel a hallgatás várát és ő, aki a szerzetesi magány és a hallgatás szabályait oly nehezen viselte, most szinte karthauzi hallgatásra és magányosságra kényszerül.

A vallásháborúk fenyegető veszedelmei között csak kettőt sirat igazán, azt, hogy a Luther szította „vérontó lázadás” miatt „a dicső tudományok visszafelé fejlődnek” s hogy „a barátságok megszakadnak”-----

A humanizmust legyőzték. Az oszthatatlan igazságot most már az elvek fanatikussai tépik darabokra és a „választékos vitát” a szócsavarás, a rágalom, a személyeskedés, a gyilkos gyűlölet és ía terror váltotta fel.

A „boldog egyensúly és a szabadság” Angliájára is elkövetkeznek a válság órái. Az új évszázad második évtizedének delelőjén, az európai udvarokban, de odahaza is magasztalással emlegetik „a jóakarátú” Henriket, kinek emberségében és bölcsességében mindenki bíz. Magasztalják benne a humanizmus pártfogóját, tudósok barátját és azt a „felvilágosultat”, aki megvetéssel fordul el a fanatikus túlzóktól és érvényesülési lehetőséget biztosít „a vélemények szabad megnyilvánulásának”. Amikor John Coletet, Thomas More gyónatóját, egyház javító törekvései miatt hivatalos részről eretnekséggel vádolják, „bujasággal és iszákossággal” gyanúsítják, Henrik magához hivatja és védelméről biztosítva, felszólítja, hogy folytassa bátran purifikáló tevékenységét. Erasmuszt hízelgő és csábító ajánlatokkal halmozza el: telepedjék le Angliában. Morét a királyi tanács tagjává nevezi ki és büszke rá, hogy udvara fényét a kitűnő férfiak serege növeli. Erasmus kitér a meghívás elől, de Antwerpenből kelt levelei áradozón magasztalják Henrik erényeit s ezeket a leveleket Thomas More, a király barátja sugalmazza. Gyakran történik úgy, hogy Henrik érte küld („Siessen, Sir, a király Windsorban várja!”) — ő azonban, éppen, mert misét hallgat, megvárakoztatja a futárt. S amikor az udvaronc nyugtalanul szelíd szemrehányással illeti, ő így válaszol: — „Isten szolgálata előbbrevaló”... Ez a válasz egy villanásra mélyen rávilágít a morusi lélek

szilárd alapfalaira. Ezekre épül majd később a börtöne ...

Gyakran történik úgy is, hogy a király maga lepi meg otthonában barátját és leül asztala mellé. Vagy éjszakába nyúló beszélgetésekbe merülve sétálnak kartkarbafonva a windsori park holdfényes útjain. Miről beszélgethetett ez a két, merőben ellentétes lélekformájú ember: az Ingenium és az Ignis, a humanista és ez a csiszolt fiatal barbár, aki új Apollónak érzi magát s aki büszke arra, hogy Anglia legkülönb lovasa, íjásza s hogy neki van a legszebb bokája Európa fejedelmei között. Még Ferenc francia királyénál is formásabb?...

Két téma uralja ekkor Európában a társalgást: az asztrológia és a teológia. A renaissance-al kinyílt világ hajnali távlatai a tériszony s a bizonytalanság szédületét verik fel a lelkekben s a régi bizonyosságokban való hit megrendült. A hirtelen magára maradt ember tekintete a csillagok titkait fürkészi. Amióta a betlehemi csillag megszűnt az emberiség kollektív irányítója lenni, ebben a korban mindenki magának választ csillagot, szerencsésset és baljóslatút. Másik téma a teológia, amelynek arányait és szépségét azonnómód takarják el a „magyarázatok”, mint ahogy az épülő Szent Péter-templomot a kőművesállványok rengetege.

William Roper, Thomas More veje értesít bennünket ezekről a beszélgetésekről s talán ezekben a baráti együttléteken fogamzik meg a becsvágyó királyban az az ötlet, hogy támadóiratot szerkeszt Luther ellen. Moras is látja s vele a leghívebbek, hogy Rómában most keveset törődnek a hitegység dolgával. Az egyetemeken magyaráznak, Rómában pedig építkeznek. Leó

pápa nyíltan árusítja az egyházi javadalmakat: minden pénz kevés a pompás építkezések keresztülvitelére. Amikor meghalt, a pápai államkincstár egymillió dukát deficitben volt.

De az erkölcsi erők megfogyatkozása talán fájdalmasabb visszahatást keltett s az Egyház iránt megrendült bizalom, a humanista elvilágiasodás hatása alatt inkább az állam felé fordult. „A „fejedelem tisztjéről” s a fejedelemség isteni eredetéről sok szó esik ebben a korban. Erkölcsi hatalma és befolyása nemcsak növekszik, rovására az előbbinek, hanem hovatovább használható szurrogátumnak bizonyult. Illetékessége, hogy beleszóljon alattvalóinak vallási ügyeibe: eleinte nem terjedt túl a döntőbíráskodás határán. Ennek az illetékességnek a forrása azonban zavaros: legtöbbször az eltolódott erőviszonyok következménye, amelyet a hasznossági elv és az államrezon palástja takar. Az etikai és a teológiai, sőt a dogmatikai szempontok csak utolsó sorban jönnek tekintetbe. Azok, kik ez utóbbi szempontokat képviselik, kellő erkölcsi támogatás hiányában mind gyöngébben érvényesíthetik befolyásukat. Királyok és fejedelmek támadnak, kik ex katedra szólnak hit és erkölcs dolgáról. A csalhatatlanság dogmáját a maguk hasznára előbb mondják ki Európa minden fejedelmei, mint azoknak a kulcsoknak a birtokosa, ki erre egyedül lett volna illetékes.

Ezeket a katedrákat pedig a muskétások és lándzsások tömör négyyszöge veszi körül s nem a kardinálisok testülete, nem az Egyház doktorai. Aki pedig hallgatja ezeknek a katedráknak vasba öltözött tanítóit, megdöbbenve veheti észre a szózatok bábeli ellentmon-

dásait, amelyeknek hatóereje pontosan a dárdák árnyékának széléig ér, vagy a muskéták lőtávoláig. Így kezdődik a hitviták százada. És jaj Rómának, jaj Wittembergának, ha véleményét a vallás és a lelkiismeret szabadságának kérdésében nem bocsátja e lándzsákkal tüskés ítélőszékek szupremáciája alá! Kezdetben Rómát e tekintetben nem fenyegeti veszély: elég veszedelmére van a simonia, a nepotizmus és a feslettség, amelyek béklyókba verték.

Egyelőre még védelemre is számítanak. Többek között így védelmezi őt VIII. Henrik erős karja is. Ez a kar azonban, hogy vaskesztyűben végződik, — ki látja ekkor? S a vaskesztyű idétlenül fogja a tollat és még nehezebben forgatja. Thomas Morenak és tudós barátainak sok törődésébe kerül — ha már nem fékezhetik uruk hitvédő buzgalmát — legalább szép rendbe szedessék királyukkal azokat az érveket, amiket VIII. Henrik az *Assertio Septum Sacramentorum*-ban Luther, „az aljas” ellen felvonultat. A királyi buzgóság — csak meg ne bánná! — odáig terjed, hogy védelmébe veszi a pápa szupremáciáját és mindazokat az ősi előjogokat, amelyeket a pápai jurisdikció fogalma magában foglal. Igaz, hogy ezeknek a szép szavaknak odahaza nincs nagy gyakorlati becstük: tán éppen ez az ellentmondás készíti az egyeneslelkű Morust, hogy a királyt lebeszélje ezeknek a kérdéseknek a feszegetésétől és Luther megtámadásától. A király azonban természetesen buzgóságban doktorain és a szorongatott Leó pápa azzal a zavart érzéssel fogadhatja a neki dedikált királyi disszertációt, hogy legalább elvileg rendben van az Egyház ügye Angliában. Itt még rendíthetetlen a

béke, a harmónia és a barátság — a humanizmus három szép ideálja. S a király írásban adta, hogy szent a barátság azok között, kik az Assertio létrejövetelében érdekeltek. A barátságnak pedig legszebb dekóruma az a jelző, amit Henrik a pápától elnyer, mert VIII. Henrik ettől kezdve a „hit védelmezője” címét viselheti ...

Pedig az Assertio brokátba kötött lapjai mögött fenyegető és nagyralátó tervek lappanganak. De sorai között suhan a végzet is és az irónia. Nem tudni, hogy Thomas More finom ösztöne a királyi barátság e delelőjén felfogott-e valamit ebből a fagyos leheletből! Bizonyos azonban, hogy tudomása volt a fenyegető és a nagyralátó tervekről, amelyeket Valsey bíboros, az ipswichi gazdag mészáros fia, kalapálgatott.

Egyelőre azonban a wittenbergi katedráé a szó: Luther szenvedélyes haraggal válaszol s a „hitvédő királyt”, akit Erasmus levelei nemrég minden erényekkel ékesítettek: „disznónak, szárnak, szemétdombnak, viperafajzatnak, kígyónak, királyi ruhában heverő tuloknak, habzósájú és szajhaképű örültnek” nevezi. A lutheri disputáló modor tehát, amely később egész Európában elsöpri a humanista elokvencia üveg-házi virágait, besüvít a boldog egyensúly szigetére is.

Ez a szél a szunnyadó szenvedélyek szárnyait bontja ki. Ez a szél még inkább megduzzasztja Henrik rejtett terveit a császári trón felé s az „ipswichi fickó”-nak, aki csak most lett bíborossá, a pápai trónra irányuló terveit. Az Assertio azzal a hátsó gondolattal

íródott, hogyha Volsey a pápai trónra lép, az angol király tervei érdekében értelmezi és gyakorolja a szupremácia elvét. Azzal a hátsó gondolattal íródott, hogyha majd Volsey lesz a pápa, fedezni fogja Henrik cselekedeteit s talán megpuhul arra is, hogy szankcionálja a királynak azt a rejtett szándékát, — amely azonban most még kialakulatlan volt önmaga előtt is — hogy szakítson Arragóniai Izabella és Kasztíliai Ferdinánd leányával, az öregedő, de büszke Katalinnal. Ez a terv talán beleillik Volsey magasröptű diplomáciai terveibe is, amelyek a Habsburgok szárazföldi túlsúlyának megtörését célozzák. V. Károly németi császár pedig nagybátyja Katalinnak... E spanyol nő körül, aki már negyvenéves, sorakoznak most a régi világ hívei, a király körül pedig a renaissance-udvar fényében ragyogó, szórakozó, cinikus és könnyelmű fiatalok.

Am maga Volsey is, példázatául annak, hogyan értelmezi gyakorlatban a pápai szupremáciát, elárulja akkor, midőn híre érkezik, hogy London felé közeleg az a pápai futár, aki számára a bíborosság díszeit hozza. Volsey sértődötten a lealacsonyítás miatt, de azonnal elébe siet a követnek, éppen nem fiúi alázatból, hanem hogy bársonyba öltöztesse a kopott futárt és a maga díszruhás csatlósaival kísértesse Londonba Róma egyszerű követét. S a főváros bámész és zajos örömmel asszisztál a menetnek, amelyben Volsey öszvérháton ülve üget, de az lapostól lovának nyerge aranyhímes és aranyozott a kengyele is.

Leó pápa halálát követő konklávén Volsey két szavazatot kap, de a többség a takarékos és egyszerű származású Hadriánt, az ismeretlen utrechti szerzetesből

lett bíborost választja meg. Valsey számára csakhamar újból felragyog a szerencse, amikor Hadrian, szívében keserőséggel, meghal. A császár, aki kezében tartja Rómát, ígéri ugyan, hogy mindent megtesz Valseyért, de a döntő pillanatban cserben hagyja. VII. Kelemen választják meg pápának s a bíboros dühvel veszi tudomásul, hogy ismét kijátszották. Henriket a diplomáciai és a politikai kudarcok elkedvetlenítik és az udvari élet szórakozásaiba merül.

Windsor fölött napos az ég.

Anne Boleynt 1526-ban látta meg. Azt hiszi, hogy ez a párizsi udvarban nevelkedett 19 éves leány olyan könnyű falat lesz, mint nővére, Mary, aki előbb a szeretője volt. Azt mondták Anneről, hogy szívesebben forgatja a Heptameront, mint az imakönyvet. Ha ez a vád igaz is, legfeljebb csak abban a körben háborodtak fel rajta, amelynek mindinkább mellőzött középpontja Katalin királyné, aki szenved és szül. Szül holtat és élőt, de az élő csak — leány. Íme: 1510-ben halvaszületett leány jön a világra, 1511-ben fiú, aki azonban gyermekkorában meghal, 1513-ban ismét fiú, de halott, 1514-ben ismétlődik a tragédia, 1516-ban Mária születik, aki megmarad, de 1517, 1518-ban ismét két csecsemőkoporsóval teljesebb a Tudorok családi sírboltja. És nincs fiú és nincs trónörökös! Idegenség és gyűlölet épít falat a vidám, élveteg, de férfiaságában mégis sértett király és az elhasznált asszony közé.

Anne Boleynnak könnyű a dolga, de ebben a lég-

körben könnyű lett volna másnak is, aki fiatal, még ha nem is olyan szép és vonzó jelenség, mint Anne. De nehezebbre vállalkozik, olyanra, amire bíborban született nő sem merne vállalkozni: királynő akar lenni. S tudja a módját, hogyan kösse le számítással, hideg s mégis szenvedélyes játékkal ezt a hiú és csalódott férfit s hogyan érlelje meg tétova lelkében a történelem legváratlanabb elhatározását.

Henrik az elragadtatás extázisában él s akadnak hízelgők, akik háza és pályája balszerencsését Katalin baljóslatú személyével hozzák kapcsolatba. Henrikben megfogon a babonás magyarázat: Katalin, aki előbb Henrik bátyjának, a beteges és a fiatalon elhunyt Artúrnak volt a felesége, tulajdonképpen törvénytelen feleség. Ezért érik a csapások őt. Katalin hiába esküdözik, — s ez igaz — hogy soha sem volt Artúr felesége, többé nincs megállás a tragédia lejtőjén.

Henrik 1527-ben magához hivatja Volseyt s bejelenti, hogy elválik Katalintól. A bejelentés parancs, amit végre kell hajtani. A terv Volseyt is megdöbbsenti: hiába próbálja az „igazság és méltányosság irányában befolyásolni a fejedelmet”. Fox és Gardenier, akiket a király az orvieto-i száműzetés kétségei között élő VII. Kelemen pápához küld a beleegyezés megnyeréséért, azzal térnek vissza, hogy a pápa Campeggio bíborost küldi Londonba: Volsey-vel vizsgálják meg az „ügyet”.

Volsey a tárgyalások és a vizsgálat elhúzásának fogásához folyamodik és a köszvényes, nyakas pápai legátus is azt reméli, hogy ezalatt elpárolog a király szenvedélye. Anne azonban résen van és Volsey ellen uszítja a királyt. Campeggio eredménytelenül tér haza,

a válság megoldatlanul örvénnyé mélyül, amibe bele-szédül Volsey is: 1529 október 17-én megbukik. Beteg-sége megmenti a Towertől és a bitófától, mert árulás-sal vádolják, de roppant vagyonát a király elkobozza. Az óvatos halogatás politikája tehát megbukott, talán a bölcsesség s a barátság erősebbnek bizonyul. Thomas More tisztán látja a helyzet csüggesztő fordulatait, amikor nagy unszolásra mégis elfogadja Volsey örökét, de a parlamentben nagy beszédet mond a bukott kan-cellár ellen s a válság elmérgesítésével vádolja. Látja azt is, hogy a bukott bíboros egykori teljhatalma a veszedelmes precedensek egész sorát teremtették meg, amelyek a Kómától való függőség lassú meglazulásához vezettek. Amit azonban Volsey óvatossága sokáig fel-fedetlenül hagy, azt az asszonyi sürgetéstől hevített Henrik barbár türelmetlensége nyilvánvalóvá teszi. Az engedelmes parlament 1531-ben megszavazza a királyi szupremáciát kimondó propozíciót: az Assertio szép látszatai tehát összeomlanak. Morénak igaza volt, a király pontosan az ellenkező végletbe csapott át s a tényeken a baráti bölcsesség se segít. A kiegyenlítés le-hetősége éppúgy megbukik Londonban, mint előbb meg-bukott a regensburgi birodalmi gyűlésen, vagy még előbb Wormsban, ahol Luther kijelenti, hogy „Isten nevében nem tehet máskép”. Thomas More lemond s a király egyelőre „kegyelemmel” bocsátja el. Tudja mindenki, hogy kettőjük (barátságának vége és More éppen úgy kívül marad a szenvedélyektől felszított eseményeken, mint barátja, Erasmus.

A királynak most Cranmer, a Németországban titkon megházasodott pap lesz a tanácsadója, aki pá-

ratlan magyarázattal szolgál s egyik cölöp verője lesz a Henrik-féle „Katedrának”. „Mit törődik a király Rómával? Forduljon tanácsért Európa legkiválóbb egyetemeihez. Ha ezek kimondják, hogy Katalinnal való házassága érvénytelen, nyugodt lelkiismerettel újból megházasodhatik.” A megoldás kitűnő: Cranmer egyszeriben Centerbury érseke lesz és most már nyíltan hazahozhatja titkos feleségét Németországból.

Az egyetemek, a párizsi Sorbonne-t kivéve helyesnek: pénz és fenyegetés kicsikarja belőlük az „igent”.

1533: Cranmer titokban összeadja Henriket és Boleyn Annát, de az esemény híre kiszivárog és általános megdöbbenést kelt Angliában. A nép, amelynek haragját egy Barton nevű kenti apáca „jóslatai” is szítják a király és fiatal felesége ellen, szenvedélyesen tüntet az eltaszított királyné mellett. Morus hiába próbálja leinteni az epilepsziás jósnőt, inkább még gő^anúba keveredik, hogy ő a néma vezére az ellenzéknek. És More hallgatása erősebben kiált minden kiakadásnál. Boleyn érzi, hogy More némasága több a kitörni készülő forradalomnál. A volt kancellárt nem elég eltávolítani, le is kell törni. S a vádak kilépnek odvaikból, hogy a „legtisztább angolt” is besározzák. Boleyn környezetében azzal gyanúsítják, hogy Morus, mint bíró többször hagyta megvesztegetni magát, pénzt és ékszereket fogadott el ügyfeleitől. E vádak alól azonban könnyűszerrel tisztázta magát, de Henrik nem bízik benne többé. Vájjon volt-e valaha bizalma hozzá, azonkívül, hogy szogálati kicsikarásáért kitüntette a királyi barátság kétes kegyeivel? Elég

volt egyetlen „nem”, hogy Morus az életbevaló visszatérés útját elvágja. De mit jelentett ez az élet Morusnak, aki csak az igazság ügyét szolgálta és hitt a barátságban. Ezekután visszatérhet-e oda, ahol most már lényegével ellentétes erők lettek -úrrá?...

1534 március 22-én Anne Boleyn megélhette élete legnagyobb sikerét: a parlament kimondja a trónöröklési rend megváltoztatását, Anne gyermekei javára és a házasság érvényességét. A törvény március 30-ig eskütételre kötelezi az egyháziakat s a világi főméltóságok közül egyedül Thomas More-t. Elérkezett a pillanat: most legyőzheti a király a néma lázadót s azt a felsőbbes lelkét, aki egy megfoghatatlan erő birtokában a múltban is annyiszor, gőg jenek megfőkezésére kényszerítette. Morus a király megdöbbenésére kereken megtagadja az eskütételt, de nem tehet kivételt éppen a volt kancellár fontos személye miatt, — tehát a törvényszék kezére adja, amely a betű értelmében Morust felségárulás címén perbe fogja és Boleyn sürgetésére, 1535 július 1-én halálraítéli. Az ítéletet július 6-án hajtják végre...

„Négy princípiumot ölték meg, — írja Hollis, a vértanú kancellár legteljesebb életrajzának írója — amikor Thomas Morust megölték: a tudományt, az igazságot, a derűt és a szentséget.” A Tudorok Angliája valóban egyszerre veszített ennyit: „a dicső tudományok”, mint Erasmus tiszta szemmel látta, Angliában is visszafejlődtek. Megölték a renaissance derűjét, békevágját s a barátságot: a Tudorok országát most már az önzés, a haszonlesés, a zordon korlátoltság, a feneketlen gyűlölet barbár áradata önti el. Meg-

ölték az igazságot: önkény és erőszak értelmezi a jogot s a szabadságot a szerint, hogy kinek a kezében lesz a végrehajtó hatalom. És megölték négy évszázadra a szentséget. A hitvédő király csontjaiban régen megfagyott a vér, de Morusé, akit XIII. Leó pápa 1888-ban boldoggá, XI. Pius pedig 1935-ben szentté avatott, — élő vér maradt, amely hevével most már az újjászületett angol katolicizmus ereit és véredényeit táplálja ...

SOUBIROUS SZENT BERNADETTE

Az örök Kegyelem nyolcvan évvel ezelőtt egy francia parasztleánykán mutatta meg az egész világ előtt megfoghatatlan útjait. Egy mosoly a Boldogságos Szűz részéről, pár szó a remegő és a massabieille-i sziklához tapadó kisleányhoz, végül a szavak, amiket Bernadette fölé hajolva végtelen szelídséggel suttogott:

Que soi era Immaculada Councepcion... Én vagyok a Szeplőtelen Fogantatás.

Hogy mekkora kegyelem volt ez a megjelenés és ez a kinyilatkoztatás, azt nem annyira a csodatevő forrás fölfakadása, a többezer csodás gyógyulás és a nyolcvan éve állandóan özönlő zarándoklatok milliós tömegei mutatják. Ezek csak kicsapó szikrái annak a mérhetetlen áramnak, ami Lourdes-on keresztül állandó hullámvásban tartja a katolikus világ lelkét. Nehéz kézzelfoghatóvá tenni ezt a világot elárasztó élő hatást, ami már majdnem egy évszázada hevíti titokzatos melegével a katolikum földi életét. S aki némileg is ismeri a lelkek titokzatos egymásrahatását, az tudja, hogy a katolikus világlélek áthevülése kihat az egész világra, átcsap a többi keresztény milliókra és még tovább a pogány-világba. A lelkek világának „lát-hatatlan egyháztörténelme” bizonyítja, hogy az utolsó évszázad lelkiségének a legelevenebb erőforrásai közé

a lourdes-i megjelenés tartozik, ami az akkori megdermedt katolicizmust a személyi élmény erejével rázta meg. Több eredménye volt ennek a lelkek mérhetetlen világában, mint az egész korabeli apológiának.

A lourdes-i megjelenés körülményei az ősi tisztaság fényében mutatják a Kegyelem sajátos érintkezését a világgal. Minden isteni érintkezés a szeretet kiáradása és ez mégis a, legmélyebb ellentét feszültségével csattan a világra. Az ölelni vágyó Kegyelem tulajdonképpen szöges ellentétben áll mindazzal, amit gögösen a humánus haladásának, jólétnek, rendnek, rendszereknek, sőt igaznak, jónak, szépnek nevezgetünk. Ellentétben áll az ember felfogásával, racionalizmusával éppúgy, mint a legtöbbször miszticizmusával is, vagyis az emberi elgondolások és törekvések zavaros tömkelegével. Már abból is látszik az ellentét nagy feszültsége, hogy amikor a Kegyelem olyan formában, mint a lourdes-i, kiáradni készül, akkor a világ megdöbben, fejéhez kap, szemét dörzsöli, az ész szikrázza ellenérveit, a gúny iszapos forrásai feltörnek. Az úgynevezett Közvélemény és Hatalom összes fórumai villámgyorsan működésbe lépnek, ott sisteregnek egy parasztleányka körül, egy kopár barlang előtt a rendőrkapitány, az ügyész, a vizsgálóbíró, a doktor, a megyefőnök, a miniszter, míg végre fölébred kábulatából pár ember, pár száz, pár ezer, majd milliók és elindul hódító útjára a Szeplőtelen Szűz mosolya Lourdes-től a capetowni és londoni, a tamingfui, mátraballai, brüsszeli vagy grönlandi grottáig. Nincs annyi évezredek óta emelt és őrzött műemléke Európának, mint ahány (több százezer) lourdes-i grotta hirdeti, hogy 1858 feb-

ruár egy napján a Boldogságos Szűz megjelent Soubirous Bernadette-nek.

A jelenések_helye természetesen a legjelentéktelenebb volt a francia vidékek közt, ami szintén a Kegyelem csodálatos terveit mutatja. A francia tájtípusok közt egyike a legszürkébbeknek, amiről az átlagfrancia alig tudott valamit. A francia történelemben, ami oly gazdag a provinciák jellegzetességeiben, ez a vidék egyáltalán nem szerepel. Tehát jóformán csak statisztikai adat, ami legfőljebb pár csöppel befolyásolja az államháztartás egyensúlyát. Nyelve az évszázados táji elszigeteltség miatt erősen elüt a francia köznyelvtől. Lourdes maga a jelentéktelen vidék kisebb városkái közé tartozott, ahol hivatalnokok az úgynevezett intellektuális és társadalmi száműzetés keserűségével tengődnek és a neuraszténia egy különös fajával kormányozzák a párezer lakost. A lakosság zöme a tradicionális vallásosság egyszerűségében éli életét. Hisznek, de csak annyit és úgy, ahogy őseiktől átvették. Minden gyanús előttük, ami a megszokott életformájukon újítani akarna. Józanok, garasosak, hiszen a hegyvidék fukaron osztogatja az élet legszükségesebb eszközeit.

Ebben a szürke környezetben, de a szegényes kispolgári réteg alatt jóval mélyebben lappangott a sorsüldözött Soubirous-család. Bernadette apja azelőtt egy kis vízimalmot bérelt, de belebukott. Mint munkanélküli kapkodott ideiglenes napszámosmunkák után, hogy a családját fenntarthassa. Még a nyomorúságos pár franknyi házbért sem tudta fizetni és egymásután

dobták ki az utcára, míg végre egy távoli rokon irgalomból átengedte neki a régi városi börtön egyik dohos, nyirkos celláját.

Bernadette a sok nélkülözés és asztmája miatt testileg fejletlen volt, főleg a hegyvidék robusztus gyermekeihez viszonyítva. Már pár hónapos korában elkerült hazulról, mert anyja égési sebeket szenvedett és táplálni nem tudta. Később a nagy szegénység megint arra kényszerítette a szülőket, hogy Bernadette-et cselédfélnének küldjék egy rokonhoz a másik völgybe. Iskolába így nem járt és tizennégy éves koráig nem járhatott az első szentáldozáshoz. Értelmi képességei a közepesnél kisebbek voltak, ami ilyen élet mellett nem is meglepő. Egyik nagynénje próbálta a katekizmusra tanítani, de a gyöngé eredmény láttára a jóasszony nem egyszer a földhöz vágta a könyvet. Bernadette könnyes szemmel ölelte át a nagynénjét: Elég nekem, ha a rózsafüzért tudom imádkozni!

Szóval semmi sem sikerült körülötte és életében. Amikor rokona visszavitte a szüleihez, ott még nagyobb nyomor fogadta, ő mindezt már megszokta, észre sem vette, nem elfásultságból, de megvolt benne a becsületes nyomorúságból felnövő gyermek naiv tisztasága, egészséges természete, aki szívesen játszott és szívesen segített anyjának. Nem volt rajongásra és visszavonulásra hajlandó természet. Szeretett imádkozni és persze csak rózsafüzért, de soha semmi rendkívülit nem észleltek rajta még apácakorában sem. Beszédmódja és külső viselkedése rusztikusán egyszerű és józan volt, ami egyenesen tört ki lelkéből, és ezt azok a világot lázba hozó jelenések sem változtatták meg. Volt al-

kalma ezt tapasztalni a sokféle hatásának és vizsgáló bizottságnak, akik annyiszor maguk elé idézték a kopottruhájú leánykát.

Mindez ugyancsak nem tehetette alkalmassá akkora csodák hordozására a közvélemény szerint. Ez volt a meglepődött városka első véleménye. Hogyan! Ilyen tudatlan, homályos eredetű, ilyen nyersbeszédű leány miképpen tudta magába fogadni, hordozni és átengedni a titkok ekkora áradását?! A lourdes-iak sem bánták volna — azok a kis nyárspolgárok — és bizonyára a jó plébános sem, ha a jelenések — tegyük fel — egy La Fitte-féle család gyermekével történnek. Mennyivel simábban ment volna minden, milyen más keret lett volna a nyugodt polgári ház függönyös szobája, a zárdában nevelkedő, kitűnően tanuló, ovális arcú Marie-Louise, aki minden kérdésre bájos folyékony-sággal felelget a bizottságoknak. A tudatlan, fejletlen leánynak kellett a titkokat tovább adni tisztán, változás nélkül hittudósok, pszichiáterek számára, gúnyosan mosolygó újságírók, a kételkedők százai előtt, majd az emberiség számtalan rétegeinek, akik százezer-számra tódultak Lourdes-ba, vagy pedig milliószámra olvasták a jelenések ezernyi szemtanújának bizonyosságait, akik ugyancsak kételkedők voltak és csak a rájuk csattanó rendkívüli dolgok kényszerítették ki véleményeik alapos korrigálását.

De addig még hosszú utat kellett megtenni a természetfölötti titkok sodrába kerülő leánynak. És milyen egyedül ment ezen az úton, milyen magánosan! Csupa megbotránkozás körülötte és fenyegető tekintetek. Az első jelenés után húga bolondnak nevezi, egy kis társ-

nője arcul vágja, mint csalót. És ezt a két megszegye-
nítő szót forgatják a védtelen leánykával szemben a
hivatalok szobáitól a párizsi szerkesztőségek asztaláig.
Az anyja ostorral akarja megverni az „őrültség” miatt,
apja az amúgy is meghajszolt szegény ember haragjá-
val fenyegeti. Aztán idézések a rendőrségre, ügyész-
ségre, családja rendőrfelügyelet alá kerül. A rendőr-
kapitánytól, ügyésztől kezdve a megyei prefektusig és
a belügyminiszterig mindenki a facipős pásztorleányka
ellen hadakozik, az állam, a közrend, a józan ész nevé-
ben, aki a zsisbvásáron vett hárászkendőben dideregve
megy a massabielle-i sziklabarlanghoz az Úrnő csodá-
latos mosolyát látni és édes szavait hallgatni, mert az
úrnő így szólott hozzá:

— Úgy-e, lesz szíves ide eljönni minden nap két
héten át?!

Ez a barlang, ahová a Szűz Anya magázva és ilyen
puha kedvességgel hívta napról-napra Bernadette-et,
nem annyira a lourdes-iak idegenkedő megdöbbenésé-
től, mint inkább az egész világ kopár közönyétől volt
körülvéve. Az a kor, a múlt évszázad harmadik negyede
a keresztény eszme és életforma szempontjából a leg-
sivárabb korszakok egyike. Nem nyílt üldözések lángol-
ták körül a katolikumot; a nyers üldözés fölszabadító
és életadó kegyelem lett volna. Ennél sokkal veszedel-
mesebb volt az a sunyin lappangó gyanúsítás, az a
fölényeskedés, ami minden vallási megnyilatkozást le-
nézett, lesajnált, nevetségessé tett a század bálványa,
a racionalizmus nevében. A szellemi élet fórumai a
keresztény alapítású egyetemek tanszékeitől lefelé
megfoghatatlan egységgel, nyíltan vagy burkoltan,

finoman vagy durván hirdették, hogy a személyes Istenhit katolikus megvallása, a dogmatudat leláncolja és lealacsonyítja az ember szabad szellemét. A katolikus szellemség erőtlenül reagált erre a mindjobban kiszélesedő áramlatra. A hitéletet pedig újra a dermedés egy faja tartotta hatalmában és a tömegek úgynevezett vallásos érzése is erősen süllyedt a bizonytalan deizmus és ködös pietizmus felé.

Az a királynői mosoly azért keresett föl egy ismeretlen tájon egy tudatlan leánykát, hogy a Kegyelem előbb megalázza a szellem idétlen gögjét és úgy jusson elevenítő erőként az Egyház mérhetetlen érhálózatába.

— Úgy-e, lesz szíves eljönni... — mondja csodálatos mosolyával a Szűz Anya.

— Igen, eljövök — dadogja boldogan és remegve Bernadette.

A szülők a meglepetés okozta zavarban és a hatóságoktól megfélemlítve eltiltják a barlangtól, aztán kénytelenek odaengedni. Az anya hallgatja éjszaka a szobában a másik három alvó gyermek mellől Bernadette sírását, aki felzokog az emberi élet sötétjéből a már meglátott természetfölötti szépség sugárzása felé. Soubirousné másnap maga kíséri el gyermekét és reszketve látja a saját testéből kiszakadt leányka arcának csodás elváltozását. Ezrek látták őt a fagyos földön térdelni a tizennyolc jelenés alatt és nem tudták emberi nyelven kifejezni a borzongatóan természetfölötti szépséget, ami arcát átsugározta. Szeme az ámulat gyö-

nyörűségével nyílt nagyra, arca hirtelen elsápadt, de csodálatosan megszépült, néha kristálytisza nagy könnyek csorogtak végig a sápadt arcon, kezét a barlang felé nyújtogatta, ajka hangtalanul mozgott, majd hirtelen angyalokra emlékeztető ámuló mosoly suhant át arcán, virágszerűen megremegett teste, ami előrehajolt a reá mosolygó és vele beszélő Úrnő közelségétől megdelejezve, ő még nem tudja, ki ez a Nő, mert ha kérdik, akkor az Úrnő mosolyogva a fejét rázza és nevét meg nem mondja. És amikor eltűnik a jelenés, a körülállók is észreveszik, mert Bernadette arca újra a régi megszokott leányarccá szürkül, pedig a sápadtság helyébe újra visszatér arcának pírja. Ilyenkor szomorú vággyal néz az üres barlangra, a tömeggel nem törődik, amelyik eleinte ide-oda ingadozó kedélyhullámmal tolong a barlang előtti réten, de napról-napra nő csodálkozása és a végén már a férfiak százai állanak sorfalat Bernadette-nek, mint egy királynőnek.

Dr. Dozous, a városka orvosa, különben hitetlen ember, szintén kijön és pedig a leányt elragadtatása közben, mint kísérleti alanyt megvizsgálni. A külvilágról mit sem tudó Bernadette érverését méri, hőmérsékletét figyeli és léleketét, szív működését. Kénytelen elismerni, hogy mindez teljesen normális az eksztatikus percekben is. Közben csodálattal látja, hogy a gyermeknek jobbkezébe adott gyertya lángja balkezének ujjait negyedórán át égeti, a nélkül, hogy Bernadette valamit érezne és az égésnek nyomai maradnának. Viszont a jó doktor pedáns ember és a jelenés után a gyertyát újra Bernadette ujjaihoz közelíti, de Bernadette visszakapja kezét: Jaj, hiszen megégeti kezemet!

Így lett dr. Dozous első fecskéje annak a több ezernyi orvosi rajnak, akik eddig a lourdes-i csodákkal tudományosan alapon foglalkoztak.

Ami a hatóságok megkezdik az e világi okosság rendszabályait kalapálni. A rendkívüli, a csodálatos az ő paragrafusaikban nem szerepel, de mindenesetre gyanús valami, ami a közrendet és az állam tekintélyét veszélyezteti. Az emberek a modern államban úgy berendezkedtek, hogy ott már Istennek semmi beleszólása és tennivalója nincsen. Az emberek nyolcvan év előtt is, ma is hajlamosak Istennek bizonyos szabályokat előírni az emberekkel való érintkezés körül. Mennyivel inkább közigazgatási hatóságok követelik, hogy a valóság, mint az életnek jelentéktelen mellékszerve észrevétlenül végezze funkcióit.

A néptömeg azonban napról-napra nőtt, távol vidékre elhatott a pár nap alatt a jelenések híre és valóságos székértábor sorakozott a város körül. A hatóságok vezetői összeültek tanácskozni, a hosszú tanácskozás egyetlen eredménye: megfélemlíteni a gyermeket. Beidézik az ügyészségre meg a rendőrségre. Elmondják a jelenést, keresztkérdésekkel akarják zavarba hozni, ráförmednek, meggyanúsítják őt és szüleit családi szándékkal, fenyegetőznek. A nyomozó rendszer alaposan végzi munkáját, éjjel-nappal megfigyelés alatt tartja a családot, mint veszedelmes elemeket. A nyomozás például kideríti, hogy egy úrinő megsajnálta az asztmától fuldokolva köhögő Bernadette-et és egy pohár cukrosvizet adott neki inni. A rendőrség a leánykát e miatt fondorlatos csalás miatt akarja letartóztatni, mert Bernadette számára egy pohár vizet sem lehet

juttatni, ő ki van közösítve az emberek közül, még az irgalom kezét is megkötik vele szemben.

Amikor a rendőrkapitány határozottan megtiltja, hogy a barlanghoz menjen, ő visszafelel:

— Ezt nem tudom megtenni, megígértem az Úrnőnek, hogy ott leszek.

— Akkor börtönbe záratlak!

— Legalább nem kerülök semmibe apámnak és ott megtanulhatom a katekizmust.

A magára hagyatott leányka mindjobban megacélosodik ebben a küzdelemben, a titkos Kegyelem mindjobban átjárja lelkét, feleletei tiszták, világosak és szinte méltóságteljesek az őt faggatok hisztérikus kapkodásai mellett. Vele szemben milyen nevetségesek lesznek a hatóságok tanácsalansága és napról-napra változó rendszabályai. Az aktákat gyártják és küldik a megyefőnökhöz, onnan a minisztériumba, Bernadette pedig napról-napra szinte repül a Gave felé. Hogy a tömeget elkerülje, sötét hajnalon oson a barlanghoz, de a tömeg már ott van és százan futnak utána a városból, akik kapuk mögül lesik indulását. A tömegöszönt sokféle ok tartja feszültségben: kíváncsiság, kételkedés, valami nagy dolog utáni várakozás, homályos áhítat. A tömegöszöntön még zavaros, még nem tisztul meg az egyetlen hatalmas áradattá, amelyből később ki fog csattanni a lourdes-i himnus: Ave, ave, ave Maria!

A sokféle szemek áthatóan figyelik. Látják, mint változik át arca az eksztatikus fény és boldogság révületébe. Megrettenve nézik, amint a köveken térden csúszik a barlangig és szeme állandóan egy helyre van szögezve. Aztán feje lehull a földre, megcsókolja azt,

majd fölkel, könnyben úszó arcát a tömegre emeli és zokogásba fúló hangon mondja el az Úrnő üzenetét:

— Tartsatok bűnbánatot! Bűnbánatot! Bűnbánatot!

És példájára az emberek kivétel nélkül rettegve borulnak a földre és megcsókolják a földet. Tanúk szerint e napon már húszezer ember szorongott a réten és a sziklás falakon. Egy jelenlevő hatósági ember mentetődzve jelentette:

— Nem tehetünk mást. Le kellett borulni és a földet megcsókolni.

Ez a jelenet már kinő az egyéni megjelenések megszokott köreiből, a lourdes-i Úrnő most már az egész világhoz akar szólani. A tisztalelkű leányka könnyes arcát fordítja a szájtató, felületes, szenzáció után futkozó, bűneiben dagadozó világhoz, amelyik épp a februári jelenések idejében javában farsangol. Milyen hatalmas és megszégyenítő lecke ez a bűnbánatot sikoltó parasztleány azok számára, akik a mérhetetlen élet egyik homályos sarkában homokvárakat építgetve játsszák a diplomatát, a politikust, a nagy művészt, a hatalmas minisztert, bankárt és közben vásott gyerekek módján felgyújtják maguk és mások fölött a házat. Mennyire fölibük magaslik Soubirous Bernadette, aki még nem jutott el a katekizmus végére, hiszen most is a jelenések után naponta eljár hűségesen a zárdába hittanoktatásra közelgő első áldozása miatt.

Önkénytelenül is keressük a rokonságot Bernadette és Jeanne d'Arc közt, aki valamikor a francia nemzet sorsdöntő óráiban megszégyenítő bátorsággal állott a csüggedő király és tanácstalan hadsereg elé, hogy az

országot megmentse. Mindkét írástudatlan pásztorleányt a sugallat hajtja, mindkettő öntudatlanul is bűnbánatot hirdet. De a domremy-i leány még a középkor nemeseire talál, akik hisznek Isten rendkívüli segítségével, még ha az egy parasztlányon keresztül érkezik is hozzájuk. Ám a modern állami szervezet kerekei igyekeznek megölni minden egyéni és közös hősiességet, főleg a természetfölöttség indításait, mert ezeket a kerekeket sötét zugokból irányítják. Főleg Franciaországakkori közéletét vezetik titkostársaságok, és III. Napoleon is, aki állandóan a kalandor és diktátor közti mesgyén szövi viláгурalmi terveit, tulajdonképpen az ő befolyásuk alatt áll. Már akkor kezdetét vette az a titkos diplomáciai aknamunka, ami a hetvenes évek francia katasztrófájához, majd pedig a mostani világháborúhoz vezetett. Ki látta mindezt előre, amikor a rugalmas gall-önérzet megint hihetetlen méretekre dagadt és amikor a társadalom önfeledten úszott az empire-császárság rothadó légkörében?! A nemzet jobbjai a látszólagos fény baljós káprázatából csakugyan a lourdes-i rétre zarándokolnak, mert egyedüli menekvésnek azt az alázatos bűnbánatot tartják, amit a francia parasztság egy leánykája által hirdetett az Isten Anyja.

Valóban az akkori Franciaország és Európa egyetlen élő és döbbenetes erejű szószéke lett az a pár, barlangot alkotó idomtalan szikla. Hiszen ugyanakkor tömegek tomboltak Rómában és az egész világon a pápa ellen, az olasz nemzeti egység forradalma a Mazziniak, Garribaldiak által gyűlöletessé tették Krisztus helytartóját. Az európai diplomácia undorító mesterkedés-

sel tárgyalt a pápaságról, mint Európa testébe beéke-
lődött alkalmatlan, kiszáradt testrészlől. És amikor
Európa nemzetei egy új, állítólagos stabilitásra rendez-
kednek, ennek félelmes zúgása közben az öregedő IX.
Pius allokúciói és brevői jajongó anakronizmusoknak
tűnnek föl. A párizsi szabadkőművespáholy látszólag
több erőt tudott megmozgatni, mint a védekezésre szo-
rított, állandó ostromzár alatt tartott Róma. A nagy-
hatalmak követői ott Rómában egymásközt titokban
arról tárgyalnak, a világ melyik sarkába tegyék át a
pápaság székhelyét, ahol nem zavarja az európai
diplomáciát.

*

A Szűz Anya pedig rámosolyog Bernadette-re és
különös parancsot ad neki. Megparancsolja, hogy a bar-
lang homokját vájja föl. A leány térdein odakúszik és
a homokot kaparó érdes kis kezeknek nyomán forrás
bugyog elő, ami napról-napra nő — az a forrás, amelyik
a csodatagadó racionalista században tízezreknek adja
vissza egészségét és amelyik előtt még mindig tanács-
talanul állanak vegyészek, orvosok, pszichiáterek és az
emberi szellem többi mechanikusa. Az Úrnő rögtön
utána azt parancsolja, hogy a forrás vizében mossa meg
arcát. Bernadette siet a parancsot teljesíteni, de az
imént feltört víz még sáros és Bernadette arca iszapos
lesz. Az emberek hangulata erre egyszerre változni
kezd, nem a csodaforrás szivárgását látják, hanem a
maszatos kis arcot és újra eszelősnek gondolják Berna-
dette-et. De Bernadette már egyáltalán nem törődik
velük és véleményeikkel. Ő már elszakadt a világtól,

a föltevések és képzelődések hínárjától, ő tisztán lát és hisz és várja az újabb parancsokat.

Február 27-én azt parancsolja:

— Menjen el és mondja meg a papoknak, hogy itt kápolnának kell épülni.

Bernadette elment, de reszketve, mert később kedves mosollyal vallotta be:

— Jó ember a plébános úr, mégis úgy féltem tőle, mint egy csendőrtől.

A jó Peyremale abbé ugyancsak sokáig tamáskodott. A barlanghoz egyáltalán el sem ment, káplánját is eltiltotta ettől azon helyes okoskodással, hogy a vallástalanok tüstént a papok szemfényvesztésének fogják hirdetni az egész dolgot. Máskülönben is ostoba képzelődésnek gondolta az úgynevezett jelenéseket és mindent az emberi óvatos okosság kis mérőléceivel méregetett. A hűséges, de a templomába visszavonuló akkori francia pap-típushoz tartozott, aki a külvilággal nem érintkezett. Kötelességét híven teljesítette és aztán a parókia szobájában emésztődött a hitelenség mindig vakmerőbb támadásai miatt. Még csak az kellett, hogy Lourdes is ütőkártya legyen a kezükben! Szúrós szemei fölött két mély ránc, homlokán redők és kimért szavai a hegylakó hideg természetét mutatták, pedig alapjában véve jószívű volt, aki szószerint még az ingét is odaadta a hozzá forduló szegényeknek.

Am itt egész másról volt szó. Nem ismerte Bernadette-et. Amikor a jelenések különös híreivel összevisszaforrásokból hallott, a hitoktató káplántól kérdezősködött, ki is az a lány. Hm, tizennégyéves, nehezen tanulja a katekizmust, még az első áldozáshoz sem járult! Kü-

lönben a csöndes, jóviseletű gyerekekhez tartozik. De hát mennyi ilyen van, a katekizmus-tanulóknak legalább a fele. És állandóan az újabb zavaros hírek és az összevissza szaladgálás a városban és senki semmit sem lát a barlangban, csak ez a Bernadette nevű.

Bernadette belépett hozzá és az abbé szúrós szemével végigmérte:

— Te vagy az, akiről olyan furcsa dolgokat mesélnek? No lássuk, mit akarsz!

Bernadette elmondta az üzenetet. Ünnepi fekete ruhácskába öltözött fehér gallérral, mert hiszen a plébánoshoz jött. Úgy állott ott, mint egy pihegő postalamb, aki nagyon messziről hozott üzenetet és a fáradságtól remeg.

— De hát végtére is, kicsoda az az Úrnő? Idevaló? Ismered?

— Nem ismerem.

— És te elfogadsz egy ismeretlen nőtől ilyen megbízást?!

— Oh, plébános úr, ő nem hasonlít más nőhöz.

— És sohasem kérdezted meg a nevét?

— Igen. De amikor kérdezem, lehajtja a fejét, mosolyog, de nem felel.

Jönnek a kérdések gyorsan, hidegen, vizsgálódva. Aztán határozott szavakkal fejezi be:

— Nem veszed észre, hogy az a nő csak nevetéssé akar tenni. Egy nő, akinek nincs neve és mezítláb jár, ezt komolyan vegyük?! Mondd meg annak a nőnek, hogy a lourdes-i plébános nem tárgyal ismeretlenekkel. Mondja meg a nevét — s ha nem, akkor ne küldjön újabb üzeneteket a plébániára.

Bernadette fölemelte tiszta tekintetét az abbéra, meghajtotta a fejét és hazament. Mi már mosolyoghatunk azon, hogy íme az emberi okosság az ő szórszálhasogató óvatosságával milyen neveltségessé válik. A jó abbé cipőt követel a természetfölötti jelenség számára, mindegy, hogy lourdes-i facipő vagy tarbesi posztócipő, csak cipő legyen.

Bernadette újra parancsot kap az Úrnőtől, ismét el kell mennie a plébánoshoz. A leányka nagynénjét kérte meg, jöjjön, kísérje el a plébániára. Casterot Bazilla, a nagynéni elmegy, de nem szívesen. Véleménye a jó abbéról:

— Mikor e szent pap mellett elhaladok, még a lábaim is remegnek.

A plébános hidegen fogadta őket:

— Nos, beszélt az a nő?

— Igen, megbízott, ismételjem meg, hogy kápolnát óhajt. Sőt még azt is hozzátette: Akarom, hogy körmenetben járjanak ide.

Az abbé homlokán a ráncok elmélyültek:

— Még csak ez hiányzott a históriádhoz. Vagy te hazudol, vagy az a nő. Körmenetet akar, hogy a hitetleneknek legyen mit nevetni. Ideje már, hogy kikerüljünk ebből a bolond zűrzavarból. Körmenetet akar? Hol vannak jogai ehhez? Nos, járjunk a dolog végére. Kérd meg őt az én nevemben, hogy az összegyűlt tömeg szemeláttára csodát tegyen. Akkor hinni fogok szavaidnak.

Az abbé ugyancsak logikusan beszélt, a földi élet cáfolhatatlan logikájával. Szentül hitte, hogy ez a logika érvényes a természetfölötti világban is. És

ugyanez az abbé évek múltán boldog áhítattal haladt egy nemzeti zarándoklat ötvenezer embere közt, nyolc püspök, húsz szenátor és képviselő, kétszázötvenhét zászló kíséretében a fölépült kápolnához.

De akkor még, amikor a kihallgatás után Bernadette-ék távoztak, az abbé odafordult a leány remegő nagynénjéhez:

— Jó asszony, mekkora szerencsétlenség egy ilyen gyermeket tudni a családban!

A francia sajtó már napról-napra tárgyalta a lourdes-i eseményeket. A lapok túlnyomó része kimerítette a francia szellemeskedés és gúny bő tárházát. A szellemi és a közélet összes nagyságai hozzászóltak a kérdéshez és a nagy perben természetesen elmarasztalták az Egyházat, mint kútfejét minden ilyen vallási őrjöngésnek. Lourdes vidékének csendőrlétszámát fölemelték.

Közben a Kegyelem áradt, újabb és újabb sokaság özönlött, tízezrek végezték közösen a rózsafüzért a barlang előtt, ezer és ezer gyertya gyúlt ki esténként a mezőségen. Állandóan behallatszott a városkába az Üdvözlégy Mária monoton zúgása. A kíváncsiságot felváltotta a lélek ősi mélyeiből feltörő áhítat. Nem mondták ki, de egyetlen sejtelem borzongott át rajtuk: Ez az Úrnő nem lehet más, csak az, akit az angyal üdvözölt Isten nevében.

Bernadette pedig kopott kendőjében senkivel sem törődve, mint a titkok viharában került kis madár repült az é Úrnőjéhez.

Milyen is volt az az Úrnő? És hogyan látta Bernadette? Világosan, határozottan látta érzékeinek olyan

természetes hűségével, mint bármely más földi ember. Leírja, hogy 16—17 évesnek látszik, fehér öltözetben van kék övvel, fátyolát hátravetve viseli, lábujjain egy-egy aranyárga rózsza pihent.

Apró, élesvonalú részletek, amik kizárják a képzelődés lehetőségét. És mindez tizennyolcszor történik. Szavakat hall, imádságot tanul a Szűz Anyától, amit élete végéig naponta elmond, határozott üzeneteket, parancsokat visz. Távol áll ez a hallucinálás minden árnyalatától. A jelenések sohasem mosódtak össze emlékezetében. Pontosan mondja el azokat a rendőrkapitány előtt éppúgy, mint a püspöki bizottságnak és halála előtti pillanatokban mégegyszer esküvel erősíti meg minden szavát.

Csak a Szeplőtelen szépségét nem tudja leírni. Szép, nagyon szép, — dadogja — ennél szebbet életében nem látott. Ilyen szépek csak a mennyországban vannak — mondotta a mogorva plébánosnak. Amikor évek múltán a leghíresebb szobrászok egyikének remek művét, amit az a jelenések leírásai nyomán készített, a barlangba beállították és a szobrot mindenki megcsodálta, Bernadette szomorúan fordította el arcát, fejét rázta:

— Nem, nem ilyen volt. Egészen más volt. Végtelenszer szebb volt!

És mennyit emlegette mosolyát. Ez vonzotta és éltette a megpróbáltatás idején. És beszélt az Úrnő, megrázta Bernadette-et. Amikor Bernadette megismételte mások előtt a Boldogságos Szűz szavait: Lesz oly jó eljönni... — e szónál hirtelen megállott, zavarba jött és fejét meghajtvá szégyenlősen mondta: A Szűz maga-

zott engem. Igen, zavarba jött, mert őt, a parasztlányt, mindenki tegezte, aki egyáltalán szóba állott vele. Ugyancsak kevesen állanak szóba olyanokkal, akikről messzire kirí a szegény-szag és a dohos börtönlakás nyirokszaga.

Ezen a tényen már sokat gondolkoztak. Csodálkoztak, miért nem tegezte a Szűz Anya a kisleányt a vidék és az emberi szokások szerint, ha már úgylis az ottani tájszólással beszélt hozzá. Hiszen a tegezésből is kiáradt volna anyai bizalmas kedvessége. A föltevésnek szabad tere nyílik erre vonatkozóan. És miért nem lehetne a következő föltevést megkockáztatnunk? A lourdes-i Úrnő valóban úrnői tapintattal, a természetfölötti előkelőség megható finomságával figyelmezteti a világot valamire. Arra, hogy ez a demokratizmusról a fraternité-égálitéről, emberi méltóságról fecsegő világ miképpen tegezi az ilyen igénytelen parasztleányokat a „te” szónak undorítóan lenéző hangsúlyával. Talán azért nem tegezte az ég és a föld Királynője az ő kis szolgálóját, mert azt a patriarkális, bizalmas megszólítást már régen meggyalázta az osztálygög, talán ezért magázta oly végtelen bájjal, magához ölelő szeretettel.

Az Úrnő által jelzett két hét régen elmúlt, Bernadette naponta kiment a barlanghoz, de az üres és kihalt volt. Különös látvány lehetett, amint a kisleány, egy kis pont a ritkás hóval tarkított hegy alatt térdel, tágranyílt szemmel néz a barlangra napról-napra órákon keresztül és hiába várja Úrnőjét, aki az utolsó

jelenéskor nem mondta meg, hogy vájjon elfog-e még jönni, vagy magára hagyja Bernadette-et nevének ki nyilatkoztatása nélkül. Végre három hét múlva, Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepének előestéjén felragyogott arca, örömmel mondotta, hogy valami benső parancs holnapra a barlanghoz rendeli. Éjszaka a boldog izgalomtól nem tudott aludni, állandóan a rózsafüzért imádkozta, kora hajnalban pedig már ment is kifelé a városból. Asztmája a szokottnál is erősebben kínozza a tüdejét, nehezebben tudott haladni. Amikor odaérkezett, az Úrnő már várta. Bernadette szavait ismételjük:

— Ott volt, nyugodtan, mosolyogva és nézve a tömeget, ahogy a szerető anya nézi a gyermekeit. Térdre borulva bocsánatát kértem, hogy elkéstem. Mindig jószágos lévén irántam, intett fejével, hogy nincs szükségem a mentetegetőzésre. Azután mély vonzalmamat, teljes tiszteletemet s a viszontlátás feletti örömeimet fejeztem ki... Végre ellenállhatatlan ösztön fogott el és kértem, mondaná meg, ki ő. Újra mosolygott, kegyesen meghajtott a fejét, de tovább is hallgatag maradt. Harmadszor is, összekulcsolt kezekkel és teljesen méltatlannak vallva magamat, újra megismételtem kérésemet ... Harmadik kérésemre komoly lett az arca s mintha megalázkodott volna. Azután összetette kezeit, melléhez emelte, az égre nézett, azután lassan kitérve kezeit és felém hajolva remegő hangon így szólt hozzám:

— Que soï era Immaculada Coneepcion... Én vagyok a Szeplőtelen Fogantatás.

A folyton növekedő tömeg feszülten figyelte az

elragadtatott Bernadette arcvonásait. Egyszerre Bernadette megszólalt és elmondta ezeket a szavakat, amiket ő még nem értett. A tömeg azonban megértette. Kimondhatatlan elragadtatás szállotta meg az embereket, a sziklákat csókolták. A város kitódult az utcákra egymás kezét szorongatták ismeretlenek, boldogan ismételve a Szűz szavait.

Bernadette hazafelé tartva folyton ismételte e szavakat, hogy el ne felejtse. Róla a nagy örömben már el is feledkeztek az emberek, ő egyenesen a plébánia felé tartott, mert eszében volt a plébános felszólítása. Az abbé ragyogó arcot látva, gyorsan kérdezte: Megmondta a nevét?

— Igen, plébános úr.

— A Boldogságos Szűz Mária? — tört ki a papból a fojtogató bizonytalanság.

— Nem, plébános úr. Azt mondta, hogy ő a Szep-lőtelen Fogantatás.

Az abbé ránézett a hihetetlenül naiv gyermek sugárzó arcára. Megvillant előtte a Kegyelem örök küzdelme, aki ilyen gyermekekkel is képes levérni a világ gögjét. A következő pillanatban imazsámolyára roskadt az abbé imádkozni. Volt mit imádkozni Tamás apostol egyik kései rokonának.

Bernadette-re, mielőtt eltűnt volna a világ elől lelkének csöndjébe, még egy szerep várt. Tanúskodnia kellett a püspök által küldött egyházi bizottság előtt Isten szabad ege alatt a látomások helyén, nagy néptömeg jelenlétében, hogy minden igaz, amit eddig mondott. A csodás forrás és a gyógyulások eléggé kiáltották a tanúságot, de az Egyház minden intézmények közt a

legóvatosabb. Többezer tanút hallgattak ki a négy évig tartó kivizsgálások alatt. Egy kritikus szemtanú így ír Bernadette-ről ez alkalommal:

— Nagy szerénységgel és feltűnő biztonsággal lépett a bizottság elé. Nyugodt volt, és az óriási tömeg ellenére nem látszott rajta semmi elfogódás az egyházi méltóságok előtt, akiket eddig sohasem látott... A jel-leme teljesen naiv és őszinte ...

Négyévi vizsgálat után a tarbesi püspök kihirdet-hette: „Segítségül híva az Isten szent nevét, kijelent-jük, hogy ezen jelenés magán viseli az igazság jeleit, és hogy a hívek azt bizton hihetik ...”

Az egyházi döntésre fölszabadult minden akadály. A francia katolikusokban elemi erővel tört fel a közös lelkesedés rég nem érzett áradata. Milliókat gyűjtöt-tek, hogy fölépítsék pompás szentélyét a Szeplőtelen Szűznek. Mintegy új élet kezdett keringeni a francia katolicizmus dermedő ereiben, ez a megújuló áram át-csapott Európa többi országaiba, mialatt a massabieille-i forrás vizében meggyógyult betegek örömsikoltásai végig hangzottak Lourdes utcáin. Jelentéktelen dolog, de megemlíthetjük, hogy a hatóságok vezetői férfiasan és nyíltan bevallották tévedéseiket és szégyenletes sze-repüket.

És Bernadette? Facipőjében, kopott kendőjébe bur-kolódzva az esti sötétségben osont a barlanghoz imád-kozni, hogy feltűnést ne keltsen. Feladatát elvégezte, nem volt rá szükség. Betegsége kínozta továbbra is és míg a Szűz Anya egymásután gyógyította meg a súlyos betegeket, ő megható egyszerűséggel mosolyogva emlí-tette:

— A Szűz Anya azt ígérte, hogy odaát tesz boldoggá és nem itt a földön.

Ezzel a biztatással indult neki a csodák boldogsága után elszürkülő és magános életének. Odahaza semmi sem változott, talán még rosszabbul ment a család sorsa, mert most anyja is elment reggelenként napszámos munkára. Nem egyszer pénzt ajánlottak föl nekik, de ezt ő és szülei is állhatatosan és sokszor nagyon energikusan visszautasították. Egyszer egy előkelő idegen lépett be hozzájuk, hogy a világhírű csodalátó gyermeket is lássa. Ez az úrnő megrettent a kiáltó szegénységen és átölelve Bernadette-et, óvatosan kötöje zsebébe csúsztatott egy tekercs aranyat. A leány megrettenve kapta ki, mint a ruhájára hullott parazsat és adta vissza a nőnek, aki könnyezve hagyta el a földi nyomorúság helyét. Fiútestvérkéje nagy örömmel jött haza, mert életében először keresett két frankot. Egy idegentől kapta, akit a lourdes-i gyermekek szokása szerint a barlanghoz kalauzolt. Bernadette visszakergette vonakodó öccsét, aki nem tudta megértem, miért csak más fiúnak lehet pénzt elfogadni. Majd utána a fiúcska összes zsebét átkutatta, hogy megbizonyosodjon a dologról.

Bernadette és a család külön megpróbáltatása volt a sok idegen rajongása és állandó kérdezősködése. Naponta többször abba kellett hagyni a házi munkáját, amit anyja helyett végzett, és nem egyszer gúnyos megjegyzéseket kapott jutalmul hitetlenektől, akik idáig jöttek, hogy egy gyermeket kigúnyoljanak. Hogy mindentől és főleg az egészségtelen lakástól megmentésük, az apácák zárdájukban adtak neki helyet, mint

„ápolásra szoruló szegény növendéknek”. Egyik apáca, akihez: gyermeki ragaszkodással vonzódott, élesen megfigyelte és következőket jegyezte föl:

— Bernadette maga az ártatlan tisztaság. Fel-tűnés nélkül vegyült el társnői közt. Áhítata, imád-ságos élete annyira természetes volt, hogy soha semmi feltűnést nem keltett. Alaptermészetében bizonyos aka-ratosság rejtett...

Szorgalmasan tanult, társnőivel vidáman játszott, keringőzött, csak akkor kedvetlenedett el, ha valame-lyik magasabb egyházi méltóság vagy előkelő idegen miatt ia zárda beszélő szobájába hívták. A nőben rejlő örök és természetes hiúság ellen már küzdött. Felsőbb parancsra le kellett fényképezni. Engedelmeskedett, de az ellen tiltakozott, hogy „kiszépítsék”. Később ezeket a képeket tízezres példányokban árulták az épülő temp-lom javára. Hírül hozták a már szerzetes nővér Berna-dette-nek, hogy két sous-ért kapható arcképe, ő nevetve felelte: Igen, csak két sous-t érek, semmi többet. Ami-kor 1866-ban a Rózsafüzér templomának fölszentelési ünnepei voltak, a Mária-Társulat leányai csoport-jában elrejtőzve állott. S amikor észrevették, valóság-gal ki kellett menteni a tömegrajongás gátat nem ismerő megnyilatkozásai elől.

Mindjobban érezte, hogy jelenléte zavarja a hódo-latot, ami egyedül a Szűz Anyát illeti. Egy távoli zár-dába akart elrejtőzni a külvilág és csodálatos múltja elől. Aki mélyebben tekint életirataiba, megérzi, hogy nehéz áldozat volt számára Lourdes-től elszakadni. Ami-kor a jelenések helyétől elbúcsúzott, fájdalomában össze-roskadt, halk jajgatása szakadatlanul hallatszott: Ó,

édes Anyám, hogy tudlak Téged elhagyni? Erővel kellett a grottától elvinni. A kritikus szellem különösnek és logikátlanoknak tarthatja ezt a lokális ízű szeretetmegnyilvánulást, ám Bernadette egyszerű leány volt, és ösztönös érzéssel is szerette az Ő Úrnő-Anyját; az Ösztönös emberi érzést pedig sok emberi körülmény is befolyásolja. De különben évek múltán, amikor püspöki engedéllyel elmehetett volna a Boldogságos Szűz lourdes-i megkoronázásának ünnepségére, lemondott erről, mert nem akarta, hogy őt is ünnepeljék.

Az Isteni Szeretet Leányainak nevers-i zárdája megtiszteltetésnek vette az ő belépését, de egyúttal aggódtak a világhírré jutott újonc nővér miatt, vajjon ez a hihetetlen népszerűség nem ártott-e lelki életének, ezért, ugyancsak igyekeztek az első perctől kezdve megálázni. — A főnöknő ridegen fogadta:

— Ért valamihez?

— Semmihez, Főnöknő Asszony.

— Hát akkor mit tehetünk magával, gyermekem?!

Majd reggeltől kezdve a konyhán fog szolgálatot teljesíteni, az edények mosogatására használjuk.

Ez a főnöknő, aki egyformán kedves volt minden szerzetes nővérhez, az utolsó pillanatig kötelességének érezte, hogy nyers legyen a kiválasztottal szemben. — S akinek leány-szíve szinte fölszakadt a Szűz Anya becézgetően gyöngéd közeledése és beszélgetései folytán, egy mesterségesen kimért és hideg vezető állandó próbái alá lett vetve haláláig. — Mit érzett minderre a lourdes-i újonc nő? Volt egy kis füzetkéje, amolyan iskolai írka féle, amit ő maga füzögetett össze, ebben olvassuk föl jegyzései közt:

— Itt lenn a szeretet nem élhet fájdalom nélkül... A megaláztatásért, a megvetésért, amelyben előljáróim részesítenek, mint nagy kegyelemért azonnal hálát adni a mi Urunknak. Egy-egy éles megjegyzést úgy szenvedni el, mint egy-egy újabb lépést Jézus Krisztus felé...

Ne szépítsük a dolgot, mert Bernadette igenis kiérezte a megvetést és fájt neki, hiszen áldozatként ajánlotta fel azt. Maga a Főnöknő bevallja:

— Minden alkalommal, amikor Bernadettének valamit mondtam, úgy éreztem, hogy azt keserűséggel kell neki mondanom. A társnői is észrevették ezt a különös bánásmódot és csodálkozva kérdezték, nem bántja-e ez a nyersség.

— Ó, nem! A főnöknőnek igaza van, mert bennem még sok gőg rejtőzik.

Messzebb járt ő a tökéletesség útján, mintsem gondolták. Lourdes-ban mintegy passzív továbbítója volt a Kegyelemnek a világ számára és ott még gondviselés-szerűen megmaradtak benne a hegyvidéki leány természetének bájos, de darabos élei, mert ez az eredeti őszinte nyers egyszerűség tudta meggyőzni ezt a betegesen raffinaít, gyanakvó világot. De most rohamosan alakult és olvadt át a Szentlélek tüzeiben az öntudatos áldozatok csodálatos szentjévé. Nehezen nyilatkozó természetete kitűnően tudta elrejtetni még környezete előtt is a szentség stigmáit. Szinte észrevétlenül kapta meg a legnagyobb kegyelmet: akarata föltétlen alávetését az isteni Akaratnak. Életének vezető elve volt: Ami hozzám tartozik, az már nem is tartozik hozzám.

Lassanként kiderül, hogy ez az ártatlan test a

különböző betegségeknek valóságos fészke. Erős asztmája volt, ami állandóan fulladással fenyegette. E mellett szívgörcsök, vérhányások gyötörték, a reumatikus fájdalmakról nem is beszélve, amiket a nyirkos családi lakásból hozott magával. Térdén keletkezett daganat haláláig kínozza és ezenfelül csonttuberkulózist fedeztek fel nála. Tulajdonképpen egész élete most már a betegségek állandó hullámváza volt, amelyek közül egyik-másik időnkint hihetetlen fájdalmakkal tört ki a többi fölé. Négyyszer volt olyan agóniában, hogy az utolsó kenetet kellett számára feladni. És a beteg mellett örködött a főnöknő, aki rettenetes buzgalmában szinte félt, hogy Bernadette túlkorán hal meg, mielőtt kipróbálná rajta a szentekről olvasott összes megaláztatási módokat. Amikor alig pár hónapos szerzetesi élete után a halálhoz közel volt, a püspök megengedte, hogy a betegágyon letegye fogadalmait és fölvegye a szerzetesi fátyolt. Másnap jobban lett és szenvedő mosollyal suttozta: Tudtam, hogy még nem halok meg. A főnöknő tettetett csodálkozással és szigorral nézett rá:

— Mit?! Tudta, hogy nem hal meg és semmit sem szól erről és hiába fárasztotta ide a püspök urat. Ekkora ostobaság! Kijelentem, hogy a fátyolt vissza veszem, ha holnap reggelig meg nem hal.

Tréfa volt ez, de nagyon nyers tréfa. A sápadtarcú kis nővér szelíd mosollyal felelte: „Ahogy Főnöknő Anyának tetszik”. Ez a mosolyból, fájdalomból és megadásból szőtt felelet már a Fioretti legendáinak csodálatos esztelenségeire emlékeztet. A betegsége izzó börtönfalai közt kitűnően tudta elrejteni emberfölötti szen-

vedéseit valami közömbös nyugalom vonásai mögé. Csak akkor döbrentek ennek tudatára, amikor a folyosón vagy a kápolnában ájultan esett össze, vagy amikor fájdalmai önkívületében felkiáltott: „Nyissátok ki a mellemet, vegyétek ki onnan azt a szörnyű hegyet, ami rajta fekszik!”

— Lehet-e egyáltalán szent nagy szenvedések nélkül? Nem, az teljességgel lehetetlen! — felelt ő maga erre. Szenvédéseit az „ismeretlen” legnagyobb bűnösért ajánlotta fel állandóan. Szavaiból azt is ki lehet venni, hogy nem egyszer a lélek száraz és fojtó sötétsége is kínozta:

— Nagyon fájdalmas fulladozni, de sokkal nagyobb szenvedések a lélek benső fájdalmai, ó, azok szörnyűek!

Halála előtt is többször meglepte a lélek éjszakája. — Testvér, félek, félek! — kiáltott a hozzá siető kedves Natália nővérhez. — ó, annyi kegyelemben részesültem! Félek, hogy nagyon kevésbé használtam fel azokat. — Rövid imádság után megnyugodott és a feszületre nézve a szerelmesnek lágy hangján mondotta: Űgy szeretem őt! Amikor már nem tudta kezében tartani kis feszületét, kérte, hogy kötözzék keblére. Gyónatója felszólította, hogy hozza örömmel áldozatul életét, erre ő gyermeki csodálkozással nézett föl: áldozat neki a meghalás? neki, aki évek óta csak arra vár, mikor láthatja meg az ő kedves Űrnőjét?

Irtózatossá fájdalmai, fuldokló rohamai miatt kivették a haldoklót az ágyból egy karosszékre. Egy pohár vizet nyújtottak neki és ekkor utoljára keresztet vetett, azt a csodálatosan szép kereszt jelet, amire a Szűz Anya

az első jelenéskor megtanította. Körülötte imádkoztak és igyekezett velük tartani az imádságban. Utolsó szavai voltak: Asszonyunk Szűz Mária Istennek szent Anyja ... tovább nem bírta mondani.

#

Temetésén, ami fölött már a megdicsőülés boldog sejtelve lebegett, alig lehetett a szentnek sírjától elvonni egy fiúcskát, aki szinte odatapadt a kedves sírhoz. A kis fiú apró százszorszép virágokból kötött csokrot helyezett a sírra. A virágok a massabieille-i rét virágai voltak, a fiúcska pedig küldöttje annak az új francia nemzedéknek, amelyik már a Lourdes-ból áramló új lelkeség légkörében nevelődik és azóta már szentekkel ajándékozta meg az Egyházat.

Amikor Bernadette meghalt, már meg volt nyerve a régi ravasz gyűlölködő és hitetlen világgal való küzdelem első döntő csatája. Hihetetlennek látszó diadal volt ez; nem apologéták zárt csatarendje, nem megdöbbentő hatású szónokok világot átengő szavai, nem iszonyú világ-kataklizmák robaja, nem a katolikus százmilliók fölkelő roppant tömegereje győzött, hanem a Szeplőtelen Szűz mosolygása a pyrénéusi völgyek kis parasztleányára. Ez a mosoly és ez a leányka el tudta hitetni a romlott szkeptikus világgal, hogy valóságos élő ég van fölöttünk és a két világ közt ki van feszítve az Irgalom hídja, amelyen megmentésünkre szállott le a két ország Királynője. A leány szavaira letérdelt a göggyében megmerevedett világ jobbik része, togy imádkozzék a többiekért. Bármi is történik még a

földön, bárminő erők is fogják meghajtani a világtörténelem roppant kerekeit, ez a tény a világ végezetéig lángolni fog az emberiség fölött: a lourdes-i jelenések meghozták — talán nagy megpróbáltatások sorozatának előestéjén — a süllyedő világ számára az örök katolikum megújulását.

1933 december 8-án, Szeplőtelen Fogantatás ünnepén avatták szentté Bernadette-et. A halála utáni félszázad alatt háromszor fölnyitották koporsóját és ötven év múlva is teljesen ép állapotban találták a szent testét, feje kedvesen féloldalra hajtva és mosolyog most is egy félszázad múlva a világ értelmetlen és fájdalmas kavargása felett egy újjászülető világ felé.

BELLARMIN SZENT RÓBERT

1517 október 31-én Luther Márton ágostonos szerzetes, a wittenbergi egyetem szentírás-tanára és a város ünnepelt szónoka a vártemplom kapujára kilencvenöt teológiai tételt szegezett ki vitatkozásra.

Ez a tett magábanvéve nem rendkívüli dolog; a szellemi párbaj megszokott módja. De a kalapácsot most lobogó temperamentum lendítette és a barát, mögött a némettség elfojtott indulata izzott. A kalapácsütések nemcsak a wittenbergi vártemplom kapuját döngették, hanem — talán a nélkül, hogy Luther akkor még tudta és akarta volna — első csapásokként hullottak a nyugati kereszténység másfélezeréves, szinte sértetlen egységére is.

A tételek nyomán nagy irodalmi harc támadt Luther és a tételek ellenzői között. Eck János ingolstadtai tanárral 1519-ben Luther Lipcsében személyes vitába is szállt. A vita Luther vereségével végződött. A döntőbírák felkért párizsi és heidelbergi egyetemek is ellene nyilatkoztak.

Luther ugyan már a lipcsei disputációban is tagadta a pápa primátusát és a zsinatok tévedhetetlenségét, de mindezek az események még csak a teológusok köreiben keltettek izgalmakat. Hirtelen fordulatot akkor vettek, mikor Luther X. Leó pápa kárhoz-

tató bullájával szemben a német fejedelmekhez és néphez fordult.

1520 augusztusában bocsátotta ki első németnyelvű röpiratát „a német nemzet keresztény nemeségéhez a keresztény rend megjavításáról”. Vértörrel harci riadó ez ama „szalmából és papírból” font falak megrohamozására, amelyek mögött, Luther szerint, a pápisták megbújnak. A fejedelmeknek kell megtisztítaniuk a német birodalmat a rómaiak „gyalázatos és ördögi” hadseregétől. Felszítja a német nemzeti önérzetet és biztosítja magának a fejedelmek és főurak támogatását, mert rászabadítja őket az Egyházza és vagyonára. Gyors ütemben követték ezután egymást Luther többi röpiratai. Az 1520-as évet befejezte a római „Antikrisztus” bullája ellen kibocsátott röpiratával és a pápai bulla, meg az egyházi jogkönyv ünnepélyes megégetésével.

1522-ben jelent meg legnagyobb műve, az Újszövetség német fordítása, 1534-ben követte az ószövetség. A wittenbergi Hans Lufft 50 év alatt százezer példányt adott el belőle. Luther egyházi énekeket is írt és német katekizmust is kiadott. De ezeken kívül csak röpirataival harcolt a római Egyház ellen. Tudása, vasakarata, hihetetlen munkabírása, nyelvteremtő és ritka szónoki képessége mellett ez a taktika, amelyet addig egyetlen újító sem követett: a hittudományok kérdéseit nemzeti nyelven kivinni a katedrálról a nép közé, volt legerősebb fegyvere.

Ebben az újszerű haditaktikában Luthernek már kezdettől fogva ügyestollú fegyvertársai akadtak, mindenekelőtt a humanista műveltségű, de könnyű

erkölcsű és írásaiban vérszomjas lovag, Hütten Ulrik. Röpírateikkal szinte elárasztották a németséget. A forradalmi zszurnalisztika Németországban soha olyan nagymérvű nem volt, mint ezekben az években. Rendszeres, tudományos tankifejtést se Luther, se fegyvertársai nem kíséreltek meg. Az „augzburgi hitvallás” (1530), Luther szelídlelkű és mély elméjű hívének, Melanchtonnak a műve sem az és csak közbenső állomást jelent a reformációban. A lutheri vallásújítás hihetetlen mérvű szétáradását nem a tudományos propagandának köszönhette, hiszen Chemnitz Márton braunschweigi szuperintendens teljes és módszeres protestáns dogmatikája csak 1563—73 között jelent meg, de nagyobb feltűnést ez sem keltett. A fejedelmek nyomása mellett, amely Németországon kívül főképp a skandináv államokban érvényesült teljes erővel, mint külső eszközök a nemzeti nyelven megírt és a nemzeti önézretre hivatkozó röpiratok toboroztak a leghatásosabban a wittenbergi tanok mellett.

A protestantizmus másik formájának megalapítója, Calvin János, rendszerező, szervező, hideg fő, aki a lutheri tant igazi teológiává fejlesztette. „Institution-inak első kiadása, mint francia hitsorsosainak szánt védőirat, már 1536-ban megjelent ugyan, végleges alakját azonban csak 1559-ben nyerte. De a kálvinizmus Svájcban elsősorban a zwinglianizmust gyúrte le. Németországban is inkább a lutheránusok közt terjedt, a többi államokban pedig csak később tudta lábát megvetni. A század első felének fordulóján a katolicizmus legveszedelmesebb támadója Luther Márton volt.

Ellene szálltak fegyverbe a katolikus hitvédők: a nehézkes Eck, a mélytudományú Del Vio Tamás bíboros és pápai követ, Cochlaeus, aki a „hétfejű Lutherről” kimutatja, hogy csak az Úrvacsora kérdésében hatvanhárom ellentmondásba keveredett, franciák, angolok, domonkosok és ferencesek, a párizsi egyetem vezetésével a főiskolák egész sora, sőt még VIII. Henrik angol király is. Igaz, róla Luther azt mondta, hogy könyvéhez alighanem csak egy-két rőf goromba posztót adott, de sapkát mások csináltak belőle.

Bellarmin fellépéséig körülbelül háromszáz katolikus apologétát ismerünk, de Luthert az új taktikában alig követték. Talán egyetlen kivétel a szatirikus ferences, Murner Tamás, aki már 1519-ben Luther ellen fordult, bár eleinte fegyvertársat sejtett benne. Murner, bár Luther nem sokat hederített rá, mozgékony publicista volt, de hányatott életét már 1537-ben befejezte. A többiek nehézkes fegyverzetükben nem tudtak lépést tartani a lutheristákkal. Irataik fajsúlya a legtöbb esetben könnyű volt és hiányzott belőlük a teremtő zsenialitás. Se személyiségben, se mondanivalójuk formájában nincs közöttük kimagasló egyéniség.

Technikájuk sem volt jó: védekeznek, pedig a győzelem legtöbbször a támadóké. De védekezésük sem apologia, hanem merő vitatkozás. Fegyverük sem hatékony a röpiratokkal szemben. Legfeljebb egyes állításokat támadtak a reformátorok tanaiból. Igaz, hogy reformátorok sem léptek fel még leszögezett tanokkal, hanem nézeteiket váltogatták és a katolikus hit-

védők mögött sem állt még résnélküli várként a Tridentinum dogmarendszere.

Voltaképpen tehát igen hálátlan szerepük volt: a hirtelen jött támadásokat hirtelen kellett kivédeniük, mint a katonának, aki rajtaütésszerű megrohánással szemben csak hevenyészve tudja beásni magát. Mindenekfelett azonban hiányzott belőlük az az iracionális valami, ami a pozitív fordulatot végül is meghozta: az igazi, nagy életszentség.

*

A hatékony katolikus hitvédelem alapja, a trienti zsinat hitvallása, sokáig készült. Az Egyház történetében fontosságban semmi más zsinattal össze nem hasonlítható Tridentinum háromszoros, hosszú megszakítással 1545-től 1563 végéig tartott. A rendszeres védekezés megkezdését ez is késleltette. De a zsinat befejezése után rögtön olyan virágzás indult meg a katolikus teológiában, melynek nincsen párja az egyháztörténelemben. A hitvitákban is a nagy elmék korszaka volt ez, akiknek főerőssége az, hogy egyesítettek magukban a skolasztikus képzettséget az alapos szentírási tudással és történeti ismeretekkel. Nem részlet tudást, különálló teológiai tudományágakat képviselnek. Bennük az egész teológia mély és szerves egységet alkot.

A Tridentinum után három kiváló reformpápa ült Szent Péter székén: V. Pius, a szent, XIII. Gergely, akinek nevét naptárreformja miatt is mindenki ismeri és V. Sixtus, az egyházi állam és a római kúria reformátora.

XIII. Gergely (1572—85) hetvenéves volt, mikor a pápai trónra került. Borromei Szent Károly és a jezsuiták tették világból reformátorrá. Alatta kezdődött a rendszeres és átfogó katolikus megújulás. Ekkor volt tulajdonképpen a legveszélyesebb a helyzet is. Kérdés volt, megmarad-e egyáltalán az Alpokon túl a katolicizmus. De a röpiratok könnyű sikereinek ideje ekkor már lejárt. A XVI. század első fele a protestáns lendület és siker jegyében zajlott le. Élete végén azonban már maga Luther is gyakran komor és keserű hangulatban tünődött az átütő siker elmaradásán. 1545-ben epés iratával megegyeszer neki támadt az „ördögtől alapított” pápaságnak. A pápisták falain nagy réseket ütött ugyan, de ledönteni mégsem tudta őket. A lutheranizmus utolsó nagy szatirikusa a század második felében, Fischart, már nem tudott igazán népszerűvé lenni. Ekkor már nyilvánvaló lett, hogy az a fél fogja megállásra kényszeríteni a másikat, amelyik előbb tudja kiépíteni egységes védőrendszerét. Erre pedig a protestantizmus, amely már akkor számos, egymást is gyakran ádáz módon támadó felekezetre kezdett szétszakadozni, képtelen volt.

A Tridentinum hitvallásának a teológiai irodalomba való átáramlását főképp XIII. Gergely tette lehetővé, ő alapította a jezsuiták római nagy kollégiumát, amelyből az Universitas Gregoriana lett, ő szervezte újjá a német kollégiumot, az ő nevéhez fűződik az angol, görög, örmény és maronita kollégiumok mellett a magyar intézet megalapítása is. Ő ismerte fel elsőnek és igazán Szent Ignác alapításának jelentőségét, ő volt az, akit figyelmeztettek a Löwen-

ben tanító Bellarminra és az ő határozott óhajára lett az ifjú jezsuita a Collegium Romanumban a hitviták (controversialk) tanára. Az agg pápa éles tekintete felismerte azt az embert, akiben széleskörű, tudás emberi nagysággal, sőt életszentséggel párosult.

#

Mintha a természet tréfás cserét csinált volna! Lutherbe, az északi germánba, lobogó érzelmességét öntött, a déli olasz Bellarminnak viszont az értelem megfontoltságát ajándékozta. Fajiságuktól szokatlanul idegen temperamentumuk volt. Szögesebb ellentétet, mint ezt a két egyéniséget, még elképzelni is nehéz.

Bellarmin Róbert toscanai, montepulcinoi patri-cius család gyermeke volt, tizenkettőből a harmadik. 1542-ben látta meg a napvilágot. Már apró gyerek korában megnyilatkozott benne a hajlam mások tanítására és az üdvösségre való vezetésre. Nem legenda, mert Önéletrajzában maga írja meg, hogy a templomban hallott prédikációkat testvérekéinek otthon újra elpredikálta, a parasztnak meg a katekizmust magyarázgatta. Orvosnak készült, de ez a terv csak múltó epizód életében. A helybeli jezsuita gimnázium olyan hatással volt reá, hogy elhatározta: maga is belép a rendbe. Atyja hevesen ellenezte tervét, annál inkább örült neki az anya. Az apa természetes reményeivel szemben végre is győzött az ő imádságos óhaja és a fiú szilárd akarata. Bellarmin jezsuita lett, de már ekkor szeretett a dolgok végére járni. Ezért előbb öreges komolysággal kifaggatta egyik tanárát, hogy vájjon

tényleg olyan-e a rend belülről, mint amilyennek kívülről látszik és vájjon az csakugyan boldog-e a rendben.

Az ifjú növendék jelleme a szerzetben szinte egyszerre teljesedett ki. Éles értelme rögtön feltűnt. Tanáraival szemben tudományos kérdésekben már növendék korában is önálló véleményt tudott magának alkotni. Humanista érdeklődés is volt benne. Szerette a görög nyelvet, a zenét és az éneket. Egészsége azonban gyenge volt s az orvosok úgy látták, hogy a zseniális ifjú tanítani sohasem fog. Ez a szerencsére nem teljesedett jövendölés azonban nem szegte kedvét. Tudósnak nem kell lennie, — mondotta — de szentnek igen és ezt elérheti gyenge testtel is. A tudás megszerzése és közlése másokkal sohasem volt előtte öncél, hanem mindig csak eszköz arra, hogy önmagát és másokat az örök célhoz vezesse. Ebben tökéletes fia rendjének, amelynek aktív szelleméből folyik, hogy a keresésben, kutatásban álló tudomány iránt mindig érdeklődött, de sohasem immanensen, mert a tudást a tudományon kívül fekvő célhoz mint építőanyagot tekintette vagy mint fegyvert, mégpedig hatékony fegyvert a valláserkölcsei javak védelmére. Ezért nem szerette Bellarmin a teológiában a terméketlen és szőr-szálhasogató okoskodásokat. Az volt a véleménye az ilyen kérdésekről, hogy megoldásukat a túlvilágra kell hagynunk.

Másik szembeszökő jellemvonása a nyíltság. Növendék korában a szokásos tudományos disputációkon még a széltében használatos logikai csalafintaságokra sem volt hajlandó. Egyízben valamilyen ellenvetésre

nem tudott rögtön válaszolni. Hogy időt nyerjen a gondolkodásra, a vitatkozást vezető tanár biztatta, hogy tagadja az ellenvetés főtételét. — Nem tehetem, — felelte Bellarmin — mert igaz! Később, amikor már nem logikai gyakorlatokról volt szó, ugyanez a feltétlen egyenesség jellemezte. A protestánsok készségesen elismerték róla, hogy mindig hüen adta vissza állításait. Ez a tudományos becsületesség készítette arra, hogy ne elégedjék meg másodkézből vett adatokkal, hanem mindig az eredeti forrásokra menjen vissza. Ugyanezt tette a katolikus forrásokkal is. A szentatyákat és teológusokat mind eredetiben olvasta el. Olvasás közben sok életrajzi és irodalmi adatot jegyzett fel. Jellemző rá, hogy ezeket a jegyzeteket is összegyűjtötte és főtanulmányainak melléktermékeként ezekből nőtt ki teológiai irodalomtörténete, amely több mint húsz kiadást ért el.

A pózólástól irtózott- Már növendék korában ott-hon is nagy sikerrel prédikált, sikerei még nagyobbak lettek, amikor rendi előjárósága a lutherista tűzfészek peremére, Löwenbe helyezte. Hamarosan rájött itt arra, hogy az igehirdetés leghatásosabb eszköze a természetes egyszerűség. Elhatározta tehát, hogy beszédeiben minden szóvirágot kerülni fog. Tudományos munkáiban is ehhez tartotta magát. Nem szerette más-különbem sem a feltűnést és önreklámot. Jóízű humorral jegyezte fel később önéletrajzában, hogy milyen csalódott ábrázatot vágtak azok, akik messzi utakat tettek, hogy a híres hitvédőt megismerhessék, és azután meglátták a feltűnően kicsi és jelentéktelen külsejű emberkét. Amikor hitvitáiból új kiadást ren-

dezték, a kiadó arcképét is mellékelni akarta. Bellarmin Szent Paulinnal felelt neki: „A bennem lakó régi vagy az új ember képét akarod? A régi csúnya, az új pedig még nem kész.” Lelkiéletében is ilyen volt. Mindenki tudta róla, hogy bensőségesen imádságos lelkiéletet él, de ez kifelé semmiféle rendkívüliségben nem nyilatkozott meg.

1570-ben, felszentelése után, ő lett a nagyhírű löweni egyetemen az első jezsuita dogmatikatanár. Az egyetem nagy tekintélynek örvendő professzora volt ekkor már Michael De Bay, aki jószándékúan — hogy a protestánsokat könnyebben visszavehesse az Egyházba — olyan tételeket tanított, amelyek nem fedték a katolikus álláspontot. A fiatal Bellarmin természetesen határozottan Bay ellen fordult, de kiállotta a próbát a tapintatból: a tant támadta, s kímélte a személyt. Olyan erény volt ez, amely akkor éppen nem volt köznapi a katolikus tudósok között sem.

1576-ban került XIII. Gergely kívánságára Kómába és átvette a nagy kollégiumban a controversiák tanszékét. A hitvitákat nem minden jezsuita egyetemen tanította külön tanár, hanem csak azokban az „ultramontán”, Alpokon túli országokban, ahol sok volt a protestáns, mint például nálunk is Nagyszombatban. Rómában viszont csak az ultramontán növendékek hallgatták ezeket az előadásokat, hogy alapos tudással felvértezve otthon belevegyék magukat az igaz hitért való küzdelmekbe. De nemcsak elméleti tudásban részesítették őket, hanem szinte naponként gyakoroltatták őket a hazai nyelvű prédikációkban is.

Bellarmin szelídségre hajló, megnyerő lényé,

széleskörű teológiai és történeti tudása, az ellentábor tanainak alapos ismerete, nemkülönben hitszónoki tehetsége és tapasztalatai szinte predesztinálták erre a helyre. Előadásainak csakhamar híre futott. Mindenfelől kérték szövegüket és sürgették kiadásukat. Bellarmin csak 1586-ban engedett a sürgetésnek. Ekkor jelent meg „Disputatiói”-nak első kötete, két évre rá a második kötet, majd nyolc év múltán a harmadik és negyedik.

Bellarmin ezzel a munkájával lett világhírű. De a legelsők közé emelkedett rendjében is, amely pedig akkor az új alapítás fiatalos lendületével vetette magát a teológiai tudományok minden ágára és egész sereg elsőrangú tudóssal dicsekedhetett.

Érdemes megfigyelni Bellarmin életművének fogadtatását. Az öröm nem volt osztatlan a katolikus oldalon, sőt még rendtársai körében sem. Azt vetették szemére, hogy túlságosan szelíden bánik a protestánsokkal (természetesen akkori szemmel, mert ma egyes kifejezéseit már túlerőseknek találjuk!) és hogy néha világosabb a tévtan előadása, mint a cáfolása. Olaszországban nem is nézték szívesen az olvasását. A rendben csak akkor nyugodtak meg a kedélyek, amikor a rendi generális két teológussal megvizsgáltatta a munkát és azok nem találtak kivetnivalót benne.

Nagyobb veszedelem fenyegette Bellarmin művét V. Sixtus pápa részéről, akinek pedig az első kötetet ajánlotta és aki nagy dicséretekkel is elhalmozta. A változékony kedélyű pápa indexre akarta helyezni, mert Bellarmin szerint a pápáknak csak akkor van hatalmuk világi dolgokban, ha azok a hit és erkölcs

dolgaival összefüggnek (protestas indirecta), Sixtus pedig ebben a kérdésben egy kissé még VII. Gergely és VIII. Bonifác felfogásában élt. Amit Rómában kéréseitek, azt viszont a francia gallikán teológusok sokálták. Ezért a Disputatiókat Franciaországban el is tiltották.

Protestáns oldalon azzal a gyanúsítással fogadták őket, hogy nem is egy ember írta a könyvet. Most azonban megfordult a világ! Egy félszázaddal azelőtt az egyetlen Luther ellen hadakozott a katolikus hittvédők egész serege, most csak protestáns oldalról több mint száz ellenirat fordult Bellarmin ellen. A heidelbergi Paräus Dávid fogadkozott, hogy nevéhez méltóan mint Dávid le fogja dönteni ezt a pápista Góliátot és „Collegia Antibellarminianá” címen külön előadásokat is tartott megcáfolására. Ilyen előadásokat tartatott az oxfordi és cambridgei egyetemen Erzsébet angol királynő is. A XVII. század protestáns teológusaiból egyetlen jelentősebb sem hiányzik az antibellarminista írók közül. Mindhiába. Bellarmin a Disputatiókkal a katolikus hittudósoknak és prédikátoroknak kezébe adta a fegyvert, amellyel megállíthatták a protestáns rohamokat. Beza Tivadar, Calvin életrajzírója és utóda, igen tanult teológus és termékeny író, aki a kálvinizmus elterjedéséért többet tett, mint maga Calvin, mondotta a legkifejezőbb ítéletet róla: „Ez a könyv veszített el bennünket”. Szalézi Szent Ferenc pedig bevallotta, hogy egy városban öt éven át prédikált a Biblia mellett csak Bellarmin művéből.

A legilletékesebb ítéletet a tudós pápa, XI. Pius mondotta ki róla, amikor Bellarmint az egyházdoktor

címével ruházta fel és amikor legkimerítőbben éppen a Disputatiókkal foglalkozott, kiemelve azt, hogy Bellarmin mesterien köti össze bennük a pozitív és skolasztikus módszert és kitűnő előadóképességével, világos és egyszerű stílusával spekulatív tehetség és nagy filológiai és történeti tudás párosul. Az őszinte egyenesség ebben a munkájában sem hagyta cserben Bellarmin. Nyíltan, megmondja, hogy katolikus oldalról nem mindig harcoltak szerencsés kézzel Calvin ellen.

A Disputatióknak a kezdeti nehézségek után a katolikus táborban hatalmas könyvsikerük volt. A második kötetet a frankfurti könyvvásáron annyira kereesték, hogy kétezer példány is elkelt volna belőle, másfél évszázad alatt pedig több mint száz kiadást készítettek a munkából. *Valóban ez volt az első katolikus hitvédelem, amely minden eddigi részlet eredményt felhasznált és klasszikus rendszerben nyújtotta az egész katolikus apologia anyagát.*

Katolikus oldalon majdnem ugyanabban az időben még több nagy apologetikus mű keletkezett, latin és nemzeti nyelven is. De a latin nyelvűek meg sem közelítették Bellarmin művét, a nemzeti nyelvűek pedig, mint Du Perron francia munkája és Pázmány Péter a Disputatióktól egészen független rendszerű, belső értékeiben különben vele teljesen egyenrangú Kalauza, a nyelvi korlátok miatt nem tudott vele elterjedésben versenyezni. A katolikus iskolák hitvédelmi „standard work”-ja két századon át Bellarmin műve maradt.

Hasonló, sőt talán még nagyobb könyvsiker ki-

sérte Bellarmin katekizmusait. A Disputatiók a túloldalon állók visszahódítását szolgálták, a katekizmus a katolikusok megerősítését. Első tekintetre jelentéktelen dolognak látszik egy katekizmus megszerkesztése, akkor azonban sokkal fontosabb volt a szerepe, mint ma. Bellarminnak ezen a téren is nagy tapasztalata volt nemcsak hithirdetői múltjából, hanem azért is, mert a rendi laikus testvérek oktatója volt. Sikerült is élénk, könnyen gördülő párbeszédekben olyan katekizmust összeállítania, amelyet azután hatvanánál több nyelvre fordítottak le, úgyhogy elterjedése vetekedik a Bibliáéval és Kempis Tamás „Krisztus követésé”-vel. Hogy szinte elnyúlhatetlen volt, mutatja: még 1901-ben is kiadták.

•

Ezalatt Bellarmin már egyéb működésével is kinőtt a rendi keretből. Szerzetében minden hivatalt betöltött. A római kollégiumban a rendi ifjúság lelki vezetője volt. A rábízottak legkiválóbbja kétségtelenül Gonzagai Szent Alajos volt, akit 1587-től 1591-ig, a szent ifjú haláláig nevelt és aki meghatóan ragaszkodott hozzá. Bellarmin nemcsak szavával, hanem jó példájával is nevelt. A híres hitvédő, mint a többi rendtag, alázatosan elvégzett minden munkát, még a szokásos konyhai szolgálatot is. A mellett szerette a társaságot, éneket, tréfát. Tökéletes szerzetes maradt mint a római kollégium rektora, majd a nápolyi rendtartomány főnöke is. Innét 1597-ben VIII. Kelemen hívta vissza Rómába és pápai teológussá nevezte ki.

Feladata volt többek között az újonnan kinevezett püspökök vizsgáztatása. Szalézi Szent Ferenc is előtte tett vizsgát.

Ugyanebben az évben ékesítette fel a pápa a bíborral. Bellarmin szabadkozott, de engedelmeskednie kellett. Rokonai igen büszkék voltak e magas kitüntetésre, ő azonban vérbeli skolasztikus módjára hat érvvel bizonyította be nekik, hogy nincs okuk a büszkélkedésre. Amikor Kamilla nővére, aki legközelebb állt hozzá, kifejezte óhaját, hogy szeretné bíborban látni, azt írta neki: „Ha ismét ilyen vágyad támad, vess keresztet, mert ez az ördög kísértése!” Reményeikben amúgy is csalódtak! A bíboros nem segítette őket olyan mértékben, ahogy várták. Nem használt az sem, hogy a világhírű hittudós nyakára egy teológust küldtek, aki be akarta neki bizonyítani, hogy bátran tehet még többet családjáért... A szegényeknek azonban mindenét odaadta, úgyannyira, hogy amikor meghalt, nem maradt utána semmi és a pápa volt kénytelen eltemettetni. Amikor a nepotizmus annyi kárt okozó fertőzése még mindig kísértett, Bellarmin bíboros élete valóban példaadó ellenreformáció volt!

Hogy azonban a katolikus fogalmazású szerénység és alázatosság éppen nem egyenlő a gerinctelenséggel és elvtelenséggel, arra ismét ő mutatott példát. Tekintélye bíborostársai előtt, akik között benső jóbarátja volt a hírneves történetíró Baronius, természetesen igen nagy volt. Bellarmin nemcsak a szent kollégium egyes tagjainak akkor szinte kötelező pompaszeretetét ostromozta, hanem VIII. Kelemen pápával

szemben is mindig szókimondó egyenességet tanúsított. Intette, hogy a Tridentinum határozatait, különösen a papság reformját, vegye komolyan, óvta attól, hogy sokat vitatott, nehéz teológiai kérdésben, a kegyelem hatékonyságának kérdésében saját tanulmányai alapján foglaljon állást, mert nem teológus és a régebbi pápák sem hagyatkoztak dogmatikus döntésekben elsősorban saját tanulmányaikra, hanem iparkodtak az Egyház egyetértését és a püspökök, meg a doktorok véleményét megállapítani. Utalt elődjére, V. Sixtusra, aki önfejlően maga javította ki a bibliafordítást, amivel igen kellemetlen helyzetet teremtett.

VIII. Kelemen nem bírta el a nyílt szót. Amúgy is hűvösen viselkedett a jezsuitákkal szemben s a pápák nagy történetírója, Pastor szerint a jezsuita tanácsadókat helyel-közzel szerette Rómától távol látni. Bellarmint is elérte a kitüntetés, amely Aquaviva generálist is többször fenyegette. 1602-ben a pápa Capuába küldte érseknek. Bellarmin készségesen engedelmeskedett. Csak három évig volt ugyan capuai érsek, de ezen rövid idő alatt is szinte csodákat műveit egyházmegyéjében. Mindenekfelett azonban itt is megvalósította az alázat és önérzet remek szintézisét. Erélyesen megvédte az alkirályal szemben főpapi méltóságának tekintélyét, mégis mindig a legszívélyesebb viszonyban maradt a világi hatóságokkal. Mint érsek szinte szó szerint valósította meg a trienti zsinat rendelkezéseit. Hetenként személyesen hirdette az ígét, gyóntatott, vizitációkat tartott, javította a papság erkölcsseit és a szerzetesek fegyelmét. Sokat adott az istentisztelet fényére és méltó elvégzésére. Pontosan

az előírás szerint három egyházmegyei és egy tartományi zsinatot tartott.

Nem csoda ezek után, hogy a hirtelenül bekövetkezett két pápaválasztásnál igen komolyan esett arról szó, hogy Bellarmin bíboros kerül Szent Péter örökébe. De politikai okokból nem látszott kívánatosnak, hogy jezsuita legyen az egyházfő, aminek ő örült a legjobban. V. Pál pápa azonban 1605-ben visszahívta Rómába. A capuai érsekség jövedelméből évjáradékot akart neki biztosítani, Bellarmin azonban — ebben is a Tridentinum szellemét követve — nem fogadta el a pápa ajánlatát.

1605-ben kezdődött Bellarmin életének leghálátlanabb korszaka: neki kellett szállítania az irodalmi fegyvereket azoknak az egyházpolitikai kérdéseknek a megoldásához, amelyek a Szentszék és a velencei köztársaság, majd I. Jakab angol király és részben Franciaország között felmerültek. Bellarmin itt sem tagadta meg magát; Velencével szemben engedékenységet ajánlott az erélyes pápának, mert látta, hogy más államokkal szemben enyhébben jártak el és Velence esetében a politika diktálta a szigort. Ekkor írja (1610-ben) a pápának a világi dolgokban járó hatalomról szóló könyvet, amelyben ugyanazt az álláspontot képviseli, mint Disputatioiban. A könyv sorsa is ugyanaz lett. A párizsi parlament ezt is ünnepélyesen elvetette. Szalézi Szent Ferenc sem tartotta egészen időszerűnek.

Ez a munka volt utolsó nagy megnyilatkozása a világegyház nyilvános ügyeiben. Ettől kezdve élete és

irodalmi működése mindinkább visszakanyarodott a kiindulópont, a kolostor csendje felé. 1611-ben adta ki zsoldármagyarázatait, melyek szintén harminc kiadást értek meg. Azután felszólításra megírta 1613-ig terjedő önéletrajzát. Mint minden megnyilatkozásában, ebben is természetes, egyenes és őszinte. Komikus eseteket, sikertelenségeket éppen úgy elbeszél, mint sikereket. Azzal fejezi be vallomását, hogy nem mondott semmit saját erényeiről, mert nem tudja vannak-e erényei, hibáiról hallgatott, mert ezek nem érdemlik meg félj egyeztetésüket és bárha az ítélet napján is törölve lennének Isten könyvéből.

A nagy aszkéta, aki fiatalabb korában példás aszketikus életet valósított meg, csak késő öregkorában jutott hozzá, hogy tollát is ennek szentelje. Minden esztendőben négyhetes lelkigyakorlatra vonult vissza a rend római noviciátusába. Ezen lelkigyakorlatok eredménye 1614-től minden esztendőben egy-egy aszketikus munka. Az elsővel kapcsolatban, amelyben a lélek felemelkedéséről ír Istenhez, maga mondotta, hogy többi munkáját csak akkor olvassa, ha kell, de ezt három-négyszer is elolvasta már. Elmélkedett a szentek boldogságáról az ég örömeiben, a galamb (az Egyház) bánatairól fiai, világiak és egyháziak, szerzetesek hibái és fegyelmetlenségei fölött, Krisztus hét szaváról a kereszten. Ulászló lengyel trónörökösnek írt egy könyvet a keresztény fejedelem kötelességeiről. Az utolsó (1619) az élet befejezéséről, a jó halál művészetéről szól. Ilyen „ars moriendi”-ket a XVII. században sokan írtak. Nálunk is főképpen rendtársai követték ebben a műfajban. Ilyenek Tamóczy István

„Holtig való barátsága”, Ágoston Péter „Lelki patikája”, Ordódy János „Lelki orvosságos kertje” és Illyés István esztergomi nagyprépost könyve, a „Készület a jó meghaláshoz”. Tehát nemcsak a nagy hitvédő, hanem az aszketikus író is termékenyítőleg hatott.

Amikor utolsó aszketikus munkáját megírta, már mind sűrűbben jelentkeztek nála a test gyengeségeiben a halál előhírnökei. 1621-ben azután végleg visszavonult a novíciusházba és készült a halálra. Ha egyházfejedelmi pályájára gondolt, néha-néha még őt is elfogta az ítélettől való szorongás, de azután egyre jobban győzött benne a gyermeki bizalom és a mennyország utáni vágyakozás. Assisi Szent Ferenc, egyik védőszentje stigmáinak ünnepén, amelyek tiszteletét maga is hathatósan előmozdította, 1621 szeptember 17-én, amint maga kívánta és előre megmondotta, halt meg. Halálos ágyánál ott volt XV. Gergely pápa is.

Végrendeletében azt kérte, hogy egykori szent tanítványa, Alajos lábainál temessék el. Ez a kívánsága csak háromszáz év múlva teljesedett be. Boldoggáavatásakor vitték át földi maradványait Szent Ignác templomából az Al Gesùba.

«

Bellarmin ritka egyenletes földi pályát futott be. Szerzetes, prédikátor, tanár, tudományos író, rendi előjáró, pápai teológus, bíboros, érsek, egyházpolitikus, aszketikus író volt időrendi egymásutánban. Pályája szép ívben lendült ki a rendből és; a tetőpontról vissza-

kanyarodott a kiindulási ponthoz, a kolostorhoz. Bármily magasra ívelt és ez a pálya, ezzel a kiindulóponttal mindig összekötötte bizonyos vonzás, a lélek ereje és hajlama. Itt nyugodott meg és készült az elszámolásra arról a sok talentumról, amely neki adatott.

A szentek életében a külsőségek megegyezései ellenére sincsenek sablonok. Minden szent magábanvaló egyéniség, amelyet hordozójának kemény munkával kellett kimunkálnia. Bellarmin életpályája és egyénisége is különbözik minden más szentétől. Ezt a pályát nem szántották fel nagy lelki viharok. A bűnbánók nagy megtérési élménye hiányzik belőle. A kicsinyben való csodálatos hűség, a szakadatlan munka és imádság, a szinte gyermeki istenszeretet voltak a horgonyok, melyek biztosították lelke egyensúlyát és nyugalmát sokféle világi vagy legalább is a lélek csendjén kívül eső elfoglaltságaiban. Bár annyira el tudott merülni az imádságban, hogy nem egyszer teljesen megfeledezett környezetéről, a vízió misztikus ajándékával minden valószínűség szerint nem rendelkezett. Neki annak bemutatása jutott osztályrészül, hogy a jezsuita recept szerint is, amely nem a kivételes egyéniségeknek, hanem az átlagrendtagoknak készült, lehet szentté lenni.

A hitviták kora éles levegőjének megenyhülésével különben protestáns oldalról is megszűnt az a gyűlölködő lelkület, amely Bellarminban nemcsak a tudóst, hanem az embert is sárba akarta rántani. Bayle protestáns tudós már 1730-ban elismerte róla, hogy nincs író, aki a római Egyház és pápa ügyét jobban védte volna, mint ő. Az embernek viszont a nagy Ranke szolgálta-tott elégtételt, amikor kijelentette róla, hogy nemcsak

ügyes hitvitázó volt, hanem olyan férfiú is, akiről el kell ismerni, hogy nálánál apostolibb életet senki sem élt.

*

Annak hivatalos elismertetése iránt, hogy Bellarmin valóban szent volt, halála után már hat évvel megtörténtek az első lépések, de csak háromszáz év múlva volt eredményük. Mintha a Gondviselés úgy intézte volna, hogy a nagy tudós — stílszerűen — csak ismételt és legalaposabban lefolytatott eljárás után juthasson a tisztelet oltárára.

A többszöri kísérlet során és a sikeres befejezéskor természetesen mindig szó esett tudományos munkásságáról, elsősorban a Disputatiokról. Többi munkái mellett a szenttéavatás és az egyháztanítói méltóság pápai dekrétumai is kiemelik ezt a művét. Az első feljegyzi VIII. Kelemen emlékezetes mondását, amellyel Bellarmin bíborosi kinevezését megindokolta: „Kiválasztottuk őt, mert tudományban nincsen párja az Isten Egyházában”.

Mindazonáltal Bellarmin nem a tudománya miatt jutott a katolikus Egyház oltáira, ez csak az egyházdoktori címet szerezte meg neki. A tudomány önmagában sohasem volt alap, amelyen egy szentnek az oltára felépülhetett.

Nem lett szentté az ókori kereszténység egyik legmarkánsabb egyénisége, Tertullianus, pedig hatalmas érdemei voltak az Egyház tudományos védelme körül. Be féktelen temperamentuma és intellektuális gögje a montanizmus eretnekségébe hajszolta. Nem elég a jám-

bor élet sem, ha a tudományban van a hiba. „Ezért nem lett szentté az őskereszténység másik nagy elméje, Origenes sem, akinek tudománya és szorgalma szinte minden képzeletet felülmúlt s aki jámbor élettel és a kínzások sebeiből bekövetkezett halállal tett hitet Egyháza mellett. De — ha nem is tudatosan és makacsul — előfordulnak műveiben állítások, amelyeket az Egyház nem fogadhatott el. A kettőnek: *helyes tudománynak és életszentségnek együtt kell járnia és kell hozzá az örökkévalónak érzékelhető bizonyágtétele — a csodában.*

Bellarminnál az eljárások során egy pillanatig sem támadt kétely a helyes tudomány felől. De sok időbe telt, míg bebizonyosodott, hogy páratlan tudománya mellé odaállíthatók hősi fokban gyakorolt erényei, tehát életszentsége is.

VIII. Orbán pápa már 1627-ben elrendelte a szenttéavatási eljárás megindítását, de ugyancsak ő később általános szabállyá tette, hogy legalább ötven évnek kell eltelnie a halál után, hogy a szenttéavatás megtörténhessék. Ezért Bellarmin ügyét csak 1675-ben lehetett újra elővenni. Ekkor a hittudósokból álló bizottság egyértelműen elismerte a szenttéavatás alapfeltételét, hogy Bellarmin hősi fokban gyakorolta az erényeket. De a bíborosi bizottságból, amely ezt a nyilatkozatot felülvizsgálta, hatan ellene szavaztak és ezért XI. Ince pápa megtagadta hozzájárulását, pedig a szükséges kétharmad többség megvolt. A XVIII. század elején is történt egy sikertelen kísérlet, majd újra 1753-ban XIV. Benedek alatt, amikor huszonnyolc bíborosból csak három szavazott a minősítés ellen. XIV.

Benedek is megtagadta hozzájárulását, pedig ő, aki a szenttéavatásról írt tudományos munkájával ezekben a kérdésekben szakember volt, már előzőleg kijelentette Bellarminról, hogy aki hetvenkilenc évig tiszta lelkiismerettel, büntől tisztán élt, pontosan megtartotta a parancsokat és evangéliumi tanácsokat, aki nem hibázott szerzetesi, püspöki és bíborosi kötelmeiben és egéssa életén át az igaz hitért dolgozott, az a közönséges kereszténynél magasabban áll és valóban hős.

Sokáig titok volt, hogy a pápa miért nem ismerte el nyilvánosan is Bellarmin erényeinek hősi fokát. Ma már ismerjük eljárásának rugóit. A három nemmel szavazó bíboros közül Passionei janzenista volt, tehát a jezsuiták heves ellenfele. Azt állította, hogy Bellarmin — önéletrajzából kitűnően — hiú és gőgös ember volt. Ez azonban csak mondvacsinált ürügy volt. Az igazi ok megint a politika volt. Francia részről értésére adták a pápának, hogy rossz hatást tenne Franciaországban, ha a gallikanizmusnak ezt a nagy ellenfelét ezentté avatná.

Húsz évvel ezután, 1773-ban XIV. Kelemen pápa eltörülte a jezsuita rendet. Ezzel egyelőre minden kísérlet holtpontra jutott, hiszen érthető, hogy Bellarmin szenttéavatását elsősorban rendje szorgalmazta. A rend visszaállítása után nehezen indult meg az új eljárás. Komolyabb nehézségnek látszott, hogy Bellarmin, aki az élő pápákkal szemben mindig egyenes és szokimondó volt, egy halott pápát mintha hazugság árán akart volna megvédeni. V. Sixtus említett bibliakiadásáról volt szó. Utódának, XIV. Gergelynek azt tanácsolták, hogy vonassa ki a forgalomból a Sixtus

által önhatalmúlag kijavított szentírást. Bellarmin ellenezte ezt a tervet és azt ajánlotta Gergelynek, hogy a halott pápa emlékét lehetőség szerint kímélje. Javítsa át a kiadást és az előszóban írassa meg, hogy Sixtus maga is belátta, hogy hibás, de nem volt ideje kijavíttatni. Ezért most nyomdai és „más hibák” kijavításával kerül újra kiadásra. Bellarmin fogalmazásából később a „más hibák”-ról szóló részt törölték és így az volt a látszat, mintha Bellarmin azt állította volna, hogy a Sixtinában csak nyomdahibák találhatók. Azonban nagy a valószínűsége annak, hogy ezt a törlést nem Bellarmin végezte. Valóban oly jelentéktelen volt ez a nehézség is, hogy ezen nem akadhatott meg Bellarmin szenttéavatása!

1920-ban XV. Benedek pápa saját elhatározásával újra megindította az eljárást. A bíborosi bizottság egyhangú javaslata alapján azután ünnepélyesen kihirdette, hogy Bellarmin hősi fokban gyakorolta az érelyeket.

Ezzel Bellarmin számára megnyílt az út az oltár dicsőségéhez. Az események most már olyan gyorsan peregtek egymásután, hogy ez még olyan szenteknél is ritkaságszámba ment volna, akik szembetűnően rendelkeztek az előírt követelményekkel. XI. Pius pápa már 1923 május 13-án boldoggá avatta.

A szenttéavatáshoz a boldoggáavatás után két új csoda volt szükséges. Buzgó lelkek könyörgésére az Úr ezt a bizonyóságot is megtette szolgája mellett. Bellarmin közbenjárására rövid egymásutánban két csodás gyógyulás történt. Az egyikben az Úr eszköze magyar ember volt. *1925-ben Benz Albin kalocsai konviktor*

gyógyult fel, Bellarmin tiszteletére tartott kilenced után, egészen hirtelenül, gyógyíthatatlan betegségéből. Megbizonyosodván ezen gyógyulások csodás voltáról, XL Pius pápa 1930 június 29-én Bellarmin a szentek sorába iktatta, ünnepül pedig halála napját, szeptember 17-ét jelölte meg. Nyilvános tiszteletének első évfordulóján, 1931 szeptember 17-én, emelte az egyházdoktorok méltóságába.

Háromszáztíz esztendő telt el azóta, hogy Bellarmin földi pályáját befejezte és hogy Krisztus földi helytartójának ünnepélyes kihirdetése a szent bíboros egyházdoktorságáról elhangzott. Oly nagy nyílású az az ív, amely ezt a két dátumot összeköti, hogy szkeptikusan kérdezhetné valaki, van-e átjárás a túlsó parttól a mienkre? Nem csupán egy magában ugyan tiszteletreméltó egyéniség és a maga idejében jeles teljesítmény kapta-e meg az oltárraemeléssel a jó késői elismerését, de amelynek nincs vonatkozása a mi korunkkal. Ha pedig nincs, akkor Bellarmin szentté- és doktorráavatása csak fényes epizód volt, amely legfeljebb a szent doktor ünnepi zsolozsmaját recitáló és miséjét celebráló papságot érdekli és az őt magáénak valló rend örömét és dicsőségét jelenti.

Bellarmin azonban nemcsak a mi korunkban lett szent, hanem korunknak is szentje. „Modern” szent, a mi doktorunk is, van mondanivalója a mi számunkra is. Hívó emberre nem jelent különösebb nehézséget annak elfogadása, hogy magasabb hatalom rendelkezésének te-

kintse Bellarmin oltárraemelését a mi korunkban, azt, hogy ez az évszázadokon át csak a szaktudományban élő nagy szellem éppen ma állítottatott a szentek glóriájának fényességével példaképül minden rendű és rangú hívő elé. Mert korunk hasonló, sőt azonos betegségekben szenved, mint Bellarminé és orvossága sem lehet más, mint amit szavával és tetteivel Bellarmin nyújt.

Mélyebben látó elmék szerint megszakítatlan folytonosságban élünk azzal a korszellemmel, amelyet reneszánsznak nevez a tudomány, de amely a valóságban egy nagy, még ma is tartó temetési folyamatnak volt a kezdete. Eltemetése, levetkezése mindannak, ami az eszmék és eszmények értékvilágában a középkor sajátosága volt. A reneszánsz kezdte meg a felszámolást mindazzal, ami tárgyi, adott és kész érték. Helyébe tette az alanyiságot, a keresést, a saját teljesítményt. A hit természetfölötti világrendjében ez a lelki beállítottság szükségképpen a teljes dekadenciához vezetett: a szabad vizsgálódáson, kritícizmuson keresztül a „felvilágosult” racionalizmusig, sőt teljes hitelenségig.

És ki tagadhatná, hogy a mi korunk — a vallási és hitbeli megújulás számos biztató jele ellenére is — a maga egészében ennek az évszázados degenerálódási folyamatnak még a mélypontján senyved. A mai világ, amely Lippert S. J. szellemes megállapítása szerint nem a tézist, hanem a hipotézist, nem a szilárd értéket, hanem a lenge elméletet tartja értékesnek, fuldoklik az egymásba torkolló, egymást gomolyogva gyűrögető eszmeáramlatokban és korlátlanul éli ki magát — elv szerint és gyakorlatban is — az öncélúságban, az alanyiságban, másképpen: féktelen individualizmusban.

A mellett kétségtelen, hogy még fokozottabban, mint akkor — Bellarmin korában — a „röpiratok” korát éljük. A mai ember szeret nehéz problémákkal foglalkozni, sőt erre nem kis mértékben büszke is. De irtózik a mélységtől, a rendszertől, következetességtől, következtetések levonásától és kérlelhetetlen alkalmazásától. Ezért szereti a nehéz problémák könnyed, zsurnalisztikus tálalását és ezért viseli magán a problémákkal való viaskodása sokszor a cirkuszi műbirkózás ürességének, csináltságának a bélyegét. Amit emelget, az nem tömör vas, hanem papírmáségyoló.

A háttérben pedig egyre határozottabb körvonalakban rémlenek fel azok a sötét hatalmak, amelyek egész fajokat készülnek elszakítani attól a Krisztustól, aki évezreden át életük értelme és centruma volt.

És munkájuk aránylag nagyon könnyű, mert zárt vagy zártnak látszó eszmerendszerrel jelentkeznek, amely az individualizmusában tanácstalan és iránytalan embert egykönnyen leveszi a lábáról.

Az Egyház mindazonáltal pillanatig sem inog meg küldetéstudatában, sem végső győzelmének bizonyosságában. Bölcsen tudja azonban, hogy a hívő ebben a világban él, ennek a világnak az eszméi veszik körül, mint ahogy az embert télen körülöleli a szürke, lélekzet-állító köd. Tudja, hogy ebben a gomolygó ködben nemcsak irányító szóra, hanem irányító példákra is szüksége van. Ezért fordul Krisztus földi helytartója sűrű egymásutánban elvszerű megnyilatkozásokkal — enciklikákkal — a hívők társadalmához és egyéniségek és életek bemutatásával, amelyek a tanító szó legszebb és leghatásosabb illusztrációi.

A katolikus múlt többi nagyjai, szentjei és doktori között Bellarmin nyugodt, de határozott körvonalú egyénisége kiválóan alkalmas arra, hogy a hívek előtt ma is példaképpen lebegjen. Nemcsak azért, mert életében egész testével és hatalmas szellemével gátként vetette magát az elé az áramlat elé, amelyben még ma is sodródunk és nemcsak azért, mert egymagában többet tett százaknál, hogy ez az áramlat az Egyházat el ne árassza. Hanem azért is, mert egyénisége és erényei ma is időszerűek. Mert szükséges, hogy a hívek — átlagukban talán kisebb tehetséggel és a maguk életformájára áthasonítva — utánozzák és megvalósítsák őket.

Bellarmin időszerűségéről a legilletékesebb fórum, XV. Benedek pápa mondotta ki az ítéletet, amikor 1920-ban, a legkaotikusabb időben, erényeinek hősi fokáról bizonyosságot tett. Szokatlan részletességgel beszélt akkor a pápa arról, hogy Bellarmin az Egyház minden rétegének ma is példája lehet.

Például állította a szerzetesek elé, hogy Szent Ignác alázatos szerzetesfiának hitét és jámborságát kövessék. Valóban! Bellarmin igénytelen egyszerűségével, a rendi közösségben való teljes feloldásával minden idők szerzetesének világító példája marad.

Például állította a tanítók elé a tanítót, hogy eltöltsenek az igazságnak azzal a szeretetével, amely a római kollégium tudós tanárát megszállta s amely minden szavát súlyossá és tiszteltté tette otthon és az ellentáborban is.

Követésére biztatta a gyóntatóatyákat és lelki vezetőket is, mert a lelkek bölcs ismeretével Szent

Alajos izzó vágyakozását a bűnbánat gyakorlása iránt is szelíd irányítással tudta a helyes mederbe terelni.

A főpapoknak ajánlotta a szent püspök példáját, aki az Isten dicsőségének előmozdítását és a lelkek halászását tekintette akkori életszaka egyedüli feladatának s aki megmutatta, hogy ha az Egyház bölcs rendelkezései és eltökélt akarat azok megvalósítására karöltve járnak, jóformán nincs megoldhatatlan feladat és rövid időn belül is csodákat lehet művelni.

A bíborosok elé állította ennek a nagy méltóság-
nak a viselőjét, hogy tanuljanak tőle szerénységet, hű-
séget és mindenekfölött tiszta szándékot, amelyet Bel-
larmin a szent kollégiumban minden tevékenységével
mutatott.

A szentatya azonban nem áll meg a tanítóegyház
eme hiánytalan hierarchikus skálájánál, hanem szeme
átfogja az egész Egyházat, amikor Bellarmint, az
„apologéták fejedelmét” követendő példaképpen állítja
azon világi hívek elé is, akikre az Egyháznak ma olyan
nagy szüksége van, hogy mint a katolikus igazság har-
cosai szálljanak szembe a tévelygés és istentelenség
zsoldosaival. Bellarminnál, mondja a pápa, megtalál-
hatják nemcsak a biztos hitet, hanem az erények ama
példáit is, amelyek a tanításnak hatékonyságot bizto-
sítanak.

XI. Pius pápa a szenttéavatáskor lényegében
ugyanígy hangsúlyozza Bellarmin korszerűségét, ami-
kor arra biztatja a híveket, hogy Bellarmint, aki az
életszentséget és kiváló tudást egyesítette magában,
azok tekintsék példaképül, akik az Egyház védelmére
vállalkoznak. Az ő közbenjárására reméli a pápa, hogy

„a tévedés sötétségének legyőzése után az igazság fényessége fog világítani minden elmének” és a jelen viharos sötétsége ellenére is hiszi, hogy végre valósággá lesz minden idők pápáinak legfájdalmasabb szívügye és beköszönt a várva várt nap, amikor Krisztus szeretete szerteömlik minden szívben és az isteni ígéret az egy akolról és egy pásztorról beteljesül.

A két pápa útmutatása és jóslása teszi Bellarmin korszerűségét valóban világegyházi méretűvé. Ha tehát a világi hívők előtt legújabbán tágranyitott működési területnek, az Actio Catholica-nak keresnénk mennyei pátrónust, a két pápa emelkedett hangú dicsérete és ajánlása igazíthatnának útba.

Bellarmin, az apologéták fejedelme, az, aki Benedek pápa szerint a világi hívő példaképe is lehet. Ha a pápa Bellarmin sokszínű egyéniségéből mint korszerűt éppen ezt a vonást emeli ki és állítja minden hívő szeme elé, ezzel világosan rámutat arra, hogy az érzelmek megfoghatatlanság a és a műkedvelői tudás sekélyessége nem képesítenek az igazság harcosának tisztére. Ehhez elsősorban aszketikus önfegyelméssel megszerzett, mély és szilárd tudás kell. Ez a tudás, amelyet — mint Bellarminban — az elvek szerint való élet erényei kell, hogy ékesítsenek, tesz megértővé és igazságossá más felfogásúakkal szemben, de egyúttal felvértez az értelmi és erkölcsi sérthetetlenség fegyverzetével is.

Ilyenformán tehát nem erőszakolt és alkalmi eszmélkedés ajánlkozása, ha Bellarminról életrajzírójával azt állítjuk, hogy „a világhírű teológusnak, a kora vallási bajjai iránt tevékeny megértéssel eltelt lelki-

pásztornak, a rendi közösségbe és előjárói alá aláztosan beilleszkedő szerzetesnek, a szakadatlan munka, de egyúttal a bensőséges ima és vidám tréfa emberének van adnivalója a mi korunknak is. Bellarmin megmutatja nekünk, hogy borús időben is lehetséges haladás a magasságok felé, hogy akinek van bátorsága ezt a felfelétörést Isten segítségével megkísérelni, sokak számára vezér lesz s ilyenformán az éjszaka borús árnyaira napfényes nappal következhetik”.

SZENT JEANNE D'ARC

Az emberi gondolkodás, a lélek különös törvénye, hogy élményhatású találkozásait dolgokkal, emberekkel, eszményekkel, külső és belső jelenségekkel, rendszerint a helyhez fűzi, ahol ez a találkozás történt és ahol értékké és emlékké érett számára az élmény. Jeanne d'Arc nevébe olvasás közben sokszor belebotlott már a szemem, képe és szobra mellett majd minden francia templomban elmentem, s legfeljebb az lepott meg, hogy egyetlen szobra alatt sem láttam virágot. De háborúban csorbult kardokat annál inkább, és kítüntetéseket is, amiket azok áldoztak a szentnek, akiket épségben hazasegített. Senki másnál nem lepott meg a kegyeletnek ez a kissé szokatlan szimbolikája. Eredetinek találtam, túlságosan is annak, — bizonynyal ezért nem érdekelt különösképpen Jeanne d'Arc alakja. Közönnyel lapoztam tovább nevét a történelmi munkákban, a róla szóló, többé-kevésbé tudományos vagy kissé hangos színekkel rajzolt regényes életrajzok hosszú sorának egyikében-másikában és a hétköznap-i pillanatnál tovább nem időztem ábrázolásai alatt. Míg egyszer életem egyik, idáig talán legfáradtabb és legmegviseltebb szakaszában, hirtelen és majdnem indokolatlanul meg nem láthattam Jeanne d'Arcot emberfeletti nagyságában, és azon túl, nagyon is emberi,

nagyon is mai mivoltában. Igen, akkor találkoztam vele, amikor a legkevésbé vártam s a helyről sem mertem volna előzőleg gondolni, hogy ha esztendő múltán idézem, vele a bennem kialakult Jeanne d'Arc-értékkép szükségszerűen bukkan fel az emlékek tengeréből.

Mont Saint-Martin ... A nevét hiába keresem a térképeken. Pedig létezik, — nekem legalább is kitörölhetetlenül. Közigazgatásilag falu a francia Alpokban. De erről a falu-múltról csak az anyakönyvek beszélnek, a legényeket el-elvitték a háborúk, a lányok meg leszálltak a völgybe és a síkságra és ott lettek idegen közösségek termő gyümölcsei. Ma egy hegy, Szent Márton-hegye. Örökké zöld derekát házak koszorúzzák, de esténként csak minden harmadikban-negyedikben gyújtanak gyenge világot. Aztán szállodának nevezett dohos majorház, turisták számára, akikben a felfedezés vágya ég — egy-két szobácskával, olyanoknak, akik időről-időre a hegyre kapaszkodnak, hogy közelebb kerülhessenek Valakihez. A tőszomszédságában ugyanis ott van a rogyant plébániához ragasztott kis templom. Mindketten mintha támoynának, egymásba kapaszkodnak, hogy közös erővel lábön maradhassanak. Kertecske fogja körül, meg a temető. A kertben sápadt virágok és féltő szeretettel gondozott burgonyapalánták, a temetőben a falu-múlt. Köröskörül félelmetes nagyságú hegyek, odébb szelíden kuncogó forrás. Itt találtam Jeanne d'Arc-ra. Az öreg plébános vitt elébe.

Nyugalomban volt már. Mont Saint-Martinnek évtizedek óta nem telik hivatalos plébánosra. Aki ret-

teg az agg papok menhelyétől, az jut oda. Sok dolga úgysem akad. Esztendőnként egy-két temetés, esküvő, keresztelő meg majdnem soha. Közeledhetett akkor a hetven esztendőhöz, vagy talán már meg is haladta. S ez a sok-sok év tiszteletreméltó papi múltat takart. Tanított, írt, lapot szerkesztett, beszélt odahaza és a gyarmatokon, szüntelen misszióra vágyott, nagy város plébánosa lett, titkon elcsent félórácskáiban pedig a szobájába zárkózott. Szobrokat faragott fába, Máriát, — az Anyát és a Szüzet — Jézust, hogy kipróbálja a leonardói arányosság-elmélet igazságát, s a szenteket, természetes előszeretettel korunk francia szentjeit. Nem tanult faragni, akadémiába nem járt és mégis művész volt. S így volt ez nyugalombavonulása idejében is ott fent a hegyen. Elvégezte teendőit, ápolgatta burgonyáit, — egyetlen táplálékát — aztán belső szobájába vonult, a hová csak hetek múltán szólított be magához. Ez volt a műhelye. Jeanne d'Arc szobrát faragta éppen. S amint éles vésőjével mind újabb és újabb vonásokat húzott, hogy eltüntesse a holt anyagot, helyesebben életrekeltse belőle az örökkévaló Jeanne-t, a Szüzet, akit az Egyház most szentté avatott, úgy láttam én meg ennek a nagyon mai szentnek lebilincselően szép emberarcát, valódi lényegét. Hónapokba került, míg a jó abbé elkészült művével, de annyira közös ügyünkké lett, hogy úgy vártam rá, mintha ez a szobor sorsom egy darabja lett volna. S mikor végre készen volt, kifestve, ékesen és a vasárnapi mise után ünnepi lélekkel raktuk polcára a templomocskában, Jeanne d'Arc már szóló hozzám. Életét mondta el és küldetését. Fiúruhában volt, testét pán-

cél borította. A páncél ezüstjére ráhullott fényes, barna haja, balja, pajzsát támasztotta, jobbában meg a lobogója. Ezüstlobogó volt az is és selyemmel szegett. S az abbé ráfestette a világ jelképét és két angyalt, akik azt tartották, meg az Úr Jézus képe mását és alája e két szót írta: *Jhesus Maria*. Egészen olyan volt ez, mint az első lehetett, az igazi. Vájjon ki festette azt az első lobogót? Éppen úgy elfelejtették, mint elfelejtik majd ennek a szobornak is az alkotóját. A küldetés, az áhítatkeltés eszközeit úgyszólván mindig névtelenek készítik. Mintha ez is benne volna a teremtés rendjében, hogy annál nagyobb hangsúlyt kapjon maga a Teremtő. De ott volt még Jeanne lába előtt a kardja is. Annak a csodálatos kardnak hűséges mása, mellyel harcra tüzelte katonáit. Jeanne Notungja. Kortársai nem tudtak róla, az égiek figyelmeztették rá, hol található meg. Az emberek hitetlenkedtek, mikor Jeanne Szent Katalin papjainak tollbamondta levelét. A fegyverkovácsot is fejszová-lások közben küldöttek Fierbois-ba. Mit is keresne ott Szent Katalin templomában az oltár mögé mélyen a földbe ásott kard?! Pedig ott volt, a tours-i fegyverkovács megtalálta. Erről a kardról, Jeanne Notungjáról tudták meg Isten gyermekei, hogy a szegény kis parasztlány *en nom de Dieu*, Isten nevében jött, Isten küldötte.

Amint beszélni kezdett ez a fából faragott szobor, hogy elmondja az elküldött Jeanne életét, meg kellett látnom, hogy ebben az életben több van, mint a középkori legendák bája, Ez az élet még az eposz nagyszabású kereteit is szétveti. Jeanne egyetlen em-

bert nem ölt meg, egyetlen sebet nem ejtett önkezével és a nemzeti felszabadító harcot csak eszköznek látta, mint önmagát is Isten terveiben. Jeanne élete regény, olyan izgalmas és túlfűtött, amilyent csak az élet írhat és amilyent — Jeanne esetében — a Szentlélek ihletett. S ennek az életnek nagyszerű mozgalmasságát kora, a XV. század szinte a végső pattanásig fokozza fel. Ez a kor a sötét, dermesztő háttér Jeanne regényéhez.

A XV. század beköszöntésekor Franciaország a népek csatatere. Zűrzavarosabb állapotok alig voltak még odáig és azután is francia földön. A legkülönösebb pedig az, hogy a történelemírás szinte pártkülönbség nélkül ítéli el ennek a roppantul összetett kornak főszereplőit, köztük első helyen a királynét, Bajor Izabellát. A király ugyanis, aki VI. Károly néven uralkodott, nem volt felelős tetteiért, örült volt és amit dicső ősök, szent elődök építettek, azt ő értelmetlen kézzel lerombolta. Annál inkább kellett felelnie a történelem ítélőszéke előtt a királynénak, aki leányával, Katalinnal hozományképpen valósággal oda akarta dobni Franciaországot vejének, V. Henrik angol királynak. De az országok nem voltak többé már a mesebeli földek, amelyeket a királyok kényük-kedvükre ajándékozhattak, a nép fegyvert fogott és nemzeti létéért próbált megküzdeni. Vezérük, de legalább is eszméik képviselője a dauphin volt, a francia trónnak vér és jogok szerint örököse, VI. Károly és bajor Izabella fia. Meghökkenve olvassuk ma annak a békének a pontjait, amelyet 1420-ban Troyes-ben kötöttek és amelyben ez a megmagyarázhatatlanul sötét szán-

dékú királyné szavakkal ki nem fejezetten, mégis félreérthetetlenül fattyúnak bélyegzi meg saját fiát, csakhogy tervei sikerüljenek. E békekötés nevezte ki V. Henrik angol királyt francia régenssé és trónörökösé, aki mint francia Katalin férje, VI. Károly halálával egyesíti majd a két országot koronája alatt. Károly pedig, a dauphin, nem számít, az angol és francia király és a burgundi herceg beleegyezése nélkül semmiféle szerződést nem köthet, nincsenek többé jogai, hiszen „ő nevezi magát csak dauphinnek, trónörökösnek”. A képek gyorsan peregnék ezután. Angol Henrik és francia Katalin házassága nem tart soká. Két év múlva meghal Henrik és nem sokkal később követi őt a sírba apósa, az örült király is., Anglia trónját VI. Henrik néven kilenchónapos kisedd tölti be, akinek a troyes-i békekötés szellemében igénye van a francia koronára is. De ez igényének foganatosításában e kilenchónapos csecsemő szemben találja magát a tizenkilenc éves Károllyal, a dauphinnal. A kortársaknak nem volt nagy véleménye Károlyról és a történelem nem tudta megcáfolni bírálatukat. Léhának mondták, felületesnek és nem túlságosan bátornak. Valamiben azonban fölényes előnyt nyer ellenfelei felett, és ez a származás, a vér kiváltsága, amellyel egy nemzet eszméjévé magasodhatott, amellyel neve a vitézek ajkára és a harci lobogókra került és amely által az ő személyében egyesült a francia nép szabadságvágya, önálló nemzeti létért való törekvése és küzdelme. Annyi kétségtelen, hogy személy szerint Károly, a dauphin, a lelkesedésnek nem sok tápot nyújtott. János burgundi herceg a támogatás szándékával ke-

reste fel Montereau-ban és ott mégis orgyilkos törétől vészelt el. Mi lehetett e család bűnnek az oka és volt-e része benne Károlynak — nem tudjuk, de Burgund új ura, Fülöp herceg Károly ellen esküdött és a dauphin táborából sok hívét szakítva el, egyidőre megosztotta a francia népet. A történetírók ezt a szakadást körülbelül úgy tüntetik fel, hogy Franciaország nyugati és déli része a dauphin híve volt, míg az északi és keleti részt Fülöp herceg vonta hatalmi körébe. De Fülöp tudta, hogy egymagában gyenge a családján esett sérelem megtorlására, ezért ajánlotta fel szövetségét az angoloknak, akik az angol kis király nevében most már végre érvényesíteni akarták a troyesi szerződés adta jogokat. Fülöp herceg angol barátsága így csak fokozta a zavart, mert az angol igénynek szószólója nem volt más, mint a Lancasterházból való János, Bedford hercege, az elhunyt király öccse, VI. Henriknek pedig nagybátyja, Dánia, Anglia és — a troyes-i igények szerint — Franciaország régense. Ehhez a Bedford herceghez adja Fülöp, mintegy a barátság zálogául, szépséges hiigát, burgundi Annát. Alig van történelmi egyéniség, kiről olyan ellentétes vélemények és megítélések hangzottak volna el, mint éppen Bedfordról. Az angol történetírók hősként tisztelik, előkelő megjelenése s finom ízlése mellett kemény fából faragott, szilárd jellemű, rendíthetetlen hősként, Jeanne naiv mondáiban meg Bedford a Sátán cimborája, a gögös, a rideg, szívtelen kényúr és nem egy többé-kevésbé józan és tárgyilagos francia történetíró akadt, aki a herceget szintén elítéli, mert indokolatlan angol hatalmi törekvésektől

vezetve útjába állt a francia nemzeti egység kibontakozásának. — hol itt az igazság, vájjon ki ez a Bedford hercege?! — Izzadóan érdekes egyéniség, de téved az, aki azt hiszi, hogy ezt a Bedfordot a modern pszichológia törvényszerűségeivel magyarázhatnók meg. Különös, rejtett lényének két magyarázata van, az egyik kora, a másik angolsága. Ha Jeanne szempontjából vizsgáljuk, olyan ez a két ember, mint az ég és a föld, a tűz és a víz és ha Jeanne életét mint nagyszabású, izgalmasan túlfűtött regényt látjuk, abban az igazi ellenség, a földi értelemben vett ellenfél — Bedford. S tegyük hozzá — de szintén csak földi értelemben — Jeanne-nak méltó ellenfele. Jeanne sokszor haragszik rá, leveleiben nem egyszer fakad ki ellene, mert érzi, hogy nem a burgundi katonák, nem az angol seregek és nem is Burgund ura, Fülöp az, akikkel szemben áll isteni küldetésével, hanem Bedford. Merev, hatalmas kőfal, Anglia, a kis király és a kor hatalmi törekvéseitől súlyosan körülbástyázva, melyet emberi kéz felsőbb segítség nélkül hiába döntget, hiába ostromol. Jeanne ócsárolja Bedfordot, de lelke mélyén meg kellett éreznie, hogy az ő küldetésében Bedfordnak is van rendeltetése, másra át nem ruházható szerepe: Bedford Isten bosszuló vesszeje a széthúzó francia urak és ellenséges testvér-pártok megbüntetésére. S azt is meg kellett éreznie, mikor Rouen piacán szüzi testébe kaptak az emésztő lángok, hogyha elkövetkezik a megbékélés ideje, Isten eltöri bosszúja vesszejét és Bedfordnak, az angoloknak nincs többé keresnivalójuk francia földön. Mert Jeanne-t egy vágy indította el útján, melyhez a Ke-

gyelemnek legalább annyi köze van, mint a történelmi erők összefogásának. S ez a vágy Jeanne születésekor a kettészakadt francia nép lelkében égett és sürgetett már, a népi, nemzeti kohézió, a megbékélés vágya.

A Kegyelem ésszel fel nem fogható rendjében kell az okának lennie annak, hogy nem nagy úr és nem is férfi volt az, akit kiválasztott a kohézió népi vágyakozásának beteljesítőjévé és — bizonyos fokon — szimbólumává. Így lett a dauphin megkoronázó ja, Fülöp és Bedford hős ellenfele és képletesen a troyesi szerződés szétszakítójává a nép gyermeke, születésekor még csak nem is egyszerű nemes és leány. A parasztleányt választotta ki a Kegyelem, hogy a megbékélésért esengő nép imádságainak szószólója és majdan megváltójául legyen.

A Meuse völgyében feküdt az a kis falu, melyből elindult. Ma is ott van. Domremy a neve. Jeanne idején a legzaklatottabb vidékek egyike, katonák, csatlósok és kóbor lovagok szüntelen átjárója, a lakosság állandó rettegésben él, mert — mai szóval élve

— állampolgárságuk sincs egészen rendjén, nem tudják, hova tartoznak, mert épp ezt a falut vágja derékon ketté a határ, mely Franciaországot a Bar-hercegségtől elválasztja. Határ, melyet a kéz nem érint, a láb nem tapod, a lélek mégis annál többet szenved belé. Ezek az emberek Domremyben semmi másra nem vágytak, minthogy békében élhessenek szomszédaikkal, az idegenek elkerüljék őket, vagy legalább is ne fosztogassák ki minduntalan csűrjeiket és tiporják le vetéseiket, munkálhassák földjüket, legelőre hajthassák barmaikat, jámborul imádják Istent és

néhanapján dallal, tréfálkozással az ajkukon, elszórakozhassanak. De éppen e kívánságuknak állt ellent az élet. Ez a kicsi falu mikrokozmosza volt a kor egész nagy francia földjének, minden ziláltságával, széthullottságával. Sehonnan másutt nem vétethetett volna inkább a népi egység gondolatának a szentje, mint éppen ebből az elkallódott faluból, e hajszolt parasztságból.

Jeanne d'Are — vagy a korabeli oklevelek egyikében-másikában: d'Ay — a legelfogadhatóbb vélemények szerint 1412 januárjában született. Igaz, ezt az évszámot több szavahihető történetíró cáfolja és a Szűz születését előbbi esztendőkről keltezi, nevezetesen 1409-ről. Buzgón vitatkoznak tehát e két-háromesztendős eltérés fölött, mint annyiszor a középkor történelmi egyéniségeinek tárgyalása során, de vájjon van-e jelentősége e vitának, különösen Jeanne esetében, kinek csodálatos életét, hőstetteit úgysem a külső adatok, lényegében esetlegességek, határozzák meg. Nemcsak költőibb, de a Kegyelem erejének még fokozottabb megmutatkozása, ha az 1412-es esztendőt fogadjuk el. Tizenhét éves akkor, amikor föllép és tizenkilenc mindössze, mikor küldetése véget ér, és annak megpecsételésére eszméjéért feláldozza magát.

Szüleinek negyedik gyermeke, a második leány. Atyja Jacques vagy Jacquot, anyja Isabelle Romée; Domremyben csak úgy hívják a jó asszonyt: Zabillet. Parasztok. Kemény arcvonású, kérgestenyerű, a gondoktól sokszor felhőzött tekintetű emberek, szigorú az életfelfogásuk, a munkát és a munkás-kezet becsülik csak, a földet szeretik és az állataikat, de hűséges

szülőkként gondozzák gyermekeiket. Legfőbb törvényük a kötelességteljesítés, erre nevelik gyermekeiket. Kötelesség a földdel szemben, melyből megfeszített munkával kiharcolhatják a kenyeret és imádságos kötelesség az Istennel szemben, aki erőt ad, hogy a fekete földből fehér kenyeret varázsoljon elő a kéz. Jacquot és Zabillet gyermekeinek is ez a kötelességteljesítés volt mindenekelőttvaló törvényük. Nem uraknak születtek, dolgozniok kellett. Jeanne is dolgozott.

Jean Minet keresztelte meg a kicsi Jeanne-t Domremy plébániáján. Így nevelkedett, élt, mint testvérei, atyafiai, szomszédai, a többi gyermek, a többi kislányok. Mikor felcseperedett és elég erős volt már, munkára fogták. Pásztorkodott. Olykor-olykor a többiekkel nézte a májusfa-táncot a terebélyes nagy fa körül, a Fő-téren, nevetgélt, dalolt a többivel. Mintha semmivel sem különböznék tőlük. Vesszőfuttatásainak idején Rouenben eléggé a szemére is hányták önfeledt, gyermekes játékát, rég elfelejtett mosolyát.

Vájjon szép volt-e Jeanne? — Hétköznapi értelemben gondoljuk e jelzöt, hiszen életrajzírói sohasem felejtik el, hogy ezt a kérdést feltegyék, vájjon szépsége volt-e az, mely őt már odahaza is, gyermek-sége barátai között olyan kedvessé tette, és vájjon később földi értelemben vett szépsége állította-e őt a seregek élére! A krónikák miniatúráira és a kortársak realista ízű feljegyzéseire támaszkodnak, egybehangozóan állapítják meg, hogy Jeanne nem volt az a különös elbűvölő szépség. Nem volt csúf, de gyönyörű sem volt, emberi jelenségének rokonszenvét egészséges fiatalsága kölcsönözte. Életerős, természetből kedves

parasztlány volt. S én ma, 1938-ban, mégis szépnek, földöntúlian ragyogónak látom. Mert olyannak látja Öt szoborfaragó kicsi abbém, ott fent Mont Saint-Martin-ben s mert ilyen Kegyelemtől besugárzottnak látja őt ma és századok óta mindig a francia lélek, a nép, amelyért elküldetett. S vájjon mi dönti el egy rég letűnt történelmi arc, egy szent földi szépségét, kinek még csontjai sem porlanak, mert elégetett ereklyéinek hamvait a víznek és szélnek dobták oda, hogy e földiségének még nyoma sem maradjon, ha nem felnagyult és megkapó emléke, mely ez egyszer valóban „ércnél maradandóbban” él sok-sok kései nemzedék hálás és áhítatos lelkében?!

S a csendesesen, szinte regénytelenül induló regény menete egyszerre mind lázasabban és lázasabban neki-lendül és Jeanne szinte átmenet nélkül önmaga, de kora legizgalmasabb regényrészletének, eseményének középpontjába kerül. Tizenkét-tizenhárom éves még, de abban a korban felnőttnek és munkásnak számít már a kislány s Jeanne alig észrevehetően nem csatlakozik többé falubeli társaihoz, ajkát sem hagyja el többé bohókás dal és messze elkerüli a nagy fát a Főtéren. Jeanne-t legeltetés közben a szomszédos erdőben, szegényes paraszti ruhácskájában, a nélkül, hogy ő ezt tudná és akarná, akkor is, vagy később, szent küldetésre választja ki az Isten, Szent Mihály arkangyalt küldte először hozzá. Akkor éppen tizenkét éves volt, s a vakító szeráfi lény nagy ijedséget támasztott az egyszerű lélekben. Annyira megrémült, hogy egész testében remegett, azt hitte, káprázat az, amit lát — lidércnyomás. Nem sokkal később Isten

a kiválasztott leány két kedves szentjét, Szent Katalint és Szent Margitot bocsátotta hozzá s Jeanne tőlük már nem félt annyira, szelíd, szép szavuk megnyugtatta, csak értelme nem foghatta még fel, mi történik vele. De egy esztendő sem telt el és Jeanne érti már az arkangyal és két kedves szentje hangját: Jeanne-t, a szüzet, kiválasztotta Isten a többiek közül. A Meusepaxti parasztleány azonban ellenáll, nem akar hallani kiválasztottságról, küldetésről, ő továbbra is élni szeretné ezt a mindennapi, felelőtlen, történelmietlen életet, a többiek életét. Az erdő közelében kicsi kápolna van, a Notre-Dame de Bermont — a bermonti Miasszonyunkról elnevezett kegyhely — ott borul le Isten Anyja elé és gyermekes egyszerűségében valóssággal védelmet kér látomásai, a hangok ellen. Mintha bárki is megfutamodhatnék a kiválasztottság, a Kegyelem ereje elől!

Jeanne hangjait a falubeli események is mintha igazolnák, állítólag a következő esztendőben nem arattak, minden reménység odavesz az átvonuló seregek lovainak patái alatt. S aztán csapás és baj egymást érte, az emberek szájából kifogyott a kenyér és az éhség barátot és szomszédot haragossá tett. A fele falunak menekülnie kellett, Jeanne-t is magukkal vették szülei, s mikor visszatérhetett és újra az erdőbe húzódott, a hangok követelődzni kezdek: Királyt koronázol népednek, hogy egymásba fogózzanak végre a testvéri kezek! Adj népednek békét, békét, békét! S Jeanne-ban végre, több mint négyesztendős késlekedő habozás után, megérett az elhatározás, Jeanne vállalta küldetését, mit Isten reábizott.

Ezernégyszázhuszonnyolc tavaszán ez az elküldött lélek ment már egyik rokonának segítségével a környék központi városába, Vaucouleurs-ba, azzal az erős elhatározással, hogy a vár parancsnokának, Robert de Baudricourt színe elé kerül és az ő támogatását nyeri meg az elinduláshoz, az ő segítségével jut a dauphin várába, Chinonba. Szülei sem küldetéséről, sem vaucouleurs-i terveiről nem tudtak, Jeanne biztos volt benne, hogy Jacquot és Zabillet csak megakadályoznák vállalt kötelességének teljesítésében. Az Úr ugyan előkészítette a szigorú felfogású apát, mikor kevéssel Jeanne első vauceuleurs-i útja előtt álmot bocsátott le rá. Azt álmodta a derék Jacquot, hogy leánya elmegy a katonákkal. Mikor felébredt, valami hidegség szorította össze a szívét, a kor szomorúan zihált állapotaira jellemző, hogy ez álma után sötét gondolatok lepték meg, amelyeket nem hallgatott el fiai előtt: Ha beteljesednék az, amit álmodtam, inkább fojtsátok vízbe a leányt; mert ha vonakodnátok megtenni, enkezemmel fojtanám őt meg! A dauphin barátsága, Orléans csodával határos eseményei, Rheims és a Szűz országokat bejáró híre kellett ahhoz, hogy azok higgyenek benne, akiknek életét köszönhette, akik felnőni látták s akik megszokott mindennapiságában az életnek és a jelenségeknek nem tudták észrevenni homlokán az isteni jelet.

Durand Lassois-nak hívták azt a jó rokont, aki először segítette Jeanne-nak és aki hitt benne. Nem sokat tudunk róla. Csak eszköz volt a Kegyelem kezében, az ő révén került Robert de Baudricourt közelébe, ő adott neki szállást s mikor elvégezte feladatát.

mit Jeanne küldetésrendjében neki szántak, alakjával, jámbor ájtatosságával a ködbe veszett, nevét is csak egészen véletlenül és bizonyára nem pontosan Őrizték meg az utókor számára.

A nagy tett végrehajtásában mindig az első, a döntő lépés a legnehezebb. Jeanne-nak ez az első lépés Baudricourt segítségének a megszerzése lett volna, de akkor hirtelen nehézségek toltak elébe. S ez természetes is, mert ki volt akkor még Jeanne és ki Robert de Baudrieourt?! — Az együgyű kis falusi parasztlány s a fontos vár nagyhatalmú parancsnoka, a póri szárnyazás és az előkelő, nemes úr, gögös katona! Jeanne első ízben hiába időzött Vaucouleurs-ben, a nagy úrnak még előszobájáig sem jutott. De hiába tér vissza Domremy-be, a hangok mind sürgetőbbekké válnak, ürügyet kell keresnie, hogy visszatérjen a városba és most másodszer végre Durandnak sikerül a parancsnok elé vezetnie rokonát. Ezt az első találkozást meglehetősen pontossággal mondják el a szemtanúk. Nincs benne drámai összeütközés, a nyers katona és az égiekkel társalkodó Szűz találkozása nem dráma és nem is lehet az, annyi határozottság és erő van abban, akiről az ember azt hinné, felületes meggondolásoktól vezettetve, hogy ebben a szembefordulásban a gyengébb fél, hogy a másik önkénytelenül is eltörpül mellette és ha bosszankodik is, hogy érzékenyülését észrevette, lelkébe befészkelte magát a kétely: hátha valóban igaz, amit ez a leány mond. Mert Jeanne „en nom de Dieu” lépett a szobájába. — Isten nevében jöttem, — mondta a Szűz — küldj a dauphinhez, az Úr hűbéresévé fogadja Károlyt és hűbérébe Franciaorszá-

got! — S Baudricourt nem okoskodik, ismeri a helyzetet, tudja, hogy nincs földi hatalom, mely a dauphint meg tudná segíteni. De nemcsak képzett katona, hanem hívő középkori lélek is, azt is tudja, hogy Valaki még talpraállíthatja a dauphint, a francia népet. Örült, megszállott, vagy csakugyan elküldött-e ez a parasztleány — azon nem vitatkozik Baudricourt és hiába kergeti haza a leányt, a kétségek nem hagyják el többé s második találkozásuk során Jeanne megkapja hivatalos küldetését Vauceauleurs kapitányától a dauphinhoz. Ez 1429 januárjában történt.

Többé-kevésbé hiteles az az adat, hogy Jeanne már február 23-án útban is volt Chinon-ba a dauphinhez. Melléadott két kísérője, Bertrand de Poulengy és Jean de Metz attól kezdve hűségesen követte útján. A két fiatal katona tanácsolta Jeanne-nak, hogy vesse le a falujában divatos piros ruháját és vegyen fel férföltönyt, öltözzék ő maga is katonának. A zavaros időkben szerzett tapasztalatok ösztönözték őket e tanácsra, Jeanne belátta helyességét, hogy a női ruha csak akadály volna küldetése véghezvitelében. Ruhát váltott tehát, hogy később Rouenben annyi bántás és megálázás érje miatta.

Kísérői egészséges, jókedvű, bővérű legények voltak s íme a Kegyelem csodát művelt, a hosszú, háromszázötven mérföldes utazás közben egyetlen pillanatig sem vették észre Jeanne-ban a nőt. Hiába voltak ők nemesek és fegyveresek, Jeanne-t bajtársukká fogadták, annyira el tudta feledtetni fellépésével, egész megjelenésével származását és nemét s csak az ember, a kiválasztott lélek bűvölte el mindannyiokat. Az evan-

géliumi alázat szállott meg már ekkor mindenkit és ezt a két rokonszenves fiatalembert is, ha Jeanne-ra tekintett. Tisztelték Jeanne-t. Echenay, St. Urbain, Auxerre, Eén, Vierbois, Loches, ezek az útjelző állomásai a merész vállalkozásnak, amely a háborúk, rablások és fosztogatások közepette és véletlenül az időjárás zordonsága miatt is csak kihangsúlyozza a Meuse-parti leány hősies lelkületét, merészségét. Annyi akadály, annyi kényelmetlenség zaklatta e kéthetes úton, hogyha csak álmodozó és fantaszta, vagy akármilyen lelki indítékoktól és rugóktól hajtva, dicsőségvágyó, és nem az Isten küldötte Szűz, félúton megáll és visszafordul. De Jeanne 1429 március 6-án a Vienne folyó partjára ér, ahonnan megláthatta végre Chinon várát, sok bástyájával, hatalmas tömegével.

A dauphin tudott érkezéséről, várta, a ceremónia mégis úgy hozta magával, hogy csak napok múlva bocsássa színe elé. S Jeanne-nak türelmetlenül, de várnia kellett. Sokszor vetették már fel a kérdést, hogyan volt az, hogy a dauphin, Franciaországnak a történelmi jogok szerint — ha koronázatlanul is — ura, egyáltalában szóbaállt a parasztleánnyal. Igen, az kétségtelen, van ebben a regényben, Jeanne hősi regényében, jónéhány pont, melyek emberi szempontokból magyarázatra szorulnak s minél több és bővebb a magyarázat, annál csodálatosabb, megmagyarázhatatlanabb a tény, mely előtt kisszerű indokainkkal feltétlenül meg kell torpannunk. Vájjon a dauphin leereszkedésének kielégítő magyarázata-e az, hogy Orleansnál szinte helyrehozhatatlan vereséget szenvedett?! Vájjon a Domremy-ből való együgyű leány megváltoz-

tathatja-e a kedvezőtlen hadállást és győzelmet arathat-e, ha kipróbált, nagynevű hadvezérek csatát csatára vesztenek és kilátástalannak látják a helyzetet?! Csalódott-e Jeanne Károlyban, mikor először meglátta, hiszen már megismerkedésükkor félre akarta őt vezetni. — Nem, Jeanne nem a gyarló embert, az érdektelen és jelentéktelen egyéniséget látta a dauphinben, hanem küldetése egyik eszközét, a vér és jogok szerint francia királyt, a népi egység, egy nemzet békéjének zálogát. Hányszor vezette félre Jeanne-t. Hányszor hagyta cserben, de Károly a Szűznek mindig csak kedves dauphinja, az Úr hűbérese maradt. Közismert fejezet Jeanne regényében a megismerkedésük a chinoni trónteremben, amint a dauphin elbujt Jeanne elől az oszlopok mögé s egyik udvaroncát ültette a trónra. Balga kis játéknak gondolták az unatkozó udvaroncok tréfáját a meghökkent falusi kislánnyal, de a Szűz nem járult a trón elé — az oszlopok mögött rejtőzködő Károlyt köszöntötte Isten nevében: „Csak te lehetsz az, jeles herceg, senki más.” Pedig Károlyon szegényes ruha volt, talán a legegyszerűbb és legkopottabb minden udvaroncáénál. Károly nem született királynak. Bajor Izabellának tizenegyedik gyermeke s ötödik fia volt. Kis szürke herceg a többiek között — bizonynal szépen eléldegélt volna apró szeszélyeivel, játékaival. S akkor egyszerre valószínűsággal rászakadt a mérhetetlenül nagy felelősség: francia király, a trón jogos igénylője volt. A szürke eltűnésre ítélt kis herceg halálosan komoly történelmi szerepet kapott. Nem kérte és nem várta soha. Csak éppen vállalnia kellett, mikor végre ráeszmélt. S eb-

ben a beállítottságban nagyon sok mindent meg kell értenünk tetteiből és elhatározásaiból — illetőleg határozatlanságából — sok mindent, amire különben alig volna magyarázat. Károly igazság szerint legfőképpen nem ellenségeiben, Bedfordban és Fülöpben és a többi angolban és burgundban, nem is környezetében és tanácsadóiban kételkedett. Károly önmagában kételkedett. Kételkedett — és anyjának fájó viselkedése, és a troyes-i szerződés után nem minden alap nélkül — abban, vajjon valóban joga van-e a francia trónhoz. Az orleans-i vereség után Loches-ba vonult vissza kápolnájába és Istentől kért megvilágosítást, vajjon ő-e valóban a vérszerinti király és vajjon elfogadhatja-e pártjától, népétől az áldozatokat — életüket és a végevárhatatlan háborúval járó ezer megpróbáltatást, nyomort?! S ha Károly még nem is gondolt a francia népi egységre, de e kápolnai jelenettel bizonyos fokon mégis igazolta önmagát az utókor előtt, hogy élt benne a felelősség némi tudata és legalább történelmi szerepét kívánta tisztázni. Az ő loches-i befelelfordulása és számvétele után küldte el hozzá az Úr Jeanne-t. S mikor a Szűz a chinoni trónteremben felismerte a mókázó Károlyt, szükségszerű volt, hogy ott, ez első találkozásuk alkalmával közölje vele a dauphin számára rábízott, első kinyilatkoztatást: „Királyi vér vagy! Te vagy a király, Isten hűbéres hadnagya!” A szemtanuknak, akik távolabbról nézték a két meghúzódó alak halk beszélgetését, a dauphin arcán meg kellett látniok az átszellemültséget. Nem tudták, miről beszélgetnek, de megérezték, hogy valami sorsdöntő jelenet játszódik le. Károly ekkor Jeanne-t

udvarába fogadta. De amint eltávozott tőle a Szűz és egyedül maradt, ingadozó, bizonytalan lelkét újra elfogták a kétségek. Újabb erősítések és kinyilatkoztatások kellettek ahhoz, hogy valóban hinni tudjon Jeanne-ban s hogy őt Isten küldötte. Környezetének tanácsára Jeanne-t Poitiers-be viszik és az akkoriban szokásos vizsgálóbizottság elé állítják. E bizottság elnöke maga a rheimsi érsek, Franciaország kancellárja, aki azonban még sohasem volt székvárosában. Jeanne azzal köszöntötte, hogy hamarosan meglátja Rheims városát és a székesegyházban ő keni majd fel királlyá Károlyt a szent olajjal. A tárgyalásokat egy karmelita szerzetes, névszerint fráter Séguin, vezette. A poitiers-i vizsga fényesen igazolta Jeanne-t. Isten eltávoztatja a háborút a francia néptől, megszabadítja a bajoktól, éhségtől, nyomortól! Isten békét hoz általam! — mondotta Jeanne. De fráter Séguin nem egykönnyen nyugodott bele e szavakba, miket hangjai kinyilatkoztatására közvetített Jeanne. „Miért akarsz akkor újból háborút, ha Isten békét hoz?” „Isten nevében mondom, a fegyverek árán szabadítja meg az Úr kedves népét! Adjatok nekem katonákat, hogy harcoljanak és Isten győzelemmel áldja meg fegyvereiteket!” S mikor a káptalan terméből, hol a tárgyalások folytak, Jeanne kilépett, ott várt reá a nép, amelyért elküldetett. A sokat szenvedett nép, mely kezdettől fogva hitt benne. S ezt a népet Jeanne sohasem csapta be.

Nem sokkal a poitiers-i dicsőséges igazolás után Károly újabb próbának vetette alá Jeanne-t. Ekkor Toursba vitték, hogy ott bizonyosodjanak meg felőle

az ország első asszonyai, élükön a dauphin anyósa, a szicíliai királynő. B Jeanne ezt a próbát is kiállotta. Nem szörnyűködött, hiszen hiába élt a XV. században, hiába akadtak már művészek és írók, akik az új szellemiség, a renaissance hírnökei voltak, ezek az évtizedek és velük az emberek, szokásaik, ítéleteik és világnézetük még mindenestől a középkorhoz tartoztak. S ennek a kornak meg kellett bizonyosodnia, vajjon nem a Sátán leánya-e Jeanne, nem ejtette-e még rabjával testét a Gonosz. Az Isten küldötte leány türelemmel tűrte teste-lelke próbáját. S győzött! Jeanne tiszta volt és semmiféle megaláztatás, pokol, börtön és halálfélelem nem tudott erőt venni rajta. Érezte, sőt határozottan tudta, hogy legfőbb fegyvere lelke és teste tisztasága, mert akit az Isten nagy tettek véghezvitelére választott ki, ellen kell állania az ördögnek, így tért vissza Chinonba. Győztesen, de most már a cselekvésvágytól űzve, mind merészebben sürgeti a dauphint, hogy teljesítse végre kérését. Isten parancsát! Mit is kért voltaképpen Jeanne a dauphintól? Azt, amit olyan határozottan fogalmazott meg Poitiersben: fegyvert és katonát, hogy általa győzelmet és békét hozzon a népre! Tudta, hogy Bedford az igazi és méltó ellenfél. Bedforddal akart tehát végezni, Orleans-t felszabadítani, az angol fogságban sínylődő orleans-i herceget kiváltani, a dauphint Reimsba vezetni és megkoronáztatni, az angolokat végleg kiszorítani Franciaországból, a burgundi békét. Aztán békét, békét, békét...! S mikor mindezt elvégezheti majd Isten rendelésére, akkor búcsút akart mondani fényes kardjának, — szép Notungjának — páncélja-

nak, hű katonáinak, az udvarnak, cifraságainak és kedves dauphin jenek is, hogy visszatérhessen Domremy-be, a Meuse partja mellé és folytathassa tovább egyszerű testvérei hétköznapi életét, melyet oly csodálatos módon egy-két esztendőre meg kellett szakítania az Úr küldetéséből. Így akarta Jeanne, ezért unszolta Károlyt s hogy mégsem egészen így történt, nem a Szűzön múltott. Istennek úgy tetszett, hogy Jeanne sohase térjen vissza Domrémy-be, de vértanúja legyen a széthullott francia nép nemzeti egységének. Károly pedig egyre késlekedett.

Jeanne-ban, isteni küldetésében nem kételkedhetett többé. Ezért fogadta udvarába, vonta be bizalmas tanácskozásaiba, mindennel bőségesen ellátta, apródot, fegyveres kísérőket, állandó gyóntatót, kiszolgáló asszonyokat — valóságos kis udvartartást — adott mellé, csak éppen kérését vonakodott teljesíteni. S Jeanne ebben a ragyogó, hatalmas rabkalitkában mind tűrhetlenebbül érezte magát. Csak állandó gyóntatója vigasztalta és az, hogy minden nap hallgathatott misét. A napi misehallgatás volt életének legnagyobb élménye, legfőbb szórakozása. A tanúvallomások igazolják, milyen végtelenül boldognak látták őt csendes miséin, amikor magához vehette az Eucharisziát. S a napi misehallgatást és a gyakori szentáldozást nem szívesen mulasztotta el. Ilyenkor hallotta az Isten szavát, két kedves szentjének és az arkangyalnak buzdítását. S amíg e hangokat hallotta, tudta, hogy az Úrnak tervei vannak leányával. Később, a harcok idején, a táborokban minden lehetőséget megragadott, hogy misét hallgathasson és roueni börtönében is

mindent hősi lélekkel viselt volna el, ha az Eucharisziához engedték volna, ha misét hallgathatott volna.

A türelmetlenség e felfokozott állapotát némileg csillapította új barátsága, mit a dauphin unokaöccsével, Alençon hercegével kötött. Jeanne a lélek szerint minden embert — még halálos ellenségeit is, ha szántasajnálta is — szerette. Alençon hercegéhez azonban különösen gyengéd, baráti szálak fűzték. Űgy szeret-hette Jeanne Alençont, mint anya a legkedvesebb fiát. Mon beau duc — én szép hercegem — olyanok ezek a szavak, mint az anya simogató ujjai a gyermek szőke fűrtjein. Mon beau duc ... Alençon mindössze néhány esztendővel volt idősebb Jeanne-nál, de az élet őt is megkeményítette. Csak imént került ki a fogságból. Ott került közelebb az Istenhez és mintha ott bepillant-hatott volna kissé a felsőbb szándékokba. S ez a meg-próbált ifjú herceg első találkozásukkor megpillan-totta Jeanne homlokán a láthatatlan isteni jelet. Így lett Jeanne legőszintébb barátja. Mon beau duc volt és azon kevesek közé tartozott, akik soha, még gon-dolatban sem árulták el a Szüzet és Jeanne azzal há-lálta meg hűségét, hogy egy ízben életét mentette meg a biztos haláltól. Alençon az unalmas napok egyi-kén közeli várába, Saint Florentba vitte Jeanne-t, mert be akarta mutatni kedves barátját anyjának és ifjú hitvesének. Ekkor ígérte meg Jeanne a hercegnő-nek, hogy vigyáz a háborúban férjére, épségben küldi őt haza. Egészségesebb, erősebb lesz, mint volt. S nem sokkal több, mint egy esztendő újra igazolta Jeanne e szavait. Csodálatos látást kapnak néha a kiválasz-

tottak, ha az van a szent tervben, hogy meg kell nyerniök még életükben a kétkedő emberhitet.

1429 március 22-én, Nagyhét keddjén újra hallja hangjait. S a hangok most már semmiféle késlekedést nem engednek. Hatásukra levelet mond tollba ellenségének, Bedfordnak: „Isten nevében. Jhesus Maria. Te, angol kiskirály és te, Bedford herceg, aki azt állítod magadról, hogy a franciák régense vagy és ti, mind Suffolk grófja, Lord John Talbot, Lord Thomas Scales, akikről *úgy* tudom, hogy az említett Bedford kapitányai vagytok, adjátok vissza erős várainkat, melyeket földünkön elfoglaltatok és bemocsokoltatok. Adjátok vissza a várak kulesait a Szűznek, akit az Úr küldött! S Isten nevében forduljatok vissza és térjete meg szigetekre! Mert vigyázzatok, nehogy pusztulásotokra meg kelljen látogatnia benneteket a Szűznek!” Ezt a levelet már Károly tudtával küldik el Bedfordnak. Mert Károly rászánta magát végre, hogy segíti a Szűzet. Alençon unokaöccse bírta erre a cselekvéstől ösztönösen irtózó dauphint. S még valami. Az, hogy a hat hónapja ostromolt Orleans végveszélyben volt és királyi vérből való védője — akit a történelemben mint Orleans-i Fattyút emlegetnek — maga is minden segítséget elfogadott már és a segítségért a dauphint üzeneteivel ösztökölte. Az Orleans-i Fattyú természetesen szintén sokat hallott a Szűzről, nem tudta még, mire megy vele és mit is kezdjen vele, de olyan helyzetben volt, hogy a szalmaszálba is kapaszkodnia kellett és kérte a dauphint, mielőbb küldje őt hozzá fedező sereg biztonságában.

Jeanne első seregét Blois várában kapta meg, ez-

zel indult el Orleans-ba 1429 áprilisában. Leghűbb barátai — köztük állítólag két fivére is — oldalán lovagoltak. Jeanne kedves lovát Alencontól kapta. A menet élén a papság haladt és a Veni Creator Spiritus-1 énekelte. Mindössze harmincöt kilométer választja el Blois-t Orleans-tól. Jeanne azt hitte, egy-két napon belül a várban van, kirohan katonáival és győz. De tévedett, mert a két várat nemcsak az a néhány kilométer választotta el egymástól, hanem a jLoire-folyó is. Ott kellett vesztelniük a túlsó parton nap mind nap és csak fogyasztották az élelmet, amit a szorongatottaknak hoztak magukkal. Végre csónakokat szereztek, de akkor sem kelhettek át. A vad áprilisi szél egyre megakadályozta őket ebben. S akkor történt a másik csoda, ami szintén annyira ismeretes Jeanne d'Arc minden legendájából. Jeanne biztatta katonáit, hogy csak keveset várjanak még. Elvonult tőlük, a magányban imádkozott s alig tért vissza, a szél dűhe egyszerre alábbhagyott s iránya is megváltozott. Az angolok nem fogták egészen körül a várat, volt egy rés, amelyen Jeanne seregével észrevétlenül hatolhatott át és április 29-én harangzúgás és allelujázó néptömeg közepette a városon át bevonult a várba.

Azonnal cselekedni akart és bátor fellépése az Orleans-i Fattyút is magával ragadta. Jeanne szerette volna elkerülni a felesleges vérontást és természetből naiv lelke ösztönzésére hallgatott, amikor leveleket menesztett az ostromló angol kapitányhoz, Lord Talbothoz, hogy szépszerével vonuljon el a vár alól. Az angol válasz nyers volt és gúnyolódó. S akkor Jeanne valami olyant tett, ami abban a korban egyet-

len hadvezérnek sem jutott eszébe. Egybegyűjtötte az orleans-i papokat és seregének — mintegy öt-hatezer embernek — megparancsolta, hogy gyónjanak és áldozzanak meg, mielőtt Isten nevében megkezdenék a francia nemzet felszabadító háborúját. Sőt rendeletére a később érkezett segítő csapatok is az Eucharisziához járultak.

A győzelem sokkal gyorsabb és meglepőbb volt, mint akárki is gondolta volna. Talán legjobban az angolokat lepte meg, akik a nagy nyugalomban veszteltek bástyaik mögött. Május 7-én volt ez az első döntő nap, amikor Isten küldötte egész nagyságában, lázasan összefogó egyéniségének minden szépségével mutatkozik meg előttünk. Pedig ekkor Jeanne már egyszer megsebesült és dárdától ejtett sebe nem volt könnyű természetű. De lelkének lángja minden fájdalmat eltörölt a cél előtt. Május 7-ét a történelem Tourelles-i napnak nevezi. Tourelles volt az ellenség megvihatatlannak hitt erődje, az angolok fő büszkesége. S alig tűnt el a nap a láthatáron, Tourelles elesett, a lángok martaléka lett és mint Jeanne előzőleg megmondotta, Tourelles-t és magát a várat összekötő hídon tért vissza este a sereg. Tourelles eleste egyben a győzelmet jelentette. Orleans felszabadult és az angolok súlyos véráldozatok után elvonultak a vár alól. S Jeanne ebben az öldöklő csatában senkin sebet nem ejtett, vér kezéhez nem tapad. Személyes varázsa, lelkesítő egyénisége, — Isten segítségével hozta meg a győzelmet.

Orleans felszabadítása óriási hatást váltott ki. Jeanne-ban a franciák már megszabadítójukat látták,

a dauphin hívei megsokszorozódtak, az angolok pedig első megrökönyödésük után szidták a Szüzet. Boszorkánynak csúfolták és azt híresztelték róla, hogy az ördög cimborája. Meg is lephette a győzelem az angolokat, hiszen hosszú évtizedek óta általuk, az ő fegyverük által sújtotta Isten a francia népet széthúzásáért, bűneiért. De Jeanne sem a magasztalásokkal, sem az ócsárlásokkal ne_m törődött. Küldetése szerint ment tovább előre a ma_{ga} útján. Ez az út most Reimsba vezetett. VI. Károly 1422-ben halt meg és a dauphin immár hét esztendő óta nem koronáztathatta meg magát. Talán nem is nagyon törekedett erre. Születésétől fogva mintha helyrehozhatatlanul fáradt lett volna. Most is csak Jeanne ismert, határozott fellépésére egyezett bele abba, hogy vele Reimsba menjen., Talán arra is fáradt volt, hogy ellentálljon. Igaz, más tekintetben meg Károly hálásnak mutatkozott a győzelemért, megtisztelő módon ment elébe Tours városában és bizonyára Jeanne kedvében akart járni akkor is, amikor az ő szép hercegét, Alençont tüntette ki a seregek főparancsnoki ti_{sz}tjével. Hiszen Károlynak nem kellett azonnal lóra szállnia. Előbb Jeanne-nak meg kellett tisztítania a_z angoloktól a Reimsba vivő utat. Orleans után hihetetlenül megkönnyebbedett feladata, ezért aratta egyre-másra győzelmeit. Katonái mindenné vakon követték, híre mind magasabbra emelkedett és az angolok már erre a puszta hírre megrémültek. Jargeau vádnál meg újabb csodát művel, amelynek erejével mon beau duc d'Alençont menti meg. Úgy, amint hitvesének Saint Florentban megígérte. Jargeaut Meun, Beaugency, Troyes és annyi más

erősség követte és így Reimsig az út szabad volt. A koronázó ősi város pedig ellentállás nélkül szolgáltatta át kulcsait a dauphinnak. Így érinthette végre VI. Károly és bajor Izabella tizenegyedik gyermekének homlokát Szent Rémig megkövesedett olajának egy morzsája, mit a reimsi érsek aranytűvel csippentett ki a régi kis ampolnából. Vasárnap reggel folyt le a koronázás hagyományos szertartása és a naptár 1429 június 17-ét mutatott. Jeanne d'Arc így végezte el második küldetését: királynővé koronáztatta a dauphint, szimbólumot adott az áhítozott népi egységnek. Akik e kor hadtörténelmét írják meg, egyhangúan ítélik el Jeanne-t, hogy Troyes után Reimsba vonult koronáztatni és nem fordult tüstént Franciaországnak már akkor is fővárosa, központi tengelye — Párizs — ellen. Akiket azonban a kor és Jeanne d'Arc szerepének lemérésében nemcsak stratégiai szempontok vezetnek, fel kell menteniük a Szűzet ez ítélet alól, annál is inkább, mivel tüstént a koronázás után minden lendületével és harcikedvével Párizsnak akart fordulni, de ekkor egyszerre olyan konok ellentmondásra talált a királyban, amelyre valóban nem számított. Június 19—22-én vívta meg sikeres csatáját Patay mellett s mikor néhány órával később a közelben találkozott a királlyal, a szemtanúk állítása szerint, sírva fakadt. Soha nem várt dicséretet és nem köszönetet, de hónapok szakadatlan küzdelmei, dicsőséges csatái után elkeserítette Károly közönyös unottsága, leverő fáradtsága, melyben önkénytelenül is akadályt, ellentmondást látott. Ellentmondást az ő küldetésének, az isteni tervnek, az Úrnak, aki Károlyt hűbéres hadnagyává fo-

gadta a Szűz által. S ami Jeanne-t a legjobban elkese-
rithette, az volt, hogy ő maga is felismerte a hely-
zet kritikus voltát: haladék nélkül Párizs ellen kellett
mennie. Mert Párizs a végső győzelem kulcsa. S mikor
a király nem tudta felfogni e lázas, zaklatott tempó
értelmét és hasztalan intette, hogy már pihenjen keve-
set jól megérdemelt dicsőségének fényében, bár lát-
szat szerint tovább segítette, lelkében már elfordult
attól, akit hozzá az Isten küldött. VII. Károly Bedford-
dal és Fülöp herceggel folytatott, csalárd alkudozásai-
val elárulta Jeanne-t. Nem, VII. Károly nem volt az &
az egyéniség, aki vállalni tudta volna e szép törté-
nelmi szerepet. E tárgyalásokat is titokban, Jeanne
háta mögött folytatta. S Jeanne mégis Oriflamme-nak
— harci lobogónak — nevezte őt, mert szerette, mert
küldetéstervében elsőrendű szerepe volt.

Jeanne mindent megkísérelt Saint Denisben és
Párizs falai alatt, de a király anyagi és fegyveres tá-
mogatása nélkül, a tudtán kívül folytatott áruló alku-
dozások mellett hiába volt hős, hiába kísérelte meg va-
lósággal a lehetetlent, Párizst nem vehette be. Akkor
már késő szeptember volt, reményt hamvasztó ősz. S
Károly feloszlatta seregét, Alençont hazaküldte,
Jeanne-nak pedig megparancsolta, hogy kísérje őt
vissza udvarába. Az események e pontjának feljegyzé-
sében legendairók és krónikások eltérnek egymástól.
Mindegyik látja még Jeanne-t, amint Saint Denisben,
a székesegyházban, letűnt királyok hamvai felett tér-
del a Madonna előtt és leveti páncélját, hogy az Isten
Anyjának lábához rakja. Az arca bús. Fiús alakja
maga a testet öltött lemondás. De hogy mi készítette

közvetlenül erre az oly kevésbé hozzáillő cselekedetre és mi sodorta e fájdalmas hangulatba, — abban a beszámolóknak erősen különböznek. Nem, a király parancsa egymaga nem vehette kedvét és szívesebben fogadjuk el, — mert magától értetődőbbnek találjuk — hogy Saint Denisben újra megszólaltak a hangok, az arkangyalé és Szent Kataliné s Szent Margité és közölték vele kikerülhetetlen sorsát: Vérével kell megpecsételnie a népek békéjét! így szólnak a jámbor feljegyzések, de oklevél bizonyítja, hogy Jeanne a reimsi érsektől kérte Saint Denis után közbenjárását a királynál; engedje őt haza, Domremybe. Mert a hangok nemrégiben azt mondták neki, hogy ő már elvégezte küldetését, — Isten most mást bíz meg a terv végrehajtásával. Előterjesztette-e az érsek Jeanne kérését, vagy sem, nem tudjuk. A tény az, hogy a király nem engedte haza a Szüzet. Kilenc hosszú hónapot kellett eltöltenkednie az udvarnál, amely ma Bourgesban van, holnap Montargisban, majd Lochesban és Károly többi várában. Mert a király minden életfáradtsága ellenére is nyugtalan, mintha továbbra is a kétségek — vagy a lelkiismeretfurdalások — üznék. Külsőleg úgy látszott, hogy Jeanne is udvaroncá vedlett, hiszen a király nemességet adományozott neki, kitüntetésekkel halmozta el s Jeanne bár nem kérte, elfogadta. De csak a felületes szemlélet látja így. Jeanne-t ebben a lézengő tétlenségben újra égetni, sürgetni kezdte a tettvágy. Belekóstolt és megszerette a háborút s a csatazaj zenéjét nem tudta többé elfelejteni. Nagynehezen sikerült újra megszereznie királya segítségét, amelyhez megmentett, kedves városának, Orléansnak támo-

gatása is járult. Ez így földi szempontok szerint helyénvaló, de Jeanne esetében majdnem megbocsáthatatlan. Jeanne saját utalásai tanúskodnak ugyanis a mellett, hogy ezekre a háborúskodásokra már nem az égi hangok ösztönözték. A csatára vágyó harcos katonára szervezett, buzdított és küzdött, nem pedig az Isten küldötte. A hangok Saint Denis óta hallgattak. Így érte őt La Charité ostrománál a második vereség. A Jeanne fegyverén és híréen esett csorbát azonban az 1430-as esztendő tavaszi diadalai derekasan kiköszörülték. Compiègne, Lagny és a harcászati szempontból annyira fontos Melun, húsvét táján VII. Károly kezén volt. S akkor Melunben történt, hogy fent állt a bástyán, keblében még viharosan hullámozott a diadal érzete. A katonák lent voltak a vár alatt, hangjuk nem hallatszott fel. Csened volt és a nagy, tiszta húsvéti ég takarta be az egész vidéket. S Jeanne ott a bástyatetőn, amúgy a harc porától borítva térdelt le és hálát adott Istennek a győzelemért. S akkor újra, hosszú hónapok óta először, hallotta kedves szentjei hangját. Határtalan boldogsággal töltötte el a régóta sóvárgott, újra kapott mennyei utasítás. Pedig amit Szent Katalin és Szent Margit mondott neki, az, ha nem szent és hős, félelemmel tölti el: Jeanne, Isten nevében! Küldetésed most már végetér! Nemsokára fogságba kerülsz! S Jeanne május 23-án valóban a burgundok, majd az angolok foglya lett. Addig azonban nem szállta meg lelkét a félelem. A regény nem sekélyesedik el: bizton néz jövődjé elé, mit Isten rendeléséből meg kell élnie. Soissons várának parancsnoka elárulja. Visszatér Compiègne-be s — amint mon-

dani szokták — egyetlen kicsi narancshéjon elcsúszik. A compiegne-i erdőben portyázik néhány tisztjével, kevésszámú katonájával, mikor az ellenség észrevétel nélkül rájuk tör és elfogja őket.

Jeanne fogságbaesésének híre óriási riadalmat, az ellenség táborában pedig hihetetlen örömet váltott ki. A történetírók úgy jellemzik e fordulatot, hogy burgundi Fülöp és Bedford herceg szívéből nagy kő esett le. Hiszen odáig minden győzelem Burgundé és Angliáé volt, francia földön, Jeanne, a Szűz azonban mintha megbabonázta volna a népet, diadalmas erőt varázsolt a francia szívekbe. Igen, Jeanne-nak bűnösnek kell lennie, — varázsló és boszorkány és a Gonoszszal paktál, aki így belekapaszkodhat és más irányba fordíthatja a „sors” kerekét. S még csak rövid ideje ül Jeanne luxemburgi János várában, amikor így lassan kibontakozik, alakot kap a vád, amelyért őt Eouenba hurcolják és amelynek alapján elítélik, mintegy előre sejtve, hogy ezért az egyenlőtlen és feltétlenül végzetes kimenetelű mérkőzésért már a közvetlen utókor és aztán mind határozottabban a kései nemzedékek, a történelem számadást kíván tőlük.

Luxemburgi János Beaurevoir-i várából Jeanne menekülni akar és ehhez égi hangjainak beleegyezését, segítségét kéri. A hangok megtagadják beleegyezésüket, sőt megtiltják Jeanne-nak, hogy menekülni próbáljon. S Jeanne most ismét engedetlen. Rajtaveszt. Jeanne-nak ez az engedetlensége mitsem von le a szent csodálatos erejéből, hősi lelkületéből. Sőt, közelebb hozza hozzánk Jeanne-t, az embert, a természet szerint szegény, kicsi parasztlányt onnan Domremyből, a

Meuse-partjáról. Van ebben a kis engedetlenségben valami az utolsó éjszaka krisztusi fohászzkodásából: Uram, hadd múljék el tőlem ez a keserű, pohár! De Jeanne csak ember, egyszerű lélek. Beaurevoirban még nem tudja hozzátenni az Isten Fiának zárótételét: Mindazonáltal ne az én akaratom legyen, hanem a Tiéd! Szegény vergődő, kiesi Jeanne a beaurevori rab-ságban még a fogoly kapitány szerepét játssza. De Rouenban újra Isten kiválasztotta, kedves vértanúja: Kezedbe ajánlom lelkemet!

Mint nemes vadra, egyszerre mindenki igényt tartott rá. Luxemburgi János, akinek íjásza foglyul ejtette, Burgundi Fülöp, Bedford, az angol király nevében, a párizsi egyetem. S Jeanne azé lett, aki a leg-hatalmasabb volt s akinek a legtöbbet ért, mert legtöbb félnivalója volt tőle. így került Rouenba, a francia egység igazi ellenségének, Bedfordnak romlasztó, pusztító pincéjébe. Kegyetlenebbül bántak vele, mint a legsötétebb gonosztevővel. Politikai fogoly volt, börtönét is megtorlásnak szánták. Jeanne alakja e szörnyű, dohos, haláloslevegőjű pincében egyszerre felnagyul. A szenvedések elviselésében hős, sokkal hő-sibb és nagyobb, mint a csatatereken, a várvívások-nál volt. Betegségeken esik keresztül, megadással viseli el; éheztetik, sértegetik, unos-untalan zaklatják, szó nélkül tűri. S nincs egyetlen panaszkodó hangja, ami-ért barátai elhagyták s kedves dauphin je, Oriflamme-ja a kisujját sem mozgatja meg érdekében. Mert va-lóban egyetlen oklevél sem mutatja legkisebb jelét annak, mintha VII. Károly — Isten kegyelméből és Jeanne d'Arc segítségével, hősi áldozatával Francia-

ország királya — akárcsak érdeklődött volna is a „neki nagyon kedves” Jeanne sorsa felől. Semmi, semmi nem fáj neki, egyedül az, hogy szentmisét nem hallgathatott többé, az Eucharisziát nem vehette magához. S mikor mindentől eltiltották, azt kérte, hogy legalább meggyónhasson és megszabaduljon beaurevoiri engedetlensége bűnétől és ismét tisztán állhasson Istene előtt, aki elküldötte s akinek nevében cselekedett, — ellenségei megdöbbenő módon becsapták. Tréfát űztek a gyónás szentségéből és áhítatos, jámbor megbánásait és perében csúnyán kifordítva fejére olvasták.

Mert „Jeanne Szűznek mondott nő” pere hamarosan kezdetét vette. A per egész anyaga ismeretes. A jegyzőkönyvek híven őrizték meg számunkra. Ezt a pert ma sokan kényesnek, legalább is kényelmetlennek ítélik meg. Pedig aki a jegyzőkönyveket ismeri és a történelmi kulisszák mögött rá tud találni az igazi emberi indítékokra, az Jeanne d'Arc perét és az egész roueni helyzetét nagyon is megmagyarázhatónak, világosnak látja. Mindenekelőtt le kell szegeznünk azt, hogy Jeanne d'Arcot nem az Egyház ítélte el mint eretneket és boszorkányt. Az Egyháznak ehhez a perhez nincs köze. Jeanne d'Arc bírái a párizsi egyetem tanári karából tevődtek ki és ítéletük az angoloktól, Bedfordtól függött, mert ő tartotta kezében Párizs és a Sorbonne sorsát. Igaz, a per tárgyának megfogalmazása nem világi jellegű, de ez is Jeanne ellenségeinek diplomáciai érzékére vallott. Az igazi okért, hősiességéért nem ítélték el, vádat koholtak tehát ellene, hogy megmeneküljenek a történelmi felelősségre vonás

terhétől. Jeanne meglátta, meg kellett látnia ellenségeinek hitvány játékát és a per egész folyamán egyre ezt hajtogatta: — Igazi bírakat adjatok, akik igazi vádakat emeljenek! — A tudós doktorok nehéz mondatait alig értette. S Jeanne, az Egyház hűséges leánya az Egyházban szeretett volna ekkor védelmet keresni: — Küldjete a zsinat elé! Engedjete Rómába, a Szentatyához! — Majd minden tárgyaláson mintegy mottóként tér vissza ez a két mondata. Jeanne nem elkápráztatott lélek. Alázattal ismer el maga felett bírakat: az Egyházat, — a Szentatyát, a zsinatot. De az 1431-ben megtévedt emberek ott Rouenban nem engedik meg, hogy az Egyház ítéljen hűséges leánya, Isten elküldött je felett. S amikor az Egyház századok múltán mégis megítéli Jeanne-t, ítélete dicsőségét hirdető himnuszá lesz. Jeanne d'Arc a szentek ragyogó galériájába kerül. S hogy mennyire komédia volt az egész roueni per, döntő bizonyosága, hogy amikor a bíróság elnöke, Pierre Cauchon, — az angolok szolgálatába szegődött beauvaisi püspök — meg akarja menteni Jeanne-t, hogy írja alá a megtérők iratát és öltöson újra női ruhát, Bedford türelmét veszi s egyik belső emberének szájával nyíltan megfenyegeti: az angol királynak nagyon rosszul szolgáltál.

Jeanne tehát megvált katonaruhájától, dicsőségei tanújától és védőjétől a kellemetlenségekben. Korántsem gyávaságból tette. Semmitől sem félt ezen a földön, — a haláltól a legkevésbé. De néhány nappal később valami földi jel arra intette, hogy regényének befejezése sem lehet méltatlan hozzá. Véraldozata pecsételheti csak meg a francia nép nemzeti egységének

vágyát. S egy reggel ismét katonaruhában fogadja látogatóit. Teljes mértékben ismeri tette következményeit. Bátran néz elébük.

Május 30-án, szerdán, nagy ünnepélyességgel és különféle szertartások közepett vezették a piacérre. Körülötte állig fegyverzett angol katonák, előtte emelvényen bírái, mögötte az utóbbi hetek eseményeitől megbolygatott roueni nép. A tömeg. A közelében sötét, ijesztő emelvény a cölöpnek és a rőzsének. Kimondják az ítéletet: Máglyahalálra küldünk téged, Jeanne, ki a Szűznek mondogd magad! S Jeanne akkor letérdelt és hosszú percekig fennhangon imádkozott és embertestvérei bocsánatát, irgalmát kérte bűnös fejére. Az emberek sírtak s azoknak az angoloknak is, kik megértették nyelvét, könnyezniök kellett. Mikor a cölöphöz kötözték, Szent Mihály arkangyalt, Szent Katalint és Szent Margitot hívta biznyságul. Aztán a néphez kiáltott: ó, Rouen, úgy fáj, hogy annyi megaláztatásban lesz még részed az én halálom miatt! S e mondatára később sokan visszaemlékeztek. S mikor a lángok belekaptak tiszta testébe, mit Jézusának ajánlott fel, az ő nevét kiáltotta utoljára. A vértanúk meg-rázóan szép és felemelő halála volt az övé.

Alig múlt ki a Szűz, a csodák serege jelezte, hogy szentet dobtak oda a tűz áldozatául. így történt többek között, hogy a lángokból fehér galamb szállt a mennyek felé, az égen lángbetűkből megjelent Jézus neve, mit utolszor hagyott el ajka és a hóhér semmilyen eszközzel sem tudta elhamvasztani Jeanne szívét. S azóta is az a sok-sok legenda, mit Jeanne d'Are-ról őrzünk, a tanúvallomások jegyzőkönyvei mind

megszámlálhatatlan csodát, az Isten küldöttének közbenjárását mesélik el.

... A mont-saint-martini kedves kicsi abbé fából faragott, díszesen kifestett Jeanne d'Arc-szobra ezt a regényt mondta el nekem. Ez a regény értette meg velem, miért vannak virágok helyett tört kardok, harci jelvények a franciák nemzeti szentjének szobra alatt.

Ebben a minden regénynél izgalmasabb, lendületesebb életmenetben az érzelmességnek nyoma sincs. Kemény kis parasztlány, olyan, mint a termőföld. Szülei kötelességteljesítésre nevelik, Isten félelmetesen nagy kötelesség teljesítésével bízza meg. S mikor Jeanne vállalja a küldetést — ha hibáz is néha, ha egyszer engedetlen is, hisz ember — paraszt szívósságával, hajthatatlan akaraterejével véghezviszi az isteni megbízatást. Az emberek sokszor becsapják, sokszor elárulják, de soha meg nem bántják, mert a maga katonás, fegyelmezett módján minden embert — ellenségeit is — krisztusi értelemben szereti. S mikor az isteni tervben az ő halála is benne van, nem retten vissza érte a véráldozattól.

Jeanne d'Arc-ot a világháború befejezésekor, éppen a béketárgyalások idején avatták szentté. Igen, így kellett lennie a Kegyelem rendjében, hogy amikor nem egy nép, hanem nemzetek véreznek — győzők és legyőzöttek egyaránt — az Egyház a népi egység áldozatos szimbólumát avatta szentté, aki a fegyverek erejére támaszkodott, hogy békét költöztessen a lelkekbe. Szent Jeanne d'Arc így lett példája a feldúlt, vértől áztatott világ népeinek, a mi korunkban. S ez-

zel kiemelkedik a helyi szentek egyetlen nemzettörténelmi vonatkozásainak kötelékéből s ezen a békétlenkedő földön minden békére vágyó nemzet, minden lélek szentje lesz. Történelmi éleadataival, földi jelenségében és külsőségeivel éppenúgy, mint egyszerű, imádságos lelkületével a középkor gyermeke, de az eszme, az isteni terv, amelyért élt, küzdött, szenvedett és meghalt, felmagasítja a távoli korokból, a le-tűnt időkből és a ma modern szentjévé avatja. S különös, hogy éppen napjainkban mennyire időszerű Szent Jeanne d'Arc és regénye.

Nem, virággal nem díszítik Jeanne d'Arc szobrát, mert ebben a határozott egyéniségben nincs érzelmesség, de a tört fegyverek korántsem jelentik azt, hogy Jeanne d'Arc a háború, az öldöklés szentje. A tört kardok a lába előtt a békét jelentik, békét, melyben az ember otthonába térhet, a szántóvető parasztember vissza a földjére, amely kenyeret ad s a kenyérből szeretet árad, a megnyugodott emberszívek harmonikus egybedobbanása. Jeanne d'Arc építő szent, elszánásával lelkesítette katonáit: az új béke világát akarta megépíteni a szétzilált lelkek romjain. S mikor megértette, hogy ez az építés vágya nem az ő feladata, megnyugvással vállalta további szerepét.

S van még valami, amire most teljes határozottsággal emlékszem a mont-saint-martini Jeanne d'Arc arcból. Nem különleges vonás ez, hanem a tekintete, mely egyenesen felnéz az ég felé. Ez a Jeanne d'Arc-tekinet. Nem a misztikus szenté, nem az elragadtatott, unió mysticában gyönyörködő léleké. A Jeanne d'Arc-tekinet az engedelmes, hűséges katonáé, aki

Urára néz, mert tőle várja parancsait. Ez a tekintet a kulcsa a parasztleány rettenthetetlen hősiességének, csodálatos tetteinek. A megpróbáltatások idején megálázatos tűrésének. S ezzel a tekintettel Jeanne d'Arc újra példája a ma emberének, akinek a megnehezedett életkörülmények között egyre erősebbnek, edzettebbnek kell lennie. Katonának, az Isten katonájának, akinek élete Isten nevében folyik s tőle kéri és várja rendelkezéseit.

Halála napján, május 30-án, üli meg az Egyház Szent Jeanne d'Arc ünnepét. Szentmiséjének imád-ságában Istenhez fordul, aki Jeanne-t, a Szüzet, a hit és a haza védelmére csodálatos módon megsegítette. S kéri, hogy minden ellenség támadását eltávoztatva, az 0 egyháza örök békében élhessen. íme, ez az imád-ság a legtökéletesebben mutat rá Szent Jeanne d'Arc alakjának és életregényének három sarkalatos elemére: Isten, haza, a béke.

PASSZIONISTA SZENT GÁBOR

ő elé is éppolyan színes álmokkal és nagy várakozásokkal nézett az édesanyja, Frisciotti Ágnes, mint minden édesanya a gyermeke elé. Ringott vele a bölcső, benneringott bizonyára a fényes jövő is, amivel édesapja, Possenti Sante már most megajándékozta a lelkében, mint minden édesapa megajándékozta a gyermekét.

Előkelő olasz családból született, Assisiben, 1838 március 1-én. Tizenhármán voltak testvérek, közöttük ő a tizenegyedik. Édesapja polgári kormányzó volt a pápai állam több városában és mint ilyent, nagyon megszerette a későbbi IX. Pius és XIII. Leó pápa, — akkor még püspökök, illetőleg érsekek.

Születése napján mindjárt meg is keresztelték, ugyanabban a keresztkútban, amelyben egykor a nagy assisi pátriárkát, és iránta való tiszteletből ő is a Ferenc nevet kapta.

Édesapját a hivatala, a többszöri áthelyezés, elszakította szeretett családjától, hogy jobban nekik élhessen, lemondott a kormányzóságról és 1842-ben Spoletóban telepedett meg, ahol a törvényszéknél kapott állást. Pár hónapra rá, meghalt a jó édesanya — alig 38 éves korában — s így a gyermekek nevelésének gondja teljesen őrá hárult.

Mindkét szülő mélyen vallásos volt. Egész életük a hitben virágzott ki, a hit szelleme teremtett környezetet a gyermekeknek is. Szentünk később úgy nyilatkozott, hogy a legnagyobb gonddal nevelte őket édesanyjuk, mind az istenfélelemben, mind pedig tanítás tekintetében. És ő, aki később olyan tartózkodó és szerény volt, s nem szeretett saját dolgairól, vagy övéiről beszélni, későbbi lelkiatyjának mindig a meleg szeretet és hála hangján nyilatkozott otthoni neveltetéséről. Apja korán kelt és minden reggel egy órahosszat imádkozott és elmélkedett, majd szentmisét hallgatott, amire elvitte gyermekei közül is azokat, akik éppen szabadok voltak. Közösén végezték el az esti imádságot, s utána elbeszélgetett velük a fontos életkérdésekről. Ez a vallásos életfelfogás nyílt ki tettekben is és sugárzott bele a gyermekek lelkébe. — öreg házvezetőnőjük nagyon szerette a kis Ferencet. Bőséges tízóraikkal bocsátotta el az iskolába, de ő ezt rendesen szegény társainak adta. Ha szegénnyel találkozott, hazafutott és kenyeret kért számára. Ha vonakodott a házvezetőnő, így válaszolt: „Atyám örül, ha alalmaznát adunk. Ő azt akarja, hogy ne nézzük le a szegény embereket.”

Spoletóban La Salle Szent János fiainak, az iskolatestvéreknek volt intézetük. Itt sajátította el a kis Ferenc az elemi ismereteket. Hétéves korában végezte első szentgyónását, rá egy évre megbérmálkozott s nem sokára az első szentáldozáshoz járult. Egy szemtanú állítása szerint, olyan hévvel közeledett az oltárhoz, hogy arca ragyogott a belső tüztől és szinte angyalnak látszott.

Elemi tanulmányainak végeztével a spoletói jezsuiták kollégiumába került. Társai és tanárai vallo-mása szerint mindig a legjobb tanulók közé tartozott, világos értelme, tartós és jó emlékezőképessége s nagy tudása volt. Minden évben jutalmakban részesült s tanulmányai befejeztével megnyerte a nagy kitüntetest.

De milyen volt a természete, a jelleme? Testvérei, társai, mesterei és mindazok, akikkel érintkezett, akik megfigyelték, tudták, hogy nyíltszívű, kedves, finom, viselkedése a szerénység és komolyság közötti; arcán majdnem állandóan ott ragyogott a mosoly, udvarias és szeretetreméltó, érzékeny, látták sírvafakadni és zokogni az erős megbánás jegyében, bizalmas megbeszéléseket folytatni tanítóival, lelkiismeretének megnyugtatóására, sokszor lehetett látni állára támaszkodva, könnyes szemekkel, nagy gondolatokban elmerülve, nagy terveket szöve. Víg-lelkületű és szótfogadó, jóte-kony, résztvevő a betegekkel szemben, szellemesen tudott társalogni, szeretett tréfákat és vidám történe-tek elmondani. Szerette a társaságot, atyját folyton sürgette, hogy vigye őt is el azokhoz a családokhoz, ahová járni szokott, szerette a szép ruhákat, mindig a legutolsó divat szerint öltözött, mindig elegáns volt, haját nagy gonddal ápolta, szerette az illatszereket, a színházat, a regényeket, kedve sokszor féktelen volt, a táncért szinte bolondult, úgyhogy csak „a táncos”-nak nevezték.

Amikor kolostorba vonult, egyik legszigorúbb ta-nára így jelentette be iskolatársainak: „Hallottatok a táncmesterről? Ki gondolta volna? Mindent elhagyott és szerzetesnek ment a passzionista atyákhoz.”

Hibája volt, hogy a dicséreték folytán többször felébredt benne a hiúság és ezzel kapcsolatosan bizonyos könnyelműség. Hibája volt a némi túlzás külsejének ápolásában, úgyhogy talán piperkőcnek tarthatták. Túlértékelte az emberek hódolatát és kicsit szenvedélyes, erőszakos volt. És az, hogy hirtelenharagú volt. Néha annyira nem tudott uralkodni magán, hogy a társaságot is elhagyta fölindulásában. De nagyon gyorsan felejtett és nemsokára szeretetreméltón, vidáman jött vissza.

Nagyon erkölcsös volt. Soha tisztességtelen szót vagy tisztességtelen dologra való célzást nem hallottak tőle. Halálos bűnről lelkiismerete soha nem vádolta.

Hiszen az Istennek nagy tervei voltak vele. S ha titkosan pihentek is ezek egyelőre a Gondviselés szándékaiban, azok őrizték. Nem szokott lenni előzetes belső történések nélkül az ő részéről beavatkozás. Csak talán külsőleg hirtelenek sokszor és megdöbbenőek a kegyelem tényei.

Így volt ez Ferencnél is. Az egyik tanú, aki fiatalkori társa volt, említi, hogy szerzetesrendbe való belépés gondolatával már régen foglalkozott, de nem szólt róla családjában. Egyszer súlyos beteg lett. Megfogadta, hogy ha felgyógyul, szerzetes lesz. Ígéretéről azonban megfeledkezett. Nemsokára ismét megbetegedett, torokgyulladást kapott és már félni lehetett, hogy megfullad. Ekkor buzgón imádkozott és az éppen akkor boldoggá avatott vértanúnak, a jezsuita Bobola Andrásnak a közbenjárását is kérte. Beteg torkát bekötötte a Boldog képmásával. Elaludt és mire felébredt, jobban lett. Ezért szerzeteséletében a

vértanú képét mindig magánál hordozta hálából és időnként megcsókolta. De megújított fogadalmáról megint megfeledkezett. Élt-halt a vadászatért. Egyszer egy kerítést ugrott át, megcsúszott és olyan szerencsétlenül esett, hogy orrcsontját betörte. S még hozzá a vállán lévő puska is elsült és a golyó a homlokát súrolta. Megdőbbsent, Isten ujját látta a dologban, de még most sem győzött benne az Úr szándéka. 1855-ben kolerajárvány dühöngött a városban s az első áldozatok között volt Mária nevű nővére, akit testvérei közül a legjobban szeretett. Éppen a templomban volt, mikor a hírt meghallotta, a keresztet vitte az úrnapi körmenetben. Megrendült és emésztő szomorúság borította el egész életét. „Olyanok vagyunk, mint a víz, mely elpárolog; az ember eltűnik, mint az árnyék, mint egy álomkép. Kevés ideje még, hogy nővérem szépsége teljes virágzásában, egészségének teljes erejében élt és most? ó, hiúságok hiúsága” — mondotta nem egyszer összetört lelke szomorúságában és most már apjának is bejelentette tervét. Az apa azonban csak ifjúi fellángolásnak tartotta ezt és hogy kiverje a fejéből, azt akarta, hogy még jobban szórakozzék, járjon színházba, társaságba és megismertette egy jó családból származó leánnyal is, azzal a céllal, hogy majd feleségül vegye. És Ferenc megint felejtetni kezdett.

Isten útjai azonban csodálatosak és meglepőek. A város székesegyházában őriztek egy régi Mária-képet. Nagyboldogasszony napján szokták óriási néptömeg jelenlétében megtartani a „kép ünnepét”. Az ünnep nyolcadán pedig körmenetben vitték körül és

ezen a körmeneten 1856-ban Ferenc is résztvett. Nagyon tisztelte a Boldogságos Szüzet és most is könnyes szemmel térdelt a néptömeg között. Mikor előtte elhaladt a kép és feltekintett rá, belseje csendjében hirtelen ezek a szavak ütötték meg a lelkét: „Ferenc, a világ nem a te számodra van; téged a szerzetesélet vár”. Ebben a pillanatban győzött lelkében a kegyelem. A templomnak egy homályos zugába húzódott és kisírta magából a feszültséget. Azután cselekedett. Atyjának csak akkor szólt, amikor már a felvétel a kezében volt. Henrik testvére a boldoggáavatáskor azt valotta, hogy ettől az időtől kezdve hegyesszögekkel kirakott bőr-vezeklőövet viselt.

Tudós és szentéletű jezsuitáktól és egy, a környéken élő szentéletű remetétől tanácsot kért hivatását illetően.

A passzionisták kongregációját Keresztes Szent Pál alapította (1694—1775-ig élt). Krisztus Urunk kínszenvedésének (passió) a tisztelete és hirdetése a céljuk és hivatásuk. — Kérdés, hogy miért éppen őket választotta szentünk? Talán azért, mert szigorú bűnbánó életet akart élni, talán az ösztönözhette, hogy két társa már tagja volt a rendnek, melyről nagy dicsérettel emlékeztek meg hozzátartozóiknak írt levelekben.

Atyja nagyon szomorkodott lépése miatt. Bár mélyen vallásos volt, ő is, mint minden gondos szülő, az e világi okosság útjain iparkodott gyermeke jövőjét biztosítani. Éppen otthon volt ebben az időben domínikánus fia, szentünk testvére, őt kérte meg, hogy

figyelmeztesse Ferencet gyenge szervezetére és tárja fel előtte, milyen szigorúak a szerzet szabályai. Ferenc azonban hajthatatlan maradt. Hiszen most már a győzelmes kegyelmet hordozta szívében. Végül is apja megadta beleegyezését, de még azt kérte, hogy zárándokoljon el testvérével Loretoha és egy ottani paprokonukkal beszéljék meg az ügyet.

1856 szeptember 5-én jelent meg utoljára iskolatársai között. Ekkor tartották a szokásos évi ünnepség keretében a jutalomkiosztást. Ferenc most is az elsők között volt. Elegánsan, választékosan öltözve jelent meg, selyemnyakkendővel, ragyogó melltűvel és biztos fellépésével, előadásával általános sikert aratott. Mikor külön-külön elbúcsúzott jóbarátaitól, azok nem sejtették, hogy e búcsú örökre szól. — Elbúcsúzott attól a lánytól is, akit szeretett: „Én már nem vagyok az, aki voltam, mást kell most már szeretnem...” — mondta.

Szeptember 7-én elindult hazulról dominikánus-szerzetes testvérével Loretoha. Útitársai közül, akikkel egész úton igen élénken, szellemesen társalgott, mint máskor is mindig, senki sem sejtette, hogy vájjon mi a célja. A szent helyen életgyónást végzett és megáldozott. Nem tudta szándékát megingatni a kanonok-nagybácsi, aki mikor meglátta gyöngö-testalkatú, elegánsan öltözött öccsét, először csak mosolygott elhatározásán. Nem tudták lebeszélni a további útjuk alatt meglátogatott rokonok sem és Morrovalleben a kapucinusok gvardiánja sem, aki ugyancsak rokonuk volt és akinél megszálltak. Kicsi, kedves falucska Morrovalle, itt volt a passzionisták noviciátusa.

Este a meggyőzött gvárdián-atyával és testvérével elment a kolostorukba.

Tizenegy napig posztuláns volt, várta a beöltözést a szerzetbe és szentgyakorlatot végzett. Szeptember 21-én, a Fájdalmas Szűz ünnepén vette fel a rend novíciusainak ruháját és kapta meg az ünnepről, keresztneve helyett, a Fájdalmas Szűzről nevezett Gábor szerzetes-nevet. A szertartás nagyon megható. A beöltözés végén egy keresztet tesznek a novícius vállára: „Vedd, kedves testvér, ezt a keresztet, emlékeztetőül Krisztus Urunk keresztjére; tagadd meg magadat, hogy övele együtt örvendhess az örök életnek”; töviskoszorút tesznek a fejére: „Fogadd ezt a töviskoszorút, emlékeztetésül arra, melyet a mi Urunk Jézus Krisztus viselt; alázd meg magadat Isten hatalmas keze alatt és iránta való szeretetből vedd alá magadat minden teremtménynek”; és égő gyertyát adnak a kezébe: „Fogadd, kedves testvér, Krisztus szövétnekét és halj meg a világnak, hogy övele élj és ő majd megvilágosít téged isteni világosságával”.

*

Ez volt a nagy választó az életében. Mostantól fogva teljessé született az Ige a lelkében, a szívében, az egész életében és az emberiség hőse lett. Ami eddig bizonytalanság, ingadozás, keresés volt benne, az most megtalált, átölelt és szeretett valóság lett, biztosság, a Lélekből megszületett új világ.

A szentek hősök, az akarat és a kegyelem erejében lett hősök, az élet hősei. Nagy emberek, éppen-

úgy, mint a szellem, a szív, a művészet, a tudomány kiemelkedő alakjai. Hiszen mindezekből van valami bennük is. De túl ezeken van az alázatosság égi távlataiban megszületett és az Isten szeretetében rendezett értékvilág, aminek a hordozója előtt, a különb, a több ember előtt szívesen meghajlunk, mint a nagy jellem előtt. Egyedül a Szentség az, ami térdrekenyszeríti az embert és egyedül ez után a hódolat után leszünk mi bensőleg is többek és egyedül ez után nem marad bennünk a megalázottság és kielégítetlenség érzése.

Mi azonban a nyárspolgári életézés és világfelfogás megszokott, a mindennapok vérebe beleszívódott légkörében élünk. Ennek legfőbb ismertetőjele a kényelem, a nyugalom, a zavartalanság biztosítása. Horizontja csak erre a földre van kifeszítve, bizonyos anyagiasság, egyformaság, szürkeség, valami mozduatlan, zsíros csend jellemzi. Ijedelem és menekülés mindentől, ami több, mint az átlag; és értelmetlen visszahúzódás, lesajnálása annak, amihez hősiesség kell, ami kiemelkedő, bátor, ami nagyobb mértékekre született.

Pedig éppen ezt jelentik a szentek: a hősiességet, a nemmindennapit, az istenit a földön, a lendületet és bátorságot az életben, a kegyelem forradalmát a mindennapokban., Ezért szokatlan és furcsa sokszor nekünk, az, amit mondanak, amit tesznek. És tényleg: a mindennapi ember nem is követheti őket minden útkon. Hiszen erre kongenialitás kellene, ami nem mindenkinek adatott meg. De mindenkinek lehet tanulnia az életükből, mindenkit ösztönözhet és emel

a tudat, hogy nagy példa áll előtte, nemcsak hidegen, nemcsak messze, hanem a mindennapok egyszerűségében, kicsi tényeiben is közel, segítve, biztatóan, szeretetet sugározva, melegen, mindig emberien és mindig az Istent közvetítve.

Legalább próbáljuk őket megérteni. A szent élete nem saját felfogásunk megerősítésére szolgál. Nekünk kell hozzá alkalmazkodnunk, ha többek akarunk lenni. Csodálatos a világ felfogásának és az ő lelkében kialakult és újra megszületett evangéliumi szellemnek az ellentéte. Sokszor talán nem értjük. De boldogok vagyunk-e mi? Mert ő nagyon boldog volt ezzel az evangéliumi szellemmel. Hátha nekünk is ez hiányzik? Jó ezen néha elgondolkoznunk ...

A megtalált boldogság, az isteni igazság teljességében megtalált lélek előtt semmiség lesz minden, ami földi és csak az égitől kap örök értéket. A kegyelem ragyogó tisztaságában és világosságában megtisztult és kifinomult lelkiismeret múlt életére a megbánás szomorúságát teríti. Mert felvillant örök fénnel előtte, hogy esetleg mit kockáztatott volna! És mit veszített, míg nem egészen az Istennek szolgált. Pedig olyan élete volt, olyan ártatlan, hogy hányan, de hányan még azt is megirigyelhetnénk ...

Hányszor kiáltott fel sírva e szent: „ó, elfogultságom hiúsága! ó, vakságom! ó, köd, mely vezette életemet!”

Mikor vége volt a beöltözésnek, forró könnyekkel sírt hálát az Istennek a kegyelemért, majd övéire gondolt és levelet írt nekik. Leírja boldogságát, bocsánatot kér édesapjától azokért az engedtlenségekért

és más kellemetlenségekért, amiket okozott. Majd testvéreit inti a jóra. Ebből is, többi leveleiből is az övéiért való lelki aggodása cseng ki. A szent megszentelni akarja a világot, elsősorban azokat, akik vérszerint a legközelebbiek hozzá. Érezni az értük remegő akaratot, mely őket menteni, óvni akarja a rossztól. ... Kezdem belátni, hogy mennyire kell tisztelni az apák és feljebbvalók tanácsait..." „... Tegyétek mindig azt, amit apa mond nektek...” tanácsolja testvéreinek.

Egy alkalommal édesapjához intézett levelét így végzi: „Egy szerzetesnek, amennyire ez tőle függ, minden olyan összeköttetést meg kell szüntetnie családjával, mely nem okvetlenül szükséges”. Ezt akkor írja, amikor apja megkérdezi, hogy miért nem ír többet. De tévedne az, aki ebből azt látná, hogy szeretete irántuk csökkent. Nem. Csak megtisztult és magasabb-szempontú lett. És csak akkor írt, amikor a szabályok megengedték. Akkor is sokszor parancsra. Hiszen ő is tudta, hogy leginkább a pap- és szerzetes-fiú és leány marad meg a családnak. „Ne gondoljátok, mint egyesek igazságtalanul hiszik, hogy egy fiú, miután szerzetes lett, elfelejti az apa iránti vonzalmat és azt, amit a szülők érte tettek és szenvedtek. Hiszen ezek a tettek tökéletesítik az irántuk érzett szeretetet és mindig emlékeztetnek az ő jótéteményeikre.”

Nagyon szerette övéit, elsősorban apját. Ez érthető, hiszen édesanyja korán meghalt, apja nevelte. Különösen a nagy ünnepeket használja fel, hogy szíve szeretetét levelekben hazaküldje. De mindig lelkiekről ír. Hiszen még azt sem szerette, ha világi ügyekről-

dolgokról beszéltek előtte, nemhogy ő beszélt volna. „Mit akarunk mi azokkal a dolgokkal, amikről lemondottunk? Hagyjuk, hogy a halottak temessék el halottaikat.”

Egy karácsonyra üzeni haza: „Szeretett atyám, testvéreim és mindenki a házban, Jézus szülessék meg a ti szívetekben, Mária az imádságaival tartsa meg őt abban örökké és Szent József, a szent angyalok és pásztorok legyenek a ti társaságtok és járjanak közben értetek”.

Egy pünkösdre pedig: „Az örökkévaló Szentlélek szálljon Apámra és testvéreimre e napon és hozza el számukra az igazság szellemét, a vigasztalódás és béke szellemét, az örök jólét zálogát”.

Barátainak, ismerőseinek is ír ugyanekkor. Bocsnátot kér az egykori rossz példáért, óvja őket is a rossz pajtásoktól, a mulatságoktól, a színháztól és a rossz könyvektől. Egyik iskolatársát így figyelmezteti: „Menekülj, az Isten szerelmére, menekülj a rossz társaktól ... nem tudom, hogy elegendő lesz-e ebben a szent szerzetben egy egész életet leélnem, hogy ezalatt bűneimért vezekeljek? ...”

Pedig társai egyöntetűen bizonyítják, hogy sohasem adott alkalmat a legkisebb kellemetlenségre sem nekik. De nagyon gyöngéd, túlfinomult volt már a lelkiismerete.

Volt-e békesség és öröm abban, megtalálta-e a nyugalmat az, aki ugyanennek a barátjának ezeket írja: „Mondd meg nekem, élvezhettem volna-e én több szórakozást és mulatságot, mint amennyiben részem volt a világi életben? És most, mit találok bennük?

Neked meggyónhatom: semmi mást, mint keserűséget, félelmet és bánatot.”? És aki olyan sokszor, keserűen kiáltott fel a világ dolgai felett: „ó, hiúság, örülség, ó, vakság, ó, köd! Ki fogja azok szerencsétlenségét eléggé megsajnálni, akik benne elvesztek.”? ...

Ezt eldönteni legilletékesebb ő maga.

Egy hónappal beöltözése után atyjának írt levelében ezeket mondja: „A megelégedés és öröm, amit e szent falak között érzek, szinte leírhatatlan”. Vagy egy másik levelében: „Életem folytonos öröm; a napok, sőt a hónapok szinte röpködnek”. Egy másik helyen: „Az életem, mint passzionistáé, édes élet, békés élet, elégedett élet”. A napi elfoglaltságról és a vallásos gyakorlatokról pedig így emlékezik meg: „Mennyivel édesebb, az imádság órájában, ájtatoskodni, zárt ajtók mögött, mint színházban, kivilágított termekben, mulatozások között lenni, mert ezek nem tudják sohasem a szívünket kielégíteni. Mennyivel édesebb, egyedül négy lépést tenni, egy szerzet területén, azzal a gondolattal, hogy Szűz Mária a mi szívünk igaz szeretete, mint a legvidámabb séták a világban, melyek mindig valami nagy űrt hagynak maguk után.” „Nem cserélnék el egy negyedórát, melyet a mi vigasztalónk, a Szentséges Szűz előtt töltöttem, egy évvel, vagy amennyit csak akarsz, a világ látványosságai vagy szórakozásai között.”

Szerzetét nagyon szerette. A szabályokat pontosan és hűségesen megtartotta. Norbert atya, a vezetője, azt írja róla apjának: „Nem volt egyszer sem alkalmam meginteni őt; sőt, ajánlatosnak tartottam őt mindig őrizni, mert másként még egészségére káros

dolgokat is elkövetett volna”. S egy másik levélben: „Gábor testvér jól van, megelégedett és víg”. Egy tanú ezeket vallotta róla többek között: „A néma falak, a csendes cellák, a klostrom kövei a legédesebb hangokat adták az ő számára. A jóság vonzalmait fejlesztették benne. Szívében a békével nyugodtan aludt, Istenben nyugodott.” P. Norbert még ezeket jegyzi meg róla: „A teljes odaadásban sohasem volt fáradt és nem ismert nehézséget, sem akadályt... Mindig hitt a hűségben, a buzgóságban, a szorgalomban és mindig azzal a nagylelkűséggel dolgozott, amivel csak azok bírnak, akik ily Fenséget szolgálnak... Természete igen élénk, kellemes, behízelgő, vidám, s e mellett hátrózott és nemes volt... Munkálkodása még a lélek szárazsága és elhagyatottsága idejében is mindig bizonyos lendületet és igyekvést mutatott.. « Nagyon érzékenylelkű volt és szíve szeretettel teli... Előzékeny és nemes... gyorszavú, könnyed és kellemes ... nyelve megoldott és élénk, hangja behízelgő.”

Rendkívül ragaszkodott szerzetesruhájához. Sokszor megcsókolta. Ez túlcsonduló lelkének gyöngéden emberi megnyilatkozása volt, mint minden külsőség, amit csali azok nem tudnak megérteni, akik nem ismerik az emberi természetet és nem tudják, hogy az öröm szeret kiáradni, szereti kikiáltani a maga boldogságát a világnak és megbecsüli mindazt, bármily egyszerű, külsőséges és gyarló legyen is esetleg, megbecsüli a gazdagság tékozlásával, ami őt ehhez az állapothoz segítette.

S mindezt olyan feltűnés nélkül, olyan természetesen és egyszerűen tette, olyan kedvesen és szelíden,

hogy mindenki szerette, egyéniségével szinte hívta magához a társait, az embereket, és boldog volt az, aki vele lehetett, aki vele elbeszélgethetett. Pedig mindez nem ment simán az ő életében sem. Szörnyű kísértései voltak, melyek el akarták téríteni a jó útról, el akarták venni a hitét, és kétséget, kétségbeesést akartak adni helyette. De ő mindig erősebb volt, soha le nem győzték, sem ezek, sem a múlt életnek szomorúan visszajáró emlékei. Feljegyezték róla, hogy hite és bizalma soha meg nem ingott abban, hogy üdvössége biztosítva van és azok is, akik féltek és ebben a biztosságában kevélységet láttak, mind kénytelenek voltak belátni és elismerni megfigyelésük és próbáik után, hogy sohasem önmagában bízott, hanem az Úr Jézus érdemedben, a Segítő Szűzanya közbenjárásában, az isteni irgalmasságban.

Közeledett a noviciátus, a próbaév vége.

Húsz nappal a fogadalom előtt írja apjának: „Ha én, szeretett Atyám, nem láthatom, ne szomorodjék, lelki szemeimmel mégis látni fogom a legméltóságosabb Szentség előtt és Jézus és Mária fájdalomában”.

Végre elérkezett, egy esztendő leteltével, a várva-várt nap, 1857 szeptember 23-a, amikor társaival együtt letehetette a fogadalmat. Este az egész szerzetes-család bement a templomba és buzdító beszéd után egy diakon fölolvasta az Üdvözítő kínszenvedését, mi alatt a harangok zúgtak, jelezve a fogadalomtevők

misztikus halálát. Mikor a felolvasó e szavakhoz ért: „És lehajtván fejét, kiadá lelkét”, a három ifjú egymásután a pap elé térdelt és kezüket a kezébe téve, elmondották a fogadalom szövegét. A szegénység, tisztaság és engedelmesség mellett ők még azt is ígérték, hogy az Úr kínszenvedése iránt a hívek lelkében a tiszteletet minden erejükkel előmozdítani töreksenek. Ezután a pap a szívük fölé tűzte a kínszenvedés jelvényét, egy fából készült Szívet s jobb vállukra keresztet, fejükre pedig töviskoszorút helyezett.

Gábor arca a fogadalomtétel alatt szinte égett és egész lénye földi szeráfhoz hasonlított.

Egy ideig még Morrovallé-ban hagyták előljárói, hogy példa legyen a novíciusok előtt. 1858 júliusában Pievetorinába küldték, ahol egy évig filozófiát tanul. 1859 július havában pedig az egész növendékséggel együtt a rendnek újonnan alapított tanulmányházába ment, az Abruzzokba, Isola del Gran Sasso-ba. Itt a teológiát nagy kedvvel és éppen olyan kitűnő eredménnyel tanulta, mint eddigi tanulmányait és itt is maradt hét évig, 1862 február 27-ig, halála napjáig. Nem egyszer hangoztatta mind maga, mind pedig társai előtt, hogy „Isten szolgáját, Szent Pál utasítása szerint, sokoldalúan kell kiképezni. Nem lehet Isten szöllőjében eredményesen dolgozni, ha előbb nem szerzett jó kiképzést valaki, mind a tudományokban, mind az életszentségben.”

Előljárói nagyon meg voltak vele elégedve és már felszentelésére gondoltak. 1861 május 25-én kapta meg a hajkoronát, azután a kisebb rendeket. Ebben az időben azonban erős forradalmi mozgalmak indultak

meg a nápolyi tartományban, úgyhogy a püspök a papszentelést elhalasztotta békésebb időkre. Így nem szentelték fel őt sem.

Élete külsőleg alig különbözött a többiekétől. Nem kereste a feltűnést, megvolt az a keresztény bölcsesség benne, hogy nem tett különbséget a kis és a nagy dolgok között, a fontos és a kevésbé fontosak között. Mindent egy szempontból nézett csak: hogy Istent szolgálja-e velük? Egyik társa megkérdezte tőle egyszer, mit tenne, ha ebben a pillanatban értesítenék, hogy meg kell halnia? Ezt felelte: „Folytatnám azt a munkát, ami éppen a kezemben van”. És ha ilyen értesítés akkor jönne, amikor eszik vagy fekszik: „Folytatnám az evést vagy a pihenést, mert ez a kötelességem.” És nem lehet, akár étkezve és fekve is, a szívünkben jót cselekedni és jó halálra előkészülni? „Nem, nem, a mi tökéletességünk nem abból áll, hogy rendkívüli vagy nagy dolgokat műveljünk, hanem hogy szabályainkat és mindazt, amit hivatásunk megkíván, jól megtartsuk. Mert cselekedeteink értéke mindig a lélek szándékaitól függ és a módtól, ahogyan azokat végezzük. Az Isten nem azt nézi, hogy sokat, vagy keveset teszünk-e, hanem azt, hogy szeretettel és szívvel cselekedtünk-e.”

Mikor apja panaszkodott és értesítette, hogy öreg már és nyugalomba akar vonulni, így ír neki: „Ez nem az az idő, amikor nyughatunk, ez az élet a szenvedés ideje. Akkor jön majd a nyugalom, ha Istennek tetszik az ő kegyességében bennünket magához szólítani. Most építik a házat, amelyben nem harminc, negyven, száz évig fogunk lakni, hanem mindig, ameddig Isten

uralkodni fog, vagyis örökké. És ahogyan azt most mi építjük, olyannak fogjuk találni is.”

Még fiatal novícius volt, mikor egy rokona halála alkalmából a részvét-levelében ezeket írta: „Át akarunk-e suhanni e szomorúságok fölött, a nélkül, hogy belőlük gyógyító és hasznos előnyöket kapnánk? Ó, nem. Bizonyos, hogy az ember lázongó, de azért nem szabad ilyen lelkiületben megmaradnunk és engednünk, hogy túlfejlődjön ez rajtunk.”

P. Norbert mondja róla, hogy erénye mindig természetes, szabad és élénk volt, nem pedig kínos, aggodó és tépelődő.

Nagyon szerette olvasni a Szentírást; mindig hajadonfővel, akárhányszor térdenállva. Az Isten és ügye iránt nagy buzgóság emésztette. Ujjongott, ha hitetlenek, vagy bűnösök, megtéréséről hallott., Hallgatag volt, minden vidámsága mellett is, mint minden mély lélek, de ha mennyei dolgok kerültek jelenlétében szóba, csakúgy áradt szívéből a lelkesültség. Pusztá látása is több hivatást szerzett, mert úgy gondolták, hogy boldognak kell annak lennie, aki ilyen vidám. Azok az idegenek, akik a kolostorban szentgyakorlatot tartottak, nem akartak addig elmenni, míg a szeretetreméltó Gábor testvérrel nem beszéltek.

Mindent Isten kezéből vett el és így béke lakozott szívében. Megígérte a Boldogságos Szűznek, hogy senkit sem ítél meg. ő iránta a legnagyobb szeretettel volt mindig. Sokszor elénkdöbben mélységes hite és szeretete, különösen a Fájdalmak Anyja iránt. A Szűz Mária szobrát, karjaiban a meghalt Krisztussal, csáladjukban őrizték. Ő gondoskodott mindig, hogy le-

gyen előtte virág, ő gyűjtotta meg előtte a mécesest és imádságait szerette előtte végezni.

Már világi korában több Mária-társulat tagja volt. Este, a családjával együtt ő is térdelve imádkozta el az olvasót. Szerzetes korában Liguri Szent Alfonz „Mária dicsősége” című könyvét igen szerette, többször elolvasta, még haláloságán is olvastatott fel belőle. A szentatyáknak a Boldogságos Szűzre vonatkozó szép gondolatait leírta és a keblén hordozta. Atyjához és testvéreihez írt leveleiben sokszor buzdít a Szűz tiszteletére; és másokat is, mindenkit, nagy szeretetreméltósággal, kedvesen és meggyőző erővel akart rávenni erre a nemes szeretetre és kultuszra, ami érzékeny és gyöngéd lelkének érthető kivirágzása volt. Ígéretet tett, hogy semmit sem tagad meg, ha az ő nevében kéri tőle, azt meg tudja tenni. Betegágán már nem tudott enni. A betegápoló-testvérnek csak azt kellett mondania: „No, egy kicsit a Madonna iránti szeretetből”. Mosolygott és készségesen próbált engedelmeskedni. A gyümölcsöt nagyon szerette. De mikor először került az asztalra, hogy áldozatot hozzon, nem evett belőle. Naponta elimádkozta a fájdalmas olvasót és kedves imádsága volt a „Stabat mater dolerosa”, himnusz. A mezőn szedett virágot a szobra elé és az oltárára, maga is termesztett a „Madonna kiskertjében”, ahogyan a kert egy részét nevezte. Mikor kiment szobájából, vagy visszajött, mindig egy Üdvözlégy Máriát mondott el és óráütéskor is e szavakkal köszöntötte: „Üdvözlégy Mária”.

Így ír róla apjának: „Mária nagyon szeret bennünket. Az összes anyák szeretete gyermekeik iránt,

minden jegyesnek egymás iránti szeretete, az összes szentek és angyalok alázatossága nem éri el azt a szeretetet, amit Mária egyetlen emberi lélek iránt érez;”. Mihály bátyjának ez írja: „ő sohasem hagyja magát a szeretetben legyőzni”. Paptestvérének pedig: „Az utolsó ítélet szörnyű napján, amíg a világ vak rajongói bolond szerelmeiket fogják siratni, mi a Miasszonyunk köpenye alatt biztonságban örülni fogunk”. Testvérének így köszöni meg a képeit: „Köszönöm a fájdalmas Szűz Máriáról küldött képeket. Isten és Mária fizesse Neked azokat azzal vissza, hogy képeiket véssék szívedbe és így a szíved csak övéké legyen és nem másoké!

Minden lélek bizonyos adottságokkal születik. Ráhangolt egyes erényekre. Nem kivételek ebben a szentek sem. Igaz, az erények csodálatos összhangja van meg bennük, de azért egy-kettő ki szokott válni a lelkükben, jobban kiteljesednek, dédelgetettebbek a többiekénél és egész önkénytelenül nagyobb melegség, nagyobb ragaszkodás érinti meg szívünket, ha a szent karakterisztikus erénye nyilatkozik meg. Akár szavakban, akár magatartásban, akár tettekben. Hiszen tettekbe indul minden erény, mely egyúttal a legnagyobb erőt is jelenti. Az egyik szomjas lélekkel ég az igazságért; a másik szelíd és gyöngéd, a harmadik könyörületes és irgalmas; a negyedik csodálatosan nagy a szenvedésben, egyik a belső apostolságban, az imádságban, a másik a fáradhatatlan külső tevékenységben hatalmas. Olyan színes és gazdag ezekben az erényekben a szentek országa, mint amilyen színes és gazdag az emberi élet.

Az emberi természet sajátsága, hogy egyesek iránt önkénytelenül is rokonszenvet érzünk, mások iránt bizonyos idegenkedést. Ha szentünk ezt észrevette magában, kereste az alkalmat, hogy az illetőnek valami szolgálatot tehessen. Ha azt hitte, hogy valamelyik társát megbántotta, rögtön térdenállva kért tőle bocsánatot. S utána éppolyan kedélyesen, természetesen és kedvesen folyt tovább minden, mint azelőtt.

Kiválik nagy szeretete a szenvedők, a szegények iránt. Ha szegénnyel találkozott és nem volt semmije sem, legalább jószót adott neki és imádkozott érte. Mikor egyik inséges esztendőben az előljáró megengedte, hogy a növendékek egyik tál ételüket odaadhassák a szegényeknek, Gábor mindig a jobbikat adta oda.

Megvetette a gazdagságot. Sokszor könnyes lett az örömtől a szeme, hogy ilyen nagy szegénységet gyakorló szerzetben élhet. Celláját át-átvizsgálta, hogy nincs-e benne fölösleges. Mindennel a legnagyobb kímélettel bánt, valóságos áhitattal. Ruháját maga javította, összeszedte az elszórt papiros-darabokat és mély lelki dolgokat írt rájuk. Magának mindenben a legrosszabbat tartotta meg. Étkezésnél vigyázni kellett rá, hogy legalább a szükségeset vegye magához. Sohasem panaszkodott az ételek minőségéről, mennyiségéről. De másokkal szemben annál bőkezűbb tudott és akart mindig lenni.

Apjának többször írt levelet, melyekben a szegények iránt igyekezett a szívét meglágyítani, segítőkészségét ébrentartani: „Halála órájában az lesz a legnagyobb vigasza, ha egy szegényt sem bocsátott

el segély nélkül. Ez a gondolat majd lelkét segíti és Isten szigorú ítélőszéke előtt védeni fogja... A szegények iránti irgalmasságot viszonttalálja majd Isten irgalmasságában”, írja neki. Mennyivel más volna a világnak éppen ma ezen a téren olyan kínlódó arca, ha mindenki így gondolkodnék és ilyen lelkülettel érezne a szegények iránt.

Igyekezett a megholtaknak minél több bűcsút szerezni. „Az a szeretet, mely szereti a megszorításokat, nem igazi szeretet”, szokta volt mondani.

Természetes, hogy minden jóság és minden szeretet az életében, minden áldozatvállalás és minden szenvedés, lemondás az örök, mindenható Isten szeretetéből és imádásából lett és táplálkozott. Szinte mérhetetlen volt áhítata az Üdvözítő iránt. Elmélkedéseit a feszület előtt végezte, tüzes volt a szeretete az Oltáriszentség iránt, gyakran beszélt róla társainak, olyan megindítóan, hogy könnyekre fakasztotta őket is. A szentmisén úgy volt jelen, mintha a Kálvárián lenne s minden szabadidejét a Felfeszítettről való elmélkedéssel és az Oltáriszentség előtt töltötte. Szerette a Szívet, mely magábaöleli az egész világot, mely szeretetet önt a fáradt emberi lelkekbe, és talán azért volt olyan nagy hatása mindenkire, mert az Üdvözítő maga ígérte meg a kegyelmet, hogy akik a szívét tisztelik, még a legmegátalkodottabb emberekre is hatással tudnak lenni.

Volt breviáriumában egy kép, mely a Keresztfeszítettet ábrázolta, lábánál a Fájdalmas Anyával. Ezt a képet nagyon szerette, gyakran megcsókolta. Lefekvéskor nyaka körül fonta olvasóját és feszületet

szokott mellére tenni, majd az Úr Jézusra gondolt, amint a Kálvária hegyén függ a kereszten. Mikor tanult, előtte, sokszor meg a kezében volt a feszület. Ilyen apró figyelmelekben, szimbólumokban nyilatkozott meg külsőleg is a szeretete.

Cselekedeteiben mindig a legtisztább szándékot igyekezett felkelteni. „Mindent Istenért akarok tenni és semmit emberi tekintetből vagy a magam érdekéért vagy tetszéséért. Semmit sem mulasztok el, amiről felismerem, hogy Isten akarata szerint volna.” És hiába tette próbára a Gonosz, hiába sugallt neki ellenkező gondolatokat, szörnyű, istenellenes káromkodásokat; bár nagyon szenvedett ilyenkor, lelkiismeretének békéjét, biztonságát soha, még csak egy pillanatra sem veszítette el.

Elmélkedés alatt olyan volt, mint egy szobor; annyira más világban élt, annyira összeszedetten és elmerülten tudott imádkozni, mintha minden külső, evilági, teljesen megszűnt volna számára.

Alázatos volt, önmagát sohasem kereste. Bizalmát mindig Istenbe vetette és tőle várta erejét. Sohasem mondott olyasmit, ami saját személyét kiemelte volna, a megaláztatást mindig örömmel vállalta. Sohasem mentegette magát, mindenkit különbnek tartott önmagánál s amit fogyatkozásnak gondolt magában, azt nyilvánosságra hozta, hogy mások lenézzék.

A tisztaság erényét sértetlenül hozta a kolostorba és aggodalmasan őrizte itt is. Tudta, hogy ennek legfontosabb eszköze az önmehtagadás, azért apró dolgokban, ahol feltűnés nélkül tehetette, — ételben, italban, ülésben, térdelésben, a tekintet megfékezésé-

ben — állandóan gyakorolta. Sokszor kért engedélyt vezeklőöv viselésére is, de ezt előljárói nem engedték meg. Őt nem buzdítani kellett a buzgóságra, hanem állandóan fékezni a lemondásban, az önmegtagadásban, hogy a buzgóság lángja el ne égesse.

*

De a törékeny test így sem bírta sokáig el a hatalmas lelket. A szigorú szabályok, a sok önmegtagadás elemésztették az amúgyis gyenge szervezetet. Eleinte nem lehetett ezt észrevenni, ő is sokáig titkolta, hogy e miatt fel ne mentsék a szabályok alól. Huszonharmadik évében azonban kitört a baj, az orvosok tüdővéaszt állapítottak meg. Gábor lelkében azonban nem szomorúság volt, hanem zengett az öröm, hogy meghalhat és egész élete törekvése az örökkévalóságban teljesség lehet. Félt gyógyulást kérni Istentől, inkább akarta a halálból megszülető életet.

1862 február közepe táján le kellett feküdnie. Áhítattal megáldozott, felvette a haldoklók szentségét; még most is vádolta magát hibáiért és bocsánatot kért a testvérektől. Majd ismételten kérte gyónatóját, hogy az asztalfiókban lévő könyvecskéjét, amelybe a Boldogságos Szűz révén kapott kegyelmekeket jegyezte fel — hogy a kísértő fel ne használja ellene hiúsága felkeltésére — vegye magához és senkinek ne adja oda olvasni és maga se olvassa el. Csak akkor nyugodott meg, mikor az ígéretet erre megkapta.

A nehéz szerzetesruha kínozta, de csak az utolsó

két napon vált meg tőle, akkor is fájdalmasan, könnyezve csókolgatta, mert benne szeretett volna meghalni is. Kezében feszületet tartott, ezt is többször megcsókolta, majd szívére szorította. Mindig imádkozott és még most is mindig derült, jókedvű, sőt tréfás volt, valósággal lebilincselte kedvességével rendtársait.

Február 26-án még egyszer meglátogatták szerzetestársai. Mikor eltávoztak, gyóntatója is visszavonult az egyik szomszédos terembe. Egyszer csak hörgést hallott. Erre visszasietett a beteghez. Nem sokára hangosan ezeket a szavakat mondja a haldokló: *Vulnera tua merita mea.* (A Te sebeid az én érde-meim.) Másodszor és harmadszor még erősebben. Oda ment hozzá és megkérdezte, hogy talán kísértése van? „Igen, — válaszolt szomorúan — az elbizakodottságra.” Majd megnyugodott. Félrebeszél, de maga is észrevette ezt, felriadt és mosolyogva említette meg. Azután ismét új kísértés gyötörte: mintha nők jöttek volna a szobájába. Lelkiatyja meghintette őt is és a szobát is szenteltvízzel. Ekkor eltűnt a káprázat. Majd újramezledőött, de ekkor a Szűzanya segítségét kérte és végleg győzedelmeskedett. 27-én kora reggel ismét kérte a feloldozást és a Fájdalmas Szűz képét, azt, amit úgy szeretett. Mikor megkapta, nagyon megörült, megcsókolta és szívére szorította, olyan bensőséggel, hogy a körülállók könnyeztek. Azután buzgón imádkozott és lélekzete egyre nehezebb lett. A lélekarang hangjára egyszerre kiderült az arca, szeméi felpattantak és olyan lelkesedve nézett egy pontra, mintha csodálatos látomása lenne. Majd mélyet sóhaj-

tott és ebben a sóhajban elsuhant tiszta lelke is a végtelen Istenhez.

1862 február 27-én halt meg, életének 24-ik évében. Sírjánál nagy csodák történtek, megrázó gyógyulások, és olyan nagy számmal, hogy a boldoggáavatási dekrétum azt mondja: „Megújulni láttuk azokat a csodákat, melyek az ifjú Egyház keletkezését dicsőítették meg.”

1908 május 31-én avatták boldoggá; 1920 május 13-án pedig XV. Benedek pápa szentté avatta. Emlékünnepé április 27-én van.

Az élet titka, — vallja és éli a mindennapi ember — a siker, az aktivitás, a lendület. Az élet titka a szív és a lélek, az Isten és az örökkévalóság, éli boldogan a szent. Mit ér a tett, ha gyöngye, ha beteg, ha helytelen, ha bűnös szándék hordozza, ha mint sötét kín, nyugtalanság és zavar, kiégettség és céltalanság kíséri el önmagadba? Vagy kell-e nagyobb aktivitás, mint megszerezni a belülvalók országának békéjét, kell-e nagyobb aktivitás, mint a szándékok kiművelt és kinevelt tisztaságában és tökéletességében ölelni magunkba a végtelenséget? Szegény az élet, ha pusztán földi mértékkel mérhető, még ha legnagyobb is itt ez a mérték, de gazdag, el nem fogyó, ha nem az idő határolja, hanem az Isten kedve és akarata, mely örök, végtelen és mindenható.

Az imádság a Szentlélek viharos zúgása e fáradt világ felett. Egy szent élete az imádság élete, az élet imádsága e földön. Egy imádságos élet a titkok és csodák folyton-buzgó kútja, amiből az emberélet gyenge-

sége, elesettsége és kétségbeesettsége folyton erőt, folyton frisseséget, folyton egészséget, feledést és békességet, újrakezdést és merészséget meríthet.

Ki tudná megmondani, hol születik meg egy-egy szó, mely simogatóan és gyógyítóan nyúl a sebzett emberi szívhez, hol születik meg egy-egy gondolat és elhatározás, mely enyhülést hoz és életfordulatot munkál, hol születik meg egy-egy cselekedet, mely jóságot szór szét a világban és békét épít a békétlenségben? Mindez létrejött az Isten kegyelméből, mert valahol valaki imádkozott értünk. Csendesen és elvonulva élve, külső ítéletek szerint elveszve a világ rohamos, robajló életére, de megszületve rá mégis áldásként és erőnként az Isten hatalmából, a belső ítéletek, az igazi továbbvivő erők, a Gondviselés rendje szerint. Akinek horizontja a holnappal lezárul, annak a szeme gyenge az égi fényekhez, értetlenség és gög a tudása az élet magasabb és több elhivatottságához és céljához. Csakis a szív és lélek alázatos kitérülése, kitágulása, áhítatos nyugtalansága és imádkozása adja meg a bölcseséget az örök távlatokhoz és boldog csak az az ember lesz, aki ezekért indul el.

Egybefoglalni, egybeölelni ezt a világot mindenben az égivel, ez volt Szent Gábor törekvése, ez volt életének a diadala is. Sok életnézet küzd egyszerre, igazság vagy hamisság ruhájában, ezen a világon és ha talán látszólag, pillanatnyilag más győz is, de a legnagyobb és legjobb értékrostan, az időn keresztül csak egy marad meg: a krisztusi.

Idegesek vagyunk. Fáj az élet szenvedő arca, mert

a jó a lelkünkbe el van vetve. Ezért fáj a fájdalom. Mindig így volt, így is lesz az e világi élet, amit alakítani legjobban a példa, a tett ragadó erejével lehet.

A fejlődés mindig új, meg új problémákat vet fel, de a lélek egy, az emberi természet mindig ugyanaz marad, az örök elvek is, ha új korokban s új arccal is, de mindig ugyanazok lesznek.

Szent Gábor élete is legyőzte az időt. Azt mondja róla a szenttéavatási okmány, hogy „nem az előrelátó isteni Gondviselés tervei nélkül történt, hogy éppen ezekben a forrongó időkben, amikor az emberek a szenvedély veszélyeinek adták át magukat, amikor göggel és gyűlölettel táplálkoznak és úgy látszik, hogy semmi mással nem törődnek, mint saját kicsi ügyeikkel”, történhetett meg kanonizációja. Mert „ő nem a vagyont, nem a hatalmat, nem a szenvedélyeket hajhászta, hanem egyedül az Istent, hozzá menekült és őt szerette egész lelkével. Mégis, ki a bölcsebb, ki a nevesebb, ki a gazdagabb önála?” Hiszen az Isten szétszórta a szívük terveiben kevélykedőket, hatalmasokat levetett a trónusról és kicsinyeket felemelt. (Lukács, I. 51—52.)...

„... Nem tűnik ki Szent Gábor élete az Istennek feltűnő karizmáival. Csendben folyt az le és az emberi szemnek semmit sem nyújt, ami a dolgok megszokott rendjén túlemelkednék. Bizonyára azt akarta az Isten kinyilvánítani, — mondja a szenttéavatási okmány — hogy minden hívő elérheti a keresztény tökéletességet, csak szentül éljen és maradjon meg mindig az Úr törvényeinek útján.”

Az összefolyó időben néha úgy villan bele a lel-

künkbe, hogy tegnap történtek meg dolgok, amik pedig már régen voltak. Ilyenkor valami döbbenetes és elszédítő egyszerűségben marad meg minden a szív mélyén. Ilyen örök pillanat e szent élete és példája is nekünk...

PARZHAMI SZENT KONRÁD

„Egy keresztény nép koronáját a szentek alkotják”, írja Jacques Maritain, a nagy új-tomista filozófus és kultúrtörténész, s hozzáteszi: „Egy keresztény nép lelki erényei egyenes arányban állnak szentjeinek számával.” Nem véletlen, hogy a középkor — ez a par excellence metafizikai beállítottságú kor — termelte ki a legnagyobb szenteket, ha ugyan szabad megkülönböztetést tennünk nagy és még nagyobb szent között. És ne mondja senki tudatlanul s hányaveti módon: „könnyű volt akkor szentnek lenni, úgy nőttek, mint eső után a gombák, és az Egyház nem nagyon válogatott közöttük”, mert ez ellenkezik az igazsággal. Igen, a szentek *úgy* nőttek, mint a gombák, — de azért, mert az a Kor termelte ki őket, mely állandóan szomjúhozva a kegyelem termékenyítő esője után, megkapta az ős-szes természetfölötti ajándékot. Ott mindenki az Istenre nézett, magát megvetette: a művész éppúgy felajánlotta művét, mint a katedrálisok építője a katedrális, vagy a legegyszerűbb mesterember a készítményét, — s természetes, hogy ebben a légkörben a szentek (akik egész életüket ajánlották fel) is gazdagon virágoztak. Ne tartsanak naivnak, nem akarom visszaállítani a középkort. Ez lehetetlen. De szeretném, ha ennek a végtelenül gazdag, természetfeletti elemekkel átitott

korszaknak a lelkisége visszajönne, hogy éltesse századunkat, ezt a zavaros, öntelt, saját vesztébe rohanó kort, mely szomorú gyümölcse négy évszázad ragyogó rohadásának...”

Egy keresztény nép koronáját a szentek alkotják. Németország valamikor a szentek nagy számával dicsekedhetett: a tizenhatodik századig hétszáz német boldog és szent igazolja a germánság vallásos lelkületét és a német egyház hatalmas munkásságát az Isten országa eljöveteleért. Azóta csak három szent akadt: Kreszentia v. Kaufbeuren, Klemens Hofbauer és Konrád von Parzham. A Zsoltárossal együtt a németek is így panaszkodhatnak: „Segíts, Uram, mert a szentek eltűntek!” (XI. 2.)

Nem feladatunk, hogy ennek a sajnálatos ténynek történeti, társadalmi és természetfeletti okait kutassuk, mert a probléma rendkívül messze ágazó és megmagyarázása egyrészt felülmúlja erőnket, másrészt kivülesik e tanulmány keretén. De talán nem felesleges röviden vázolni ezeket az okokat, ahogy jobban megérthessük Parzhami Szent Konrád jelentőségét és alakjának szimbolikus értelmét. A mellett lehetetlen észre nem venni bizonyos hasonlóságot a magyar és a német helyzet között, s így talán hozzájárulhatunk annak a megértéséhez, hogy milyen külső körülmények következtében nincs nekünk magyaroknak évszázadok óta szentünk, sőt még boldogunk sem.

Mielőtt azonban ezeket az okokat felsorolnók, hangsúlyoznunk kell valamit. Egy keresztény nép koronáját a szentek alkotják, de helytelen lenne a népet csak szentjeiről megítélni. Illetőleg: nehéz lenne, mert az

Egyház által elismert és tisztelt szenteken kívül ezer és ezer ember volt minden században, aki a lelki ére-nyeket hősi fokban gyakorolta s ha csoda nem is nyílt körülötte, Isten előtt ugyanazon a szinten áll, mint a szent. Nem szabad elfelejteni, hogy mindnyájan tagjai vagyunk a szentek közösségének, *in potentia* mindenki-ből lehet szent, s ha sokan érezték azt, hogy „csak egy szomorúság van: hogy nem vagyunk szentek” (Léon Bloy), minden bizonnal sokan törekedtek is a szent-ség felé. De küzdelmükről, emberfeletti erőfeszítésük-ről és győzelmükről csak Istennek van tudomása. Ki tudja, hány szent él közöttünk, ismeretlenül ás némán?

Ha felvetjük a kérdést: mi az oka annak, hogy Franciaországgal és Olaszországgal szemben Német-ország olyan kisszámú szenttel dicsekedhet, elsősorban a reformációt említhetjük meg, mint főokot. A vallási harcok a katolikus Németország gyökeréig hatoltak. Amint a művészet és az irodalom nem virágozik a hábo-rúk és villongások korában, a keresztény tökéletesség érényei is elszíntelenednek a viszálykodás és gyűlölkö-dés kénes légkörében. Az akarat talán megedződik a harcban, a bátorság, kitartás, hősiesség érényei is meg-mutatkoznak, de az életszentség finom virágai megder-mednek vagy elsatnyulnak.

A második ok látszólag jelentéktelenebb, de távol-ról sem hagyható figyelmen kívül. Kétségtelen, hogy az elmúlt századokban német földön is éltek férfiak és nők, akik az életszentség meredek útain jártak s célju-kat el is érték. Közülük más országban néhányat való-színűleg kanonizáltak volna; de Németországban — valószínűleg öntudatlan protestáns hatás alatt — nagy-

fokú érdektelenség mutatkozott az elmúlt századokban (s napjainkban is) ebben a kérdésben. A franciáknál, spanyoloknál és olaszoknál város várossal, egyházmegye egyházmegyével, szerzetesrend szerzetesrenddel verseng, hogy mindegyiknek minél több szentje legyen; nem sajnálnak munkát, költséget, időt, hogy mielőbb elérjék céljukat. Ezzel szemben Németországban valami érthetetlen előítélet és idegenkedés mutatkozik minden csodálatossal, sőt természetfelettil szemben. S ezt nem mi állapítjuk meg, hanem egy jezsuita szerzetes, P. Richstätter a *Stimmen der Zeit*-ben. Úgy látszik, hogy a protestánsok harca a szentek tisztelete ellen hatással volt katolikusokra is, mert másként ez a nemtörődömség alig magyarázható meg. A régi századok hagyománya így feledésbe ment, s az a téves nézet alakult ki, hogy a szentség gyümölcse csak a latin országok napja alatt tud megérni.

Az említett három szent közül Parzhami Szent Konrádot 1934-ben kanonizálták, halála után negyven évvel. Talán idők jele volt ez, talán egy új korszak kezdete. A kor mélyén talán a szentség megtisztult erői feszülnek, bármennyire is mást mutat a felszín.

I

Szent Konrád kapucinus fráter a Passau közelében fekvő Parzhamban született 1818 december 22-én. A kis bajor falu legszélső házának Venushof a neve, de nincs semmi kapcsolatban az ókor istennőjével. Venus (Venne, Fennis) régi német szó és azt jelenti:

láp, mocsaras vidék. A ház, a hozzátartozó épületek és a közeli földek Bartholomäus Birndorfer tulajdonába tartoznak. Ez a jómódú gazda 1800-ban elvette egy távoli rokonát, Gertraud Nidermayer von Kindlbach kisasszonyt. Házasságukból tíz gyermek született; Konrád, akit akkor még Johann-nak hívtak, az utolsó-előtti volt.

A születését megelőző években mozgalmas események játszódnak le Bajorország eme, máskor oly nyugodt részén is. Az Eggmühl-i csatában győztes napóleoni sereg, mint kiáradt hegyipatak, előnti a vidéket s minden élő menekül előle. Bartholomäus Birndorfer és fiatal felesége is kiveszi részét a megpróbáltatásból, mely főleg gazdasági vonatkozásokban érezteti hatását, de a házaspár istenfélő lelkületét a baj csak megtisztítja és megerősíti. Az 1814-i párizsi béke, majd az utána következő bécsi kongresszus meghozza az áhított nyugalmat, de nemsokára éhínség szakad a vidékre, mely két esztendeig tart. Amikor 1818 december 22-én a kilencedik Birndorfer gyerek megszületik, szülei egy nyugodtabb jövő hírnökét látják benne, s kettőzött örömmel fogadják érkezését.

Hatéves koráig anyja oktatja, ez a csendes, szelíd asszony, akit a sok szenvedés és a vallásos érzés egészen átlényegített. Ő tanítja a gyermeket az imádság szavaira, s ő önti a szívébe a hit első igazságait. Amikor hatodik életévét eléri, a félóra járásnyira fekvő "Weng falu iskolájába íratják be. Szőke, kékszemű fiúcska volt, aki — mint elemi iskolai bizonyítványa mondja — „mindenben kiváló előmenetelt tanúsított”. A passai egyházmegyében abban az időben hétéves koruk-

ban járultak a gyerekek az első áldozáshoz: a szülők vallásosságából azt lehet következtetni, hogy a kis „Hansl” is akkor járult az oltár elé, s valószínűleg nem sokkal később bérmálkozott is. Mintaképe volt az ártatlan lelkű kisfiúknak. Iskolába menet rózsafüzérét morzsolgatta s legnagyobb öröme az volt, ha társait is meg tudta tanítani erre a művészetre. Érdekes megfigyelni, hogy a legtöbb egyenesvonalú szent életében milyen fontos szerepe van a gyerekkornak; a későbbi erények csirájukban tisztán megmutatkoznak s szinte jelzik az utat, melyen járni fog, és a távolban feltűnő célt. Így volt ez Kis Szent Teréznél vagy az ars-i Plébánosnál is. A szentség szívükbe volt írva, csak el kellett indulniok az előttük lévő úton, s bármily meredek és tövises volt is az, tudták, hogy elérnek a célhoz. „Szent akarok lenni”, mondta a lisieux-i karmelita; „Der Birndorfer Hansl wird noch ein Heiliger”, mondták azok az egyszerű emberek, akikre a kisfiú ráemelte tiszta tekintetét. „Véletlen”, mondja a kétkedő vagy hitetlen ember. Lehet. De ez a „véletlen*” (az akaratunkba és szívünkbe van írva.

A gyermek jellemének különböző vonásait továbbfejlesztve és az élet más területeire áttéve, pontosan megkapjuk egy szent arcképét, Parzhami Szent Konrádét, az egyszerű kapucinus testvérét, aki csodálatosan egyszerűségben élte le gazdag életét. A kisfiú nem tudott belenyugodni abba, hogy mások veszekedjenek. A veszekedőket igyekezett kibékíteni, vagy ha ez nem sikerült, szomorúságában elszaladt. Ha jelenlétében valaki káromkodott, térdreborult s zokogva kérte Istent, bocsásson meg a bűnösnek, aki nem tudja, mit

cselekszik. Más gyereket a játék vonz; a „kis angyalt”, ahogyan az öregek nevezték, az ima titokzatos varázsa vonzotta. Annnyira szeretett imádkozni, hogy még az égető nap alatt sem viselt kalapot, mert mindig Istennel akart beszélni, s azt hitte, hogy csak hajadonfőtt szabad imádkoznia.

Az elemin kívül más iskolát nem végzett. Álljunk meg itt egy pillanatra s gondolkozzunk el ezen a különös tényen: egy kapucinus fráter, aki csak írni, olvasni tudott, az egyszeregyen kívül más számtani művelethez nem értett, és mégis szent lett belőle. Ha a középkorban élt volna, az emberek azt mondanák: rendben van, szép, hogy le tudta írni a nevét, — de hogyan lehet modern szent, „korunk szentje” egy tudatlan, együgyű barát!

Elnézem nehézkes, gyerekes írását: a toll nem akar engedelmeskedni kezének, a betűk hol kiugranak a sorból, hol alázatosan meglapulnak a többi közt. De a nagybetűk kicirkalmazásában van valami a középkori betűrajzolók odaadó szeretetéből, s ha a szöveget nem olvassuk, csak nézzük: sok hasonlóságot mutat a kódexekkel. Érezni lehet, hogy minden betűt külön-külön rajzolt le (a leggyakrabban nem is kapcsolódnak egymáshoz), nagy fáradtsággal, de odaadó türelemmel. Az utolsó szó már gyorsabb, rendetlenebb, mintha örült volna, hogy elvégezte az írást, s most megint letérdelhet zsámolyára vagy kimehet a kertbe kedvenc virágaihoz. Konrád testvér több tiszteletet érzett a fehér lap előtt, mint korunk sok „tehetsége”; tudatában volt a leírt szó felelősségének, és az imádságot jobban becsülte minden tudásnál és műveltségénél.

És mégis: ez a tanulatlan testvér bölcsebb volt sok tudósnál, a szellem sok kiválóságánál, mert tudta azt, amit ezek nem is sejtének, mert gögjük elbutítja őket. Tudta, hogy a művészet csak silány utánczata a szent-ségi állapotnak, tudta, hogy a szeretet minden tudásnál messzebb viszi az embert az Ismeretlen megismerésében, tudta, hogy virágait ápolva vagy a folyósót söpörve közelebb jár az igazsághoz, mint ha a lombikok fölé hajolna, vagy a csillagokat kémlelné távcsövével. A „boldog tudatlanság” megakadályozta őt abban, hogy az élet árnyékképeit bogozza s az egyetlen Valóság felé irányította tiszta tekintetét.

De kövessük ennek a külsőleg nagy események nélküli életnek állomásait. A szomorúság — az ember legjobb nevelője és leghűbb barátja — korán melléje szegődött: a tizennégy éves kisfiú anyja meghal s két évvel később az atya is követi. Ki tudná megmondani, milyen lelki hatást vált ki ez a kettős csapás jövődő szentünkben? De ha szüleit elvesztette is, a család idősebb tagjai folytatják a megkezdett munkát és megértő — azt is mondhatnánk: megérző — szeretettel egyengetik Johann útját az élet és a szentség felé. A szentség még csak távoli, öntudatlan cél, de az élet előtte áll, a maga egyszerű, mindennapi kötlességeivel, melyeket nem lehet s nem is szabad kikerülni. A Birndorfer-család, ha nem is gazdag, nem szükölködik földi javakban; de a gyerekeknek dolgozniuk kell s Johann közönséges béresmunkát vállal magára. Életrajzírói feljegyzik, hogy dolga közben is állandóan imádkozott s hacsak tehetette, rózsafüzérét is kezében tartotta. Ha testvérei vagy a körülötte lévők értetlenül vagy gúnyosan néztek rá,

megértette tekintetüket, s ha azt magyarázgatták, hogy munka közben felesleges az ima, nyugodtan felelte: „Das verschlagt auch nichts”, de nem is árt semmit!

Az áhítatnak és imádságnak légköre állandóan körülvette. Szobájában, sőt a csűrben is szentképeket függesztett a falra, kis hazioltara előtt órákig imádkozott s megtörtént, hogy egész éjjel ott térdelt. Teréz nénje mesélte barátnőinek, hogy a jámbor fıu ágyát gyakran megvetetlenul találta reggel. Mi talán túlzásnak találjuk ezt a jámborságot, azt mondjuk magunkban: bigottság, egy muveletlen parasztgyerek túlzása; de agyunkat és szívünket megfertőzte valami, amit kultúrának, városi levegőnek, intellektuális gognek neveznek s ezért nem tudjuk megérteni egy tiszta lélek természetes lendületét Isten felé. Elvesztettük a jogunkat ahhoz, hogy mások istenes tetteit bíráljuk, mert iránytűnk elromlott, földi és természetfeletti értékek között nem tudunk különbséget tenni. Úgy vagyunk Istennel szemben, mint Pascal szerint a halállal szemben: tudjuk, hogy meg fogunk halni, de nem hisszük; tudjuk, hogy van Isten és örökkévalóság, de nem a szerint cselekszünk, vagyis nem hisszük. Ezért állunk értetlenül (s valljuk csak be: sokszor ezeketlenul is) a szentek „emberfeletti” jámborsága előtt.

Alig volt nap, hogy ne ment volna Weng-be vagy Szent Wolfgang-ba misére. Hoolvadaskor bokaikig érő víz borította a rétet s utakat, de a fiatal „béres” nem törődött semmi akadállyal s már hajnali négy óra előtt a templomajtó előtt térdelt, vagy a külső és belső ajtó között, hogy a hideg s az eső elol kissé védve legyen. Elsőnek érkezett mindig a templomba s utolsónak

hagyta el. Meghúzódott egy homályos padban, mozdulatlanságában szinte összeforrt az élettelen környezettel. De — amint egy asszony megfigyelte egy alkalommal — amikor azt hitte, hogy magára maradt, elhagyta eddigi helyét és az oltár legfelső lépcsőjére térdelt, az evangéliumi oldalon. Ott, közel az Oltáriszentséghez elmerült abba a mély imába, ahol a lélek szinte kiszakad a testből és egyesül szeretett Barátjával. Hazafelé kerülőúton ment, hogy betérhessen egy erdőszélen fekvő kápolnába s elmerülhessen az altöttingi Mária-kép szemléletébe.

Szülőföldjén több kegyhely volt. A jövődő szent legszívesebben a Passau melletti Mariahilfet kereste fel kisszámú zarándokcsoporttal. Később ő maga is megemlékezik ezekről a búcsú járásokról: „Rendszerint hajnali egykor vagy kettőkor indultunk útnak, némi elemózsiával a tarsolyunkban. A hatórai utat étlenszomjan és imádkozva tettük meg. Mihelyt megérkeztünk Mariahilf-be, megáldoztunk. A hálaadó ima után magunkhoz vettünk valamit s visszatértünk a templomba, ahol a délutáni hazatérésig imádkoztunk”. Ezekben a búcsúikon kevesen vettek részt, mert a hosszú gyaloglás és az állandó ima vagy elmélkedés sokakat visszariasztott. Az egyik résztvevő mesélte később, hogy Johann rendkívül közlékeny volt az egyik zarándoklat alkalmával, és hosszasan kifejtette, miképpen kell elmélkedni Jézus Krisztus szenvedéséről mise közben. Az asszony megemlíti azt is, hogy azontúl sohasem volt szüksége imakönyvre, ha elmélkedni akart.

Bajorország vallási életének újjászületésével a különböző ima-társulatok és harmadrendek is új erőre

kaptak s újabb vallásos egyesületek is alakultak. Szentünk több ilyen társulatnak tagja volt, így az Örökimádás-társulatnak, Szent Ferenc harmadrendjének, a Marianista férfikongregációnak stb.

Lassankint eljutott abba az életkorba, amikor dönteni kell jövődönk fölött. Lelki fejlődésére két tényezőnek volt nagy fontossága: az ering-i missziónak és lelkiatyjának, Dullinger lelkésznek megérző gondossága.

Egy régi dal mondja:

*Im Rottal ist des Bauern Stolz
Die schönen Rösser, sein Feld, sein Holz;
Doch willst du's Hauptvergniigen kennen.
So nenn ich dir das Pferderennen ...*

Parzham közelében, a karpfham-i Király-réten — valamikor bajor törzsek gyülekezőhelye volt ez a rét — minden évben nagy lóversenyt rendeztek. A környék népe ilyenkor ellepte a rétet, de Johann mindig távol tartotta magát a világi szórakozásoktól s inkább a búcsújáróhelyeket kereste fel. 1838 szeptemberében az ering-i Szent Anna-templom háromszázéves fennállásának ünnepén XVI. Gergely pápa teljes búcsút hirdetett. Ezren és ezren keresték fel a templomot, mert a hosszas vallásüldözés után, amikor a szerzeteseket is elűzték, a nép jobban vágyott Isten után, mint valaha és ki akarta mutatni szeretetét Szent Benedek fiai iránt, akik háromszáz évvel azelőtt építették a templomot. Szentünk is elzarándokolt Ering-be, hogy búcsúban részesülhessen. Teréz nővérének vallomása szerint élet-

gyónást is végzett a templomban s ettől a naptól kezdve különös változást lehetett észrevenni a már eddig is jámbor, szentéletű fiatalemberen. Isten közelebb húzta őt magához; külsőleg ez abban mutatkozott, hogy még hallgatagabb lett, a magány még kedvesebb lett előtte, állandóan böjtölt és igaz bűnbocsánatot tartott.

Különös dolog a szerzetesség, a szerzetesi élet. Valaki él a világban, látszólag hasonló a többi emberhez, a közösséggel szenved és örül — hirtelen, minden külső ok nélkül úgy érzi, Valaki kiválasztotta a tömegből s szólítja. Vannak, akik hosszú ideig nem hallják vagy nem akarják hallani a szózatot, mások az első hangra engedelmeskednek; de előbb vagy utóbb mind-egyikük elhagyja a világot s mindazt, amit a világ nyújtani tud és elvonul a magányba és csendbe. Kétségtelen bizonyítékaink vannak arra nézve, hogy Birndorfer Jánost is ellenállhatatlan erő taszította a szerzetesi élet felé. A világi élet nem elégítette ki: „Köszönöm a Jóistennek, — írja nővérének — hogy a szerzetesi életre hívott engem, ahol tökéletesen boldog vagyok, amit világi életemről nem mondhatok el”. Rokonai azt állítják, hogy többször akart szerzetbe lépni, de fáradozását nem követte siker. A kudarc nem bántotta különösképpen: „A Jóisten nem hagy el, — mondogatta — már fenntartott számomra egy helyet”. Reményeiben nem is csalatkozott, mert a Gondviselés nemsokára egy kiváló papot küldött számára, akinek megparancsolatott, hogy egyengesse a fiatalember utait s elvezesse egy kolostor kapujáig. Ez a pap az aigen-i kegyhely szentéletű vezetője volt, Dullinger.

Szent Lénárt-napkor a környékbeli nép — főként

a fiatalság — mindig felkereste az aigen-i templomot. A szentmise után a legények felülnek díszes paripáikra s régi szokás szerint körüllovagolják a templomot, a pap pedig áldásban részesíti őket. Valószínű, hogy szentünk egy ilyen ünnepségen ismerkedett meg Dullingerrel; az mindenesetre tény, hogy kilenc éven keresztül, 1840-től 1849-ig hetente vagy kéthetente nála végezte el a szentgyónást. A gyónást hosszas beszélgetések követték, melyek lelkileg mindjobban megerősítették szentünket. Sokszor megtörtént, hogy csak késő délután tért haza. Otthon visszavonult szobájába és elmélkedéssel, imával töltötte idejét. Egy feljegyzés szépen mutatja e korabeli lelkiállapotát. Kempis *Krisztus követségébe* 1849-ben a következőket írja be: „Es lebe Jesus und Maria, die einzige Freude einer jeden gottliebenden Seele, die nichts verlangt als Jesus den Gekreuzigten”.

A szerzetesi élet utáni vágy évről-évre erősödött lelkében. Lelkiatyja, Dullinger mégegyszer alaposan megvizsgálta, majd amikor úgy találta, hogy igaz hivatása van, felvétette a bajor kapucinus rendbe, Altöttingben. Johann szétosztotta vagyonát: egyrészét a weng-i temető kibővítésére adta, a többit kiosztotta a szegények között, engedelmeskedve Jézus szavának: „Ha tökéletes akarsz lenni, menj, add el, amid van és oszd el a szegényeknek és kincsed leszen mennyekben, és jer, kövess engem”.

A Szent Annáról nevezett altöttingi kapucinus kolostor valamikor Asszisi Szent Ferenc fiaié volt; másfél évszázadig működtek itt s gondozták a világhírű búcsú járóhely et; de 1802-ben a müncheni választófejedelmi tanács a tölz-i anyakolostorba helyezte át őket, házukat pedig a kolostoraiktól megfosztott kapucinusoknak adta, azzal a kikötéssel, hogy kihalásuk után a bajor kapucinusrend automatikusan megszűnik. Az emberi gonoszság így a rend sírjának szánta az altöttingi kolostort, de a Gondviselés másként intézkedett s innen indult ki a bajor rendtartomány újjászületése és kivirágzása. Százharminc atyát és testvért zsúfoltak össze két épülettömbben, az évek multával mindig többen és többen haltak meg, a nélkül, hogy novíciusokat felvehettek volna. De amikor I. Lajos trónrajutott, számukra is felragyogott a feltámadás napja: a királyi rendelet értelmében a kolostor tovább is fennállhat s novíciusok felvételére jogosult. Azt is megengedték nekik, hogy tovább szervezkedhetnek, miután megválasztották tartomány főnöküket és a négy defmitort.

Be a valamikor gazdagon virágzó tartomány majdnem teljesen rombadőlt a huszonkét évig tartó üldözés alatt. 1834-ben I. Lajos kívánságára egy tiroli szerzetes, Gabriel Engl érkezik Bajorországba és Isten segítségével rövid idő alatt visszaállítja a rend régi fényét. Szent élete, nagy akaratereje és munkakedve buzdító hatással van a körülötte lévőkre, mindig több és több novícius jelentkezik, akik között megtalálja a

vezetésre hivatott utódokat és a rendet éltető szentéletű lelkeket is.

Johann a tartomány újjászervezőjének halála előtt négy évvel lép a rendbe. Nem tudjuk pontosan, melyik napon vették fel a rendbe, de egy levélből kiderül, hogy 1849 szeptemberében lépett be, mint posztuláns. Mielőtt övéitől elbúcsúzott, házioltára előtt beszédet intézett hozzájuk. Rokonai még évtizedekkel később sem tudnak megindulás nélkül erre a beszédre gondolni, mely Johann végrendeletét jelentette számukra.

Kolostori tartózkodásának kezdetéről így ír nővéreinek egy levélben: „Már régen szerettem volna Nektek írni, de nagyon kevés szabadidőm van. Mert a nap minden órájában imádkozunk és dolgozunk s így másra nem futja az időből. És ünnepnapokon még több munka akad a portán. De nagyon elégedetten élek. Egészséges vagyok és semmim nem hiányzik. A testvérek mind nagyon jók. Igazán békésen élünk egymás mellett. Nem vagyunk szomorúak, mert mindig ünnepünk van az Urban. Tíz atya és tizenegy testvér van itt. Kezdetben nagyon nehezemre esett ilyen sok testvér között élni, mert nagyon félénk voltam. De nemsokára megismertük egymást s minden rendbejött. Hosszú ideig tartott, míg mindnyájukat nevükön tudtam szólítani; mert ha megmondták nekem *az* egyik nevét, közben már elfelejtettem a másikat, pedig a kapunál mindegyiket kell ismerni; mert az emberek gyakran kérdezősködnék hol az egyik, hol a másik után. Most már, Istennek hála, mindnyájukat ismerem és tudom azt is, hol tartózkodnak, ha értük kell mennem”.

Egyszerű szavak, egy félénk lélek tükröződései az

első benyomások össze-visszaságából a kiegyensúlyozottságig. A kolostorban kezdetben világi ruhát viselt, később megengedték, hogy felvegye a szerzetesi öltönyt, de csuklyát nem szabadott hordania. Ugyanekkor kapta szerzetesi nevét: Konrád, és a kapus testvér kisegítője lett. Erre céloz levelében is, amikor azt írja, hogy ünnepnap még több a dolog a portán.

Két év múlva, felettesei parancsára az Altöttingentől három óra járásnyira fekvő Burghausen-ba megy, ahol egy súlyosan beteg atya ápolását bízzák rá. Innen a laufen-i kolostorba küldik, a laikus testvérek újoncnevelő intézetébe. 1851 szeptemberének első napjaiban érkezik Konrád testvér Laufen-be, s lelkigyakorlatokkal készülődik a beöltözéshez, mely szeptember 17-én, Szent Ferenc sebhelyeinek ünnepén megy végbe. Eletének nagy álma beteljesedett: szerzetes lett.

A novíciátusi év egyik legfontosabb periódusa a szerzetesi életnek: itt hal meg a „rég ember”, hogy új életre szülessen, itt törik meg akaratát, hogy csak egy Akaratnak engedelmeskedjen. Ez az év döntő hatással van a későbbi szerzetesre s talán az is igaz, hogy „amilyen a novícius, olyan lesz a fogadalmat tett szerzetes is”. Ebben az időben bizonyos P. Szaniszló volt a novíciusmester: ő ismertette meg az újoncokkal a szent szabályokat és a rendi alkotmányt, ő vezette őket az aszketikus élet meredek útjain a tökéletesedés felé. Minden testvérnek valamilyen kézi munkát is el kellett sajátítania egy idősebb fráter vezetése mellett. Talán mélyebb értelme van annak, hogy Konrád testvér a kolostor kertészenek segédkezett: gazt gyomlált, rózsafát oltott és előkészítette az oltár virágait.

Ha valaki már a világban is olyan mintaszerű életet élt, mint Konrád testvér: önfegyelem, lemondás, böjt, virrasztás, elmélkedés, ártatlanság, — a noviciátus nem jelenthetett különösebb nehézséget. Még csak az volt hátra, hogy megtanulja a feltétlen engedelmességet. Ezideig saját akaratát követte, azt csinálhatott, amit akart, amire éppen kedve volt; ezentúl meg kell tagadnia egyéniségét, le kell mondania szokásairól, — egyszóval: meg kell halnia, hogy a szerzetes megszületthessek benne. Minél később hagyja el valaki a világot, annál nehezebb ez, sok harccal, megalázkodással és vezekléssel jár. Konrád testvér is kivette a részét ezekből a megpróbáltatásokból, bár magisztere és társai nem vettek észre semmit a lelkében lezajló harcról és példaképet láttak benne.

Egy érdekes feljegyzés, melyet Konrád testvér *a* noviciátusi év végén, az egyszerű fogadalmat megelőző lelkigyakorlat alatt készített, arról tanúskodik, hogy a kertész-testvér iskolázatlan kiségitője nemcsak gazdag lelki erényeknek volt a birtokában, de jó pszichológus is volt:

1. Teljesen hozzá kell szoknom ahhoz, hogy mindig Isten jelenlétébe képzeljem magamat s gyakorta kérdezzem önmagamtól: vájjon megtenném-e ezt vagy amazt, ha lelkiatyám vagy előljárom látna; mennyivel inkább kellene hát azt megtennem Isten vagy őrző-angyalom jelenlétében.

2. Minél többször fel kell vetnem önmagamban a kérdést, ha szenvedés vagy megpróbáltatás tör rám: Konrád, miért vagy itt?

3. El akarom kerülni a kolostorból való kijárkálást,

araennyire csak lehet; hacsak felebaráti szeretet vagy engedelmesség vagy egészségi állapotom vagy búcsújárás, vagy valami más jó szándék nem kívánja.

4. Szilárdan igyekszem megőrizni magamban és másokban a testvéri szeretetet. Ezért vigyázni fogok arra, hogy a szeretet ellen még szóval se vétsek. A többiek hibáit, gyengéit türelemmel igyekszem elviselni s amennyire csak lehetséges, a szeretet palástjával igyekszem befedni mindezeket, hacsak nem az a kötelességem, hogy másvalaki előtt felfedjem őket, aki majd segít rajtuk.

5. Amennyire csak lehet, néma maradok. Beszédben nagyon fősvény leszek, hogy sok hibától megőrizzem így magam s annál többet beszélhessek Istennel.

6. Étkezéskor, amennyire csak lehetséges, Isten jelenlétébe képzelem magam, mindig fegyelmezetten viselkedem és azokat az ételeket, melyeket szeretek, megvonom magamtól; a legkevésbé észrevehető önsanyargatásokban edzem magamat. Étkezési időn kívül nem eszem, kivéve ha a szent engedelmesség parancsolja.

7. Mihelyt a harang megszólal, sietek a kórusra, hacsak valami más nem akadályoz.

8. Amennyire csak lehet, kerülöm a másik nemmel való érintkezést, hacsak hivatalos kötelességből nem kell ezt megtennem. De akkor is nagyon komolyan és szememet fékezve.

9. Mindig készségesen engedelmeskedem, arra pedig külön vigyázok, hogy saját akaratomat mindenben legyőzzem.

9. Kis dolgokban is figyelmes akarok lenni s min-

den szándékos tökéletlenségtől, amennyire csak erőm engedi, óvakodni igyekszem. A szent szabályokhoz mindig pontosan akarok alkalmazkodni s bármi történik is, hajszálnyira sem térek el tőlük.

11. Arra fogok törekedni, hogy Szűz Máriát mélyen tiszteljem és erényeit kövessem.

Nagyszerű életerv, de csak a jövő fogja megmutatni, mennyit sikerült belőle megtartania. A szerzetesre ezer veszély les, de a legnagyobb köztük a megszokás: mindig ugyanakkor felkelni, imádkozni, dolgozni; semmi emberi távlat, változatosság, újszerűség a jövőben; örök küzdelem a lelki és testi fásultság ellen. A szerzetesnek állandó éberségben kell lennie, hogy idejében észre vehesse a megszokás romboló hatását s lelki séggel, imával, elmélkedéssel űzze el a kísértő démont. Konrád testvér halála pillanatáig kitartott elhatározása mellett, célkitűzései fényes csillagok maradtak egész szerzetesi életében s Istenen kívül ezeknek köszönheti, hogy szent lett.

Az egyszerű fogadalom három éve alatt előljáróinak bőven van alkalmuk arra, hogy megfigyeljék a fiatal szerzetes lelkületét és egyéniségét. Harmincnégy éves ugyan, de a rendben még kezdő testvér. Éppen ezért nagy volt a meglepetés, amikor az altötting-i Szent Annáról elnevezett kolostor kapusi teendőivel bízzák meg. Ez talán kitüntetést jelentett, de mindenestre nagy felelősséget. A kolostor zárt *egységét* hajszálgyökerek kötik össze a külvilággal, lelkektől lelkeig futnak ezek a gyökerek, de nagyrészüik áthalad a portán, ahol valaki mindig figyel s irányít. Akik a cella nyugodt légkörében élnek, nem tudnak semmit a világ-

ról, melyet örökre elhagytak; de a kolostor kapujában álló testvér szinte a világ és a zárda között áll, összekötő kapocs két világ között. Konrád testvérnek rengeteg emberrel kellett érintkeznie új állásában: minden évben ezer és ezer zarándok keresi fel a templomot, az élet gazdag urai éppúgy, mint nincstelenéi, fiatalok és öregek, férfiak és nők, s mindegyikükkel a kapustestvér beszél először. Munkája sok türelmet, szeretetet, tapintatot kíván; saját magával alig tud törődni, minden percét lefoglalja a kíváncsi vagy érdeklődő idegen.

Ki tudja, megérteni Isten rendeléseit! A félnék, kissé gyámoltalan parasztfiú, aki még testvéreivel is keveset érintkezett Parzhamban s minden idejét a templom homályában töltötte, mindig a kolostor csendje, magánya után vágyakozott. De a Gondviselés nem törődik terveinkkel, jobban ismer bennünket, mint saját magunk: van, aki hadseregek élére vágyik vagy hadihajók fedélzetére s egyszerű szerzetes lesz belőle, aki mindig csak engedelmeskedik, pedig parancsolni szeretett volna; van aki hús cella után vágyódik s arra rendeltetett, hogy a világ zajában maradjon, vagy — mint szentünk is — olyan helyre kerüljön, ahol állandó érintkezésben kell maradnia a világgal, a nélkül, hogy örömeiből kivenné a részét. Isten gyakran választ ki fontos dologra győnge embert.

Mi volt a teendője? Az érkezőknek ajtót nyitott, a kereskedők és szállítók számláit kifizette, ha valaki misét rendelt, felírta a nevét, az alamizsnákat átvette s mindenekelőtt a szegényekkel törődött. Egyszerű munka, de mennyi szeretetre, figyelmességre van szükség, hogy senki meg ne sértődjék s mindenki megkapja

azt, amit akart. Ha olykor egy-egy percnyi szabadideje volt, behúzódott a porta melletti fülkébe, melynek Szent Elek cella volt a neve. Innen az Oltáriszentséget is láthatta s ugyanakkor a kapu közvetlen közelében maradt. Este hét után, amikor a kolostor ajtaját bezárják s csak halaszthatatlan esetben húzzák meg a csengőt, Konrád testvér ide vonult vissza.

Lelki életének középpontja és éltető eleme az Eucharisztia volt. Megfigyelték, hogy amikor az Oltáriszentség imadásától visszatért mindennapi munkájához, titokzatos erő áradt belőle, a mindennél erősebb szeretet természetfeletti varázsa. A szent Kenyér ereje lendítette előre szerzetesi életének hosszú, göröngyös útján, de nemcsak negyven napig, mint Illés próféta, hanem negyvenegy évig, amíg csak „meg nem látta az istenek Istenét Sionon”.

Télen nyolckor, nyáron kilenckor bezárta a kolostorral szomszédos templom ajtaját és a kolostor kapuját, azután lement a testvérek kriptájába s ott elmerült az egész nap áhított imába és elmélkedésbe.

Abban az időben a kapucinusok éjfélkor felkeltek, hogy elmondják a zsolozsmát. Aki ezt a szokást csak hallomásból ismeri, nem tudja elképzelni misztikus szépségét, de a vele járó fáradtságot sem. Alig aludtak két-három órát, megszólal az éjféli harangszó, mindnyájan lemennek a templomba, elfoglalják helyüket a stallumban és a közös ima elkezdődik. Konrád testvér, attól félve, hogy elnyomja a fáradtság és nem hallja meg a harangszót, arra kérte a költögető frátert, zörgessen be hozzá éjfél előtt néhány perccel. De mielőtt a testvér felkelthette volna, ő már elébe ment s meg-

köszönte szívességét. A leggyakrabban már a templomban imádkozott, amikor szerzetestestvérei bevonultak.

Az átlagember szempontjából az a legfeltűnőbb a szent külső életében, hogy évtizedeken keresztül megelégszik napi két-három óra alvással. Konrád testvéről is feljegyezték, hogy kezdetben három óra hosszát aludt naponkint, majd még ezt az időt is hosszúnak találta s megelégedett két óra pihenéssel. Imádkozni, mindig csak imádkozni! A szentek csak az Istenszeretben és az imádságban féktelenek. Olykor megtörtént, hogy az elcsigázott, agyonsanyargatott test, melyet Asszisi Szent Ferenc „szamár testvérnek” nevezett, felmondta a szolgálatot, összecsuklott. Konrád testvér nem egyszer elaludt éjjel, miközben a kemény kövön térdepelve imádkozott; előrehanyatlott s fejét bevágta a kőbe. De az erőtlenség csak pillanatokig tartott, a lélek megint erőt öntött a testbe, engedelmességre kényszerítette.

A szent örökké elégedetlen önmagával szemben. Konrád testvér is lelkiismeretfurdalást érzett, hogy nem szereti eléggé Istent. Ezért az éjjeli zsolozsmázás után tovább imádkozott rendtársai sírboltjában; ha pedig mégis lepihent, kora hajnalban megint talpon volt, hogy a beteg sekrestyés helyett kinyissa a templomajtót.

Nyáron gyakran már reggel négykor becsöngettek a messzi földről érkező zarándokok. Beengedte őket, reggelit adott nekik, kiszolgálta az elutazó idegen papokat, elkészítette a küldetésbe menő atyák útiköltségét. Azután öt óra felé átment a kápolnába, hogy az első

szentmisénél ministrálhasson. Ha már az isteni Gondviselés úgy intézte sorsát, hogy nem lehetett áldozópap, legalább szolgálni akart az Úr szolgáinak. Néha az is megtörtént, hogy valaki megkérte, engedje ministrálni; Konrád testvér ilyenkor átengedte a helyét s valamelyik sarokba húzódva, imájába merült. Szemtanúk állítása szerint a kapus frátert ragyogó felhő vette körül néha ministrálás közben vagy amikor félrevonulva elmélkedett. Arca teljesen átszellemülten ragyogott, szájából pedig lángoló aranygömbök szálltak a szentségház felé. Boldoggáavatási perében egy szemtanú a következőképpen vallott: „A nyolcvanas években résztvettem az ötórás szentmisén, amelyen Konrád testvér ministrált. A kis kápolnát hirtelen természetfeletti fény töltötte be. Láttam, amint a testvér ajkáról három tüzes golyó száll a Szent Szűz szobra felé. A többi jelenlévő is látta ezt s mindnyájan csodálkoztak”.

Álljunk meg itt egy pillanatra s nézzünk őszintén szembe egymással, író és olvasó. Amikor ezeket a sorokat leírom s arra gondolok, aki majd olvasni fogja azokat, valami megmagyarázhatatlan s nehezen elemezhető érzés kerít hatalmába. Azt fogják gondolni, — mondom most magamban — hogy mindez szép, de csak jámbor öregasszonyoknak és együgyű embereknek való, nem pedig a ma emberének. Vigyázz olvasó! Azért vesztetted el az élet értelmét, mert nem hiszel a csodában. Hidd el, csodák ma is történnek, de nem látod őket, mert nem érdeveled meg, hogy megadassék neked ez a látás. Egyszer majd elérkezik életedben az a pillanat, amikor *megérted*, hogy parányi életed sokkal nagyobb

csoda, mint azok a természetfeletti jelenségek, melyek a szentek életének kísérői.

Hat óraker Konrad testvér megint átvette a kapusi szolgálatot s félőrai déli szünettel estig ellátta azt. Csoválatos nyugalma és szelídsége mindenkire megmagyarázhatatlan hatást gyakorolt: egy ember, akit sohasem láttak haragosan, aki minden kérést teljesíteni igyekezett, aki mosolyával többet nyújtott, mint mások gazdag adományaikkal. A kolostor házi orvosának vallo-mása a boldoggáavatás megindításakor szépen érzékelteti szentünk egyéniségét: „Sokszor volt alkalmam látni Isten szolgáját, amint ételt- vagy italtkérő zarándokok és szegények megostromolták. Bámulatos, hogy a kistermetű, görnyedt, egyre töpörödöttebb férfi milyen győzedelmes jósággal, türelemmel és hihetetlen kitarással végezte fáradságos munkáját. Nézetem szerint az egész rendben az altötting-i kapus-szolgálat a legnehezebb. Volt nap, amikor kétszázszor csöngettek be hozzá. Nekem is gyakran nyitott ajtót, mindig megható alázatossággal és barátságos mosollyal. S amint velem szemben viselkedett, úgy bánt másokkal is, akik az ajtón kopogtak. Sohasem akart beteg lenni, hogy ne kelljen szolgálatát megszakítania. Tovább vonszolta magát, míg a légzési zavar és az .aggkori gyöngeség az ágyhoz nem szegezte. Ha nagyfokú törődöttségére, terhes foglalkozására, testi szenvedésére és évekig tartó szolgálatára gondolok, az a meggyőződésem, hogy Konrad testvér néma hős volt a kolostorcellában...”

Néhány eset kétségtelen módon igazolja, hogy nyilvánvaló kegyelem, *gratia gratis data* segítette munkájában. Így például, rögtön megtalálta azt az atyát,

akit keresett. A kapucinus kolostor mögött évszázados szokás szerint mindig kis erdőfele, liget terül el, ahol az atyák pihentek vagy elmélkedtek. Ha Konrád testvér valamelyik pátert a kapuhoz vagy a gyóntatószékhez akarta hívni, természetfeletti képességtől vezetve mindig rögtön az illető felé tartott, pedig a fák és bokrok mindenkit eltakartak. Egy alkalommal Vince atya vasárnapi szentbeszédét akarta elkészíteni s hogy a kapus-testvér meg ne találja, felment a templomtoronyba. Egyszerre csak valaki megszólal mögötte: „Páter Vince, jöjjön le kérem! Valaki gyónni akar önnél”. Konrád testvér még itt is megtalálta.

Legnagyobb öröme a szegények gyámolításában tellett. Hűséges tanítványa volt a Poverello-nak s szétosztotta a nélkülözők között mindazt, amit az engedelmesség megszegése nélkül odaadhatott. A kolostor szakácsa panaszkodott is, hogy mindenkinek a legjavából osztogat s eldugta előle az ételt. Amikor pedig egyik-másik fráter felrótta neki a mértéktelen alamiznaosztást, nyugodtan válaszolta: „Amit a szegényeknek adunk, mind visszatérül”. Ha más nem volt, saját ételéből tett félre a szegények részére s amikor ezért hibáztatták, válasza csak ennyi volt: „Akkor inkább nem eszem” s lemondott adagjáról. A kapu előtt tanyázó szegények nem sejtették, hogy az ételt, amit kioszt köztük, saját szájától vonta meg. Megtörtént, hogy a péknovíciusok rossz kenyeret sütöttek; ilyenkor Konrád testvér komolyan megrótta őket: „Kérem magukat, vigyázzanak jobban. Ma rosszul sikerült a kenyér, a szegényeknek nem lesz semmi jóban részük”. A boldoggáavatás előtt az egyik testvér a következő esetet

mesélte el: „Egy alkalommal, amikor a pékségben dolgoztam, hat kenyér nem fért be a kemencébe s csak este került rájuk a sor. Hatkor betettem őket a kemencébe, hogy majd félnyolc felé kiszedjem őket. Lezártam a sütődét s vacsorához ültem. Csak másnap reggel ötkor jutottak eszembe; most kiszedtem őket, de mert alaposan összeégték, eldugtam az egészet a kamrába. Amikor legközelebb kenyeret vittem a kamrába, Konrád testvér megfog s, így szól hozzám: „Nagyon keveset imádkozol a szegény lelkekért, jó lenne, ha többet gondolnál rájuk! Tegnap is a kemencében felejtetted a kenyereket...” Konrád testvér nem tudhatott semmit a kemencében felejtett kenyerekről, mert a pékműhelyt kulccsal bezártam, az elégett kenyereket pedig gondosan elrejtettem.”

Határtalan felebaráti szeretetével mindenkit magához vonzott. Messzi vidékről felkeresték a megszomorítottak és a bajban lévők, szegények és előkelők egyaránt. A nélkül, hogy sokat kérdezősködött volna, minden feltárult előtte: családi szomorúságok, egyéni megpróbáltatások, csalódások. Mindenki baját személyes ügyének tekintette, vigasztalt, tanáccsal szolgált s a legnagyobb segítséget adta, amit ember adhat: imádkozott értük s megkérte szerzetestársait is, hogy imádkozzanak ezért vagy azért a szenvedőért. De sohasem felejtette el hangsúlyozni, hogy ha több hittel, mélyebb áhítattal fordulnak Istenhez, minden bajuk eloszlik vagy értelmet nyer.

A szegény gyermekeket különösen szerette. Délben az iskolából rendszerint a kolostor kapuja elé jöttek, s várták, mikor hallják majd meg Konrád testvér cso-

szogását. A szerzetes először megimádkoztatta őket, majd szétosztotta az ajándékot s meglegedetten nézett utánuk, amint szétfutottak a szélrózsa minden irányában. A sok gyermek között különösen Fanny Moser-t kedvelte. Ennek a kivételes szeretetnek megvolt a maga oka. Amikor a kislány hat éves lett, anyja elküldte a Szent Anna-templomba, hogy Szent Balázs-áldásban részesüljön. Figyelje csak a többieket s tegyen úgy ő is. De a többiek Balázs-áldás előtt áldoztak is. Otthon elmondta, hogy a pap valami jót tett a szájába. Az anyja ijedten Konrád testvérhez szalad, aki lehívja a reggel miséző papot s most mindketten megnyugtatták, hogy nem történt semmi baj.

Moserék szegények voltak; a kislány naponta eljött a kolostorba kenyérért, s ha Konrád testvér olykor valami ajándékot kapott: húsvéti tojást, almát, rózsa-füzért vagy imakönyvet, mindig adott valamit Fanny-nak. Később a lány megváltozott, világi dolgok kezdtek érdekelni. Környezete nem vett észre semmit sem. Csak Fanny mesélte el később sírva: „Egy alkalommal bementem a kolostorba. Konrád testvér rögtön felismert. Megfenyegetett ujjával s csak ennyit mondott: „Fanny!” Belelátott a szívembe. Sírva ment el s megjavult. Később, már mint asszony-elvezette gyermekeit egykori pártfogójának és figyelmeztetőjének sírjához. Amikor pedig inség zúdult a családra s kenyérre sem tellett, a szegény asszony Konrád testvér segítségét kérte. [S az egykori pártfogó most sem, feledkezett meg róluk: kenyér került az asztalra s így a gyerekeknek nem kellett koldulniok.

A kolostor kapujához járó gyerekek egyike mesélte

később: „Anyám gyakran mondotta nekem s nővéremnek: „Gyerekek, legyetek jók és ne bántsátok Konrád testvért, mert ő szent!” Erre mi, próbára akartuk tenni, valóban szent-e s nem .haragszik-e meg. Többször becsöngettünk, minden ok nélkül. Azután csodáltuk türelmét, mert ő incselkedésünk dacára is nyugodt és barátságos maradt”.

A mesterlegények is szívesen keresték fel. Ha munka nélkül voltak, egyenkint vagy csoportosan beállítottak Konrád testvérhez a kolostorba; volt köztük fiatal, aki világot akart látni, vad csavargó, volt börtönlakó, — az élet sok hajótöröttje. A kapus-testvér nem kutatta titkukat, ha maguktól nem tárták fel szívüket, hanem mindnyájuknak bőven adott levest, főzeléket, kenyeret és sört, azután útjukra bocsátotta őket. Ha züllött alak került elébe, ráemelte tekintetét s az úgy érezte, szívébe látnak. Be sem várta az alamizsnát, továbbállt, — bement a templomba s a lelke újjászületett.

Egy müncheni lap írta meg a következő esetet. Amikor Konrád testvér hetvennégyéves volt, egy tucatnyi altötting-i suhanc May Károly regényeinek hatása alatt, rablóbandát alakított. Az öreg kapus ismerte a fickókat — mindnyájan kéregétől voltak >— és kárhoztatta szándékukat. Erre vezérük, bizonyos Lajos, kiadta a parancsot: „Először a kolostorba megyünk s elbánunk az öreg kapussal!” Felfegyverkezve a bejárat elé vonulnak. Az egyik becsönget, a többi elbújik. Konrád testvér kinyitja az ajtót, meglepődik a fegyveres gazember láttára, de nyugodtan megkérdi tőle: „Adjak kenyeret?” Elcsoszog s már hozza is a kenyeret. Megállapodás szerint néhány perccel később a második

suhanc csönget be, majd a harmadik s így tovább. Lajos vezér úgy látja rejtekhelyéről, hogy a kapus-fráter mindig barátságosabban nyit ajtót. Amikor pedig a tizenegyedik gazfickó becsönget, Konrád testvér arca égi szelídségtől sugárzik. Ez annyira meghatja, hogy most ő is becsönget, de töredelmes szívvel. Konrád testvér kaput nyit s így szól hozzá: „Te vagy az Lajoskám? Hozott Isten! Nézd csak, finom rozskenyeret tettem félre számodra, a sarokból, mert tudom, azt szereted. Ma kissé pajkosak voltatok a sok csengetéssel, de eljövök százszor is, amíg a fáradt lábam bírja. Kóstold csak meg, fiam, ezt a cipót, jószívvel adom”. A „rablóvezér” érte nyúl, megízleli és könnyeivel áztatja.

Ha már az idegeneket is így szerette, gondolhatjuk, milyen érzelem vezette szerzetestársaival szemben. Nagyon nehéz lenne meghatározni azt az érzelmet, mely a kolostor tagjait egymáshoz köti. Barátság? Szeretet? Együttérzés? — Gondoljuk csak meg, milyen a szerzetesek egymáshoz való viszonyított élete. Harminc, negyven, ötven évig élnek egymás mellett, reggeltől estig ugyanazt végzik: imádkoznak, dolgoznak, elmélkednek, sétálnak; mélyebb kötelékek fűzik őket egymáshoz, mint barátot a baráthoz, testvért a testvérhez. Barátságnak alig lehet ezt a kapcsolatot nevezni, mert több annál, illetve magasabb rendű. Testvéri szeretet? Igen, de a közöttük lévő kapcsolat még a vérségi köteléknél is erősebb, mert mindnyájan Istennek gyermekei. Parzhami Szent Konrád megmutatta, hogyan kell a szerzetesnek társával viselkednie, őszintén és fenntartás nélkül szerette valamennyit, de különös barátság egyikhez som fűzte, mert barátsága lelki volt s ehhez a

külső érzelmi megnyilatkozásnak nincs mindig köze. Beosztásánál fogva mindennap akadt dolga a kolostor különféle munkaköreinek mestereivel, a szakács-testvérel, a kertész-testvérel, a szabó-testvérel. Ha szemére hányták, hogy mindent a szegényeknek ad, szótlanul hallgatta panaszukat, de sohasem neheztelt rájuk.

Testvérei őszintén szerették és becsülték: „Nagy bizalmam volt iránta, — mondta később Primus testvér. — Ha valami bajom volt s felkerestem, szeretettel fogadott, részvétet tanúsított irántam s nyugodtan, vigasztalóan ajánlotta, hogy forduljak Istenhez. „Isten nevében. Kereszt nélkül, bajos”, mondogatta. Nem adott részletes utasításokat s nem sokat prédikált, de kevés szóval is megerősített, hiszen a Szentlélek maga tanúsítja, hogy a jó ember szelíd szava sok jót teremt”.

Bámulatos nyugodtság és higgadság jellemezte. Egyik rendtársa kifejezően hasonlította az altöttingi kegykápolnához, mert Konrád testvér ugyanolyan nyugodtan élt, mint ahogyan a kápolna állt a világ zajában.

Társai magasztalták hallgatagságát, ami annál dicséretesebb dolog, mert mint kapusnak rengeteg kísértése volt, hogy beszédbe ereszkedjék külső emberekkel. Ha idegenek hosszabban akartak beszélni vele, így felelt nekik: „Még sokat kell imádkoznom!” S minél inkább elvonult a világ zajától, annál többet volt alkalma Istennel beszélgetni. De ezekről a misztikus beszélgetésekről sohasem fogunk megtudni valamit, mert az örök Jónak és Konrád testvérnek titka marad. A szent külső élete csak sejteti, mi megy végbe a lélekben, de emberi érdeklődés sohasem fogja azt meglátni és másokkal megláttatni.

Vannak szentek, akik változatos külső életet éltek: küzdöttek önmagukkal, fejedelmekkel, a világgal, harcoltak a Sátánnal, akinek legnagyobb ellenségei éppen a szentek. Másoknak nyugodtabb külső élet jutott osztályrészül: a kolostor nyugalma vagy egy távoli falu elzártsága megvédte őket sok mozgolódástól, zajtól, hiábavaló tépelődéstől. De tévedés lenne azt hinni, hogy a külsőleg egyhangú életű szent minden fáradozás és megpróbáltatás nélkül járta meg útját: a kimondhatatlan élmények gyakran nagyobb jelentőségűek, mint azok, amelyeket feljegyeznek, az eseménytelen élet belülről nézve gazdagabb, változatosabb lehet a legviharosabb sorsnál is.

Parzhami Szent Konrád igazi életéről keveset tudunk. Az idő valahogyan megállt, amikor belépett a kolostorba és elfoglalta helyét a portán: minden nap ugyanazok az események játszódtak le: felkelés, mise, inasok kérésének teljesítése, vendégek, látogatók fogadása, szegények megvendéglése, ima, elmélkedés, táplálkozás, alvás, éjjeli zsolozsmázás. Így megy ez hónapokig, évekig, évtizedekig. Külsőleg semmi változatoság, semmi élmény. De a mozdulatlan felszín alatt egy kimondhatatlan élet nagy eseményei játszódnak le: a lélek nagy kalandjai, beszélgetések Istennel, megpróbáltatások, örömök, — kimondhatatlan, megpróbáltatások és kimondhatatlan örömök. De ezeknek az élményeknek nincs tanújuk, aki feljegyezhetné őket. A világ csak a felszín külső megmozdulásait látja s abból követ-

keztethet arra, ami a mélyben lejátszódik: egy jelentéktelen szó nagy élmények kulcsát adja annak kezébe, akinek érzéke van a lélek titkai iránt, egy csodálatos esemény csak erőtlén külső érzékeltetése annak a folytatólagos csodának, mely a szent bensejében végbemegy.

Ezek a belső élmények és megpróbáltatások némi nyomot hagynak a szent külsején, elsősorban az arcán. Elöttem van egy korabeli fénykép: Szent Konrád testvér a ravatalon. Mennyi szenvedés emlékét őrzi ez az arc: a homlok, a csak félig elsimult ráncokkal, a halántékon lévő kis bemélyedés és általában az arc összessége. És a kezek, melyek szinte görcsösen fogják a fakeresztet és egy imakönyvet, beszédesebbek minden szónál: csak dolgozni tudtak és simogatni. Ezt mutatja az érdes, repedezett bőr, az ujjak aszketikus jellege és a kézfej csontossága. De ugyanakkor végtelen nyugalom és jószág árad az egész arcról, mintha tükrözné azt a boldogságot, melynek az üdvözültek örökre részesei. A hosszú ősz szakáll még lágyabbá teszi az arcvonásokat, csak azt a mély ráncot nem tudja eltüntetni, amely az orrcimpától az ajakig húzódik: hihetetlen kitartásról, erőről tanúskodik ez a bevágás, egy hallgatag szerzetes mindent lebíró akaratáról.

Konrád testvér 1894 április 18-án teljesített utójára kapusi szolgálatot. Délelőtt gyöngeség fogta el s ezért arra kérte Deodát testvérét, helyettesítse őt egy óra hosszat a portánál. De az öreget mindjobban elhagyta ereje s délután be is jelentette előljárójának: „Gvardián atyám, nem bírom tovább”. Idestova negyvenéves kapusi szolgálat után történt ez. A főnök meghagyta neki, hogy feküdjék le, amit Konrád testvér

meg is tett. Nem kívánt orvost, gyógyszert, gondos ápolást. Étvágytalanul feküdt kemény szerzetesi ágyán s csak arra gondolt, hogy megnyugtassa a többieket: „Nyugalom, nyugalom, majd megint erőre kapok”. Amikor a kolostor háziorvosa meglátogatta és kijelentette, hogy igen súlyosnak tartja a beteg helyzetét és megtiltja a további portási szolgálatot, az öreg testvér csak mosolygott.

Az utána következő napokon valamit javult a helyzet, de 21-én, egy szombati nap délutánján a beteg állapota hirtelen rosszra fordult. Az utolsó kenet feladása után a szerzetesek esti imára gyűltek össze a templomban. Amikor egy novicius a Szűz Máriáról elnevezett cella előtt elhaladt, melyben a nagybeteg feküdt, Konrád testvért pillantotta meg az ajtóban. Egyik kezében égő gyertyát tartott, a másikkal pedig az ajtófélfába kapaszkodott. Amikor a novicius megkérdezte, hogy hová akar menni, az öreg csak néhány értelmetlen szót motyogott s összeroskad, ha szerető kezek fel nem fogják. Még haldokolva is példát adott a kötelesség teljesítésére. Amíg a szerzetesek a stallumban imádkoztak, valaki kétszer csöngetett a portán. Konrád testvér azt hitte, hogy helyettese nem hallotta meg a hívást, még agóniájában is összeszedte minden életerejét, kívánszorogott a cella ajtajáig s lekiáltott: „Deodát testvér, Deodát testvér!”

A novicius hívására néhány szerzetes jelentkezett s visszafektették a haldoklót az ágyra. Az egyik atya a haldoklók imádságát kezdte recitálni, de amikor megkérdezték Konrád testvértől, érte-e, mit mondanak, az csak ajkát mozgatta, a nélkül, hogy meg tudott volna

szólalni. Hirtelen megkondultak Angelusra az altöttingi harangok s amikor elnémultak, Konrád testvér is elnémult örökre.

Holttestét a templom egyik mellékoltára előtt ravatalozták fel s vasárnap, a szentbeszéd után, az egyik atya közölte a hívekkel a gyász hírt. A nép a koporsó köré özönlött, főleg a gyerekek, akik jótévőjüket és öreg barátjukat siratták benne. A rendház krónikájában pedig feljegyezték: „Altöttingben, a Szent Annáról nevezett kapucinus kolostorban, 1894 április 21-én elhunyt az Úrban kedves rendtársunk, tisztelendő Parzhami Birndorfer Konrád testvérünk, életének hetvenhetedik évében, amelyből negyvenégyet rendünkben töltött. Negyvenegy éven át működött nagy szelídséggel és alázatossággal mint kapustestvér ebben a kolostorban, melyet gyakran keresnek fel szegények és zarándokok. Valamennyi társának példaképül szolgált szigorú szerzetesi fegyelmezett-ségével. Fáradhatatlan tisztelője volt Máriának. Háromnapos betegség után, egy szombati napon, a haladók szentségeivel megerősítve, csendesén elhunyt az Úrban”.

Konrád testvért már életében is szentnek tartották, kint a világban éppúgy, mint a kolostorban. Ha egy híres világi ember meghal, dicsősége vele együtt elenyészik s néhány év múlva még a nevére is alig emlékeznek; a szent dicsősége pedig a sírnál kezdődik. Hányan éltek ismeretlenül, szürkén, megvetetten a földön, hogy haláluk után annál jobban tiszteljék és szeressék őket!

A boldoggáavatási per előmunkálatai P. Joseph

Anton altöttingi gvárdián kezdeményezésére, Konrád testvér halála után húsz évvel indultak meg. A világháború késleltette a pert s így történt, hogy csak 1925-ben adott Róma megbízatást a passai püspöknek a per levezetésére. Tíz hónap alatt nyolcvanhat tanút hallgattak ki, majd felterjesztették az egész anyagot az illetékes kongregációhoz. A szent rítuskongregáció egyhangúan elismerte, hogy Konrád testvér hősi fokban gyakorolta az erényeket s erről a pápa jelenlétében fel is olvasták a határozmányt. Három évvel később a rítuskongregáció a beterjesztett csodákat is megvizsgálta s elismerte valóságukat. Ilyen előzmények után avatták boldoggá Konrád testvért a Szent Péter-templomban, 1930 június 15-én. Ugyanebben az évben Altöttingben is megünnepelték az egykori kapus-fráter emlékét: hetvenezer hívő áldozott meg s esténként hinton hordozták végig a városon boldog Konrád testvér ereklyéit.

Nemsokára megindult a szenttéavatási per is. Az alapjául szolgáló két csoda 1929-ben, illetve 1930-ban történt, tehát alig tíz évvel ezelőtt. Az augsburgi és innsbrucki püspöki szentszék felülvizsgálta, azután Róma elé terjesztette őket, ahol az orvosok meghallgatása után kimondták a csodák valódiságát. Az egyik egy bajor lány, Maria Zech jobbkezének emberileg érthetetlen meggyógyulása. A kézre hasábfá esett s megsebesítette; nemsokára a karcsont gennyesedni kezdett, az orvosok már le akarták vágni a lány karját, hogy életét megmentésék; de a beteg kilencedet kezdett Konrád testvér tiszteletére és egy nappal az operáció előtt a kar teljesen meggyógyult. A másik csoda egy kis

tüdővésztes lánnyal történt, akiről a kórház főorvosa maga jelentette ki, hogy soha többé meg nem gyógyulhat. A lány családja Konrád testvér közbenjárásáért folyamodott s a beteg hirtelen meggyógyult. „Itt felülről kellett egy hatalmas kéznek beavatkoznia”, jelentette ki később az orvos.

A szenttéavatás 1934 május 20-án, pünkösöd vasárnapján történt.

BOSCO SZENT JÁNOS

Aki végigtekint az Egyház kétezeresztendős történetén, csak a legmélyebb hittel és csodálattal szemlélheti az isteni Gondviselésnek azt a bölcs irányítását és közreműködését, amely az Egyház kebelén belül mindig a kellő időben hívja létre a korszerűséget és a terjeszkedés győzelmes lendületét biztosító intézményeket, irányzatokat és szervezeteket s mindig akkor állít élre kiváló, kegyelemben edződött férfiakat, mikor a katolicizmus ügyének legnagyobb szüksége van rájuk. Nem állnak elő ezek a kiválasztottak újonnan talált tudományokkal, hanem csak az egyetemes és minden képességet eleve magában foglaló katolicizmusnak oly gondolatait hangsúlyozzák, oly erőit pillantják meg az isteni vezetés fényében, amelyek föllépésükig kevesebb szerephez jutottak s amelyek egy-egy kor irányának különösképpen megfelelnek.

A katolicizmus „fejlődéséről” beszélni ezzel kapcsolatban bizonyára tévedés volna; a „compositio oppositorum”-nak az a nagyvonalú és csodálatraméltó szintézise, aminek a történetileg iskolázott elme számára az Egyház tűnik, a maga hiánytalan teljességében megvan már az Evangéliumban, mintegy csírában s újat ehhez adni nem lehet, legföllebb nagyszabásúan kibontakoztatni lehet azt, amit e szent iratok tömör

mondatai tartalmazzak. A tisztán vallástörténeti szemlélet, mint Karl Adam is figyelmeztet, elégtelen a katolicizmus világtörténeti szerepének megértéséhez; ami egyes rendalapításokban, egyházi mozgalmakban különösképpen korszerűnek, a korszellemből eredőnek tűnik a szellemtörténet bűvára előtt, az minden aktualitása mellett is, nemcsak a kor szellemiségének terméke, hanem újrafölvétele, új hangsúlyhoz juttatása egy-egy az Evangéliumban már eleve benne foglaltatott eszmének, gondolatnak.

Mindez azonban nem merevséget jelent, hanem éppen ellenkezőleg, páratlan hajlékonyságot, nem korszerűtlenséget, hanem örök aktualitást; a Tanítás isteni gazdagsága és teljessége minden idő és minden táj számára biztosítja azt az erőt, amellyel a katolicizmus a történet formálásában méltó és döntő részt vehet. Méltó és döntő részt: soha e szerep nagysága még oly világosan nem állt előttünk, mint éppen napjainkban, a szellemtörténet virágkorában, amikor a tudomány nem elégszik meg az események hiteles rekonstruálásával, hanem minden egyes korban az események, mögött álló, eseményeket okozó s bennük megnyilatkozó lelket és szellemet keresi és igyekszik megragadni.

Ennek a szellemtörténeti szemléletnek a világában úgy állnak előttünk mind a nagy rendalapítók, — a pozitivisták fölfogás örök reakciói és korszerűtlenei — mint a korok lelkét leghatározottabban kifejező egyéniségek, mint korszakok legmodernebb alakjai. S ha a nagy szellemtörténeti korszakok számára szimbólumokat és típusokat keresünk, elsősorban rájuk téved tekintetünk. Szent Benedek s rendjének későbbi

clunyi reformátorai a romanizmus szellemének legmarkánsabb megtestesítői, Szent Norbert és Bernát egyéniségében a gregórika nyer nagyszerű kifejezést, Szent Ferenc és Domonkos alakjában s művében a gótika ragyog föl páratlan teljességben, egy Loyolai Szent Ignác, Bellarmin Szent Róbert pedig a barokk szellem remek típusai. Bosco Szent János, a szaléziársok alapítója, a XIX. század legmélyebb törekvéseinek összefoglalója.

*

Az első nagyjövőjű nyugati szerzetesrend alapítója, Szent Benedek, igazi római szellem, a szabály, a törvény és a fegyelem római tiszteletével, aki a kor tökéletességre vágyódó remetéit gyűjti közösségbe, „az Úr szolgálatában vitézkedő katonai céltestületbe” s aki a világtól elforduló, egyoldalú keleti remeteség eszményei helyébe az „ora et labora” újfajta ideálját állítja: azt az ideált, amely jogaihoz és méltóságához juttatja a munkát is s az egyéni megszentelődés mellett a felebarátok, a közösség megszentelésének gondolatát. Regulájában s rendjében, mint a szerzetesség történetének legavatottabb magyar bűvára, Balanyi György írja, „a kor két leghatékonyabb történetformáló ereje egyesül: a római szellem bámulatos szervezőképessége és az őskereszténység bensősége, a jogász éleslátása és az apostol lángoló buzgalma”. De az alapítás korszerűségét legjobban a mű mutatja, amit alkotott: a romanizmus keresztény Európája.

Ennek a romanizmusnak a virágkora, egyben

hanyatlás előtti utolsó gazdag kiteljesedése is, a XI. század.

A „Renovatio Imperii Romani” korszaka ez, a világbirodalom Róma eszméje a vezérlő csillaga, mely épp oly erővel nyilatkozik meg az Ottók német politikájában, mint a pápaság nagyszabású világuralmi törekvéseiben, melyeket VII. Gergely pápa képviselt. A rómaiságra törekvés, mely részben az antik impérium, részben a karoling világbirodalom emlékeiből táplálkozott, nemcsak a szokások külsőségeiben nyilvánul meg, hanem a lelkek legigazabb vágyaiban is, III. Ottó álmatag Róma-nosztalgijától a központosítás, a hierarkia törekvéseiig. Ez a gondolat állítja szembe az egyformán főhatalomra áhító pápaságot és császárságot az investitúra-harcban, ez az ihletője a bencésrend kebelében megindult hatalmas reformmozgalomnak is, mely a francia Cluny kolostorából indult ki. Ez a clunyi szellem a buzgalom lángoló erejével önti el egész Európát, egészen a kereszténység egységébe lépő magyarságig, ez fogja a különféle politikai érdekeket szolgáló népeket a lelkibbé, szellemibbé válás szintézisébe, ez nyomja rá bélyegét félreismerhetetlenül az egész korra, melynek legmélyebb és legtisztább törekvései és vágyai nyernek központosító, hierarchikus és reformáló szellemében kifejeződést.

A XII. század, a postromanizmus és pregótika e pompás és lírai kora, melyet a középkori fölvilágosodás idejének is neveznek, két szerzetesrendet is létrehozott: a ciszterciákét és a premonstreiekét. Egymást kiegészítve a század uralkodó kettősségét mutatják, a völgyek magányába vonuló aszkétikus hevet és a nép

közé kiálló demokratizmust, a pompa teljes megtagadását és a pompa teljes beállítását az Isten tiszteletébe, a misztikus Isten-élmény elragadtatását és az egy új és forradalmi „propaganda fidei” realizmusát. S mint egyformán gyermekei annak a kornak, amely, a XI. század férfias epikája után, lírájában, társaságában gazdagsága és tehetsége csillogásával vette körül a nőt, mint különös tiszteletük tárgyát, mint égi pártfogójukat emelik oltárra a Boldogságos Szüzet, ez „asszonyi század” ragyogó mennyei asszonyi példaképét, A grangiákon, majorokban dolgozó laikus testvérek tömege pedig már a gótika demokratikusabb szellemére utal a benedekrend román arisztokratizmusa után.

Szent Domonkos, aki rendje szervezetének megalkotásakor a premontrai státúumokat is szem előtt tartotta, Szent Ferenc, aki Szent Norbert pasztorációs szándékait valósította meg nagyszabásúan, a gótika szellemének megtestesítői s ketten együtt és egymás mellett jelentik e gótika szintézisét, úgy, amint misztika és skolasztika XIII. századi fölvirágzása jelentik ezt ugyanegy gótikus istenélmény objektív és szubjektív megvalósulását. Az a román hierarkia, amely a XII. század föloldó irányzatában elhalványodott és a külső hatalom felől egy másfajta, belső hatalom rendje felé tolódott, amint a ciszterci rend aszkétizmusa, ősi Benedek-regula-recepciója mutatja, ebben a gótikában végérvényesen egy belső, misztikus világkép rendjét követi már, oly szubjektív rendet teremtve, amelynek vajmi kevés köze van már a külső impériumokhoz. E hierarkia a lelkekben önként, az élmény édességével megvalósuló Civitas Dei rendje, mely nem ismeri a

világi nemesség fokozatait, hanem egyedül a lelki nemesség mértékéhez igazodik, egy új, misztikus nemességhez, amely a német misztikusok, egy Suso gondolkodásában például, teljesen átveszi a világi nemesség szerepét. Át akkor, mikor a nemesi rend mellett egy új, polgári-városi rend lép a történelem színterére, át akkor, mikor a Dél eretnokségbe torkolló szociális mozgalmak a robbanásig ért elégedetlenséget mutatják s az Egyházat alapjában támadják, már a protestantizmus eszméivel: Kóma eltért az evangéliumi vallástól. Át akkor, mikor, a XII. század „felvilágosodása” után és a reneszánsz közvetlen küszöbén, egyszerre két ideál is vonzotta a romanizmus már merevnek ható teokráciájából kiszabaduló lelkeket: az antikvitás kultuszán föléledő tudomány és a klasszikus példákon át megszeretett természet. Ezt a kétféle új eszményt olvasztották bele a katolicizmus remek szintézisébe Szent Domonkos és Szent Ferenc: az fiának, Aquinói Szent Tamásnak monumentális filozófiájában a tudományt, ez himnikus lelkesedéssel és a Teremtő remekműve iránti áhítattal a természet teremtett világát.

A humanizmus és reneszánsz mértéktelen eszmehalmaza, a skolasztika reális gondolatrendszerének elaprózódása a nominalizmusban, egy új szellemi és fizikai világ fölfedezésének gögje s a fölfedező ember önmagára hagyatkozó öntudata: egy nagyszabású elvilágiasodási folyamat egyenes vonalban vezetett a hasztalan reformpróbálkozásokon át a reformációig, mely voltaképpen ennek a laicizálódásnak a betetőzése a szabad bibliaértelmezés és a „mindenki papsága” eszméivel. Ezzel a nemzeti nyelvet fölhasználó, a művelt-

ségben csak legfrissebben részesült nagytömegek szomjúságára építő mozgalommal az Egyház a tridenti zsinaton állt teljes határozottsággal és szervezeten szembe, s ennek az egyháztörténelemben talán legjelentősebb conciliumnak a szellemét, ezt a valódi katolikus „reneszánsz-szellemet” a jezsuitarend vitte szét, az egész műveit világon. Loyolai Szent Ignác és rendje volt az az új szervezet, amely éppúgy megértette az idők szavát és modernségében éppúgy egy korszak szellemi arcának leglényegesebb kiformalójává lett, mint voltak a benecések a romanizmus, a ferencesek és domonkosok a gótika idejében. A megújult Egyház szellemét, e megújulás lendületét hirdeti minden művük, rendjük egész „egyéniisége” realizmusával, racionalizmusával és harci hevével minden ellen, ami az Egyház egységén rést üthet. A rend adta az „athleta Christi” barokk eszményének legremekebb megtestesítőit, köztük egy Pázmányt, s a rend települései nyomán terjedt el Európaszerte a barokk építészeti stílus, mint egykor a gótikus a ferencesek nyomán, az a barokk stílus, mely lendületével, mozgalmasságával, pátoszával és nagyarányúságával oly hű tükre az ihlető jezsuita szellemnek. Krisztus e hosszas tanulmányokban edződött bajnokai az akkori modern technika minden eszközét fölhasználják az igazság terjesztésére: elsősorban a szónoklatot és a sajtót, átvéve a protestánsok nagyhatású fegyvereit, s főképp az iskolát tanrendjével, közös életével, színjátékaival. A barokk kor hierarkia-törekvései, teocentrizmusa, harci heve és pompaszeretete egyformán kifejeződnek a rend arcán, ezen a világtörténet két századát a maga képére formáló arculaton.

Utána, a piaristákon, az első határozottan tanításra alakult kongregáción kívül ily nagyszabású és egész világra kiható rendalapítás nincs, egészen a XIX. század második feléig, a szaléziánusokig.

A későbarokk formalizmusa, a rokokó fölvilágosodott racionalizmusa nem kedveztek a vallásnak, sőt, ellenségei voltak, tagadták, vagy legjobb esetben nem vettek róla tudomást. Az ész és természet új mítosza kerítette hatalmába a lelkeket, a keresztény Isten-eszme helyett a deizmus határozatlan és passzív Legfőbb Lényének kultuszával, a „természetes erkölcs” ködös elvével, elvvel, amelyben éppen az alapfogalom a legtisztázatlanabb, legtöbbszörféle értelmű: az, hogy mi a természetes. Ész és érzelm, Legfőbb Lény és természet e mítoszában az ember fölszabadul a dogmatikus vallás minden kötöttsége alól, s mihamar önmaga lesz egyedüli mértéke önmagának, tetszése vagy nemtetszése egyetlen elve tetteinek, s a világot irányító princípium a fölvilágosodás egyetlen pozitív parancsa az ember számára: tedd, amit akarsz. A vallás helyét ez emancipált ember tudatában a haladás, emberméltóság és nemzetiesség eszméi foglalják el, s elsősorban a nemzeti eszme az, amely a vallással szinte egyenértékűvé válik: a XIX. század Európájában számtalan ember élt, akinek egyetlen vallása volt: hazaszeretete. Mindenütt megindulnak a nemzeti mozgalmak és kezdődik a múlt anakronisztikus hagyományainak végső fölszámolása: az európai térkép megrajzolása, illetőleg átrajzolása arra a formára, ahogyan a lelkekben már eleve élt. Az önálló egyházi államnak ezen a térképen nem jutott hely...

„Szabad egyház szabad államban” — ahogy Cavour

mondta — volt az új kor ideálja, a gyakorlati megvalósulás azonban itt sem volt ilyen eszményi: ez a sokszoros szabadság voltaképpen tagadás és tiltás is volt a katolicizmus felé, melyben, mint maradiságban, ultramontanizmusban, reakcióban, a dicsőséges emberi haladás legfőbb ellenségét látták. S ha ez üldözésben nem is jutott mindenütt kifejezésre, létrehozott egy katolicizmus elleni szigorú közhangulatot, melynek legfőbb igazolása az Egyház állam- és nemzetellenességének hirdetése volt. A liberalizmus, az autonóm modern ember szabadságvallása, a katolicizmust valóságos szellemi blokádnak alá vetette, eleve megtagadva tőle a jóhiszeműséget s az új nemzeti államokban való elhelyezkedésre való képességet.

Azok a tömegek, amelyek mindeddig megfértek a vallás és katolicizmus keretében, s amelyeket a fölvilágosodás propagandája mintegy életük egyik lényeges irányító elvétől fosztott meg, a filozófiákból megszülető társadalomelméletek mítoszában keresték a vallás pótlékát, elsősorban Marx történelmi materializmusában. A történelem mint anyagi tényezők függvénye jelenik meg e materialista szemléletben, s az egyes ember boldogsága is egyedül anyagi tényezők eredményének tűnik, az élet célja pedig az egyes ember e világi boldogsága s harca mint osztálynak azon más osztályokkal szemben, amelyek a boldogság anyagi eszközeinek birtokában vannak.

Nemzeti forradalmak, új államalakulatok, romantika és realizmus, tudományos fölfedezések, új filozófiák, osztályharc: e sokrétű és sokmozgalmú XIX. század uralkodó vonásait oly világossággal, mint távolabbi

szellemtörténeti korokét, ma még lehetetlen megállapítani. Bizonyára ebben is, mint azokban, föllelhető az a látszólagos paradoxon, amelynek belső ellentétei sajátos hullámvázukkal és feszültségükkel mégis megadják a korszak egységét. Nemzetiség és nemzetköziség, individualizmus és kollektívizmus, realizmus és romantika, valóságkultusz és álomnosztalgia bizonyítva mind egy-egy ilyen ellentétpár: belőlük alakul ez apróbb korszakokra bomló század belső ritmusa. S bár egyéniségei végtelen során, nagy költői, államférfiai tömegében vajmi nehéz megpillantani a korra legtipikusabb, szintetikus egyéniséget, leginkább e típust, e szintézist talán mégis egy egyszerű pap s egy kitűnő rendalapító személyében kereshetjük, aki éppúgy, mint egy Loyolai Szent Ignác a barokkot, Szent Ferenc a gótikát, mutatja égi fényvel koszorúzott arcán az egész kort: Bosco Szent Jánosban.

1934 április elsején, a megváltás jubileumi évének húsvétvasárnapján avatta ünnepélyesen szentté a római Szent Péter bazilikában XI. Pius pápa Don Boscót. A szenttéavatási mise evangéliuma után mondott latinnyelvű beszédében meggyőzően emelte ki a szaléziak alapítójának modernségét: „Mint követendő csodálatos példát akarjuk szemetek elé állítani Őt, mert különösképpen figyelemreméltónak tartjuk ... Az iránta sokszor megnyilatkozó bizalmatlanság nem volt képes eltéríteni Őt szándékaitól, s ezekhez bátran választotta az új idők viszonyainak megfelelő eszközöket és utakat”. Különösképpen figyelemreméltó és az új időkben álló: a Szentatya szavai éppen azt hangsúlyozzák, mennyire a „század gyermeke” volt a nagy szent,

„a század legnagyobb csodája”, ahogy Ratazzi, a liberális olasz miniszter mondta. Valóban, lehetetlen észre nem venni Don Bosco egyéniségében a XIX. század uralkodó eszméinek hatását, helyesebben azt, hogy e kor uralkodó eszméit krisztianizálja, állítja egy monumentális keresztény világvég szolgálatába. Semmit nem ejt el, amit a század hozott, de mindezt, legmélyebb törekvéseit és hajlamait, a krisztusi álláspont alapján értelmezi, s ezzel megkapóan dokumentálja a katolicizmus örök korszerűségét, győzelmes szinkretizmusát.

Egyéniség és kollektivitás: a tizenkilencedik század uralkodó jegyei ezek, a felvilágosodásban önnön egyéniségének erejére rádöbbenő ember öntudata és ez öntudatos emberek tömeggé szervezkedése földi eszményeik elérésére. Nos, Don Bosco e kettősséget, tömeg s egyén ezen egyformán a boldogságvágyból fakadó kettősséget zseniálisan oldja meg, s mondhatjuk: e paradoxon összes megoldási kísérletei közül egyedül az övé tekinthető tökéletesnek. Teljes jogaihoz juttatja az egyént, még szociális kötöttségeiből is kiemelve, sőt, követeli az egyéniség minél erőteljesebb kibontását már magában nevelési rendszerében is, melynek lényege éppen az egyén erőinek megmozgatása önnön különvalósága kialakítására: nevelés az önnevelésre. Szemben azzal a passzív pedagógiai individualizmussal, amely Rousseau fölfogását jellemzi, ő az akciót, az egyén önkimunkálását hirdeti. Rousseau passzív: ideális neveltje elsősorban csak befogad, kitarja lelkét a benyomásoknak, a természet gazdagságának, hagyja, hogy hassanak rá, hogy a természet erői alakítsák ki. Don Bosco azt követeli neveltjeitől, hogy maguk legye-

nek önmaguk nevelői, hogy ne csak befogadjanak változás nélkül, hanem öntudatosan válasszanak jó és rossz közt, a jót válasszák és azt, ami fejlődésük szempontjából hasznos. Gyakorlati ez a neveie* a szó legmesszebbmenő értelmében, egyetlen elve a szeretet, nem filozófiai megfontolások eredménye tehát, mint akár Rousseaué, akár az egész tizenkilencedik századot betöltő neohumanizmusé. Mindaz, amit a modern pedagógia mint vezérelveket hangsúlyoz, megvan Don Bosco nevelésében: így a tanuló önmunkássága, az oktatás messzemenő gyakorlatiassága, a „természetes” és a munka-iskola, a játék szerepe az oktatásban, s megvan benne mindaz, amit a huszadik század nagy ifjúsági mozgalma, a cserkészlet valósít meg. Don Bosco, ez a ragyogó nagy egyéniség, egyéniségeket akar látni maga körül, sokszínűséget és nem uniformizmust; s ezzel voltaképpen a kor individualizmusát is szolgálja. Ez az individualizmus azonban nem az autonóm ember gőgje, hanem krisztianizált egyéniségkultusz: alapja a Caritas, az Isten teremtette egyének szeretete, s épp e szeretet parancsára a kiművelt egyén megszabadítása egyénisége teljes és végső kibontakoztatásának korlátaitól: az egyéniség önimádatától. Don Bosco az egyéniséget természetfölötti célok szolgálatába állítja, s megadja neki azt, amit az individualizmusnak ez a nagy kora megtagadott tőle: transzcendens távlatát. Az ő individumai nem hontalan lelkek, nem meghasonlottak és nem talajtalanok, hanem derűs és napsugaras lelkek; a század embere boldogtalan egyénisége teljes szabadságában, illetőleg abban a szabadságban, amit teljesnek vélt, az övé boldog ebben az igazi teljes szabadság-

ban, mely az egész egyént elismeri, elismeri azt is, ami az egyénben természetfölötti, lélek. A század individualizmusa életjavallás örve alatt egyetlen kétségbeesett tagadás, az övé egyetlen fölszabadult, öntudatos és boldog életjavallás.

Ezek a Don Bosco iskolájában fejlődött határozott egyéniségek, amilyen egy Savio Domonkos, egy Don Rua Mihály, éppen egyéniségük karitatív teljessége folytán nem elszigetelt alakok, hanem egy közös nagy és szent célban oldódnak föl. A kor nagy lelkében örök megoldatlan probléma egyén és közösség viszonya: vonuljon-e vájjon az egyén, különvalóságát féltve és gőgösen őrizve, a magány közösségfölötti szigetére, vagy tagadja-e meg ezt a különvalóságot s álljon be a kollektivitásba, egyetlen jelentéktelen cseppnek egy hullámozó tenger szürke végtelenségében? Don Bosco számára ez a probléma nem létezik. Amint individualizmusának, úgy kollektivitásának is a szeretet az alapja, s ez a szeretet nem tűr meghasonlást, ez csak teljességet tűr: a teljes ember szolgálatát a teljes, nemcsak e földre határolt boldogság érdekében. Parocchi bíboros, XIII. Leo pápa általános helynöke mondta 1884-ben a szalézi munkatársak római konferenciáján: „Mi különös ismertető jele van a szalézi intézménynek? Ha jól értettem meg, ha jól fogtam meg belső valóságát, az ő feladata, sajátos jellege, lényeges jegye ez: a kor szükségletei szerint gyakorolt szeretet.” S egyben rámutat e karitatív magatartás korszerűségére is: „Korunk csak a szeretet jótékonykodásai révén nyerhető meg a jónak”.

Valóban, Don Bosco egész ifjúságért kifejtett

munkája, amelyet tevékenysége legjelentősebb ágának jelölt meg a Szentatya is, nem egyéb, mint „a szeretet jótékonykodása”. Szenttéavatási beszédében mondta a pápa: „Emitt fiúkat látott kószálni a város utcáin. A számuk ijesztően nagy volt. A szüleik alig törődtek velük. Ez az ifjú népség teljesen elhagyatott volt. Atyai szeretettel gyűjtötte össze maga köré ezeket a gyermekeket s megkísérelte, hogy az ő sajtóságaos nemeslelkűsége és gyöngédsége által megnyerje hajlandóságukat”. Abban az időben, mikor az ifjúság vallásos oktatását, s ami ezzel egy, erkölcsi nevelését az állam elhanyagolta, óriási jelentőségű volt a szentnek ez a nevelő tevéknysége. Azok az oratóriumok azonban, amelyekben ezeket a gyermekeket és fiatalembereket, akiket részben a nagyvárossá fejlődő Turin gazdasági lehetőségei is a piemonti fővárosba csábítottak, összegyűjtötte, nemcsak mint egy szomorú hiányt pótló intézmények jelentősek a korban: szellemük s a törekvés, amelynek megvalósulásai, a kor kollektívizmusának legnemesebb hajtásai. Mert Don Bosco éppen az elhagyott gyermekek apostola volt, éppen annak az osztálynak a gyermekeit gyűjtötte össze, amelynek világnézeti megszervezése a szocialista gondolatrendszer alapján abban az időben indult meg nagyobb arányokban. S azonfölül: iskoláiban nem kitűnő egyéni teljesítmények elérésére törekedett, hanem jó átlagra, itt is a közösséget tartva elsősorban szem előtt. Ipari és gazdasági iskoláit is ugyanez a szellem jellemzi; érthető, ha XIII Leó pápa nagyrabecsülte Don Bosco művét s bennük a Iterum Novarum eneiklika gondolatainak legtisztább megvalósulását látta.

Nemzet és nemzetköziség: a század másik nagy paradoxona, megoldásra váró ellentéte. A kor, mely nemzeti forradalmakkal kezdődik s melynek derekát az új nemzeti államok megalakulása tölti ki, alkonyatán mintegy ifjúsága eszméit megtagadva a nemzeti keretek bomlását mutatja s e nemzeti kereteket figyelmen kívül hagyó osztályok nemzetközi szerveződését. Az a kozmopolita szellem, amelyet az Egyház sajátjává akart tenni a század sovinizmusa s amit mint az Egyház elleni legfőbb vádat hangsúlyoztak, a századvég társadalmi és művészeti ideálja lett.

Don Bosco egyéniségében és iskoláiban, egész pedagógiájában itt is remek szintézist alkotott, sikeresen egyeztette össze a nemzeti érzést és szellemet a nemzetfölötti, de nem nemzetellenes, eszmékkel és értékekkel. Mester János, a szent pedagógiájának egyik legkiválóbb magyar ismerője írja: „Don Bosco nem egyetemes embert akart nevelni, hanem először is olasz keresztény embert és csak később mutatta meg, hogyan lehet a kereszténység egyetemes eszményét több világrész sajátos talajában meggyökereztetni. Az olasz nemzeti nevelésnek alig lehet tökéletesebb alakját elgondolni, mint a Don Bosco-féle”. A szalézi fölfogás szerint különben is a szent egész pedagógiája nem egyéb, minthogy az édesanyjától ellesett, az evangélium és az olasz közmondások bölcsességéből fölépült nevelői gyakorlatot elmélyítette, rendszerbe foglalta, kitűnő gyakorlati rendszerbe és százazrekre alkalmazta. „Ez a forrás — az egyszerű piemonti parasztasszony példája — magyarázza meg, írja Mester János, hogy Don Bosco módszere annyira megfelel az olasz lélek fő vonásainak”.

„Az olasz, folytatja, szereti a családot, a gyermeket s a családiasságot a társadalmi érintkezésben: Don Bosco nagy családdá avatja intézeteit és iskoláit. Az olasz nagy individualista, féktelen szabadságra áhítzik: Don Bosco kifejleszti a szabadság módszerét. Az olasznak apraja-nagyja szereti a vidámságot, derűt, elevenséget: Don Bosco házai és oratóriumai a vidámság otthonai. Végül az olasz kedveli a művészetet, a zenét: a szalézi házakban a többi művészetek élén mindenütt otthonos a zenekar és az ének minden nemes formájában.”

A nevelés nemzeti vonásai természetesen nem zárják ki annak egyetemességét: Don Bosco neveltjeit a legeszményibb nemzetfölötti közösségnek, az Egyháznak s a katolicizmus egyetemes életének teszi tagjaivá, a nélkül, hogy ez az egyetemesség a nemzeti különállóság és jelleg rovására menne. A XIX. század minden kozmopolita törekvése szükségképpen zárta ki a nemzetiség fogalmát, aminthogy minden sovíniszta vonása eleve kizárta a kozmopolitizmust s a század jobb lelkei éppen a miatt a kettősség miatt szenvedtek legtöbbit. Sikerült ugyan oly ideálokat vetíteni ki lelkükből, amelyek e paradoxont látszólag megoldották, ez a föloldódás azonban inkább volt a lírai extázis egy-egy pillanata, mint a reális életre alkalmazható végleges kiegyezés. Ez ideálok egyike a „világszabadság” gondolata, úgy, mint Petőfi eszmevilágában megjelenik; csakhogy ez a világszabadság az ő esetében a segesvári csatásikon ért végéhez; másokat meg végighajszolt a század összes nemzeti forradalmain és szabadságharcain, a nélkül, hogy a szabadságnak ezt az ideális, fennkölt formáját

megtalálták volna. Egyetlen realizálható formája van ennek: a katolicizmus szabadsága, melynek alapja a nemzetek különbözőségét is egybefogó szeretet, ugyanaz a szeretet, amely kollektivitás és egyéniség ellentétét is föloldja: szeretete az egyéninek, itt nemzetinek s ugyanakkor e szeretet nevében az egyéni, nemzeti egyetemes transzcendens eszményiség szolgálatába állítása, — újra csak az Egyház teremtő szinkretizmusának jegyében. Don Bosco alapítása, ez a tipikusan olasz iskola, egy egész világ meghódítására lett képes: a szalézi misszionárius, egy Cagliari alakja, mindennél ragyogóbb szimbóluma nemzet és egyetemesség e remek szintézisének.

Még egy ellentétpárra utaltunk a század lelkében: álom s való, realizmus és romantika sajátos kettősségére. A tizenkilencedik század a fölvilágosodás gondolatrendszerének örököse, annak a gondolatrendszernek, amely szakított az „Isten kegyelméből” elvvel, azaz azzal a világnézettel, amely a földi történelmet s jelenségeket mint Isten kegyelmének történéseit s megnyilvánulásait fogta föl. A barokk teocentrizmus világa összeomlik, kezdve attól, hogy az „Isten kegyelméből” való uralkodó eszményét a népjogok eszményei váltják föl, egészen addig, hogy a deizmusban a, szellem egy passzív és hideg Isten-fogalmat emel a világ fölé, valakit, aki megindította a világ mekanizmusát, de abban a megindítás pillanatától fogva közvetlen részt már nem vesz. Az antik materializmusnak ebben a recepciójában a tekintet az égről a földre, az érdeklődés a dolgok misztikus és transzcendens kapcsolatai a skolasztikus realizmus elképzelései helyett egy pusztán materialisztikusan

értelmezett természet felé fordul. S e fordulatával a szellemnek az új természettudományi föllendülés jár együtt: a transzcendens kötöttségeitől fölszabadult autonóm ember a természet világában akar érvényesülni, úrrá akar lenni a természet fölött s közben rabjává válik a természetnek, lelke megreked a materializmus természettudományos pesszimizmusában. A lélek azonban, mintegy akarat ellenére, föllázad e materializmus ellen s míg egyfelől tisztán tudatában van határoltóságának, a lét szörnyű, nihilizmusának, másrészt szabadulni akar bilincseiből s ösztönösen, szinte élet-ösztönszerűen menekül a fikció, az álom képzelt világába. A kor költőiben, különösen a század második felében, mikor a vallás helyébe emelt emberméltóság és hazafiság eszméi is megfakulnak, közös ez az álomnosztalgia, az a szemlélet, amelynek egy magyar költő így adja tömör és jellemző összefoglalását: „Hazudva szép csak s tűrhető az élet”. Jellemző, hogy Európaszerte a materializmus diadalának tetőpontján virul föl a neoromantika, lírában és drámában egyformán: tipikusan ennek a „hazudva szép csak s tűrhető az élet” szemléletnek a jegyében.

Don Bosconak az a „rendszere”, amely nevelési elveiből, magatartásából elemezhető ki s állítható össze, — s amely távolról sem „rendszer” a szó filozófiai értelmében — a századnak ezt a paradoxonát is szerencsésen megoldja, egyszerűen azzal, hogy a század emberét, a természettudomány és a munka tiszteletében fölnőtt embert, beleállítja a katolicizmusba s a munka és természet mellett az „álom” vágyott világát a vallás pozitív túlvilágával helyettesíti. Krisztianizálja a század

realizmusát s ez nemcsak a szent apostolkodásában nyilvánul meg, nemcsak iskoláinak a gyakorlati szükségletekhez és pályákhoz alkalmazásában, hanem a szalézi rend egész jellegében is, melynek lényege a legmesszebbmenő és legrugalmasabb realizmus, a minden vonalon való számolás a modern élet követelményeivel. S a szaléziánus szabályzat, úgy, ahogy Don Bosco megszerkesztette: oly kongregációt akar alapítani, amely különösképpen megfelel a mai idők szellemének. S a regula, amelyet IX.Pius tanácsára leírt, voltaképpen a gyakorlat kodifikálása: húszévi oratóriumi tapasztalat törvénybe iktatása.

Már szervezetének a többi rendekhez képesti lazasága, fegyelmének kevésbé szigorú volta is mintegy a modern élet üteméhez és a megváltozott föladatokhoz való alkalmazkodást jelenti; de megnyilatkozik ez a modernség ezen új szerzetesség egész magatartásában is, abban, hogyan helyezkedik el a világban, hogyan igyekszik szinte eltűnni benne, beleoldódni, hogy annál hathatósabban, mert észrevétlenül munkálkodhassék.

Don Bosco szándéka itt is találkozott IX. Pius pápa tervével s ahogy megvalósult, egyben azoknak az időknek szellemét is magán viseli, amelyekben szégyen volt a papság s az egyháziak mindenütt üldözésnek voltak kitéve a liberális szellemű új Olaszországban. Semmi különlegesség a ruházatban nem különbözteti meg a szaléziánust, semmi különleges ájtatosság! gyakorlattal nem kelti föl a figyelmet. „Kíséreljen meg — ajánlotta IX.Pius — minden szaléziánusból Isten Egyházába szerzetest formálni, a világban pedig jogai tel-

jes birtokában levő polgárt.” Polgári és politikai körülményeik gondos figyelembe vétele, a reális valóság teljes elismerése jellemzi Don Bosco művét, de ez a realizmus nem magáért való, ennek transzcendens távlatai vannak. A század embere a valóság fojtogatásából menekült az álom illúziói közé; Don Bosco embere nem fuldokol a valóságban, mert érzi fölötté az eget s nem menekül ebbe az égbe, mert úgy érzi, ugyanolyan teljes jogú polgára annak is, mint a valóságnak. Valóság és illúzió szakadékát ő áthidalja, két valóságot, egyformán erőteljes valóságot állít a modern ember elé: a föld és az ég, a test és a lélek realitását, a lélektől megszentelt test nagy keresztény valóságát, amelynek értelmében már nem kell menekülni, hanem igenis bele kell állni teljesen a valóságba, át kell azt lelkesíteni, krisztianizálni kell a modern életet, javalva azt és nem tagadva. Ezzel a keresztény fölfogással épít hidat a fölé a szakadék fölé, mely a század lelkében tény és vágy közt sötétlett: a vágyat is ténnyé tette s a ténnyt is megnesemesítette, készületté a vágy országára. S ezzel természetesen jár együtt a pesszimizmus megszűnése: a don-boscói lélek harmonikusnak látja a létet, egyensúlyt teremt magában, tehát erőteljes, vidám, tevékeny és derűs, egy új „athleta Christi”-típus megvalósítója. A „hazudva szép csak s túrhető az élet” kegyetlen és nihilista paradoxonának ezzel vége: itt az, ami a dezilúziós szemlélet számára „hazugság”, életet átható s irányító főntebb valóság lesz.

így áll előttünk Don Bosco s műve a korban, mint legnemesebb szintézise mindannak, amit ez a paradox korszak magában foglal s hasonló fölmérhetetlen jelen-

tőségében, mint amilyen fölmérhetetlenül jelentős volt egy Szent Ferenc vagy Szent Ignác a maga korszakára. Tagadhatatlan: Don Bosconak ez a jelentősége túlzottan tűnhetik, de bizonyosan csak azért, mert a század ilyen szintetikus látásához, mintegy madártávlati képéhez hiányzik még a távolság, hiányzik még az a távolság, amely lehetővé teszi az egymásnak látszatra ellentmondó vonások összefoglalását s a típusok kiválasztását. Meggyőződésünk szerint azonban Don Boscót máris láthatjuk a kor ragyogó típusának, olyan egyéniségnek, aki a modern idők, *elsősorban* a XIX. század paradoxonát megoldotta, az egymásnak ellentmondó elemeket egységbe foglalta.

Egyéniségének modernsége mindenki előtt nyilvánvaló közkézen forgó népszerű életrajzaiból. Nyilvánvaló elsősorban az ifjúságért folytatott munkájában, nyilvánvaló irodalmi működésében és sajtóapostolkodásában, mindazon ténykedésében, amelyben az Egyház ellenségeinek fegyvereit véve át önnön fegyvereivel verte vissza a támadót. A jezsuita harci hévre és tevékenységre kell gondolnunk Don Bosco nagyszabású munkája láttán; valóban, a korszerű szellemi, technikai lehetőségek korlátlan kihasználását az Egyház támadóival szemben először a Jézus Társasága hangoztatta különös erővel, ők állították mindenütt a rekatolizálás szolgálatába az iskolát, a nemzeti nyelvet és a sajtót, éppúgy, mint ahogy Don Bosco is, iskola, irodalom és sajtó útján fejtett ki páratlan munkát.

Nevelési rendszerének főbb elveit már láttuk nagy vonásokban. Mester János következőképpen rendszerezi Don Bosco nevelői eljárását: megkülönbözteti benne

a „negatív nevelést”, amelyet a szent „megelőző módszernek” nevez, s aminek lényege: nevelés az önnevelésre. Állandó fölügyeletet gyakorol, de ez a fölügyelet soha nem terhes, nem kicsinyes. Erre a vidám, mindent megelőző és a gyermeket állandóan szem előtt tartó fölügyeletre maga adta a legszebb és legleleményesebb példákat. A fölügyelet eredményét följegyezte, gondos naplót vezetett és vezetett növendékeiről. A hibák elkerülésével azonban nem elégszik meg: tudatosan törekszik arra, hogy „kiművelje a gyermeknek minden képességét és kifejlessze minden nemes hajlamát”. Ennek a „pozitív nevelésnek” a területét így oszthatjuk föl: „1. Észszerű neveléssel nemes gondolkodásmódot, biztos életfelfogást gyökereztet meg az elmékben. 2. Nemes jellemet, tisztult érzellem- és akaratvilágot nevel bizalomra, szeretetre támaszkodva. 3. Az előbbi két cél megvalósítására és természetfölötti magaslatra emelésére legszükségesebbnek és leghatásosabbanak tartja a buzgó, vallásos életet.” Pauler Ákos írja erről a szaléziánus pedagógiáról: „Rousseau és Don Bosco a pedagógiai supernaturalizmus hívei. Amaz azért enged szabadságot a gyermeknek, mert meggyőződése szerint az eredetileg jó és romlatlan természet csak úgy tud a maga erényeiben zavartalanul kibontakozni. A szaléziánus nevelő azonban azért kerüli a kényszert, mert tudja, hogy Jézust csak szabadon lehet követni, s mert hisz az isteni kegyelemben, amely nem hagyja el azokat, kik az Üdvözítőt a maguk gyermeki ártatlanságában meg tudták szeretni ...” A szaléziánus pedagógia szerint az oktatás és művelődés nem öncél, hanem eszköz az erkölcsi

jellem megszerzésére. „Nem a gyermek van a tudomány kedvéért, hanem a tudomány a gyermek kedvéért.”

Talán legplasztikusabban világítják meg, mert éppen az ellenkező oldalról jönnek, a pozitivistá Lombroso szavai a szalézi pedagógia jelentőségét: „Aszaléziánus intézetek a bűnözés megelőzésére és elhárítására lángelmével tervezett olyan erős hatalmat jelentenek, amilyen még Itália területén soha nem volt s amely a maga nemében egészen egyedül álló.”

Abban az időben, mikor Don Bosco nagyarányú munkássága megindult Turinban, három veszedelmes eszmeáramlat is előntötte Piemontot, elsősorban az ifjúságra hatva: politikai eszmék zűrzavara, heves antiklerikalizmus és a valdensek eretnoksége. E három áramlat szolgálatában egy jól szervezett, ügyesen szerkesztett sajtó dolgozott, s vele szemben kevés volt Don Bosco prédikálása, ide hasonló fegyver kellett: sajtó. 1844-ben alapította meg, átérezve a veszély és a szükség egyforma nagyságát, a Katolikus Könyvtárat.

Mint író, elsőnek életrajzzal jelentkezett: egykori iskolatársának és szemináriumi kollégájának, a fiatalon elhalt, szentéletű Comollo Lajosnak írta meg az életrajzát.

Második műve polémia volt a valdensek ellen. Ennek a XII. századba visszanyúló eretnokségnek, mely ellen különben Szent Ferenc is harcolt, eszméi új heveséggel kezdtek hódítani Észak-Olaszországban a század közepén. Elveik a következők: elvetik a pur-

gatórium létezését, a szentségek közül mindössze ketőt fogadnak el, melyek csak látható jelei s formái a láthatatlan kegyelmeknek, melyek hasznosak a híveknek, de nem elengedhetetlenül szükségesek az üdvösséghez; a hit forrásának egyedül a bibliát tartják, elvetik tehát a szent hagyományt, a képeket, ereklyét, a Szűz Mária és szentek segítségül hívását s ünnepeiket, a hozzájuk intézett imádságokat, tiszteletükre gyertyák és tömjén égetését; elvetik a misét, a fülgyónást, az utolsó kenetet s a holtakért imádkozást, a böjtöt és hústól való megtartóztatást bizonyos időkben, a körmeneteket és búcsú járásokat, a cölibátust és a szerzetesi életet. Don Bosco ezzel az eretnokséggel szemben fejtette ki világos iratokban a katolikus tanítást, s ennek tanait cáfolta közérthetően. E propagandafüzetek, kitűnő stílusuk, érdekességük és mérsékelt áruk folytán, páratlanul elterjedtek; a Katolikus Olvasmányok megrendelőinek száma csakhamar elérte a tizennégyezret.

A protestáns válasz 1853-ban egy ingyenes és nagyarányúan terjesztett almanach volt. Erre Don Bosco sürgősen egy katolikus almanachot szerkesztett, s ez, az *Il Galantuomo* volt az első ilyenfajta katolikus könyv Európában. Kiválóan megszerkesztett munka ez, minden benne van, ami az érdeklődést fölkelti s ami hasznossá, szinte nélkülözhetlenné teszi, elsősorban az egyszerű népek körében: naptár, asztronómiai utasítások, vásárok jegyzéke, tréfák, költemények, s közül erkölcsi és vallásos reflexiók, épületes és mulattató anekdoták.

Irt ezenkívül számtalan művet még, tankönyve-

ket, köztük még matematikait is, egyháztörténetet, szentek történetét, s megírta, a liberalista-soviniszta munkák ellensúlyozására, Itália történetét is, kellően hangsúlyozva mindenütt a katolikus vonatkozásokat. Iskolai színdarabokat is írt. A sajtó alapításával, a tollnak újólag az Egyház szolgálatába állításával irányt mutatott s a szalézi rend egy nagyjövőjű munkássági területét nyitotta meg.

Ezeket az írásműveit a nagy műveltség mellett a nagy lélekismeret jellemzi, az olvasók hajlamainak, érdeklődésének és szellemi szintjének ismerete. A mellett stílusuk a legszebb olasz stílusok egyike, annyira, hogy iskolákban is olvastatják, mint a tisztaság és világosság mintáit.

Ha végigpillantunk Don Bosco pályáján, alkotásai végtelen során, iskoláin, oratóriumain, a szalézi rendalapításon és missziókon, irodalmi munkásságán, diplomépítésein, melyek közt a legnagyobb a Segítő Szűzanya turini temploma, a szaléziak női ágán és a munkatársak intézményén, azonfölül óriási pasztorációs tevékenységén: lehetetlen nem éreznünk már ez életmű rendkívüli arányain is a természetfölöttiség hangulatát, s lehetetlen be nem látnunk, hogy egy ember, bármilyen erős fizikumú s remek szellemi képességekkel megáldott is, egy rövid élet alatt mindezt végrehajtani természetfölötti segítség nélkül nem képes.

Valóban, Don Bosco egész életútján ott vannak, a gyermek első eszméléseitől a haldokló utolsó szaváig, a természetfölötti segítség jegyei. Elhivatott volt ő,

akit legkedvesebb égi pártfogója, a Boldogságos Szűz, álmokkal és sugalmakkal vezetett és ösztönzött. A gyermek, aki a piemonti mezőn megszámlálhatatlan vadállat közt találja magát álmában, s aki előtt egy égi asszony e vadakat bárányokká változtatja, mondván: ezt kell neked is tenned, a szelídség hatalmával és a szeretet erejével, — a Boldogságos Szűz választottja, Isten fölkentje, az a kiválasztott, akire a nagy mű, a XIX. század krisztianizálása vár. S az álmok ismétlődnek, előre jelentik a rend alapítását, előre a turini Segítő Szűz templomának megépítését, előre a szaléziánusok nagyszabású missziós sikereit. S ez a kiválasztott egyszerű parasztfiacskó volt, egy szegényes matorban élő parasztember fia. Nem csodálatraméltó-e a Gondviselés bölcsesége, mely mindig „korszerűen” választ? A XIX. század demokratizmusában ki lehetett volna alkalmasabb a nagy föladat vállalására, mint éppen egy nép legalsóbb rétegéből jött ember?

A gyermekek már látszanak a rendkívüliség jelei. Pusztai kis pajtásainak katekizmust magyaráz, felnőtteket meghatájtatossága példája: testi képességeit megható kedvességgel állítja buzgalma szolgálataiba: valóságos cirkuszi mutatványokat rendez, tornászik és bűvészkedik, hogy közben elénekeltesse pár szent éneket, elmondathasson pár imádságot nézőivel. S nem megindító kép-e a kisfiú, aki csengő énekszóval csalja a felnőtteket egyéb látványosságoktól és szórakozásoktól, az istentiszteletre? Mintha az ősi olasz lélek ragyogó készségei támadnának föl benne töretlen erővel, ezek a csodálatos képességek, melyek megragyogtatják test és szellem tudását, állandóan az

egész ember akciójával, mozgékonyásával, vállalkozó kedvével és könnyedségével. Talán nem kell félnünk a szótól, melyet itt szinte történelmi értelemben használunk: az ősi „komédiás” attitűd éled föl benne, az, ami egy Néri Szent Fülöp egyéniségét is jellemzi.

De a gyermekség nemcsak idill, zöld mező és énekszó, hanem kemény szenvedés is. A kis Bosco János kétéves, mikor elveszti apját (1815-ben született), hárman maradnak testvérek, ketten édestestvérek s egy mostoha, jóval idősebb náluk, akinek később legfőbb célja az lesz, hogy a szent útját nehezítse, hogy iskolába jutását, pappá levését gátolja. De az apa elvesztéséért kárpótolja az anya okos szeretete. Ez az egyszerű parasztasszony páratlan bölcseséggel, az istenfélelem szellemében nevelte mindkét fiát, oly nagyszerű példáját adva a keresztény nevelésnek, hogy a szalézi rend méltán tiszteli benne pedagógiája alapvetőjét.

A gyermek hamar elkerül a szerető édesanya mellől, szolgálni kénytelen, s itt alaposan beletanul a gazdálkodásba, később egy szabónál van kvártélyban, s itt a szabómesterséget tanulja meg, oly jól, hogy később első oratóriumi növendékei elszakadt ruháit maga javíttatta. Két szentéletű pappal kerül kapcsolatba, az egyik egy vidéki plébánián él, Don Calosso; magához veszi Boscot, tanítja, s még összekuporgatott vagyonát is ráhagyja, de a fiú erről nemesen lemond a rokonok javára. A másik Don Cafasso, akit később az Egyház boldoggá avatott, hosszú időn át volt gyóntatója és tanácsadója a szentnek, s élete legdöntőbb pillanataiban irányította mindig a helyes

útra, ferencesek helyett a világi szemináriumba, majd a turini papi továbbképzőbe, s ő állt mellette tanácsaival a rendalapítás és oratóriumszervezés kezdeti nehézségei közt. Később bekerül egy Turin melletti kisvárosba, egy kávéházban talál keresetet, s közben megtanulja a cukrászművészetet, oly ügyesen, hogy a gazda hajlandó lenne állandóan alkalmazni, de Bosco János nem enged: forrón él benne a papság vágya. Ekkor kerül kapcsolatba, meleg barátságba Comollo Lajossal, akiről majd első életrajzát írja, de a szent-életű barát hamarosan meghal. Ez a második eset, hogy szívéhez igen közelállót szólít el a Gondviselés, az első Don Calosso halála volt. Az isteni bölcsesség tervszerű munkája ez is: elvette tőle mindazt, amihez túlságosan ragaszkodott a földön, hogy ezután ne ragaszkodjék, csak ahhoz, ami égi.

Gasparri bíboros mondta egy alkalommal, hogy őt mindig Don Bosco gyermekkorá érdekelte legjobban. „Csodálatos ez a gyermekség, igazán csodálatos. Teljesen megfelelt későbbi életének. Mintha az Úr Isten elő akarta volna készíteni őt mindarra a nyomorúságra, amely később szükségszerűen útjába akadt. És ezzel nem is annyira arra a harminchatféle mesterségre gondolok, amelyet meg kellett tanulnia, hanem kis lelke minden megpróbáltatására.”

Valóban előkészület ez a gyermekkor a későbbi nagy tettekre. S hogy a kiváló tehetségű gyermek nem rekedt meg, mint annyi más tehetség, a paraszti sors jelentéktelenségében, az elsősorban az édesanya érdeme, aki mindig támogatta törekvéseit. Mellette azonban ott van Don Bosco másik édesanyja: a Bol-

dogságos Szűz, akinek édesanyja ajánlotta magzatát, — az ő pártfogása vezette végig választottját a küzdelmes ifjúságon, hogy majd apostola legyen a hasonlóan küzdelmes ifjúságú gyermekeknek.

Azoknak az oratóriumoknak, amelyekben a gyermekeket összegyűjtötte, a kezdetei messzire nyúlnak, voltaképpen még vissza az első ifjúság idejébe. Moncuccóban, ahol béresgyerek volt, az iskolában gyűjtötte össze barátait, együtt mentek templomba s együtt végezték a keresztiúti ájtatosságot. Később Chieriben tanuló társaival megalapította a Vidámság Társaságát (Allegria); vallási és iskolai kötelességük pontos teljesítése mellett a tagoknak állandóan vidámaknak kellett lenniök; aki káromkodott vagy illetlen dolgokat beszélt, azt kirekesztették. Ezt a társulatot aztán vakációban otthon, Castelnuovóban is megszervezte. De az oratóriumok voltaképpen kezdete 1841 december 8-i ünnepéhez fűződik; ekkor találkozott Don Bosco első oratóriumi növendékével, Garelli Bertalannal. Szentmiséhez öltözött, mikor arra lett figyelmes, hogy a templomszolga kikerget a sekrestyéből egy fiút és ütlegeli. Közbelépett, védelmébe vette a fiút, mise után elbeszélgetett vele és hittanra kezdte tanítani. Legközelebb Garelli már hat társát is magával hozta, még két gyermeket küldött Don Cafasso. Így kezdődött az oratórium. 1842 gyertyaszentelőjén már húsz, gyümölcsoltóján harminchat volt a tanítványok száma. Éveken át kellett helyiségről helyiségre vándorolnia az egyre növekvő oratóriumnak, melyet hol csendháborításért jelentettek föl, hol rendzavarásért; hosszú időn át szabad ég alatt tartották játékkal egybekötött

összejöveleiket, míg innét, egy bérelt mezőről, is kiszorultak. Ekkor egy Pinardi Ferenc nevű ember bérbeadta neki egy fészer-szerű helyiségét. Itt rendezkedtek be, kápolnát emeltek a helyiség egyik felében, másik felét tanuló- és játszóteremmé alakították. Ekkor, 1846-ban, már hatszáz növendéke volt. Don Bosco fölhívta édesanyját is. Margit mama fájó szívvel hagyta ott a megszokott otthont, de megértette fia szándékát s vele ment, hogy gondoskodó anyja legyen az elhagyott gyermekeknek. 1846 végén már kivehettek az egész Pinardi-házat.

Eddig csak bejáró növendékei voltak, szállást nem adhatott nekik. De 1847 májusától fogva már végleges otthont is nyújtott. Ekkor egy este, szakadó esőben, egy árva kőművesgyerek vetődött hozzájuk, szállást és ennivalót kért. Ott tartották, a konyhában ágyat vetettek neki: ez volt az első szalézi hálóterem. Nemsokára már hét fiúról gondoskodtak így.

1851-ben Don Bosco megvette a Pinardi-házat, nemsokára fölépítette a Szalézi Szent Ferenc tiszteletére emelt templomot, majd háromemeletes menhelyet épített, ehhez később új szárnyakat, műhelyeket és tantermeket. A szükséges pénzt szinte csodálatos úton szerezte meg: mindig kapott nagyobb összeget a jótevőktől, amikor éppen esedékessé vált a fizetés. így, ilyen tőke nélkül épült föl később a Segítő Szűzanya temploma is, melyről Don Bosco azt mondta: Szűz Mária maga építette magának.

Ebből az oratóriumból nőtt ki azután a szaléziak társasága is, melynek szabályzatát Don Bosco közvet-

len munkatársai tanácsára, IX. Pius pápa határozott utasítására dolgozta ki.

Mint életének minden jelentősebb eseményét, álom jelentette a szalézi missziókat is Don Boscónak. Csakhamar el is indult az első misszionárius-csapat Dél-Amerikába, s ezt hamarosan mások is követték, úgy hogy ma már a világ minden táján működnek szalézi hithirdetők.

A hihetetlen munka, gyóntatások, pasztoráció, kimerítették a szervezetét, bármilyen hatalmas volt is. 1874-ben fogadta el végleges szabályzatát a szentatyja, egyelőre tíz évre, majd 1884-ben végérvényesen. Ekkor az alapító már erősen betegeskedett. Még tett nagyobb utazásokat, így Spanyolországba és Franciaországba; mindenütt óriási lelkesedés fogadta és megtérések és csodák jelezték útját. De már menthetetlen volt. Kedves növendéke, Cagliero, aki az első missziós raj vezetője volt s később bíboros lett, Amerikából csodálatos álom intésére sietett haza mestere betegágyához. Utolsó napjaiban a nagybeteg még egyre rendje sorsával foglalkozott. „Mondjátok meg a fiúknak, — üzente — hogy várom őket a mennyországban! A szószékről pedig szüntelenül a gyakori szentáldozást és Szűz Mária tiszteletét sürgessétek.” A Szüzanya és az Eucharisztia kultusza: ez volt rendjének szánt testamentuma. 1888 január 31-én halt meg.

1929 május 16-ig Don Bosco földi maradványai a Valsalice-i sírboltban nyugodtak. Ekkor emelték ki innét, hogy a boldoggáavatással kapcsolatos azonosítási eljárásnak alávéssék, s a turini Segítő Szüzanya templom oltárán helyezték el.

Ugyanezen év márciusában, Szent József ünnepén, olvasták föl a vatikáni Konzisztórium termében a boldoggáavatáshoz szükséges csodákat elismerő dekrétumot. Ezen a napon, mely egyben hivatalos ünnep is az olaszoknál, „egyetlen ujjongó harmóniában olvad össze az emberek szíve”, — mondotta beszédében a szentatya. — „Szinte azt hihetné az ember, hogy maga Szent József is megbízást kapott arra, hogy kivegye a részét legtisztább jegyese szolgálójának megjutalmazásában. Hiszen tiszteletreméltó Bosco János kimondhatatlan tisztelettel és szeretettel vette körül a Segítő Szűz Mariát, akinek neve örökké élni fog mindenütt, ahol szalézi művek és szalézi szerzetesek vannak szerte a világon, s akinek neve immár elválaszthatatlan Don Bosco nevével/’

„Ugyanezt a szépséges, gyengéd és jelentős összefüggést sugározza felénk — folytatta a Szentatya — az események összetalálkozása, melyre a szalézi ügyvivő célzott beszédében. (T. i. a dekrétum közvetlenül a római kérdés, a Vatikán s Olaszország viszonyának rendezése után látott napvilágot.) Az összefüggés, ha mégoly bensőséges is, mégis szembeszökő. Mert hiszen hogy Don Bosco valóban hűséges szolgálója volt egyházának, azt a Szentatya magának Don Bosconak ajkáról hallotta (1883-ban XI. Pius még mint egyszerű pap több napot töltött Turinban Don Bosco társaságában). Tőle hallotta azt is, hogy a most megoldást nyert sajnálatos konfliktus erősen foglalkoztatta gondolatait. Természetesen a bölcs és szent ember lelkében nem érte volna be akármilyen megoldással: ő mindazokkal ellentétben, akik hosszú idők óta minden

józan mérlegelést félretéve úgy képzeltek, hogy ezt a kérdést mindenáron el kell intézni valahogyan, a békét és a megoldást csak Isten és az Egyház dicsőségének, valamint a lelkek üdvösségének szem előtt tartásával áhította.”

Annak a kiváló egyéniségnek, aki a XIX. század harcaiban jó olasz volta megtagadása nélkül oly erős támasza és oszlopa volt az Egyház ügyének, oly jelentős közvetítő a szembenálló felek közt, hogy egy Bismarck jónak látta tiltakozni befolyása ellen, — ennek a kiváló egyéniségnek szebb alkalommal nem juthatott volna osztályrészül a boldoggányilvánítás dicsősége, mint éppen ezen a napon, mikor az Egyház és Állam kibékülésének öröme töltötte be a keresztény világot.

öt évvel később, 1934 április elsején, a pápa szenttéavatta Don Boscot.

A gyermek, aki a szegényes olasz major melletti réten maga köré gyűjti a kislányokat, hogy elmagyarázza nekik a katekizmust, elismételje a vasárnapi szentbeszédet, a kis akrobata, aki a környék népeit elszórakoztatja mutatványaival, hogy közben elimádkoztasson velük néhány Miatyánkot, az álmodozó, aki előtt farkasok báránnyá változnak s a harag szelídséggé enyhül — e gyermek, aki sírva ül az olasz parasztház küszöbén, kiűzve otthonról, s befogadást kérve itt az idegeneknél, vájjon sejtette-e, hogy az a munka, amelyre oly szilárd hivatást érzett magában, egy korszak legnagyobb szabású tette lesz? Ez az élet, melyben „természetessé lett a természetfölötti”, megnevelve, az isteni kegyelem fényében megtisztítva mu-

tatja mindazt, ami a korban erő és tehetség, vágy és fájdalom, lehetőség és hajlam volt. Ma, amikor a múlt század bomlásütönei után egyre határozottabban áll a lelkek előtt az Egyház egész középkorias nagyszerűségében fölfogott egyetemessége, mikor a szociális Egyház szeretettel hajol a szenvedő emberiség fölé, Don Bosco nagysága mind fényesebb lesz előttünk, egyénisége mind zseniálisabbnak tűnik; a kor nagy lángelméje ő, „korunk szentje”, aki benne állt mindennapjaink életében, híven a krisztusi szóhoz, mely lelkek halászává teszi az apostolt, — a korban állt s a kor megnemesített lelkét emelte föl. Benne, mint egy Szent Ferencben a gótikát, Szent Ignácban a barokkot, láthatjuk, égi ragyogásban, a szentség tisztultságában, korunkat, melynek ő mutatta meg a nagy tömegek számára is alkalmas utat az egyetlen szintézis, az egyetlen megnyugtató, tartós boldogság felé.

NAGY SZENT ALBERT

I.

Dante, aki az egészen fiatal kortárs közelségében élt az aggastyán szerzetestudós utolsó éveihöz, tizenöt-tizenhatéves korában hallhatta halálának a távoli német földről érkező hírért, amely Firenze legviharosabb időszakának fegyverzajában és az akkori európai politikai földrengései közt is nagy és fontos eseménynek hatott. Pedig; a nyolcvan év körüli aggastyán akkor már évek óta élt távol minden aktivitástól és egyedül halálára készült. Szerzetestársai kezéből való életrajza azt mondja róla, hogy ifjúságának idején természetfölötti sugallat figyelmeztette: eljön az idő, amikor — hogy mindeneket felülmúló tudása elkapatottá ne tegye — elfelejti mindazt, amit tud s mivel ez élete vége felé lesz, akkor készüljön a halálra. Semmiképpen sem valószínűtlen, hogy az az irtózatossá méretű munkásság, amelyet egész életében folytatott, kimerítette őt, kiszívta életerejét s több mint hetven évvel vállán már nem kívánt dolgozni többé. A munkamennyiség, amit végzett, minden korokat meglep a felülmúlhatatlannak tetsző méreteivel. Műveinek utolsó jelentékeny kiadása, az A. Borgnet-féle * harmincnyolc kvart-

* Beati Alberti Magna M. O. P. Opera Omnia, Paris 18..

kötetet tesz ki, oldalanként két sűrűszedésű, apróbetűs hasábbal, a vékonymetszésű, éles francia betűk milliói-
val s ez az életmű Aristoteles óta talán máig a leg-
nagyobb kísérlet arra, hogy magát a tudást: egyetemes
és összefüggő rendszerben nyújtsa.

Már a kortársak előtt ez volt a szerepe és a jelen-
tősége: „Doctor Universalis”, a „Mindenttudó”. A ké-
sőbbi századok még inkább fokozták a róla való köz-
tudatnak ezt a jegyét, sőt túl is torzították. Megtették
mindenekelőtt a titkos tudományok tudójának, az
egyiptomi, héber és arab mágia, kabbalisztika és az
alkímiai tudáskincs örökösének, tulajdonosának és
továbbfejlesztőjének. Mint minden tévedésnek, ennek
a felfogásnak mélyén; is volt egy darab igazság: az, hogy
Nagy Albert egy páratlanul nagyméretű tudományos
kutató- és hódító munka közben az elsők között nyúlt
át az arab és héber tudományosság filozófiai és ter-
mészettudományi könyvkultúrájának kontinensére.
S talán nem is az ő kora, hanem az utána következő
századok, amelyekben olyan sajátságosan élő volt a
„rejtett tudás” fogalma és ezt a rejtett tudást a sötét
titkokat lehelő arab és héber betűk görbe fonadékain
túl sejtették: Albertus Magnusban testesítették meg
ezeknek a titkoknak tudóját, örökösét és rejtett értelmű
szövegekbe foglalóját. A *szent*, éppen az a szent, aki
a maga csodálatosan világos, rendszeres és homálynél-
küli értelmének egész életen át tartó aktivitását állí-
totta az Egyház szolgálatába: kissé elmosódott alak-
jának ilyen természetű felfogása mellett. A teológia
történetében való szerepének fénye pedig felolvadt a
grandiózus tanítványnak, Aquinói Szent Tamásnak

vakító dicsőségében, amellyel szakadatlan együtt emlegették ugyan, de csak mint kisebbet és elődöt. A *ma* tudománytörténeti kutatómunkájának s a Nagy Alberti életmű szellemtörténeti összefüggések szerint való feltárásának, a nagy összefoglaló szempontoknak kellett jönnie, hogy helyesen lássuk Albertus Magnust, a teológust és a természettudóst — és ezektől nem függetlenül, az életművéhez tapadó zavaros képzeletanyagtól megtisztítva: a szentet!

A Szent és a Tudós ugyanis éppen öbenne szétválaszthatatlanul egygyefonódó princípiumok. Génusza nem a saját adott képességeinek kiéléséért vagy a tudásanyag rendkívüli vonzatának kedvéért ostromolja meg a konkrét tudásnak azt a Himalájáját, amit győztesen bevesz, nem önmagáért nyúl vissza kétes, romlott, két-három nyelvből átfordított bizonytalan szövegeken át Aristotelesig, és nem a „rejtett tudás” romantikája kedvéért feszíti ki érdeklődését Kordováig és más városokig, amelyek afrikaian izzó spanyol ég mögött vannak. Hozzá kell tenni még, hogy mindezt a legminimálisabb eszközökkel végezte el, válságos és végzetes időkben. Olyan évtizedekben, amikor a német császárok utolsó törekvései is összeomlottak, hogy megteremtsék az európai politikai egységet, Európa hatalmi káosza teljes és e szétdarabolt Európa ellen több ponton és több fronton indul meg a keresztény gondolkodásnak még ki sem dolgozott metafizikai fogalmai ellen, sőt a „Mens Christiana”, a keresztény értelem egész alapvető magatartása ellen a nemkeresztény gondolatok és szellemi mozgalmak beszivárgása, sőt nyíltan kibontakozó támadása.

II.

Launingenben született, sváb földön, abból a német törzsből, amelynek uralkodóháza most utoljára készült a császári hatalom újjáértelmezett fogalma kapcsán megvalósítani a németség és nagyjából a keresztény Európa összes népei felett az egyetemes uralom eszméjét. A Hohenstaufenieknek ezért az eszméért való harca azért hatalmas és tragikus, mert törekvéseik ekkor már tulajdonképpen elszakadtak a valóság erőitől, mind a német nép életének, mind Itália sajátos viszonyainak politikai formáitól, és semmi sem volt bizonyosabb, mint az, hogy ebben a harcban el kell majd bukniuk.

Az a kisfiú, aki a XII. század utolsó évtizedében egy svábföldi hatalmas birtokoscsalád sarjaként megszületett: személyes életének erői soha sem érintette közvetlenül a politikát, a kor történelmi eseményeibe nem folyt bele döntően, — szerepét és jelentőségét azonban nem láthatnók tisztán a politika nélkül, éppen azért, mert ő maga oly szervesen meghatározóan hozzátartozik korához.

1190 és 1200 között született. Hogy melyik évben, azt nem lehet megállapítani. Talán Barbarossa Frigyes uralkodásának valamelyik utolsó évében. A nagy Hohenstaufeni a maga hosszú és hatalmas életét betöltő harcok után végül is egyszerre törte meg a szét húzó német törzseket, az ellene törő német nagyokat, a lombard városokat, az itáliai nacionalizmusra és a szicíliai normannokra támaszkodó pápai politikát. De hogy ez a győzelem mennyire csak látszat volt, meny-

nyire nélkülözte az organikus erőket, mi sem bizonyítja jobban mint az, hogy fiára, VI. Henrikre, semmi más nem maradt a hatalom valóságából, mint a birodalomnak az a zuga, amelyet egy erőszakolt politikai házassággal szerzett. Azzal, hogy huszonegy éves korában hozzákényszerítették a tíz évvel idősebb Konstanciát, Roger normann király utolsó sarjadékát, akit klostromból ragadtak ki és

*„ki lőn, hogy svábság harmadik viharja
életet a másodiktól s tőle nyerjen.”*

Így zeng róla Dante, aki a hervadt és finom aszszonnyal a Paradicsomban találkozik, a Hold Körében, azok között, akik noha megszegni kényszerültek fogadalmukat, mégis üdvözültek. A normann királyoknak apácakolostorból kiragadott utolsó lányarjadéka 1196-ban esküdött meg a fiatal Hohenstaufenivel a milánói dómban, ghibellin seregek öles dárdái között és ez az esküvő baljós és sötét fenyegetés volt a szabadságában és életérdekeiben veszélyeztetett pápaság ellen, mert a meghódított Lombardia és a menyasszonnyal együtt öröklődő Dél-Itália harapófogója közé szorította az akkori világ egyetlen morális hatalmát. Az esküvőben el voltak vetve a magvai mindazoknak a viharoknak, amelyeket a rövid ideig élt és rövid ideig uralkodott VI. Henrik és fia Hohenstaufeni II. Frigyes körül felkeltek. S ezek a viharok: alapjában rázták meg az akkori egész keresztény világot. VI. Henrik hatalma apja halála után úgyszólván csak feleségének birtokaira korlátozódott s a nyers és fölényes Hohenstaufeni

az első perctől kezdve megutáltatta önmagát is, az uralom német elképzelésű formáit is Szicíliának és Dél-Itáliának csodálatosan tarka — görög-latin-arab-normann — népkeverékével. Ennek ellenére ő maga *úgy* jelentkezik, mint a Politikus egyik legkialakultabb típusa. Semmi mással nem törődik, mint a hatalommal, annak szövedékével és egyensúlyával, persze a maga Hohenstaufeni módján: kemény kézzel, barbáruul és hatalmasan. Érdekes, hogy alakjának, mint politikusnak, legtökéletesebb rajzát egy konstantinápolyi annalista, Nikétász Koniátesz, hagyta ránk; a bizánci császárság középpontjából higgadtan, a politikai műveltség hűvösebb, elvontabb és doktrinálisabb formáinak magaslatáról tartották számon a hatalom gyakorlásának barbár autodidaktáját.

Érdemes volt-e megrajzolni a képét annak az uralkodónak, akinek alakja legfeljebb távoli hallomás volt a svábföldön született kisfiú gyermekemlékei között? Igen, érdemes, mert hisz ő, a Szent: életének művével a kor hatalomvágya és fegyveres erői fölé kerekedik — a Szellem erejével. Életének nagyobb fele Henrik fiának, Hohenstaufeni II. Frigyesnek életideje alatt fog elteileni. Sötét és kegyetlen hatalomvágy — a maga egészen nyers formáiban — egyik főjegye ennek a kornak s az úgy lebeg e két század levegőjében, mint valami súlyos és zavaros kisugárzás. A kor túlzó, már eretnek misztikusa, Joachim a Fiore, a gyötrött és idegbajos vizionárius, akitől századokat megzavaró jövendölések sora származik, úgy reagál a maga túlexponált misztikájával és idegzetével a hatalomvágyra, e mégiscsak emberi vonásra, mint olyan valamire, ami

már egyenesen sátáni. Megérzi a zavarokat, amelyeket VI. Henrik és Konstancia fia idéz majd fel és azt kezdi hirdetni, hogy Konstancia: egy démontól esett teherbe! Talán legjobban ez az apróság mutatja meg, mennyire szükség van valaki Nagyra, aki egyebek közt e zavaros misztikár ellenében is meg fogja vívni a tiszta és érvényes Gondolat szabadságharcát.

III

Ami egyébként a. Gondolkodás ügyét illeti: éppen ekkor áll a harc az univerzáliák körül!

A ma köztudata nem tartja számon az emberi szellemnek ezt a hősie és válságos korszakát. Az univerzáliák miatt való harcot csak szakkörökben szokták emlegetni, pedig hogy az európai, talán az egyetemes emberi gondolkodás nem mozog a valóság herezisént jelentő síkon: az ennek a harcnak hősie ütközeteire vezethető vissza.

A XII. század első évtizedének végén halt meg Canterbury Szent Anzelm, a skolasztika első megvalósítója és klasszikusa és éppen Nagy Szent Albertig a legnagyobb világossága. Kétségtelenül a filozófiai és teológiai gondolkodás legnagyobbjai közé tartozik. A teológiai problémáknak vannak olyan csúcsai, ahol máig is ő feszítette legtágabbra a széttekintés körét, mint pl. az ember és a Szentháromság viszonyának szinte szédítő spekulációiban, a „Cur Deus Homo?” lapjain vakítóan éles syllogismusok reflektoraival igyekszik behatolni felhőfátyolai közé annak a kérdés-

nek, hogy vájjon a Szentháromság második személye nem lett volna testté akkor is az emberiség számára, ha nem lett volna a Bűnbeesés miatt szükség a Megváltásra? De az ő életművében még nyitva maradt egy látszólag módszertani kérdés: az egyedekben megvalósuló általános (universale) fogalomnak létezési formája.

Nagyon durva és nagyon egyszerű megközelítéssel: amennyiben valóságnak fogadjuk el, hogy léteznek egyes asztalok, létezik-e s hol, milyen összefüggésben az asztal? Az egyetemes asztal-fogalom létezése a konkrét, egyes, az anyagi valóságban már meglévő asztalok létezéséből következik-e, vagy ellenkezőleg: a megfelelő universale (az asztal) fogalom nélkül nem lehetnének-e, nem valósulhatnak-e meg az anyagi valóságban is a konkrét asztalok? A kérdés csak látszólagosan elvont. Ismeretelmélet, logika, metafizika és az emberi gondolkodás típusokba osztható karakterformái csaptak össze a kérdés körül egy máig is szívetdobogtató, páratlanul szenvedélyes vitában. Ez a harc már lejátszódott egyszer: másfél ezer évvel azelőtt, amikor Platon az egyetemes fogalmakat, az ideákat, valahol valamiképpen reálisan létezőknek tette meg; a tévedést Aristoteles korrigálta, amikor az egyetemes fogalmakat a létezés sorrendjébe *előbb* szükségeseknek jelölte meg ugyan, de létezési formájukra vonatkozóan kimondta, hogy megvalósulásuk kizárólag konkrét egyedekben történik. De hol voltak akkor — a XII. században — az aristotelesi szövegek? Hol volt a filozófiatörténet, mint öntudatos fogalom, mint tárgy, mint módszertan, mint összehozott anyag? Másfélezer év messzeségében,

késői latin kompendiumokon, Szent Ágoston írásain és gondolatrendszerén, a latin egyházatyák kevészámú filozófiai munkáit mint felhőfátyolokon át igyekeztek megpillantani az emberi gondolkodásnak óriás hegyvonulatát, az aristotelesi életművet, amelynek magasságából már alá lehetne pillantani egyebek közt az univerzáliák kérdésére is.

Ma már alig képzelhető el, hogy hogyan izgatta az akkori összes gondolkodókat Aristotelesnek csak ködfelhőkön át sejtett távoli és gigantikus rejtélye! Ami az univerzáliák kérdését illeti, a középkor egész valóságérzése mereven elutasította magától azt a gondolatot, hogy az univerzáliák valami módon reálisan is léteznek; de ennek megfogalmazásában tovább ment a szükségesnél, az egyetemes fogalmakat csak mint az egyetemes gondolat kifejezésére való neveket (*nomina*) fogadta el és *az* ezen a nyomon továbbépülő bölcselet (nominalizmus) sorra próbálta ki az így jelentkező gondolkodási herezis összes zsákutcáit. Hogy a kérdés az univerzáliák örvényénél kezdődik, azt a kor minden gondolkodója, minden szellemileg és irodalmilag képzett embere tudta és másfél század szellemének pillantása szédült az örvény megragadhatatlan forgásától...

IV

Ha Nagy Szent Albert az 1190-es évek közepén született, akkor tíz-tizenkét éves volt, amikor az assziszzebeli kereskedőifjú, Pietro Bernadone huszonöt éves fia, lemondott atyai örökségéről és zsákruhájának

hátára mésszel mázolvva keresztet, nekivágott az Appenninek még havas télvégi szakadékainak. Sorsdöntő út! Egy egész korszak és az akkori keresztény emberiség vonult ezzel az úttal a hegyek közé, hogy összeállítsa, teljessé tegye, rendszerezze a keresztény életérzés összes elemeit. Pietro Bernadone fia más, mint ahogy őt a későbbi korok köztudata elképzei — egyoldalúan és hiányosan csak a Fiorettiből. Nem érzélgés és álmodozás vezet őt, hanem a legtudatosabb és legkegyetlenebb akarat, egy új lelki kontinens felfedezésének kívánása. Útja semmivel sem kevesebb, mint akár Kolumbuszé, akár Magalláné — akár a Montserratnak és Manrészának nekivágó fiatal Loyolai Szent Ignácé, akivel sokkal több és sokkal meghökkentőbb hasonlósága van a fiatal Assiszi Szent Ferencnek, mint hogy azt általában a köztudat sejti. Mindketten ugyanama kontinens más és más részének lángeszű és vakmerő konkvisztádorai. A látszólagos eltérés köztük az, hogy a felfedezés megtörténte után Szent Ignác nem elégszik meg a lelki életnek és az összes vonatkozó ismereteknek autodidaksziséval, hanem az összes kapcsolatos tudásanyag rendszeres és érvényes megszerzése céljából hét évet tölt a párizsi egyetemen, — csak hogy ennek a párizsi egyetemnek kifejlesztésében óriási része volt annak idején az éppen már a Szent Ferenc után következő franciskánus nemzedéknek és Szent Domonkos után következő dominikánus nemzedéknek. Azaz Szent Ferenc útja, ha nem is személyesen, de utódaiban, és Szent Domonkosnak hozzájuk bizonyos méretekig hasonló útja szintén nem személyesen, hanem utódaiban ugyanoda vezet, ahová Szent Ignácé.

Mint ahogy nem véletlen, hanem logikusan következő szükségszerűség volt, hogy Szent Ignác a döntő pillanatban a filozófia és a teológia felé fordulva markoljon és rendszerezzen össze, kerítsen véglegesen a hatalmába minden felvetődő kérdést (mert hisz minden emberi kérdés végeredményben értelmi síkon vetődik fel): ugyanilyen logikus és szükségszerű volt, hogy Asszisi Szent Ferenc és Szent Domonkos útja legalább utódaikban — szintén a filozófia és a teológia felé forduljon. Így nézve a kérdést bámulatraméltóan egyszerű és világos, hogy a XII. és XIII. század fordulójának összes nagy kérdéseit miért a keresztény lélek ekkor felbukkanó két nagyjának, Asszisi Szent Ferencnek és Szent Domonkosnak kellett megoldani.

Nagy Szent Albert jelentősége éppen ott áll, hogy ő az, aki szükségszerű és logikus irányban folytatja Szent Domonkos lépéseit, ahol azok annak élete végén abbamaradtak...

V.

Származása és ifjúsága homályos. Az a régi, sokföldű sváb birtokos-nemzetség, amely a Bolstedt nevet használta leggyakrabban, Launingenben tartotta székhelyét. Hogy a hullámos, erdős, szép sváb tájban és a gazdasági épületekkel körülvett udvarházban milyen volt a gyermekkor, környezete és az ifjúsága, azt legfeljebb csak sejteni lehet. Annyira elszakadt ettől a környezettől, hogy rendtársai, akik később megírták életét, semmit sem tudtak arról, amit a hatalmas aggasztánnak, akkor már tőlük hat-hét évtized messzeségé-

ben fekvő gyermekkorára és ifjúságára vonatkozott. S hat-hét évtized: a középkor sajátos viszonyai között sokkal több mint ma, emlékeket és dokumentumokat sokkal jobban elmosó távolság. De feltűnő, hogy a legenda csak egyről tud a távoli és elmerült ifjúkorból: arról, hogy a sváb nemesifjú az erdőt szerette és szeretett vadászni; s arról, hogy amikor Páduában volt diák, élénkebb elméjű olasz társai annyira felülmúlták őt a felfogás és emlékezet gyorsaságában, hogy már-már abba kellett volna hagynia tanulmányait, — ekkor kezdett volna könnyörögni könnyek között Szűz Máriához, hogy segítse őt át nehézségeken. A legenda itt olyan édes és jellegzetes, hogy érdemes elbeszélni már csak azért is, mert jellemzően mutatja, mik a középkori legendaalakulás formái, s kellő akribiával mégis csak az igazságot lehet kiemelni mögülök.

Azt mondja a legenda, hogy Albert sokat fáradozott Páduában azon, hogy a tudásban előrehaladjon, de nem sok eredménnyel. Amit egyik napra megtanult, azt a másik napra elfelejtette, amit tegnap még érteni vélt, ma már nem értette. Könnyek között imádkozva a túlvilági segítségért, tündöklő képben jelent meg előtte Szűz Mária, Alexandriai Szent Katalin, Szent Borbála, megvigasztalták és megígérték neki, hogy megszabadul nehézségeitől, sőt tudományban nem lesz párja az egész világon!

Gyermeki és édes hamvasságú történet, Didakszisa azt akarja mondani, hogy íme: a rend legnagyobb tudósa is csak semmi volt önmagától és egyedül a Bölcseségnek Széke tette őt képessé arra, hogy elérje tudásának későbbi magaslatait. A legenda alapja az le-

het, hogy bizonyára akadhettek rendtársak, akik vagy maguk emlékeztek arra, vagy hallották, hogy a fiatal német diák a páduai főiskolán nehézkesen beszélt még latinul, ami természetes is lehet és méginkább csak törte az olaszt, ami még természetesebb is volt. De már maga az is, hogy ott találjuk őt a páduai főiskolán: bizonyos előzetes képzettségre, tudományos hajlamokra és tudatos szellemi célkitűzésekre vall. Afféle nyers, talán nyelvtudásban először kissé barbár géniusz képét mutatja ez a vonás, akit az embert környező tárgyi világ érdekel eleinte legjobban — későbbi írásaiban is vannak célzások arról, hogy még utazásai közben is milyen figyelemmel nézegetett mindent, fákat, állatokat, kövületeket — és amikor sváb erdei közül először kerül a könnyedebb, élénkebb, az elvont fogalmak felé jobban iskolázott latin világba, először zavarban van, márcsak az idegen nyelv miatt, amelyben kevéssé gyakorlott. Alakja, ahogy a legendákban szerepel, egyekben is pontosan mutatja azokat az irányvonalakat, amelyek szerint a középkor lelkének legendaformáló tevékenysége hat: egy-egy megszokott s az ájtatosaktól kívánt formula kedvéért önkéntelenül is átformálva az alakot. Rendjének egyik régi írója (Johannes Mayer O. P.: *Liber de viris illustrious* O. P.) szerint „der grosse Albert, gross vom kunst und klein vom person.” íme: itt is a retorikus ékesség, a csodálat és okulás kedvéért enyhén megváltoztatott valóság. Mert a teuton tudós, amint azt hitelesnek tekinthető ránk maradt képei, továbbá sírjának egyik alkalommal való felbontásának és csontjainak megvizsgálása megmutatta, egyáltalában nem volt kicsiny termetű. S azok az apró

epizódok, amelyeket itáliai diákeveiből kapcsolatosan említenek, éppen apróságukban hordják hitelességük bizonyítékát: szintén a nyílt, hatalmas és egyetemes érdeklődőt mutatják. Az egyik epizódot ő maga mondja el (*Meteororum* 1 3 tr 2 c 12): páduai diák korában felnyitottak egy már hosszú idő óta lezárt kútüreget, s ketten, akik leszálltak belé, meghaltak, egy harmadik, aki a kút fölé hajolt, órákig feküdt eszméletlenül, — s ebből Albert a gázok létét, sajátos halmazállapotát és természetét sejtí meg már ekkor. Szintén ifjú korára eső velencei időzése alatt pedig egy templomépítésnél felhasznált és szétfűrészelt márványtömbből egy koronás és szakállas emberi főnek csodálatosan hű és természetes körvonalrajza bukkanva elő: tőle kérdezték meg, hogy vájjon mit jelenthet ez (*Mineralium* 12 tr 3 c 1) és vájjon miért van; ami arra vall, hogy már ekkor úgy volt ismeretes, mint aki különösképpen és sokat foglalkozik a természet dolgaival.

VI.

Az új német történettudomány különösképpen elítéli a középkori német császárság déli politikáját, általában a középkori német császárság egész tartalmát, az univerzalista politikai gondolatot, amely egyetemes birodalomszervezéssel törődött a németiség belső egységének reális megalapozása, megszervezése és kibontása helyett. Különösen a mai irányzat ítéli meg élesen ezeket a századokat, majdnem kizárólagosan neki tulajdonítja, hogy ők a germánság középkori tömbje

„Volk ohne Raum” lettek, a határok nélküli nép. Egy ellenpróba nehezen tudná igazolni ennek a felfogásnak helyességét. A kérdés inkább az: mi lett volna az univerzalista és szentbirodalmi gondolat nélkül a német népből, amelynek mégis csak ez a gondolat adott legelőször legalábbis eszmei egységet, egységtudatot és öntudatot? A teuton történelem aligha lett volna más, mint az, ami az ősidőkben volt, egymás ellen örökös harcokban gomolygó törzsi káosz. Még így: a szentbirodalmi gondolat közös égisze alatt legalább eszmeileg egységes birodalmat alkotott a németiség, századokon át a latin Dél felé irányult politikai és kulturális figyelemmel, melynek vonzásában magáévá tudta tenni az akkori Európa legvirulóbb kultúrterületének minden gondolatát és eszmebeli kincseit. Apróság, de súlyosan jelképes, hogy a csontos sváb nemesifjú, akiből Nagy Szent Albert lett: császári szolgálatban álló atyái nagybátyjának csapatával kelt át az Alpokon, hogy az itáliai iskolavárosokban találkozhasson a rendszerezett tudománnyal és Szent Domonkos szerzetével. Nem lehetetlen, hogy a tudományos kutatás és az elvont gondolkodás fennsíkján elhalványult benne az a tudat, hogy német — azt azonban még sem lehet kétségbevonni, hogy a német szellem történetében először ez az Alpokon átkelt s lándzsás ghibellinlovásokat kísérő ifjú valósította meg azt, amit századokkal később — ma — a német tudomány valóságos egyetemi üzemekkel valósított meg: egy-egy tárgykörre vonatkozó egyetemes anyaggyűjtés és rendszeralkotás munkálatait. Igen: ebből a szempontból nagy Szent Albert nemcsak a keresztény filozófiának, teológia-

nak és a keresztény középkornak úttörője és nagyja, hanem a századunk kezdetén teljes érettségre jutott német tudományosság könyörtelenül és hatalmasan a teljes anyagot összegyűjtő és azt rendszerré alkotni kívánó misztikának és szellemnek első előfutárja és megvalósítója. Érdekes kísérlet volna kimutatni, hogy szellemének hatalmas teuton imperializmusából mennyire nem vett el semmit, hogy a benne gomolygó formátlan tudásvágy a latin Dél sugárzása alá került, magáévá tehette annak szellemi kincseit is és találkozhatott a már legtermékenyebb szellemi forradalmával, a kolduló rendekkel, pontosabban Szent Domonkos szerzetével.

VII

Szent Domonkos 1221-ben halt meg, lázas betegen, Velencében, ahova azért utazott, mert pogány missziókba, valószínűleg Magyarország keleti határszélére, a kunok közé akart utazni. Sírja Bolognában van; gyönyörű fehér márványkoporsóján a virradni kezdő reneszánsz ízlésének faragott virágfüzéreivel és apró angyalai; súlyos és nyugtalan dísz olyan embernek, aki maga volt a nyugalom és egyszerűség. Azzá, ami lett, életének utolsó másfél évtizede tette; délfranciaországi manicheus vidék magános vándorából ekkor vált rendalapítótá, egy szinte a szél gyorsaságával száguldó mozgalom elindítójává és egy rend pátriárkájává, ám mindaz, amit alkotott s amely később rendjének irányt szabott: a hajdani magános vándorutakból fakadt.

Már harminchétéves volt, amikor egyedül maradt a délfranciaországi térítőmunka közt, az eretnekségtől elárasztott tartományban, hogy megpróbálja legyőzni azt a sötét és beteg manicheizmust, amely mint valami félelmetes, idegen mocsár terpeszkedett a tájon, tanainak és erkölcsének ismeretlen hullóival és mérgező virágaival.

1208-at írtak s a szakadatlan prédikálástól, virasztástól, vitatkozástól, gyaloglástól, böjttől és nélkülözésektől sovány, fehérarcú spanyol pap mögött már két égő év terült el, két fáradt, keserű, reménytelen év, amit bajtársával és mesterével együtt küzdött végig, Diegoval, aki egyúttal püspöke is volt. Emberi nyelven szólva „véletlenül” vetődtek ide, amikor Diego püspök már az öregkor határán járt, kanonokja, Domonkos pedig a férfikor delén. Egyik sem volt már olyan fiatal, mint amikor az ember megváltoztatja életét és valami újba kezd. Mind a ketten „beérkezett” emberek voltak a szó polgári értelmében: elérték azt, amit a körülmények és lehetőségek kijelöltek számukra, megszokott munkát végeztek évek óta, és mind a ketten otthagyták mégis azt a helyet és szerepet, amit betöltöttek, otthagyták a megállapodottságot és nyugalmat azért, hogy évekig vándoroljanak az utcákon és utakon, napfényben, szélben és esőben, éhséget egyenek és szomjúságot igyanak, életük veszedelemben forogjon s romlott és makacs fanatizmus lázától tüzelt eretnekek törei és botjai közt, hogy megvessék és kinevessék őket szerteséjjel, hogy még az egyházi hatóságoknak lanyhább képviselői is kényelmetlenül és gyanakodva fogadják buzgalmukat.

Diego d'Azavedo az osmai püspökség kormányzását hagyta ott, Domonkos pedig kanonoki celláját.

A püspöknek később vissza kellett térnie üresen hagyott trónusára, ő pedig folytatta munkáját, sokáig egyedül a kereszténységnek ezen a szorongatott frontján, ahol a Mediterráneum keresztény partjain először tudta megvetni lábát a görög mediterráneum felül jövő eretnek támadása. S e támadással szemben az eddigi egyház szervezett formái hiányosaknak bizonyultak, a pasztoráció ki nem elégítőnek, a bencés és cisztercita apátságok pedig távoli uradalmaknak. Szervezetre volt még szükség, még pedig gyorsra és mozgékonyra, ez meg is alakult, már a keresztesháborúk, az albiak ellen indított kereszteshadak vashullámai között, ám hamarosan széttágítva saját maga elé szabott illetékességének körét: virtuóz lendülettel vállalt mindent, ami az alapító előtt a maga vándorútjainak gyötrött és magános éjszakáin felmerült. Valójában: a kereszténységnek szinte minden gondját! Azt, hogy a Pyreneusokon túl még mindig ott áll az arab világ fegyveres és szellemi támadása; azt, hogy az alatt az Egyház egész élete Európában még mindig bizonyos kizárólagossággal igazodik hűbéri formához, holott ezt majdnem mindenütt új elemekkel bővült, s életformák és társadalmi rögződés szerint döntően elváltozott; azt, hogy az egyházi tudományosság még mindig egy régebbi nehezkesebb, elavultán iskolás szisztémához van kötve s ígér újabb lendületet abból a csoportból, amely e gondolatok köré gyűlt, szinte magától, akarata ellenére lett rend és domonkosból rendalapító,

Kétségtelen, hogy amit alapított, arra rendkívül mértékben szükség volt. A rendtörténet Szent Benedek-i ágából fakadó szerzetességek, mindenekelőtt maga a bencésrend, egészen más hivatást teljesítettek; roppant apátságaik, mindegyik szinte egy-egy kis államot alkotó uradalmak középpontja, óriási szolgálatot tettek abban, hogy a népvándorlás utáni még meg nem állapodott Európa lelki és társadalmi-eligazító pontjai legyenek a maguk masszivitásával; a ciszteri-rend kolostorai az induló tudományos és művészi életnek, Nagy Szent Bernát misztikájának voltak a tüzpontjai — közben azonban az európai kultúrájuk népessége sűrűbb, társadalmi alkata összetettebb, élete mozgékonyabb lett: szükség volt a szerzetesség olyan formájára, amely immár a földbirtokon, nem kolostoraihoz kötötten él és működik, hanem alkalmazkodik az újra elvárosiasodó Európához, s annak új társadalmi osztályait ő maga keresi fel. Ez a kolduló rendek alakulásának társadalmi háttere; az, hogy a megalakulások alkalmát az Egyház egyik veszélyeztetett tartományának megmentésére szánt harci szervezet megeremtése adta meg, az éppen csak a lehetőség és szükséglet egyik konkrét pontját jelentette. A domonkosrendhez hasonló rendi típusnak a kor szükségleteiben való jelentkezése adja a magyarázatát annak, hogy miért terjedt el egész Európában a domonkosrend roppant gyorsasággal. Az alapító már életében megérhette azt, hogy Európának egyetlen országa sem volt, amelyben kolostorok egész rajával ne lettek volna fiai. Rendjének a tudományos munka felé való fordulása már az ő éle-

tében megkezdődött, első utóda egészen céltudatos program szerint jelent meg sorra az egyetemi városokban, amelyeknek ifjúsága szenvedélyes érdeklődéssel fordult a keresztény tudományosság művelésének a renddel kapcsolatban való új művelési lehetőségei felé.

VIII

Szent Domonkos utódának, Boldog Jordánnak, a dominikánus rend második rendfőnökének fennmaradt az a levele, mely elmondja, hogyan lépett be a rendbe wollstadti Albert, az egyetemen máris hírnevet szerzett, akkor már nem fiatal páduai diák: nem habozás nélkül, súlyos belső vívódások után. De ki tudott volna az ekkori keresztény világ intellektuális körein végigviharzó mozgalomnak és magának ennek az égőszemű szász papnak, Szász Jordánnak, az „Egyetemek Orkánjának” ellenállni? Boldog Jordán: a Szent Domonkos-rend szellemi szféráján kívül általában keveset emlegetett egyéniség. Pedig a Szent Domonkos-rend alapításának ő a befejezője, a rend belső vonásainak és szerkezetének ő a végleges megformálója, a német szervezési hajlam egyik legnagyobb és legcsodálatosabb megtestesítője. A forradalmian új lehetőséget, hogy Európa egész keresztény ifjúságának szellemi elitjét tudományos munkaszervezésbe fogja, ő látta meg tudatosan először és többszörösen beutazva főképp az olasz egyetemi városokat, ő valósította meg. Prédikációinak szinte lehetetlen volt ellenállni. Az egyetemi ifjúság százával

tódult Szent Domonkos fekete köpenye alá, valóban éppen a jellemek és a tehetség szerint való elit. S a semmiből — vagyis inkább a kor szellemi szükségleteiből — egyszerre csak ott van a filozófiai és teológiai problémakutatásnak legcsodálatosabb akadémiaja, a dominikánus rend kolostorainak szövődéke, Barcelonától Krakkóig, Palermótól Oxfordig, s a vér és idegek e hálózatában a keresztény tudományért való viaskodás lüktet az agyakban. Európa valósággal új kontinenst kapott: a Szellem, Gondolat, Kutatás új kontinensét, valami varázslatos egységet, a táj hazákból és önálló közösségekből álló törmelék-Európa felett, amelyet még egyszer és utoljára megrázott a Hohenstaufeniek szicíliai sarjának egy afféle totális államot megvalósítani kívánó, az európai egység hatóerői közül az Egyházat mint Szellemet és mint Szerkezetet kizárni akaró kísérlete.

Hogy a kísérlet nem sikerülhetett, az csak természetes.

Ma, éppen ma, érdekes látni ennek a kísérletnek maradványait: a komor és óriási Hohenstaufeni erődítményeknek azt a gigantikus sorát, amelyekkel az ifjú király, mint valami kőkoszorúval, körülvette országának határait az egyházi állam felé és a tengerpartok felé egyformán. A kísérlet éppen olyan volt, mint a mai, a kor legmodernebb eszközeivel való, könyörtelenül és réstelenül szisztematikus és egy ország egész gazdasági s lelki teherbírását igénybe vevő. II. Frigyes, akinek anyjáról azt vizionálta az idegbajos látnók, hogy az Antikrisztust hordja méhében; valóban olyannak tűnt fel, mint aki Szicília lávaföldjei és a

délitáliai olajfaligetek közül kitörve kifordítja majd sarkaiból Európát.

Ezek az erődítmények ma olyannak tűnnek fel, mint valami elpusztult óriási állat pusztuló vázának megfeketült, korhadó, odvas csontjai. Roszszagú kőhalmok. De a Gondolat, amelynek érvényes formáit a dominikánus rendbe belépett *másik* teuton — társaival együtt — oly szenvedéllyel kutatta: megdönthetetlen érvénnyel elfogadott ma is és vakító világozással ég az európai tudományos gondolkodásban éppúgy, mint a köznapi gondolkodásban.

Ez a tény a háttér a, férfikor ama évtizede felett, amelyben Albert megkíséرت az egyetemes tudás összes lejtőin és sziklafalain felhatolni. Azokról az évekről, amelyeket ebben a munkában töltött, keveset tudunk, — századának húszas éveiben teológiát tanult Bolognában, Kölnben, s ha erre nincsenek is aktaszerű bizonyítékok, egész bizonyos, hogy Párizsban is. Élte és belélegzetté az európai tudományosságot akkor építő mind a négy nemzetnek sajátos gondolkodási természetét, az itáliaiét, a németekét, a franciákét, az angolokét, utóbbiakkal Párizsban találkozott nagy számmal. Nem igaz, hogy a középkori keresztény tudományosság gondolkodási módszere nemzeti jellegzetességek nélkül való színtelen és íztelen extraktum lenne; a valóság az, hogy ez a képzési módszer egy magasabbrendű egységben olvasztott össze mindent, ami az egyes nemzetek külön-külön gondolkodási temperamentumában egyrészt markáns, másrészt közös, harmadsorban használható és helyes. Megvan benne a latin gondolkodás fogalmi precizitása, a né-

met teljességre törekvés, a francia világosság, szellemesség és egyszerűség, és az angol valóságérzék. A könyvtári opus magnum-nak, amelyet Albert a dominikánus rendbe való belépésével kezdődő vándorévein át teremtett: ez a formai átható elve.

IX.

Az ok, amely miatt az európai keresztény gondolkodás a középkor kezdetén annyit szenvedett: az arisztotelészi és platóni gondolkodás — mégpedig sokáig *az öntudatlanul* arisztotelészi vagy platóni gondolkodás — közt való hányódás és bizonytalanság volt. Most utólag könnyű ítélni. Hisz végeredményben ennek válságait már Szent Ágoston végigszenvette. A kereszténység kezdeteinek idején a kereszténység első három századában Arisztoteles csak tudományos adat volt; akkor a bölcséleti gondolkodás kizárólag a plato-i filozófiában és annak később továbbépült rendszereiben mozgott. Ez azonban termékenyebb volt az eretnekségeknek, mint a kereszténységnek. Még akkora szellemóriásnak is, mint amekkora Augustinus volt, újra kellett felfedezni Arisztotelest, sajátmaga számára, s ez, amint tudjuk, valóságos reveláció volt neki. Arisztotelest, s vele a görög gondolkodás néhány örökké érvényes eredményét, Szent Ágoston kapcsolta be az egyetemes igazságok keresztény rendszerébe, — ez azonban nem jelentette azt, hogy Platónnak az első keresztény századokat előntő terhes öröksége megzavaróan ne folyt volna át a későbbi századokba. A baj éppen az volt,

hogy hatása nem volt tudatos azokban, akik elfogadták, Arisztotelest pedig elnyelték a klasszikus világot megsemmisítő hullámok, s szerepét és fontosságát csak az Albertet megelőző nemzedékek kezdték sejteni. Egy közepesebb köztudat hevesen tiltakozott a keresztény tudományba való bekapcsolása ellen, mert műveit az arab világ fedezte fel újra és hasznosította és a jobb keresztény gondolkodók egész sora előtt is úgy tűnhetett fel, mint az arabok görög filozófusa. Hogy mégis diadalraj utott rendszere a keresztény gondolkodásban, ahhoz három tényező segítette: mindenekelőtt Szent Ágoston óriási tekintélye, azután az, hogy egyre többen kezdték sejteni, hogy a nominalizmus gondolkodásbeli zsákutcájából csak az Arisztoteleshez való visszafordulás vezethet ki, — végül pedig Nagy Albert kutató, rendszerező és anyagtisztító munkája.

Grabman, aki a középkori filozófia és teológia történetének legjobb ismerője, korszakot fordítónak nevezzi Nagy Albert életművének azt a részét, mellyel Arisztotelest a középkori keresztény gondolkodás számára rehabilitálta. Még életművének ebben a részében is feltűnik Nagy Albert szellemének hatalmas anyaggyűjtő és rendszerező vonása. Aránylag ő sem ismert több arisztotelesi szöveget, mint amennyi már az őt megelőző keresztény filozófusnemzedék kezére jutott, csakhogy míg azok számára ezek részletek és töredékek voltak: ő felismerte bennük a rendszert, használható szisztémává állította össze kortársai számára, és a nagy Stagiritá filozófiája szempontjából az általa adott parafrázisok még *ma is* értékesek. S ez — mint a filozófiában való egész munkálkodása — annál cso-

dálatosabb, mert tulajdonképpen nem. hallgatott filozófiát harminc éves koráig, amíg a rendbe lépett, sőt az azután való filozófiai képzését is nehéz a magunk rendszeres egyetemi stúdiumai szerint valónak elképzelni. Ugyanaz a teljességre való törekvés és ugyanaz a rendszert és rendet teremteni kívánó ösztön, amellyel megkülönbözteti egymástól, mondjuk a sasok alfajait és beszámol a heringek vonulásáról és keresi kapcsolatait: arra ösztönözte, hogy az elfogulatlan és természetes vizsgálódó magatartásával közeledjék a gondolkozás és az emberi lét előfeltevései felé, összefüggéseiket feltárja s a fellelhető errevonatkozó véleményeket is összegezze. A kora által ismert aristotelesi gondolatkinsz töredékei mögött az egységes és ellentmondás nélküli rendszer megpillantása, a hiányzó részletek kiegészítése, s Aristoteleshez arab és zsidó magyarázói miatt tapadó téves vélemények eloszlatása: már a lángész intuíciója. Hogy egyetemi stúdiumai a filozófia- és teológiaképzés szempontjából szabálytalanok voltak, azt kora is tudja, s ellenfelei szemére is vetették. Bacon Roger gúnyolódik is felette. (Roger Bacon, *Opera quaedam hactenus inedita*, I. [Ed. Brewer, London, 1859] 327.)

Aristoteles feltárása áthúzódik életének mindazon az évtizedem, amelyekben tudományos munkássággal foglalkozott. Harminc éves lehetett, amikor Aristoteles *Physica*-ja kezébe került és hetven éves már elmúlt, amikor a „*nikomachosi Ethica*” és a „*Politika*” kapcsán újabb kommentárokbán megkísérli megalkotni a keresztény társadalomfelfogás és államtan első modern rendszerét.

A kortársak előtt már első írásai és első filozófiai előadásai kapcsán világos, hogy a hallgatag és nehézkes germán, aki olyan élesen szembefordult Platónnál, a maga széles vállaira emelte a keresztény gondolkodás jövőjét. Tudományos életművének feltárása speciálisan tudománytörténeti lenne és kicsit nehézkes volna minden részletében végigvezetni az olvasót azon a betűtengeren, amely utána maradt.

Gondolkodásunknak mindenesetre még mindig integráns részét képezik azok a disztinkciók, amelyekkel döntően belenyúlt az univerzálisok körül való harcba, a keresztény metafizika még máig sem tért le arról az alaplattól, amelyre Albert a *Sententiarum Liber* első könyvének szárazon és pedánsul sorszámozott *questio*iban helyezte. Pszichológiájában elsősorban a maga kora számára volt korszakalkotó az ő gyűjtő és összegező munkája: Aristoteles, az Egyházatyák s kora legmodernebb arab és zsidó szerzői egyaránt szerepelnek diszkusszióiban. Még a ma lélektani gondolkodása számára is rendkívüli érdekű és becses az, amit a lélek természetéről s az emberi értelem működésének problematikájáról mond.

Ami lélektana keresztény jelentőségét illeti, a *Liber de Creaturis* és egyik *Summájának* lélektani részei olyanok a kor számára, mint megnyert csaták. Az arab és zsidó misztikus felfogás a lélek és ismeret természetéről egy közös isteni lélekkel való összefüggésben és egy közös isteni intellektus működésével való összefüggésben szupponálták az emberi lélek egyedi funkcióit és értelmének minden villanását. Csak tükördarabok vagyunk, amelyekben az istenség gondolatai-

nak sugarai villognak és verődnek, — lényegében ezt mondja Avicenna. A gondolat tetszetős volt, megfelelt a keresztény gondolkodás akkori platóni beállítottságának, talán egy túlzottan népszerűvé vált s érzelmes misztikának is. Az arab bölcsező iránya forrón és sötéten erjedt a párizsi egyetemen, a szicíliai királyi udvarban, délolaszországi iskolavárosokban, feljutott már a Lombard Síkra, — a keresztény gondolkodást századok óta nem fenyegette ennél súlyosabb virtuális veszély. A szárazak és pedánsak éppen azért nem bírtak vele, mert ők maguk is olyanok voltak, mint szentenciáik artikulusainak számozott pontjai. Albert azonban misztikus is volt és ezt a gondolatot annak saját eszközeivel és fegyvereivel verte le, a misztika területén is.

Speciálisan filozófiatörténeti jelentősége ott van Albertnek, hogy az ő életműve és Aquinoi Tamásé szorosán összetartoznak; egyenlő rangban. Az hogy az előd nem vezetett minden gondolatsort az elérhető végső pontig s a megteremtett rendszert nem építette ki a legfinomabb összefüggésekig, az éppúgy nem vet rá árnyékot, mint az utódra az, hogy anyagának jelentős részét elődje építette fel! A mellett még egyet: Aquinoi Szent Tamás nem használt fel mindent a szent-alberti filozófia mare magnumából. Amit nem használt fel, az más utódok kezén folyt be a keresztény gondolkodás további alakításába, fel nem használt részei pedig izgalmas érdeklődés tárgyai ma és úgy tetszik: Albert sokban előfutárja olyan problémafeltevéseknek, amelyeknek hálózatát csak a Kant utáni modern filozófiatörténet kezdte sejteni.

Nagy Szent Albert, a teológus, szintén nem pusztán csak tudománytörténeti anyag és adat. Kétségtelen, hogy a *ma* a teológus-Albert munkásságából nem tud használni egy részt, a szentírási exegézist. Az ő korának Szentírástudománya azonban egészen más volt, mint a máé. A mai Szentírástudomány évszázadokon át kidolgozódott szaktudományok halmaza, archeológia, nyelvtudomány, szentírási földrajz, néprajz, kronológia, szövegkritika; mindez akkoriban hiányzott és hiányzott legfőképpen az is, ami a mai Szentírástudománynak legélesebb jellemzője: az, hogy tekintetbe veszik és felelemezik a bibliai könyvekben előadottak *emberi* oldalát. A középkori szentírásmagyarázat buzdító és áhítatkeltő homiletika, moralizálás, és a dogmatikus tételek bizonyítási anyagának összekeresgélése volt. E nemben érdekesek Alberttól a zsoldárok magyarázatai; tudományos értéküknél többet jelent, hogy a mű lapjain szinte dantei víziók ragyognak. Érdekesek kommentárjai a prófétákhoz, még érdekesebbek az Evangéliumokhoz; itt sejtí meg azt a gondolatot, hogy a kinyilatkoztatásban történeti fokozatok vannak s mindkettőnek megvan a maga sajátos műfaja.

Aristoteles alapján álló filozófiai rendszer, egy főbb vonásaiban összhangba hozott logika, metafizika, ismeretelmélet és lélektan mellett a szentírási anyag ismerete az, amelyből felépült Albertus Magnus teológiája. Ezt a teológiát különböző Summáinak vaskos köteteibe rakta le és ezek nélkül minden bizonynál elképzelhetetlen Aquinoi Szent Tamás életműve. A dogmatika minden kérdését végigtárgyalja Isten létének bizonyításától kezdve az Egyházig, fejezeteit követni

néha olyan, mint valami finom és kísérteties biztonságú boncolás fölé hajolni, néha pedig olyan, mint valami elsodró erejű víziót látni. Az értelem és intuíció, alázatos hit és már majdnem vakmerő megérteni és megmagyarázni kívánás szinte sasszárnyakként lebegtetik különösen Szentháromságtanát. Ebből a magasságból már az emberiség egész története, világunknak így berendezett volta, sőt még a logikai alapfeltevések is szinte esetlegességekként forognak az eddig felemelkedett értelem körül. Az elme azonban, amely eddig felvezetett bennünket, szilárdan és szédülés nélkül állja ezt a magasságot és ellát le a mélybe: megpróbálja rendszerbe szedni a növényeket, megkülönbözteti az emlősállatokat a halaktól, madaraktól és a rovaroktól és rendszerbe szedi különféle fajtájukat...

X.

Az arc, amelyet naturalista hűséggel és a legnagyobb expresszionisták vizionárius beleélésével rendtársa, Modenái Tamás festett róla egy kétségtelenül hiteles kép után 1352-ben, csontos, hatalmas férfiarcot mutat, erre a hatalmas arcra és roppant homlokra az Értelem véste hideg és kemény barázdáit. A valamikor széles és nagy száj keskeny lett, mint a késpenge, az orrcimpáktól a szája szögletéig egy szinte fájdalmasan energikus vonás húzódik, a két szemet két sötét folttal fogják alá a megráncosodott és alálógó könnyzacskók, de a szemöldökök emeltek és nyíltak s a pillantás, amely e két szemből felszáll, még erről az ódon freskóról is úgy hat, mint ijrről felröppenő nyilak pora. Csak

nagyon markáns benső tartalom formál úgy meg embert külsőleg is, mint nála. Schütz Antal Prohászknál figyelmeztet a szellemi életnek erre a külső alakot is formáló hatására.

Amikor ennek az arcképnek elsődleges példányát festette róla rendtársa, akkor Albert már mindenesetre hatvanadik éve körül járt. Műveinek nagy része — és artikulusainak egyik-másikában a Szellem és a Gondolat egy-egy megnyert csatája — ekkor már mögötte volt, és mögötte voltak vándorútjai is. Azután, hogy 1228-ban a könyvek közt és iskolavárosokban töltött novíciusi évek után felszentelték, Hildesheimben volt először rendi tanár, azután Regensburgban, Strassburgban, majd Freiburgban. Fordulópontot jelent életében Köln. Kölnben — ezt biztosan tudjuk — Petrus Lombardus szentenciáiról ad elő, egyénileg ekkor még talán kevésbé markáns modorban, mint máskor, de ekkor már „Mester¹”, nagy híre van; s tanítványai és az egész rend felfigyelnek, mikor egy Olaszországból jött délitáliei normán ifjúról azt állítja, hogy a rend legnagyobb szellemi dicsősége lesz. Az ifjú — nyers germán társainak otromba tréfája szerint a „Néma Ökör” — a későbbi Aquinoi Szent Tamás.

1245-ben ment Párizsba Albert, s nemzetközi viszonylatban itt bontakozott ki a neve: itt nyerte meg metafizikai csatáit és itt hatolt bele az ismeretelmélet problémafeltevéséibe, amelyeket a Pyreneusokon túlról hozott idáig az arab kultúrának elcsapódó lehellete. Három évig tanított Párizsban, ugyanitt vett részt rendjének nagykáptalanján, amely Kölnnek a dominiánus rend teológiai székhelyévé való fejlesztését hatá-

rozta el. 1249-ben jött Kölnbe és öt évet töltött ott egyfolytában, életének tudományos munkássággal és eredményekkel legjobban átsúfolt öt évét, mellette a titáni tanítvány, aki ekkor már kibontotta szárnyait.

A bámulatos szervezőerő és egyéniségének roppant ereje a külső munkára is képessé teszi; Kölnnek, hogy megfelelhessen az egyetemi városi szerepnek, privilégiumokat szerez, rendje pedig provinciálissá teszi s ekkor ő prédikálva járja be az óriási rendtartományt, amely magába foglalja az összes németül beszélő területeket, így tűnik ki, hogy a külső életben is hatalmas, erős, parancsolni tudó. Amikor a kolduló rendek tudományos működése ellen kirobban az ellenállás és a háttérbe szoruló nominalizmus egyik képviselője az egész keresztény világot izgalomba hozó szellemi harcot indított a dominikánusok és franciskánusok egyetemeken való szereplése és rendi főiskolái ellen: a kolduló rendek védelmének ő állt az élére s körülötte forogtak az ügy megvizsgálására kiküldött bizottság tárgyalásai. Ez Anagniban, az akkori pápai székhelyen történt, s itt megismerkedett a legjelentősebb és legbefolyásosabb bíborosokkal, és a pápa és a Kúria is megismerte őt. Így lett négy év múlva regensburgi püspök.

1260-ban vonult be püspöki székvárosába, és amint a város akkori krónikása írja: „a ládafióban egyetlen garast, a hordóban egy csepp bort, a magtárban egy szem rozsot nem talált!” ínséges évek, az egyházi birtokoknak bekövetkezett bomlása és elidegenítése hozták ezt a helyzetet, Albert vaskézzelel nyúlt bele a zűrzavarba, de mivel méltósága megfosztotta őt tudományos munkásságától, lemondott, Utolsó tudományos

eredményeit Würzburgban koncipiálta át, azután 1266-tól kezdve haláláig, 1280-ig Kölnben élt, utolsó éveiben nem foglalkozva mással, mint a halálra való készülődéssel.

Az a pillantás, amelyet rendtársa festett rá arc-képére a trevisoi rendház falára, szinte túlvilágian éles, okos és erős pillantás: sokat látott. Amikor ifjú volt, még alaktalanul és kaotikusan pusztán kezdetiben gomolygott a keresztény filozófia, s ekkorára már két rendszert is kapott, az övét és a nagy tanítványét. Tanítványa előtte halt meg, míg ő megérhette a két közös rendszer teljes diadalát, mely rátette a koronát a keresztény középkor gondolkodásbeli egységére, szinte akkor, amikor a Hohenstaufeniek birodalma, hatalmi törekvéseik, elképzelt állameszményeik összetörve szállottak alá a mélybe. Megérte a szorongatott pápaság diadalát és látta, hogy a világi támasztól megfosztott pápai szék hogyan lából át néhány megújuló válságon. Megérte azt, hogy az arab gondolkodásnak a Pyrenneusokon túli mesterei elhalványult kísértekké foszlottak szét Európa egén. Az élet tovább ment, s filozófiák, birodalmak, az Egyház számára új fordulatok bukkantak fel, új válságok és új diadalogok. Ő azonban elvégezte a maga részét. Odaadta egyéniségének minden erejét, benne öntudatlanul egy nemzet sajátos vonásait, Ilyen vonások Európában ma a divergenciát szolgálják, akkor viszont hozzáadattak az egységhez és a békességhez, a Gondolat fennsíkján. Akkora erővel adta magát ennek, hogy élete végére azután emberi erői is egészen elhanyaglottak és igazat írhat a legenda, hogy ekkor még emlékezetét is elvesz-

tette. Emlékezett-e még az aggastyán arra a műre, amit utoljára írt, a misztikus műre, „de Coelesti Hierarchia.” Lapjain a mennyei karok és rendek beosztásának egei égnek, — Dante ennek nyomán mérte ki Paradicsomának geometriáját! Talán hálából zengeti meg körülötte is a terzinák arany húrjait a Misztikus Rózsa felé való közeledés köreiben!...

„In Thesauris sapientiae” — kezdődik az Albert szentéavatását 1931-ben kihirdető pápai bulla, amely azután Szent Pál a kolosszusiakhoz írt levelének egyik legbámulusabb mondatát intonálja. Azt a helyet, ahol Pál elmondja, mennyit vívódik azért, hogy mindenki, akit csak hatása közvetve vagy közvetlenül elér: „eljusson a megértés teljességének minden gazdagságára, az Atyaisten titkainak Krisztus Jézusnak ismeretére, akiben a bölcseségnek és a tudománynak minden kincse rejlik.” Az ezért való törekvést látja Szent Pál a keresztény hittudós legfőbb törekvésének, s ebben a jegyben a keresztény bölcselő Szent Albert is. így a pápai bulla kihirdeti *„az összes kardinálisoknak, pátriárkáknak, érsekeknek, a világ összes püspökeinek és prelátságainak; minden apátnak és rendi előljárónak; különösen az egyetemeknek, minden fakultásoknak; a szemináriumoknak és a kollégiumoknak, a tudós társulatoknak, legkülönösebben pedig Németország összes gondolkodóinak, Jiogy felékesítjük Albertet a szentség aureolájával és megadjuk neki az Egyház doktora címét... Mert tudjátok meg: Nagy Szent Albert korunknak szentje. Példaadó, milyen forrón kereste az igazságot és mindig ezt kívánta feltárni: csak az igazságot...”*

VIANNEY SZENT JÁNOS.

Vannak szentek, akikre távolról nézek csodálattal s az elérhetetlen cél nosztalgiájával, másokban az akarat, a tisztaság, a tudás, a szeretet Ösztönző példaképét tisztetem, de senkit sem érzek hozzám annyira közelállónak, mint Vianney-i Szent Jánost, az Ars-i szentet. Ez a közelség egyszerre lelki és testi. Leleki közelség, mert nagyszerű egyénisége, szellemisége, maradandó tettekben megnyilatkozó élete nemcsak követendő példakép előttem, hanem átformáló erő is, melynek nyomát elmúlt éveimben mindenütt fellelhetem. De az Ars-i szent ugyanakkor testi, materiális közelségben is áll hozzám: egy francia trappistakolostorban a misét minden reggel hatalmas üvegláda szomszédságában hallgattam, melyben a szent különböző ereklyéi és használati tárgyai pihennek, és 1936 júniusában Párizsból a kolostorba jövet, hajnalban Lyon előtt hirtelen elhatározással kiszálltam a vonatból és egy napot Ars-ban töltöttem, abban a kis faluban, mely Vianney Szent Jánosnak köszönheti, hogy az egész világon ismerik nevét, éppúgy mint Lourdes-t vagy Lisieux-t. Materiális közelségbe kerültem a szenttel: százszor és százszor járt a faluba vezető országúton, melyet keshedt fák szegélyeznek, a templomba vezető lépcsők kopásában az ő ormótlan, durva

bakancsának is része volt, megérintettem a gyóntatószéket, ahol harminc éven át naponta tíz-tizennégy órát hallgatta a bűn egyhangú litániáit, szent testétől csak egy vékony üveglap választott el. Egy nap csak percnyi idő egy ember életében, gyorsan elmerül a napok, hónapok, évek mindent elsodró folyamában, — de erre a napra életem végéig fogok emlékezni, mint valami különös, semmihez sem hasonlítható élményre. Életünk kisebb-nagyobb eseményei gyorsan elfakulnak, elvesztik illatukat és zamatukat; de a lelkig hatoló élmény mindig erősebb és tisztább lesz, vagy helyesebben lényünk elválaszthatatlan részévé válik.

Ha valaki közel áll lelkünkhöz, nem tudunk hozzá méltó élet- és jellemképet rajzolni róla. E sorok írója is úgy érzi, hogy olvasója mélyebben megismeri az Ars-i szentet, ha megfogja kezét és Villeneuve-sur-Saône állomásán kiszállva a vonatból, vele együtt mégegyszer átéli azt a feledhetetlen nyári napot, mintha holt betűk nyomán elmondja életét és megrajzolja jellemét.

•

Reggel hat. Amíg az Ars-ba vivő kisvasút indulási ideje elérkezik, a legjobb lesz, ha az állomás melletti platánnal szegélyezett allén sétálunk egy kicsit, mert a hűvös reggelben szinte didergünk az átvirrasztott éjszakai utazás után. S hogy az idő gyorsabban múljon, elmesélem Vianney János életének első szakát. Szándékosan mondom, hogy *elmesélem*, mert gyermek és ifjúkora — a nélkül, hogy rendkívüli lett volna — teljesen meseszerű. „Volt egyszer Franciaországban,

Lyon közelében egy kis keresztény parasztfiú, aki öntudatraébredésétől kezdve a magányt szerette és a Jóistent...”

Vianney Szent János életrajzírói mindnyájan egy festői jelenettel kezdik könyvüket. Szentünk nagypja mélyen vallásos ember volt és háza mindig nyitva állt a vándorok, szegénylegények és búcsúsok előtt. 1770-ben egy különös koldus kért szállást és alamizsnát: Labre Benedek. A fiatal „csavargó”, aki nemrégén még a Sept-Ponds-i trappista apátság tagja volt s csak gyöngye egészsége miatt hagyta el a kolostort, római zarándoklata első szakaszán kopogtatott be Pierre Vianney házába. Megvendégelték, éjszakára megpihent, majd reggel tovább indult. De a családfő, aki minden koldusban Jézust látta és tisztelte, távozása előtt még arra kérte, áldja meg őt és övéit. A csavargó eleget tett a kérésnek. Az egyik kis Vianney lett később szentünk atyja, Labre Benedekből pedig nemsokára Labre Szent Benedek lett. Korában botránykő volt: ruhája rongyokban lógott le róla, testén — mint élő vezeklőv — férgek nyüzsögtek, mindig csak imádkozott. Harmincöt évet élt, ezer és ezer kilométert gyalogolt, Rómába, Lorettóba, Compostellába, életének felét az utakon, a másikat templomok lépcsőjén töltötte. S ha már korábban élő jelképe volt annak a gondolatnak, hogy a szegénység szelleme, az alázatosság, a lemondás elvesztették értelmüket, mit szólnának ma az emberek, ha megjelenne köztük? Közveszélyes csavargásért letartóztatnák, fertőtlenítő intézetbe, tolonházba vinnék, tiltott koldulásért elítélnék, örültnék, bélpoklosnak, kémnek néznék. Pedig csak egyszerű szent volt, mintegy

árnyéka a Megváltónak, aki pusztá jelenlétével és viselkedésével figyelmezteti a világot a ráváró hitetlen és felfordult pusztulásra. De Mathieu Vianney-t megáldotta s rajta keresztül azt is, aki tizenhat évvel később megszületett, Jean-Marie-Baptiste Vianney-t.

A gyermek egyidőben tanulja meg, hogyan születt Jézus és hogyan nő a búza. A teheneket őrzi a mezőn, pajtásaival játszik vagy Mária-szobrot mintáz agyagból. Egy este anyja hosszas keresés után az istállóban akad rá: a négyéves fiúcska a szalmán térdepel s magasra emeli kedvenc játékát, egy faragott Mária-szobrot. Az anya a meglepetéstől szóhoz sem jut és hallja, amint gyermeke fennhangon imádkozik. Majd ha megérkezünk Ars-ba, megmutatom az új bazilikában Paul Borel szép festményét, mely ezt a jelenetet örökíti meg.

Egy év múlva kitör a francia forradalom, a papok csak titokban mernek misézni, éjnek idején, csűrök mélyén. Hangosan nem szabad imádkozni, mert ha megtudják, a papot kivégzik, a híveket gályarabságra ítélik. Milyen felemelő érzés lehetett akkor kereszténynek lenni, vállalni a veszélyt, nélkülözést, örökké a halállal nézni szemközt. Ha a kisgyerek megkérdezte volna: „Kit hívnak papnak?” — a válasz egyszerű: „Azt, aki vállalja a halált”. A kis Mária-szobor is rejték helyre került, az ezüst- és aranykelyhekkel, szentségtartókkal, ereklyékkel együtt. Ment száműzték Franciaországból. De a lelkekben erősebben él, mint valaha.

A kis tehénpásztor maga köré gyűjti nálánál néha idősebb társait, akiket szüleik nem visznek el éjjeli

misékre, akik nem tudnak semmit Istenről és tanítja őket, prédikál nekik, úgy, mint évtizedek múlva az Ars-i templom szegényes szószékéről:

„Gyermekeim, Istent mindennél jobban kell szeretni.

Tisztelni kell szüleinket és engedelmeskednünk kell nekik.

Nem szabad vétkezni, mert a bűnnel megbántjuk Istent.”

A gyerekkor kis élményei minduntalan visszatérnek majd az Ars-i plébános hasonlataiban, képeiben:

„Ügy kellene cselekednünk, mint a pásztorok, akik a telet a mezőn töltik — az ”élet olyan, mint a hosszú tél —: tüzet raknak. De időről-időre fa után is néznek, hogy táplálják a tüzet. Ha követnők a pásztorok példáját és táplálnánk az Istenszeretet tüzét imákkal és jócselekedetekkel, az sohasem aludna ki.”

Jean Vianney nyolcéves korában kezd olvasni, tanulni; két év múlva egy vándor-pap meggyóntatja és tizennegyedik évében jár, amikor egy szomszédos kastélyban, zárt ablaktáblák mögött először áldozik.

1800-ban a templomok újból megnyílnak, de a hívők száma erősen megfogyatkozott. „Hagyjatok egy plébániát húsz évig pap nélkül. Meglátjátok: az emberek állatokat fognak imádni” — mondja később Ars plébánosa.

De a Gondviselés egy szentéletű, bölcs plébánost küld abba a faluba, ahonnan Vianney anyja származik; ez a pap, Balley abbé sejti meg először a tudatlan fiúban a jövő szentet, ő bátorítja, tanítja és segíti

át a nehézségeken. Vianney nagynénjénél lakik s egyetlen gondja a tanulás: csak így remélheti, hogy eléri célját, csak így lehet pap. De nincs gyakorlata a tanulásban, emlékezőtehetsége rossz, hiába a nagy akarat s szorgalom, a tudomány nem akar a fejébe menni. Amikor látja, hogy emberi erő nem segít rajta, zarándokúira indul és felkeresi egy szentéletű jezsuita, François Régis atya sírját. Száz kilométert gyalogol, porosan és kimerülten letérdel pártfogója előtt, tanácsot és világosságot kér tőle. Kérését meghallgatják, mert visszatérése után munkája könnyebb és eredményesebb. De nemsokára újabb megpróbáltatás vár rá.

Napoleon hadjáratot kezd Spanyolország ellen s minden épkézláb emberre szüksége van. A kispapok fel vannak ugyan mentve a katonai szolgálat alól, — Vianney János három évig is élvezi ezt a kiváltságot — de tévedésből 1809-ben mégis behívják. Engedelmeskedik, mert mindenben Isten akaratát látja. A lyoni kaszárnyában megbetegszik, kórházban ápolják, majd fölépülése után rögtön beosztják egy Spanyolország felé iinduló ezredbe. Indulás előtt még bemegy egy templomba, hátizsákját és fegyverét lerakja Mestere lábaihoz és buzgó imába merül. Hosszan, nagyon hosszan imádkozik. Amikor kilép a templomból, a csapat már messzejár. Visszatér a kaszárnyába, alaposan leiszidják, majd megparancsolják, hogy gyors menetben igyekezzenek utolérni a csapatot.

Hiába minden igyekezet: a betegségéből még alig felépült katona nem tudja behozni a késést, az utat sem ismeri eléggé, mindig attól tart, hogy eltéved. Egy este a Forez-hegységben kissé lepihent, amikor egy idegen

lépett hozzá. Nem az ördög volt, csak egyszerű katonaszökevény.

— Maga katona? — kérdezte az idegen.

— Igen, uram.

— A sereget akarja utolérni?

— Igen.

— De csak nem akar azonnal továbbmenni?

— Nem lenne elég erőm hozzá.

— Nézze csak, jöjjön velem. Ismerek egy helyet, ahol majd jól kialudhatja magát.

A fiatal katona engedett a csábításnak, alaposan kialudta magát s csak másnap reggel döbbsent rá tettének súlyosságára. Most már lehetetlenség utolérni az erőltetett menetben haladó csapatot. Mit csináljon? Bízva magát az isteni Gondviselésre, mely először katonává, majd katonaszökevénné tette.

Két évig tartott ez a bujdoklás. Egy erdőben fekvő tanyán húzta meg magát és a gyermekeket tanította. Jámborsága először meglepte a vendéglátó családot, majd meghódította az embereket és amikor szülei „megváltották” a katonaságtól és visszatérhetett a világba, mindenki megsiratta. Így végződött ez a kaland, melyről Vianney János egyik barátja mondta, hogy „akár jóhiszeműségből, akár, mert meg volt győződve egy természetfeletti közbenlépésről, sohasem nyugtalanította lelkiismeretét”.

Visszatér Balley abbéhoz, aki a Verrières-i papneveldében helyezte el. A tanulmányok színvonala meglehetősen alacsony volt; de Vianney még ezt sem érte el. Idősebb volt, mint nem egy tanára, de tudásban mögötte maradt a legfiatalabb papnövendéknek is.

Rosszul tanult, de jól imádkozott. A lyoni nagyszemináriumban — ahol tanulmányait be kellene fejeznie — nem tud megbirkózni a ráváró feladatokkal, latin tudásával is baj van, s így történik, hogy hat hónap után hazaküldik, mint alkalmatlant a papságra. Jóakarója nem esik kétségbe, tovább vesződik vele s van bátorsága vizsgára vinni a fiatalembert. Vianney János összezavarodik, rosszul felel a kérdésekre, de Balley abbé addig harcol, míg meg nem engedik, hogy még egyszer jelentkezhessek vizsgálatra. Ez a második vizsga sem sikerül valami fényesen, még szerencse, hogy az elnök elsősorban a fiatalember vallásossága iránt érdeklődik: „Tisztelendő Vianney, ájtatos-e? Tiszteli-e különösképpen a Szent Szüzet?...” — „Igen!”

— Rendben van! — válaszolja az elnök. — Isten kegyelme majd elvégzi a többit.

S így történik, hogy Vianney tisztelendő úr elnyeri Lyonban a kisebb rendeket, majd a diakonátust s néhány hónap múlva Grenoble-ban pappá szentelik. Ez az esemény 1815-ben történik, alig két hónappal Waterloo után. A fiatal papot Balley mellé rendelik kíséretű káplánnak, majd a szentéletű öreg halála után egy jelentéktelen falucskába, Ars-ba plébánosnak. Életének első szaka lezárult: a küzdelmek, nehézségek eddig sem hiányoztak, de a nagy harc csak most következik.

*

A kisvasút elindult. Szelíd lankás vidéken haladunk keresztül, tanyák, szántóföldek, nádasok, kis

tavak mellett. Olyan ez a táj, mint a szent külső élete: szürke, szegényes, igénytelen. De a valószínűtlenül tiszta nyári reggelben látni lehet a távoli Mont-d'Or kékes vonalát a láthatár nyugodt felhői alatt. A kisvasút — vagy inkább rázós, rozoga sínautobusz, mely Villefranche-ot Bourges-zsal köti össze — lassan döcög, minden ötpercben megáll egy állomásnak nevezett bakterháznál, parasztok szállnak fel vagy munkások, egy béna lány, két apáca. Ars-Misérieux! — kiáltja a kalauz s mi leszallunk. Kissé fáradtak, törődöttek vagyunk az álmatlan éjszakától, de a nagy lelki élmények szele szinte előrelendít a poros országúton, mely ebben a reggeli órában még kihalt. Valamikor a szent is itt járhatott: amikor szegényes holmijait hozó kocsija mellett baktatott, amikor később délutánonkint a szántóföldek felé ment sétálni, amikor megrokknva a rengeteg küzdelemben és nagy csendre, nyugodtságra vágyva titokban kiosont házából és elindult egy távoli trappistakolostor felé. Itt minden, minden rá emlékeztetett. Az utat szegélyező fák egyike-másika még talán látta, amint szegényes reverendájában, hajadonfőtt, árnyékuk alatt baktat, breviáriumát mormolja, vagy egy lát-> hatatlan pontra szegezve tekintetét, Istenre gondol. És az ördög is ezen az úton kísértette meg, az örök ellenség, aki azt mondta róla, hogy ha még két példány lenne belőle, minden csele, erőfeszítése hasztalan volna. A falu negyedórányira fekszik az állomástól. A kis bazilika teteje már messziről látszik. Az út mentén megpillantjuk Szent Filoména szobrát: kezében a bronzból készült pálmaág a templom felé mutat. Álljunk meg egy pillanatra. Ezt a kis szentet ezer és ezer

hajszálygökér köti az Ars-i plébánoshoz, ő volt az első Franciaországban, aki tisztelni kezdte a katakombákban talált, első században élt kislányt, minden bajában, nélkülözésében hozzá folyamodott és Szent Filoména mindig meghallgatta kérését. Az Ars-i plébánosnak csak egy szót kellett szólnia és a kis mártír vakokat, bénákat, tüdőbetegeket gyógyított meg. Ha azt kérdezték a plébánostól: „Hogyan, hát Szent Filoména engedelmeskedik az Ars-i plébánosnak?“, ő nyugodtan válaszolt: „Miert ne! Az Úr Jézus is engedelmeskedik nekem az átváltoztatás pillanatában...” Egy nap Vianney így kiáltott fel: „Legyetek bizalommal iránta; ezen a héten tizennégy csodát vitt véghez”. De amikor a csodákat neki tulajdonították, megrémült és alázatosságában arra kérte Szent Filoménát, „tegyen távolabbi vidékeken csodát és elégedjék meg azzal, hogy Ars-ban csak a lelkeket gyógyítsa meg”.

Ez mutatja, hogy Vianney-t milyen bensőséges érzés kapcsolja a mártírlányhoz. „Kedves kis szentjének, Isten mellé helyezett követének” nevezi, külön oltárt emel tiszteletére s azon minden kedden misét mond. Szent Filoména hálája nem is maradt el: egy ízben az Ars-i plébános kétoldali tüdőgyulladást kap s már halálán van, amikor kedves szentje közbenjárására hirtelen, egyik napról a másikra teljesen meggyógyul. Filoména élete vége felé is megjelenik előtte „fehér felhő közepén, nagy ragyogásban” és megnyugtatója, hogy a munka, mely egész életét betöltötte, jó volt.

Elérjük a falu első házait. Ars-ot már Vianney életében évenként húszezernél több kíváncsi és zárán-

dok kereste fel; a szent halála után a tömeg állandóan nőtt s jelenleg ötvenezerre tehető azok száma, akik sírját meglátogatják. És mégis, ez a kis falu olyan maradt, mint volt száz évvel ezelőtt. Voltam Lourdes-ban és Lisieux-ben, gazdag élményekkel távoztam, feledhetetlen emlékekkel, de amíg ott tartózkodtam, szinte testi szenvedést okozott számomra az üzleti szellem tolokodása, mely megfertőzi a levegőt, benyálazza az embert, mint valami undorító bogár a virágot. Száz és száz ember él abból, hogy rikító szentképeket, gyári rózsafüzért, ízléstelen kékesfehér gipszszobrot árul álszent képpel és piszkos kézzel. Ars-ban mindennek nyoma sincs. Há az új bazilika (mely sajnos, művészi szempontból ízléstelen alkotás) nem emelkedne ki a faluból, minden úgy állna, mint egy évszázad előtt. Mintha itt megállt volna az idő. A szent emléke mindent átlelkésít, de lényének egyszerűsége, közvetlensége is mintha mindenre rányomta volna letörülhetetlen bélyegét. A divat szeszélye megkímélte ezt a kis falut; szerencsére elég távol fekszik a fővonaltól és aki ide eljön, nem azért a hiú gondolatért teszi, hogy elmondhassa: „Voltam Ars-ban”. A falu jelenlegi plébánosa kedvesen mondta, amikor meglátogattam: „Büszkék vagyunk szentünkre, de ez a büszkeség elsősorban abban nyilvánkozik meg, hogy ápoljuk emlékét és igyekszünk úgy élni, mintha most is velünk lenne”. Convert abbé, a jelenlegi plébános, az Ars-i szentnek nemcsak *hivatalhói* a tisztelője, hanem folytatója a szent lelkiségének is több könyvével.

Zarándokcsapat közeledik a templom felé vezető úton. Komoly, ünneplőbe öltözött férfiak és fejkendős

asszonyok. Az egyik mellett kisgyerek lépked vidáman, kíváncsian. A templomból mélyen lefátyolozott: fiatal nő lép ki: később megtudom, hogy hetek óta Ars-ban él és örökre itt akar letelepedni. Most mi is belépünk a” templomba, melynek első része, a kapuval, mellékoltárokkal, sekrestyével, szószékkal, kóruossal az Ars-i szent alakította át és építtette. Csak a villanyberendezés új, a mozaikok és a színes ablaküvegek. Itt minden Vianney Szent János életével, örömeivel, megpróbáltatásaival, kísértéseivel van kapcsolatban: óriási ereklye az egész templom, mely a maga falusias egyszerűségében és szegénységében összehasonlíthatatlanul mélyebb élményt jelent, mint a hozzáépített bazilika, a sok aranyozással, cicomával és hideg pompával. De most ne maradjunk itt, menjünk tovább és álljunk meg a szent nyitott bronzkoporsója előtt, mely a bazilika elején fekszik, jobbra, egy mellékoltár alatt. Feje egy” kis párnán pihen s némileg balra hajlik, mintegy szembenéz a zarándokkal. A szent tetemből csak a fej maradt szabadon, alakját *alba* fedi, keze gézbe van bugyolálva, mintha megsebesült volna, lábán kis, hegyes topán, olyan piciny, mintha egy gyermeké lenne. Amikor halála után negyvenöt évre holttestét felhozták a templomba süllyesztett sírból, a jelenlévők elképedtek, mert a test sértetlen maradt és amikor a belső részeket kiszedték, hogy bebalzsamozzák, szívéből vér csepegett. De az ünnepélyes temetési körmenet napján, amikor a bebalzsamozott testet körülvitték háromszáz pap asszisztálása mellett a faluban, a nap megszemésítette arcát. Így mielőtt a rézkoporsóban elhelyezték, viasszal bevonták és igyekeztek arcának redőit és aszketikus

vonásait hüen visszaadni. Olyan, mintha a szent néhány óra óta lenne csak halott: a szemhéjak kissé dagadtak, az orr alsó részétől erős ránc indul ki *s a száj mellett az állig fut, finom; keskeny ajkán valami megfoghatatlan mosoly leng s ugyanakkor megbékélt szenvedés. Nem tudom, másokra milyen hatást tett ez az arc, de engem nagyon zavart a viaszréteg; jámbor ámitásnak éreztem, szívesebben szemléltem volna csupasz koponyáját, mint az elmúlás intőjelét, mint ezt^félíg valóságos, félig színházi maszkot. A koporsót függőlege® üveglap zárja el. Előtte gyertyák égnek s lángjuk szinte dicsfényt von a szent feje fölé. Mennyi minderről lehetne itt elmélkedni a szent életével és az enyémmel kapcsolatban. Úgy érzem, mintha bíró előtt térdelnék, aki kissé szomorúan, de megértő és megbocsátó mosollyal néz rám, mindent lát bennem, vádol és ugyanakkor véd. Rossznak, elhibázottnak látom az életemet és a koporsó felett térdeplő két angyal kezében lévő tekercsről lelkem mélyéig hatol a két hasonló hangzású szó: *Caritas, castitas*. Vádol és kínoz, méltatlannak érzem magamat ahhoz, hogy e pillanatban itt térdepelhetek annak a szentnek a közvetlen közelében, aki maga volt a megtestesült szeretet és tisztaság. A koporsót körülvevő szentek: Saint Jean-François Regis, aki világoosságot öntött Vianney fejébe, Assisi Szent Ferenc, akinek harmadrendjébe tartozott, Labre Szent Benedek és Keresztelő Szent János is olyan különösen néznek rám. Tekintetük mintha ezt mondaná: „Most itt térdepelsz, megilletődve és szégyenkezve. De mit ér ez a pillanatnyi érzélem? Holnap már semmire sem fogsz emlékezni, felelőtlenül és önmagadat ámitva

szaladsz más célok után. Vidd magaddal ezt a két szót: *Caritas, castitas*, szeretet és tisztaság, örködjön feletted, ragyogjon feléd éjszakáidban, mint valami szépfényű, messzi csillag, mely csak azért látszik elérhetetlennek, mert nem indulsz feléje...”

Felkelek és a fehér márványból készült főoltár fele indulok, mely előtt az öröklámpa sárgászörös fénye küzd a beáradó napsugárral. Az Oltáriszentség kint van, állandóan két apáca imádkozik előtte. Alig akad szent, aki cselekedeteivel, példájával és szavával annyira szolgálta volna az Eucharisztia gondolatát, mint az Ars-i plébános. Abban az időben, amikor Franciaországban — a janzenizmus késői hatása alatt — a teológusok nagyrésze ellenezte a mindennapi szentáldozást, Vianney János éppen az ellenkezőt hirdeti:

„Gyermekeim, minden teremtett lénynek táplálkoznia kell, hogy élni tudjon: a Jóisten ezért növesztette a fákat és a növényeket, ezt a nagyszerűen megterített asztalt, ahová az állatok eljönnek és megkapják a részükre fenntartott eledelt. De a léleknek is szüksége van táplálékra. De hol találja ezt meg? Gyermekeim, amikor Isten arra gondolt, hogy táplálékot ad lelkünk számára, hogy legyen ereje megjárni laz élet zarándokútját, végigtekintett a világon, de nem talált semmit, ami méltó lett volna a lélekhez. Ekkor önmagára tekintett és elhatározta, hogy saját magát adja táplálékul... ó, gyönyörű táplálék! A léleknek csak Isten elég! Csak Isten tudja betölteni! Csak Isten tudja éhségét lecsillapítani! Boldogok a tiszta lelkek, akiknek megadatott az a vigasztalás, hogy a szentáldozásban egyesülhetnek a mi Urunkkal, Krisztussal!

A mennyben majd úgy ragyognak, mint gyönyörű gyémántok, mert Istent tükrözik. Minden háznál van egy helyiség, ahol az élelmiszert tartják: az éléskamra. A templom a lelkek háza, nekünk keresztényeknek otthonunk. Ebben a házban is van éléskamra. Látjátok az oltárszekrényt? Ha valaki azt kérdezné tőlünk: „Mi az?”, azt felelhetnők: „Éléskamra”.

„Gyermekeim, az Eucharisztia a legnagyobb dolog a világon! Állítsátok szembe a világ összes jócselekedetét egyetlen jól végzett szentáldozással; mintha por-szem lenne a hegy *mellett*... Gyermekeim, ha az emberek megsejtenék a szentáldozás értékét, óvakodnának a legcsekélyebb vétektől is, csakhogy minél gyakrabban részesüljenek ebben a vigasztalásban... Milyen szép lesz az örökkévalóságban az a lélek, mely gyakran és méltóan vette magához a Jóistent! Krisztus Urunk teste átragyog majd testünkön; imádkozó vére vérünkön; lelkünk az egész örökkévalóságon át egyesül az övével. Ez lesz majd a tiszta és tökéletes boldogság!...

„Rajta hát, gyermekeim, járuljatok a szentáldozáshoz. Menjetek Jézushoz szeretettel és bizalommal! Éljetek belőle, hogy élhessetek érte! Ne mondjátok, hogy méltatlanok vagytok. Igaz, hogy nem vagytok méltók, de szükségtek van rá. Ha Krisztus Urunk méltó voltunkat tekintette volna, sohasem alapítja meg a szeretet nagy szentségét, mert senki a világon nem méltó arra, még az angyalok sem, az arkangyalok sem, sőt még a Szent Szűz sem. De *ő* azt tartotta szem előtt, hogy rászorulunk és valóban, mindnyájan rászorulunk. Ne mondjátok, hogy bűnösök vagytok, hogy sok a nyomorúságtok és ezért nincs bátorságtok Hozzá közeledni.

Szeretném hallani, mondjátok-e, hogy azért nem használtok orvosságot, mert nagyon betegek vagytok.

„Milyen boldog az az őrangyal, aki az oltár elé vezet egy szép lelket! A régi keresztények minden nap áldoztak. Amikor pedig elhidegedtek, az Úr teste helyett csak megszentelt kenyeret vittek haza. Ez vigasztaló volt számukra, de egyben megalázó is, mert bár a kenyér meg volt szentelve, mégsem Krisztus teste és vére volt. Az isteni Eucharisztia nélkül nem volna vigasztalás a földön, az élet elviselhetetlen lenne. Mikor a szentáldozáshoz járulunk, örömmel és boldogsággal telítjük meg lelkünket.”

Gyakran prédikál Krisztus valóságos jelenlétéről az Oltáriszentségben:

„Mikor az Oltáriszentség előtt vagyunk, a helyett, hogy körültekintgetnénk, zárjuk le szemünket és nyissuk ki szívünket. A Jóisten is kinyitja majd az övét. Mi nála leszünk, ő pedig hozzánk jön; mi kérünk, ő ad. Olyan lesz ez, mint amikor két lehellet összeolvad. Figyeljete csak ide, gyermekeim. Ars-i tartózkodásom kezdetén történt. Volt itt egy ember, aki sohasem ment el a templom előtt, a nélkül, hogy be ne tért volna. Reggel, amikor munkába indult, este, amikor munkájából hazatért, az ajtó előtt hagyta csákányát és lapátját és hosszú imába merült az Oltáriszentség előtt. Ez nagy Öröömre szolgált... Egyszer megkérdeztem tőle, hogy mit mond Krisztus Urunknak a hosszú látogatás alatt. Tudjátok, mit felelt? „Ő, plébános úr, nem mondok én Neki semmit. Csak nézem őt s ő néz engem!”

Csak nézem őt s ő néz engem. Mennyivel bölcsebb

volt ez a közönséges parasztember sok híres elménél. Tudta azt, amiről fogalmuk sincs az egyetemek szakállas vagy kopasz professzorainak, akiknek agyuknál csak a szívük sötétebb. Minden világi okosságnál mérhetetlenül többet ér ennek az ars-i embernek az egyszerűsége. Nevét sem tudjuk s lehet, hogy a szentek soraiból nézi Istent és éppúgy néz rá, mint egykor a szegényes Ars-i templomban. Az Egyház által elismert szentek sora mögött rejtőznek az ismeretlen szentek, akiknek nevét, tetteit, áldozatát csak az utolsó ítélet napján fogja megismerni a világ. Ki tudja, hány szent él szürke egyhangúságban a nagyvárosok nyomortanyáin, a hegyekben szénéégetők közt, eldugott sáros plébániákon vagy néma kolostorokban. Ha nem lennének, a világ egyensúlya felborulna — egy szent millió és millió közömbös vagy ami még rosszabb: langyos lelket ellensúlyoz Isten előtt — és pillanatok alatt megsemmisülne, mint egyetlen csepp víz a vörösen izzó vaslemezen.

*

Visszamegyünk a kis templomba s megállunk a Keresztelő Szent János oldalkápolnájában levő gyónatószték előtt. Életének utolsó harminc évében Vianney János naponta tíz-tizennégy, sőt gyakran még több órát töltött ebben a szűk, kényelmetlen ketrecben. Felső lábszárát a deszkapad éle teljesen felsebezte, télen megfagyott a lába, nyáron a templomban tolongó tömeg elzárt előle minden szabad levegőt, s fuldoklott a hőségben. Életrajzírói feljegyzi, hogy „rendkívül érzékeny szaglása volt”: el lehet képzelni, mennyi erőre

volt szüksége, hogy legyőzze magában az undort, amikor a bűnösök szája, teste, a gyógyulást váró betegek sebe szörnyű büzt árasztott a gyóntatószék rácsa körül. A vezeklőöv állandóan marcangolta testét, az apró szögek szinte benőttek testébe, állandó fejfájás kínozza, kettős sérve volt, heteken keresztül napi két órát aludt s főtt burgonyán kívül semmit sem vett magához. De emberfeletti akarattal legyőzött minden nehézséget, hogy kiszolgáltassa magát, engedelmeskedjék a messi földről odazarándokolt bűnbánóknak, akik mind beléje öntötték ezernyi s mégis mindig egyhangú vétküket. Legtöbbször már reggel háromkor felkelt, lámpással kezében áthaladt a kis udvaron, mely házát a templomtól elválasztja, beült mindennapi börtönébe és a gyóntatás elkezdődött. Annak a paraszti szívósságnak köszönhető, hogy hetvenhároméves koráig elbírtta ezt a munkát -, melyről tréfásan maga is megemlékezett: „Jó „hullám” van (így nevezte az emberi testet), kemény vagyok; ha valamit ettem és két órát aludtam, megint elkezdhetem a munkát. Ha adnak egy kevés abrakot a jó lónak, tovább baktat, mintha nem történt volna semmi, és egy jó ló sohasem fekszik le”. És ha a „hulla” nem akart engedelmeskedni, néhány korbácsütéssel tanította tisztességre: „Menjünk szegény *öregem*, nőgatta, kelj szépen fel!” És amikor kedvenc lelkiánya, Lassagne Katalin arra kérte, hagyjon fel ezzel az embertelenül szigorú életmóddal, így válaszol: „Majd egy darab fát teszek az asztalomra és azt mondom testemnek: Egyél, ha akarsz!”

Hihetetlen erős akarata volt; az ars-i plébánost nyugodtan lehetne az akarat és a lelki szegénység szent-

jének nevezni. De ha csak erre az akaratra hagyatkozik, könnyen a fanatizmus áldozata lehet. A csoda abban van, hogy élete végéig megőrizte gyermekes lelkületét, vidámságát, jóságát és tisztánlátását. Amikor gyóntatószékét elhagyta, a testi fáradtság nem csigázta el lelkét, mely mindig nyugodt maradt. A csoda abban van, hogy harmincötévi gyóntatás után töretlen hittel és buzgósággal igyekezett segíteni a bűnösön. Ezerszer és ezerszer hallotta ugyanazokat a vétkeket, a szenvedélyek és ösztönök egyhangú litániáját, de mindig felsebezték ártatlan lelkét, mely a bűnt belülről nem ismerte. Megtörtént, hogy szeme könnybeborult egy-egy bűn hallatára, és amikor valaki csodálkozott ezen, válasza csak ennyi volt: „Barátom, sírok, mert ön nem sír”.

Mélyen átérezte a gyónás szentségének nagyságát és jelentőségét: „Ha egy pap feloldja az embert, — gyarázta híveinek — voltaképpen Jézus Krisztus vére tisztítja meg a lelket... Menjete gyónni a Szent Szűzhöz vagy az angyalokhoz; megkapjátok a feloldozást? Nem. Egy pap, bármilyen egyszerű legyen is, meg tudja ezt tenni. Mondhatja nektek: „Menjete békében, megbocsátok nektek”.

Az volt a meggyőződése, hogy a pap Jézus Krisztus utóda, és helyette szenved, mert Jézus teste és dicsőséges lelke már nem szenvedhet. Böjtölt, korbácsol-tatta magát, életének minden napja áldozat volt, hogy a bűnösök minél nagyobb számban felkeressék. Jöttek is végtelen sorban: egyszerű lelkek, hírhedt bűnösök, kíváncsi érdeklődők, hitetlen tudósok. És az Ars-i plébános felvilágosítja a tudatlant, áttüzesíti a langyos

lelket, erőt önt a gyengébe, megtöri az oktalanul gőgösét, megvigasztalja a szomorút, vagy ha túlságosan vídám, elveszi a kedvét az örömtől. Mielőtt még a bűnös letérdelt volna eléje, Vianney Szent János tudta milyen lélekkel van dolga. Nem lehetett semmit sem rejtetgni előle. Ha valaki a tömegben elvegyülve azon tépelődött, gyónjon-e vagy sem, a szent kilépett rácsos börtönéből, kézenfogta az illetőt s magával cipelte. Ha valaki már feladta a reményt, hogy aznap sorra kerülhet, s távozni akart, meghallotta a ki nem mondott kívánságot és soronkívül meggyóntatta. A történetek, melyeket alább elmesélek, bármilyen csodálatosak is, nem a legendák világába tartoznak, mind megtörténtek.

Egy fiatalember fogadott valakivel, hogy be tudja csapni az Ars-i plébánost. Elmegy hozzá, meakulpázva és siránkozva. „Nagy bűnös áll Ön előtt”, nyöszörgi. „Lehet, barátom, de nekem nincs vesztegetni való időm. Keressen egy másik gyóntatót” És Vianney faképnél hagyja. A váratlan fogadtatás elgondolkoztatja a tréfacsinálót, magábaszáll és szégyent érez. Visszatér a plébánoshoz, de most már őszinte szándékkal és valódi bánattal. Az Ars-i szent ezúttal tárt karokkal fogadja.

Máskor ő maga támadja meg a mitsem sejtő bűnöst. Egy alkalommal a paplaktól a templomba menet egy vadkacsa-vadással találkozik. Vállán puska, mellette kutyája. A plébános megállítja: „Uram, — mondja udvariasan — jó lenne, ha lelke éppolyan szép lenne, mint kutyája.” A templom körül ólálkodó idegen megdöbben, rábizza kutyáját az első emberre,

s belép a plébánossal a templomba. És ennek a hitetlennek Vianney Szent János azt a tanácsot adja, hogy menjen el trappistának. A vadász megfogadja a tanácsot és egy év múlva belép a szerzetbe.

De az ellenkezője is megtörténik. Egy fiatal embernek, aki szerzetesi hivatást érez magában, inkább a házasságot ajánlja. Egy állítólagos misztikusnak megtiltja az imát. Nem késlekedik, ha a dolog megéri a fáradozást. Nem vesztegeti idejét hosszas magyarázgatással: megállapítja a bajt, előírja az orvosságot és szelíden elbocsájtja a megbékélt bűnbánót.

Szigorúnak mutatkozott, s gyakran az is volt. Amíg nem kapta meg a bűnös lélektől a komoly ígéretet, hogy hátatfordít a bűnnek, megtagadta tőle a feloldozást. Sohasem rejtegette a helyzet komolyságát:

— Barátom, elkárhozik, — mondta egyszerűen. És hozzátette: — Micsoda szerencsétlenség!

Ilyenkor gyakran sírvafakadt. Amikor a bűnös látta, hogy mennyire elszomorodik *más* vétkei miatt, rádöbrent helyzetének súlyosságára és igyekezett nem Isten végtelen jóságától várni mindent. Azoknak, akik maguknak mindent megbocsátanak, Isten nem bocsát meg semmit. Az Ars-i plébánossal szembenálló bűnös érezte, hogy fizetnie kell vétkeiért, és szentünk is ezen a nézetem volt, mert sokszor igen súlyos penitenciát rótt rá. Egy huszonhat éves fiatalembernek, aki megakart térni, de szerette volna titokban tartani lépését, megparancsolta, hogy szülővárosában vegyen részt az úrnapi körmeneten, s rögtön az első sorban. Mihelyt sikerült megtörnie egy ateistát, rózsafüzért adott kezébe és penitenciául azt adta, hogy az oltár elé térde-

pelve, úgy mondja el az olvasót, hogy a templomban lévő hívek jól láthassák. Ezekből a jótékony megalázásokból értékes hasznot tudott húzni az emberek számára.

Vianney Szent János egyszerű falusi plébános volt, de ugyanakkor nagyszerű pszichológus. Megtörtént, hogy szinte erőszakkal kényszerített látszólag hitetlen embereket a gyónásra, mert megérezte bennük az *anima naturaliter christiana-t*. Egy alkalommal „nagyvilági ember” lép be sekrestyéjébe. Az ismeretlen tisztelettudóan közeledik szentünk felé, aki a kis imazsámolyra mutat, ahová gyónói szoktak letérdelni. „Plébános úr, — siet kijelenteni az előkelő férfiú — nem gyónni jövök, hanem vitatkozni óhajtok önnel.” — „Ó! barátom, rosszhoz fordul, én nem tudok vitatkozni. De ha szüksége van valami vigasztalásra, térdeljen ide le. És gondoljon arra, hogy sokan megtették már ezt a mozdulatot ön előtt és nem bánták meg.” — „De plébános úr, már volt szerencsém értesítésére adni, hogy nem gyónni jöttem, egyszerűen azért, mert hitetlen vagyok. Épúgy nem hiszek a gyónásban, mint a többiben.” — „Hitetlen? ő, mennyire szánom! Sűrű ködben él. Egy kisgyerek a katekizmusával többet tud önnél. Nagyon tudatlannak éreztem magam, de ön még rajtam is túltesz. Hitetlen? Nem baj, térdeljen csak ide. Szépen meggyónik nekem. Utána úgy fog hinni, mint én.” — „De plébános úr, ön azt tanácsolja, hogy komédiát játsszak önnel!” — „Térdeljen csak szépen ide!” Vianney János szelídsége, erélye és lényéből kiáradó szentség megtette hatását: az ismeretlen letérdelpelt, szinte akarata ellenére. Amit évtizedek

óta nem csinált: keresztet vetett és hozzákezdett bűneinek felsorolásához. Amikor felállt, nemcsak megvigasztaltnak érezte magát, de hívőnek is.

Mi történt itt? Az Ars-i plébános, ha szabad ezt a szót használni: intuitive meglátta az előtte álló ember lelkét és megsejtette, hogy hit híján van lelkében olyan termőföld, ahová érdemes a jó magot elszórni. Mert ne feledjük el: vannak emberek, akik fennen hangoztatják kereszténységüket és hitüket, gyónnak, áldoznak, imádkoznak, — de mert a karitás erénye meghalt bennük, csak százalmas karikatúrái az igazi kereszténynek; mások azt hiszik, hogy nincs hit bennük (sőt még nem is gondolnak minderre), nem is vallják magukat jó keresztényeknek, — de mert a kegyelem magja jó talajra hullott lelkükben, s mert a szeretet nem üres szólam bennük, elérkezik életükben az a pillanat, amikor minden megvilágosodik előttük. „Nem keresnél, ha már nem találtál volna meg”, mondja Jézus Pascalnak. „Egyszerű létezésed, minden teted azt mutatja, hogy keresel Engem”, mondhatná Jézus azoknak, akik — mint az Ars-i plébános ismeretlen előkelő látogatója is — útjain járnak, a nélkül, hogy tudnák, ezt.

Vianney Szent János sohasem egyedül igyekezett megtéríteni az embereket. Kedvenc szentjeit gyakran kérte, hogy ezért vagy azért a lélekért járjanak közbe Istennél. S ha egy zarándok makacsul ellenáll, de ő úgy érzi, hogy a lelkében élő hajlamok elégségesek a megtéréshez, egyszerűen azt a tanácsot adta, menjen az illető a Szűzanya, vagy Szent Filoména, vagy az Angyalok kápolnijába és elmélkedjék ott. Amit szavai

nem tudtak elérni, egy félórai csend és magány megtette. Ez történt egy különös férfivel, Maissiat úrral, aki foglalkozására nézve geológus és szabadgondolkodó volt s aki zsidó, mohamedán, kommunista lett. Az Ars-i plébános megparancsolta neki, hogy üljön be Szent Filoména kápolnájába. Egy kis idő után valaki látta, amint ez a különös ember — talán maga sem tudta miért — zokog a kis mártír-szent szobra előtt. Amikor kijött a kápolnából, még távolról sem volt hívő, de megszerezte a hithez szükséges akaratot, s szentünk nekiláthatott a munkának.

Egyszer csellel dolgozik, másszor hirtelen támadással. Igyekezett alkalmazkodni minden eléje kerülő ember lelkialkatához. Kétségtelen, hogy a különböző „utak” és „eszközök” ismeretében kevesen múlták felül ezt az egyszerű, tanulatlan falusi papot, akit kezdő korában nem mertek a gyóntatószékbe ültetni.

Hagyjuk magára a gyóntatószéket, mely egy szent börtöne volt évtizedeken keresztül és üljünk le néhány percre az egyszerű fapadba a szószék elé. Vianney Szent János nem volt jó szónok. Sipító, vékony hangja, szavának egyszerűsége, gondolatainak egyhangúsága mind olyan tulajdonságok voltak, melyek eleve megakadályozták őt abban, hogy híres szónok váljék belőle. Az Ars-ban töltött első évek alatt a vasárnapi prédikáció gondolata is rettegéssel töltötte el: félt a tömegetől, a kíváncsiak és kételkedők gonosz tekintetétől, felmérte a ráváró nagy feladatot és visszarettent, mert tudatában volt végtelen felelősségének, órákig tartott, amíg megírta szentbeszédét a sekrestye asztalán, paraszti nagy betűkkel, mint az

igyekvő iskolásgyerek. Később annyi munkája volt, hogy már erre sem ért rá, s kénytelen volt rögtönözni a szószéken. Rejtett, csodálatos képességei ekkor bontakoztak ki a maguk teljes gazdagságában, s ha elolvassuk a ránkmaradt töredéket, igazat adhatunk Émile Bauman-nak, aki azt írja, hogy homéliái többet érnek, mint a tizenkilencedik század egész vallásos ékesszólása (*Három szent város*).

Akik Vianney Szent Jánost prédikálni látták és hallották, nem tudták elfelejteni egyéniségét és szavait. Már külseje és fellépése is megragadta az embereket. Hófehér, hosszú haj, széles homlok, aszketikus arc éles vonásokkal, izgatott, tüzes tekintet, mely valami természetfeletti erőt sugároz, s szinte megbabonázza híveit és a messze földről jött vándorokat. Amikor feltűnt a szószéken ez a sápadt, szinte áttetsző arc, amikor felhangzott sikoltásszerű, éles hangja, olyan volt, mintha a próféták, vagy az apostolok közül jelent volna meg valaki, hogy Isten parancsát közölje a tömeggel. Mielőtt elkezdte volna beszédét, körüljáratta tekintetét a hallgatóságon, majd megpihent valakin, mintha csak annak beszélne. Hányan hitték, hogy az ő hibáikról, bűneikről fest elrettentő képet, hányan ismertek rá küszködésük, elbukásuk, nyugtalanságuk és lelkiismeretfurdalásuk mindenki elől titkolt történetére. Azt, aki világias szívvel és gondolatokkal jött Ars-ba, megdöbbenette és feldúlta a plébános szava. Beszédének ereje abból származott, hogy gondolatait a legegyszerűbb, paraszti nyelven közölte hallgatóival. Itt minden összhangban volt: lényének egyszerűsége, híveinek egyszerűsége és szavának egyszerűsége.

A kereszténység legmagasabb igazságait is mindenki számára érthetővé tudta tenni, olyan közvetlenül adta elő azokat. És nem tartotta sokra a maga szónoki tehetségét. Beszédeiben elemi nyelvtani és szórendi hibákat ejtett, olyannyira, hogy egyesek szándékosságot láttak ebben, mintha alázatosságból tenné. Az ördög egyszer szemére is hányt, hogy szava túlságosan egyszerű: „Miért beszélsz olyan egyszerűen, miért nem úgy, mint a városokban szokás?”; de éppen ez mutatja, hogy minden egyes mondata a szívbe hatolt.

Vianney beszédeiben sok a természetből vett hasonlat és kép. Ebben a tekintetben Szalézi Szent Ferencre emlékeztet, aki szintén frissen őrizte meg gyerekkorának emlékeit a falusi élet különböző megnyilvánulásairól:

„A választottak az érett kalászhoz hasonlítanak, mely elkerülte az aratók kaszáját, és a szüret után megmaradt szőlőfűrthöz ...”

„A keresztény, ha tisztalelkű, olyan a földön, mint a madár, melyet fonállal rabul tartanak; szegény kicsi madár, várja azt a pillanatot, amikor valaki majd elvágja a fonalat s ő elszállhat. A jó keresztények azokhoz a madarakhoz hasonlítanak, melyeknek nagy a szárnyuk és apró a lábuk, s nem szállnak le a földre, mert nem tudnának felszállni. Fészüküket is szirtekre rakják, háztetőkre, magas helyekre. A kereszténynek is mindig a magaslatokon kell járnia. Mihelyt lealacsonyítjuk gondolkodásunkat a földi dolgokra, fogva vagyunk.”

És Vianney Szent János költő is volt, a szó eredeti értelmében. Megadatott neki a mély érzés és a

kifejezés ereje. Egyik hallgatója a Poverello-hoz hasonlítja, aki elragadtatással dicsérte Istent és a természetet „in hymnis et canticis”¹⁷. És valóban, az Ars-i plébános nem méltatlan tanítványa Szent Ferencnek:

„Egyszer beteget mentem meglátogatni. Tavasz volt, a bokrok tele madarakkal. Nyakukat illegetve énekeltek. Elbűvölve hallgattam őket s magamban azt mondtam: Szegény madárkáim, milyen kár, hogy nem tudjátok, mit mondtok! Ti az Isten dicséretét daloljátok”

„Illatos harmat az ima, de ha meg akarjuk érezni ezt a harmatot, tiszta szívvel kell imádkoznunk. Az imából olyan ízes zamat árad, mint az érett szőlő leve. Az ima megszabadítja lelkünket az anyagtól, a magasba emeli, mint léggömböt a meleg levegő. Minél többet imádkozik valaki, annál inkább kívánja az imádságot. Lelke belemerül, elsüllyed, elvész az Istennel való beszélgetés örömeiben, amint a hal alámerül a vízbe, amikor eltávolodik a parttól. Az időnek nincs tartama az imában. Hogy lehet hát a mennyországot kívánni? ... Igen, tudom: a hal is jól érzi magát a kis patakban, mert ott elemében van; de mégis csak jobb a tengerben. Mikor imádkozunk, nyissuk fel szívünket Istennek, mint hal a kopoltyúját, ha nagy hullám közeledik. A jó Istennek nincs ránk szüksége; ha tehát ajánlja nekünk az imádságot, ez azért történik, mert boldogságunkat akarja s mert ez csak így található meg. Mjkor látja, hogy feléje közeledünk, szíve lehajlik az ő kis teremtményeihez, mint az édes-apa lehajlik meghallgatni kisfiát, ha az szól hozzá ...”

Rögtönzött beszédei azért szépek és hatásosak,

mert teljes egészében magát adja bennük. Mint a gyóntatószékben, Vianney Szent János itt is intuitíve, önkéntelenül válaszol a kétségekre, reményekre, könnyörgésekre, melyek némán ostromolják. „A gyóntatószékben — mondja szellemesen Henri Ghéon — horggal halászik. Fent a szószéken hálóval fogja a halakat”:

„Lássátok, gyermekeim, a Jó Istenen kívül semmi sem állandó, semmi, de semmi! Az élet? Elmúlik. A szerencse? Elhagy bennünket. Az egészség? Leromlik. A becsület? Megtámadják. Jövünk-megyünk, mint a szél... Minden elszáguld, mint egy nagy vonat... Minden elrohan... Istenem, Istenem, milyen szármások azok, akik ahhoz tapadnak, amit birtokolnak! Ragaszkodnak hozzá, mert nagyon szeretik magukat, de nem szeretik magukat okosan. Az önszeretet és a vüág szeretete irányítja őket, midőn magukat és a teremtményeket jobban szeretik, mint az Istent! Ez az oka annak, hogy sohasem elégedettek, sohasem nyugodtak, folyton nyugtalankodnak, folyton gyötrődnek, mindig felkavart a lelkük...”

Az egyszerű parasztasszonyok éppúgy megremegtek szavára, mint a messzi városokból jött „felvilágosultak” és kétkedők. S amikor megátkozta a rosszat, zokogott a világ esztelensége felett és megáldotta a jóakarató embereket, lejött a szószékről. Az emberek feléje tódultak, boldog volt, aki hozzáérhetett. Később a merészebbek levágtak egy darabkát albájából vagy reverendájából. Amikor megtudja ezt, nevet, amint-hogy azokat is kineveti, akik megveszik képét.

Délután, litánia végeztével, átmegyünk a templom szomszédságában lévő házba, ahol Vianney János lakott s ahol csodálatos dolgok történtek körülötte. Az udvart felverte a gyom, néhány fa virágzik szomorúan az árnyékban. Itt élt hát ez a különös ember, akiről Georges Bernanos a *Sátán árnyékában* hőst mintázta. Ha ezek a falak beszélni tudnának, milyen különös történeteket hallhatnánk!

A földszinti szoba — inkább azt lehetne mondani: terem — múzeumszerűen van berendezve. Minden bútor Vianney Szent János életének egy-egy epizódjára emlékeztet. A XV. Lajos korabeli íróasztalt Mademoiselle Ars-tól kapta, aki a falu szomszédságában lévő várban lakott és a szentéletű plébános jótévője volt. Az íróasztalon látható a kenyérkosár és fazék, melyben fő eledelét, a burgonyát főzte meg. Hetenként egyszer főzött egy fazékkal, azután hidegen ette meg, naponta kettőt-hármat, s még akkor sem dobta a szemétkébe, ha penészes lett. A falon ott lóg egy palacsintasütő féle alkotmány: ha nagyon éhes volt, ebben sütötte ki a burgonyából és lisztből készített „éhségcsillapítónak” (matefaim) elnevezett pogácsát. A kísérő sekrestyés most megszólal: „Megtörtént, hogy hetente csak háromszor evett; volt olyan böjt, amelyet egy kiló kenyérral húzott ki”. De ha vendégek jöttek hozzá, részükre megváltozott az étrend. Ha pedig finom étkeket küldtek a plébániára, nem utasította vissza az adományt, de azonnal szétosztotta szegényei között., Főleg egy vak, kenderfésülő nő szeretett: nesztelenül megközelítette, letette a kezébe vagy térdére az adományt, s az azt hitte, hogy

valamelyik szomszédja könyörült meg rajta: „Köszönöm szépen, kedves szomszédasszony, köszönöm szépen!” Vianney János mosolyogva tért vissza s boldog volt, hogy becsapta a szegényt.

A szegényekkel szemben olyan résztvevő volt, mint Szent Balázs vagy Szent Erzsébet. De mert magától nem sokat tudott elvonni számukra, paraszti esze más megoldást talált ki: amikor hírneve már nagy volt, borsos áron eladta használhatatlan ruháit, agyonhasznált cipőit és a pénzt szétszította szegényei között. Páli Szent Vince elítélte a koldulást, de az Ars-i plébános gyerekes okoskodással védelmére kelt e „foglalkozásnak”: „Vannak, akik lászólag egészséges koldusnak azt mondják: „Naplopó, restelli a munkát. Miért nem dolgozik, hiszen fiatal és erős”. Nem tudhatjátok, vájjon nem Isten akarata-e, hogy ez a szegény koldulással szerezze meg kenyerét... Vannak, akik azt mondják: Ó! helytelenül használja fel az alamizsnát! — Csináljon vele azt, amit akar. A szegény felett a szerint fognak ítélni, hogy miként használta fel az alamizsnát; felettetek az alamizsna minemősége szerint fognak ítélni”. És gyakran elmesélte azt a csodát, mely Istenes Szent Jánossal történt meg: amikor egyízben a szent egy szegény lábát mosta, hirtelen azt látta, hogy azon olyan sebek vannak, mint egy keresztre feszítetten. „Te vagy hát, Uram!” kiáltott fel, de a szegény eltűnt.

A sarokban áll a szent ágya, mely majdnem elégett egy különös tűzvészben. Az ördög éveken keresztül kísértette, kínozta, hogy kihozza sodrából és megfélemlítse a szent plébánost. „Tréfái” bizony bor-

szakosak voltak. Itt van például ez a tűzvész-eset, mely Vianney János halála előtt történt három évvel, fényes nappal. Az öreg plébános már éjfél után átment a templomba, hogy elkezdje a gyóntatást. Reggel hétkor emberek szaladnak hozzá: láng csap ki szobájának ablakán. Vianney odaadja a plébánia kulcsát, de nem zavartatja magát különösképpen:

„Ez a gonosz *fickó* (így nevezte az ördögöt) nem tudta megfogni a madarat, felgyújtotta hát a kálitkát.”

Valóban, a szobába hatoló emberek félig elégségesen találtak az ágyat és a mellette lévő bútorokat. De a tűz megállt Szent Filomána egy ereklyéjének sarkán, mely egy kredencen állott. Minden külső ok nélkül ütött ki és aludt el. Amikor a plébánosnak megvitték a hírt, csak ennyit válaszolt:

„Már hosszú ideje kérem Istentől ezt a kegyelmet; most végre meghallgatott. Én lettem az egész falu legszegényebb embere, mindenkinek van ágya... csak nekem, nincs.”

Ne leljen meg bennünket a nyugodt hang: a „*fickó*” idestova harminc éve gyakori vendége, s a látogatások százszor és százszor megtörténtek évente. „A *fickó* és én — mondta egy alkalommal — szinte pajtások lettünk.” A szent gyakran beszélt is hozzá, mert úgy érezte, megalázza kísértőt, ha jelenlétét felfedi. Amikor a démon megtámadta, a szent felfegyverezte magát (ez az ő szava) a kereszt jelével. Imádkozni kezdett, de időnként néhány megvető szót intézett ellenfeléhez. Az egy ideig elhallgatott, majd megint lármázni kezdett. De minél nagyobb volt a

lárma, annál jobban örült a szent, mert idők folyamán észrevette, hogy ez mindig egy nagy bűnös érkezésének az előjele. S valóban, másnap „hatalmas hal” került a hálójába.

Egy jegyzőkönyv megörökítette annak a beszélgetésnek minden szavát, mely 1840 január 23-án folyt le Keresztelő Szent János kápolnájában nyolc tanú jelenlétében a plébános és egy megszállt nő között. Az ördög beszélt a nőn keresztül, felsorolva összes kifogását a szenttel szemben:

„Csúf fekete varangy, aki megkínzol engem . . . Kölcsönösen harcolunk egymás ellen ... De bármilyen erős is légy, időről-időre megtörténik, hogy érdekedben dolgozol... Miért vizsgálod meg a nálad gyónók lelkiismeretét? Nem elég az, amit én végeztetek el bennük? El akartál vonulni a magányba. Miért nem teszed ezt? Miért kelsz fel olyan korán reggel? Engedetlen vagy a lila ruhával szemben, mely megparancsolta neked, hogy viselj gondot magadra. Miért prédikálsz olyan egyszerűen?.. . Tudatlannak hisznek. Miért nem beszélsz úgy, mint a városokban szokás? ó, hogy tetszenek nekem azok a nagy beszédek, melyek senki-nek sem kényelmetlenek és engedik az embereket, hogy a maguk módján ”éljenek s csinálják, amit akarnak ...”

Egy másik megszállott asszony szemébe vágta a szentnek:

„Ha három olyan ember lenne a földön, mint te vagy, országom megsemmisülne. Nyolcvanezer lélek-nél többet loptál el tőlem.”

Felmegyünk az első emeletre, ahol az egyik szo-

bában az Ars-i plébános reverendái, miseruhái, különböző tárgyai láthatók. Egy szekrényben a cilicium és a korbács. Vianney Szent János megvetette testét, a „hullát”: az apró szegekkel bélelt vezeklőöv bizony sokszor felvérezte testét, s a korbács is, mely egyszer — mintha élő kígyó lenne — megmozdult előtte az asztalon s megrémítette a plébánost. A második szobában minden úgy van, mint a szent életében volt. Az ágy mellett vizeskorsó. A falon szentképek, püspöki portrék.

Egyszerű ágya a haldokló plébános emlékét idézi fel. Azt tervezte, hogy ír egy könyvet *a halál gyönyöreiről*. 1859 július 29-én még tizenhét órát gyónatott: „Majd csak a Paradicsomban pihenem ki magam”, mondta egyszer. Tudta, hogy közeleg a vég, s amikor felment szobájába, leroskadt egy székre: „Nem bírom tovább”. Néhány nap múlva, hajnali két órakor Szent Domokos ünnepén, meghalt, abban a percben, amikor az ágy mellett virrasztó fiatal pap a zsol-tár következő versét mormolta:

„Veniant illi obvium Sancti Angeli Dei et perducant eam in civitatem coelestem Jérusalem...”

Valóban, az égi Jeruzsálemben nagy ünnep volt azon a napon.

TARTALOM

	Oldal
Schütz Antal: Mik nekünk a szentek?	5
Kühár Flóris: Lisieuxi Szent Teréz	19
Kézai Béla: Monis Szent Tamás	57
Nagy Miklós: Soubirous Szent Bernadette	91
Hermann Egyed: Bellarnin Szent Róbert	121
Dénes Tibor: Szent Jeanne d'Arc	153
Horváth Richárd: Passzionista Szent Gábor	193
Zigány Miklós: Parzhami Szent Konrád	223
Rónay György: Bosco Szent János	259
Ijjas Antal: Nagy Szent Albert	293
Just Béla: Viannev Szent János	327